

Viața Românească

Directori: C. STERE și P. BUJOR

SUMAR

Mihail Sadoveanu	<i>Codrul (nuvelei).</i>
A. Stavri	<i>April (versuri).</i>
A. Philippide	<i>Specialistul român.</i>
N. Gane	<i>O serbare școlară (amintire).</i>
Dr. Alex. de Vaida-Voevod	<i>Wilhelm Tell (Act. II, sc. 1), traducere.</i>
Dr. P. Cazacu	<i>Locuință</i>
Matilda Poni	<i>Sfai (versuri).</i>
N. D. Cocea	<i>Urâtăoarea (schite vîndorești).</i>
I. Russu-Sirianu	<i>Din Ardeal (Dinasticismul nostru).</i>
M. Costea	<i>Din Basarabia.</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea.</i>
Constantin Botez	<i>Dictionarul Academiei și d. Sextil Pușcariu.</i>
Vasile Părvan	<i>Cronica Istorică (E neoc la noi de o revistă istorică?).</i>
Octavian Bolez	<i>Cronica Literară (F. Brunetière).</i>
P. Bujor	<i>Cronica Științifică (Parazitism organic și social).</i>
Al. Tzigara-Samureaș	<i>Cronica Artistică (Muzeul român și cel bulgar).</i>
C. S.	<i>Cronica Internă (Țară de latifundii).</i>

Recenzii: M. Sadoveanu: „Mormintul unui Copil“; Florian I. Beceșcu: „Spre Ziuă“; — G. I. Adolf Michaelis: „Die archäologischen Entdeckungen des XIX Jahrhunderts“; N. Iorga: „Negotul și meșteșugurile în trecutul românesc“; — V. P. N. Iorga: „Cîteva documente de cea mai veche limbă românească“; — G. P. Simion C. Mindreșcu: „Mittelhochdeutsch, Gramatică, texte, explicații și vocabular“; Vasile Părvan: „Cîteva enunțuri cu privire la organizația provincială Dacia Traiană“; Tzigara-Samureaș: „Denkmalpflege in Rumänien“; Miron Nicolescu: „Prima călătorie romîn prin Siberia și China“; Onisfor Ghibu: „Limba nouilor cărti bisericești“; — C. B.; I. Nicolescu-Chic: „Clipe simțite“; Andrei Rădulescu: „Din viața și activitatea lui Andronache Donic“; A. Procopianu Procopovici: „Caracterul general al flori de pe moșia regală Brosteni“; George Hazu: „Învățămîntul industrial în România“; A. Nicolescu: „Rolul Administrației în îmbunătățirea soartei țăranului“; — M. C. Simion Nicolescu Seartzan: „Rezolvirea chestiunii țărănești“; C. Alimăneșțianu: „Proprietatea mare și chestia țărănească“; C. Popazoli: „Cestiuni Economice“; G. Obristodorescu: „Economia națională și căile noastre ferate“; Mihail A. Bestelesiu: „Cîteva propuneri pentru exemplaritatea și eficacitatea pedepselor“; Dr. A. I. Iliescu: „Necesitatea unui serviciu psihiatric în închisori“; — G. K.; Vintilă I. Brătlanu: „Memoria partidului liberal“; — C. S.; P. N. Panătescu: „Ucenicii și învățămîntul profesional“; — P. B.; Petru Rășcanu: „Istoricul învățămîntului secundar“ A. O. Mător: „Biblioteca Copiilor“ — I. B.

Revista Revistelor: Convorbiri Literare. Sămănătorul, Luceafărul, Revista Politică și Literară, Junimea Literară, Economia Națională, Arhiva, Statistica, Buletinul Societății Politehnice, Revista Generală a Învățămîntului, Viața Științifică, Săptămîna, La Nouvelle Revue, Mercure de France, Revue des idées, La Revue de l'Art ancien et moderne, Revue Internationale de l'Enseignement, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Monatschrift, Sozialistische Monats-Hefte, Zeitschrift für romanische Philologie, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

Bibliografie.

I A Ș I

Redacția: Str. Romîna 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1906

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.50. — Pentru învățători, profeți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 50 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copii. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția D-lor Prof. Univ. C. STERE și P. BUJOR

Cu colaborarea d-lor : I. Agirbiceanu, G. Bogdan-Duică, Dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinesti, Vintilă I. Brătianu, prof. univ. Dr. I. Cantacuzino, M. Carp, Dr. P. Cazacu, I. Ciocîrlan, V. Cioflec, N. D. Cocea, Prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, Dr. N. Lupu, prof. univ. Dr. M. Manicatiide, S. Fl. Marian, I. Mirnescu, S. Mândrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, I. Nădejde, Dr. Aurel cav. de Onciul, Inginer N. P. Panaitescu, Locot. Colonel, Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, V. Pirvan, Dr. D. Pompeiu Matilda Poni, Sp. Popescu, Dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, Dr. N. Quinez, I. Raian, George Rannetti, I. Russu-Șirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ. Dr. G. Proca (O. Carp), A. Stăvri, Căpitan Alex. Sturdza, Dr. D. Tatușescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara Samurcaș, Dr. Alex. de Vaida-Voevod, Al. Vlăhuță, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

pentru anul 1907 (anul II) *

IN ȚARĂ :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 50 b.

Pentru învățătorii, preoții de sat, primarii și secretarii comunali rurali, studenții și elevii, pe an 15 lei.—Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi cîte un leu pe lună cel puțin, până la achitare,

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 b.
Un număr	1 cor. 50 b.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 "
Un număr	2 lei

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

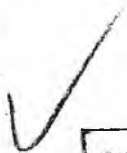
*) Abonamentul anual socolindu-se 12 No. complete dela data subscripțiunii, cîi ce s'au abonat în Martie, Aprilie, etc. 1906 vor primi, bine înțeles, revista până la luna corespunzătoare a anului 1907.

P11-36

Viața Românească

22 IULI 2019

BIBLIOTECA IN ... PSD

1973
Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

TABLĂ DE MATERII

	Pag.
<i>Mihail Sadoveanu</i> , Codrul (nuvelă)	485
<i>A. Stauri</i> , April (versuri)	494
<i>A. Philippide</i> , Specialistul român	496
<i>N. Gane</i> , O serbare școlară (amintire)	525
<i>Dr. Alex. de Vaida-Voevod</i> , Wilhelm Tell (Act. II, Sc. 1), traducere	533
<i>Dr. P. Cazacu</i> , Locuințele sătenilor	540
<i>Matilda Poni</i> , Sfăt (versuri)	552
<i>N. D. Cocea</i> , Urlătoarea (schițe vinătorești)	553
<i>I. Russu-Sirianu</i> , Din Ardeal (Dinasticismul nostru)	563
<i>M. Costea</i> , Din Basarabia	572
<i>P. Nicanor & Co.</i> , Miscellanea	576
<i>Constantin Botez</i> , Dicționarul Academiei și d. S. Pușcariu	586
<i>Vasile Pârvan</i> , Cronica Istorică (E nevoie la noi de o revistă istorică?)	590
<i>Octavian Botez</i> , Cronica literară (F. Brunetière)	596
<i>P. Bușor</i> , Cronica Științifică (Parazitizmul organic și social)	599
<i>Al. Tzigara-Samurcaș</i> , Cronica Artistică (Muzeul românesc și cel bulgăresc)	613
<i>C. S.</i> Cronica Internă (Țară de latifundii)	620
<i>Recenzii</i> :	634
<p><i>M. Sadoveanu</i> : „Mormântul unui copil“ ; <i>Florian I. Becescu</i> : „Spre Ziuă“ ;—<i>G. I.</i> ; <i>Adolf Michaelis</i>. „Din archäologischen Entdeckungen des XIX. Jahrhunderts“ ; <i>N. Iorga</i> : „Negotul și meșteșugurile în trecutul românesc“,—<i>V. P.</i> ; <i>N. Iorga</i> : „Cîteva documente de cea mai veche limbă românească“,—<i>G. P.</i> ; <i>Simion C. Mindrescu</i> : „Mittelhochdeutsch. Gramatică, texte, explicări și vocabular“ ; <i>Vasile Pîrvan</i> : „Cîteva cuvînte cu privire la organizația provinciei Dacia Trajană“ ; <i>Tzigara-Samurcaș</i> : „Denkmalpflege in Rumänien“ ; <i>Miron Nicolescu</i> : „Primul călător român prin Siberia și China“ ; <i>Onisifor Ghibu</i> : „Limba nouălor cărți bisericesti“ ;—<i>C. B.</i> ; <i>I. Nicolescu-Chic</i> : „Clipe simțite“ ; <i>Andrei Rădulescu</i> : „Din viața și activitatea lui Andronache Donici“ ; <i>A. Procopianu Procopovici</i> : „Caracterul general al florei de pe moșia regală Broșteni“ ; <i>George Hazu</i> : „Învățămîntul industrial în România“ ; <i>A. Nicolescu</i> : „Rolul Administrației în îmbunătățirea soartei țaranului“ ;—<i>M. C.</i> ; <i>Simeon Nicolescu Scar-tzan</i> : „Rezolvirea chestiunii țărănești“ ; <i>C. Alimăneșlianu</i> : „Proprietatea mare și chesliaa țărănească“ ; <i>C. Popazolu</i> : „Chestiuni Economice“ ; <i>G. Christodorescu</i> : „Economia națională și căile noastre ferate“ ; <i>Mihail A. Beșteleiu</i> : „Cîteva propuneri pentru exemplaritatea și eficacitatea pedepselor“ ; <i>dr. A. I. Iliescu</i> : „Necesitatea unui</p>	

servicio psychiatric în închisori";—G. K.; Violiță I. Brătianu: „Menirea partidului liberal”;—C. S.; P. N. Panaitescu: „Ucenicia și învățămîntul profesional”;—B.P.; Petru Răscanu: „Istoricul învățămîntului secundar”; A. O. Maior: „Biblioteca copiilor”;—I. B.

Revista Revistilor

652.

Convorbiri Literare, Sămănătorul, Luceafărul, Revista Politică și literară, Junimea Literară, Economia Națională, Arhiva, Statistica, Buletinul Societății Politehnice, Revista Generală a învățămîntului, Viața Științifică, Săptămîna, La nouvelle Revue, Mercure de France, Revue des idées, La Revue de l'art ancien et moderne, Revue internationale de l'enseignement, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Monatsschrift, Sozialistische Monatshefte, Zeitschrift für romanische Philologie, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.

Miscarea intelectuală în străinătate

667

Bibliografie

671

Codrul

Eü știu de la bunicul Manole multe istorii vechi. Deștepta el din cînd în cînd lumea lui, a tinereții, adormită în veșnică liniște,—și totdeauna cînd vorbea, îmi aduc aminte, pîlpîia în sobă focul și vînt de toamnă se strecura oftînd pe la ferestre. Cum povestea el anume nu pot să știu ; acuma nu-l mai aud ; căci s'a călătorit și bunicul spre lumea umbrelor. Mi-a rămas totuși ceva în suflet, și parcă răsună în mine, în singurătatea ce mă împresoară, din cînd în cînd, glas domol,—și se deșteaptă fantome. Ș' așa—îmi spunea parcă bunicul Manole—am cunoscut eü *atuncea*, încolo, spre munte, pe-un pădurar pe care îl chema Voinea...

Codrii Antileștilor stăpîneau o întindere de cincisprezece mii de fălci, erau codri bătrîni, codri nestrăbătuți ; și pădurarul Voinea avea la o margine, în prisaca lui Ion, o căsuță ; și, supt un șirag de meri, în vâlcică, vre-o zece stupi. Pe lingă șiragul de meri și pe lingă stupi se strecura prin iarbă pîrăul Cerbului. La o parte era ș'o fîntînă veche cu cumpănă.

«Vezi dumneata, zicea Voinea, căsuța am făcut-o eü de iznoavă ; abia se mai cunoșteaü niște urme de păreți de birne... Da'fîntîna am găsit-o așa, cu apă limpede ca lacrima... Tot Fîntîna-lui-Ion îi zice... Și Prisaca-lui-Ion... Și, colo, lingă pîrău, era loc pentru știubee... Aici a stat odată unu' Ion... da'nimenea nu-l mai ține minte... nimeni nu poate ști ce fel de Român a fost... A trăit pe-aici, și pe urmă a murit...»

Și Voinea, om scund, cu mustața neagră, se uita în juru-i la toate, și rămînea apoi cu ochii mici pironiți spre întunecimea pădurii, parcă se gîndea la altă viață care a fost odată pe-acolo, parcă se gîndea la Ion acela, care cine știe ce suflet de creștin necăjit o fi fost ; pe urmă deodată întorcea scurt capul și stătea privind spre nevastă sa Măriuca. Naltă și subțirică, în

catrință de lână, strînsă tare sub sinii cu brîu îngust, cu cămașă albă ca helgea, se strecura pe ușa, și trecea fără zgomot prin iarbă, spre fîntînă. Cozile strîns împletite și le lega totdeauna în cunună. Era albă la obraz, bolnavă parcă, cu ochii triști.

Odată l-am întrebat pe pădurar :

«Că are nevastă-ta, Voinea ?

— Ia, ce să aibă ? n'are nici pe dracu' ! Nu știi dumneata cum îi muerea ? » Ș'o urmărea cu ochii lui mici ca două picături de păcură. Căuta apoi să-mi întoarcă de la nevastă-sa privirile în altă parte :

«Iaca, vezi știubeele acestea ?... poți zice că-s niște cetății a muștelor... Eu am prins aici, într'un copac, un roi, ș'acum ian uită-te dumneata ce de-a albinărit ! Ce să faci ? Iși mai indulcește omul sufletul din cînd în cînd și c'un dram de miere... Face cine cum poate... »

Cu cofa de brad, Măriuca trecea prin iarbă spre casă, și intra pe ușa care însemna în lumină o pată neagră. Liniște plutea peste marginea aceia de pădure, liniște ușoară pe care o tremura parcă strălucirea luminii, și tăcea frunzișul nesfirșit. «Nu mai bătea inima codrului, și erau priponite și vînturile... » Pirăul curgea fărîmînd lumina și clătea ușor erburile și florile, și treceau albine prin soare ca niște scinteioare de aur. Și mi se umplea sufletul de pace, acolo, într'un colțisor de lume.

Treceam destul de des prin acele locuri, cu afacerile mele : ba pentru lemne, ba pentru brînză, la Cișlărie, în poiana cea mare dinspre Solomonești. Mă duceam cîteodată și la pîndă de căprioare în inima codrului. Și așa îmi erau drumurile că mai totdeauna mă întilneam cu Voinea, și la întoarcere mă opream o țîră în prisacă, de mă hodineam pe prispa căsuței și mă răcoream cu apă limpede din Fintina-lui-Ion.

Și-mi era drag tare mai ales adîncul codrului aceluia, miezul lui cu piscuri pietroase. Acolo, departe, în bolțile bătrîne, se cernea umbră ca de amurg, și rar cîte-o floare de lumină se întindea vie, strălucită, pe covorul moale de o culoare gălbie, dulce, stînsă. Paseri nu zburau, nici n'ajungeau pînă acolo : le speria întînsa singurătate. Pirăul-Cerbului sărea pe trepte sure de stînci și împrăștia lacrimi de pietre scumpe pe mușchiul gros, verde închis, al malurilor ; tremura cu zvon moale, neînterupt ; și'n zvonul lui, în singurătate, pe oglinda mișcătoare a undei, cîteodată, dintr'un tufiș, ca dintr'o hrubă de întunec, răsărea neclintită, ca tăiată din lespede, o căprioară cenușie, într'o mișcare

gingașă de oprire.—Altfel era o tăcere așa de grozavă : mă opream, și dintr'odată îmi auzeam bătaia inimei în coșul pieptului. Rar glas de corn tremura departe și răzbătea până la mine innăbușit, trist, ca din fundul pământului.

Treceam printre fagi uriași, încărcăți de jir. Eram întovărășit une-orî de Voinea. Tăceam și eu, tăcea și el, și ne strecuram printre tufisuri, pe poteca umedă innecată în bogăția de verdeață. Cind dădeam la margine, creștea lumina și se auzeau spre Cișlărie tălângile vacilor boerești. Sunau lin, cu sunete felurite, unele joase și altele tot mai subțiri, o scară de sunete dulci, care picurau domol și alegeau ca un cîntec depărtat, șoptit încet, șoptit ușor, de clopote melodioase depărtate și nevăzute.

Intr'un timp, pe vremea aceia, pădurarul umbla lingă mine cu ochii duși și cu fața brăzdată ca de un necaz mare. Avea ceva de la o vreme ; mie nu-mi spunea, dar băgam eu de seamă. Mă lăsa une-orî la cișlărie, orî în mijlocul codrului și se întorcea : «Apoi eu mă duc oleacă până acasă...Am uitat să spun ceva nevestii... Dacă trece boerul, să știe ce răspuns să dea...»

Se ducea. Îl zăream grăbind tot mai tare pasul prin lumina slabă dintre arbori. Hăt tîrziu se întorcea, mă găsea la locurile de pîndă, cu pușca gata ; se așaza și el lingă mine, gîfîia un timp de osteneală, după aceia se liniștea și rămînea lingă mine așa de tăcut și de nemișcat, că de multe orî uitam de dinsul.

Nevastă-sa Măriuca era tristă și slabă, o zăream cîteodată cu ochii plîși.

Intr'un rînd m'am întîlnit cu boerul tocmai ciud eșea din prisaca lui Ion, călare pe calul lui negru. Mă întimpină cu un zîmbet pe fața-i blîndă, bărbătească, și mă întrebă :

«N'ai văzut pe Voinea ? L-am căutat și la Cișlărie și nu l-am găsit...»

Nu știu ce i-am răspuns. Pe Voinea nu-l văzusem. Mi s'a părut că nici n'a băgat de seamă la vorbele mele ; și-a săltat pușca în spate, a îndemnat calul cu pîntenii și s'a dus prin lumina lui August, până ce s'a pierdut prin bungeturile din marginea pădurii. Cinele, nedespărțit totdeauna de stăpinu-său, un cîne mare, roș, cu părul lung, sărea în dreapta și'n stînga calului și străbătea prin toate desîșurile mărunte. Intr'un tîrziu, după ce dispărură cal și călăreț, auzii bătaia puștii adinc răsunînd, clocotînd din poiană în poiană : am înțeles că a dat boerul peste erunci : acesta era vînatul lui cel mai plăcut de-o bucată de vreme.

Dar cum mă gîndeam la supărarea nevestii pădurarului, îmi veni deodată în minte și lămurirea lucrului. Ce căuta pe-aici boerul? Iar Voinea de ce se repede așa de des pîn'acasă? Trebuie să fie ceva la mijloc.

Intr'amurg, după ce conțeni picurarea depărtată a muzicii elopotelor în poeni, după ce așteptarăm zădarnic găinuși la poțeca Hoțului, ne întorceam. eu și Voinea, cu puștile în spate. Și cum mă necăjea gîndul de peste zi, întrebai pe pădurar:

«Azi n'ai fost pe la Cișlărie, Voinea?»

— Nu, da'ce-l?

— Te-a căutat boerul.

— Care? cel tinăr? cuconu'Enacache?

— Da. Și zicea că nu te-a găsit.

— Apoi nu, că eram incolo dus, spre Fundeni...»

Un timp tăcu; lumina scădea; o adiere rece se strecura din pădure: ne apropiam de pirău.

Voinea întoarse spre mine capul:

«Era cuconu'Enacache?— Apoi cine putea să fie? că boerul cel bătrîn nu se mai urnește de acasă... Și'n prisacă te-ai întîlnit cu dînsul?»

— Da, în prisacă...»

Păru că se gîndește un timp, apoi zise cu glas scăzut:

«Hm! cine știe ce-avea să-mi spue...»

Mă uitam la dînsul cu coada ochiului. Cumpănindu-și ușor într'o parte și'n alta trupul scund, pășea liniștit ca de obicei; obrazu-i ars de vînturi, cu mustața de cărbune, avea blîndeța tristă de totdeauna. Nu putea să fie nimic. Ce putea să fie? Omul era liniștit.

Ș'asa mă duceau eu des în Prisaca-lui-Ion. Mă îndemna ceva ascuns din fundul ființei mele spre Măriuca, căci eram în floare pe-atunci, și mă ademenea într'acolo și necazul ei pe care nu-l pricepeam. Și mă chema mai ales pădurea bătrînă, pentru care aveam o dragoste adîncă, aproape boinavă. În marginea deșisurilor negre, Măriuca părea mai naltă, mai subțire și mai albă, și cum ședea citeodată neclintită, pe gînduri, cînd umbrele înserării cresc, părea o flință care nu-i din lumea aceasta,—din taina singurătății închegată și din aburii codrului întunecos. Și șaptele frunzelor grele păreau în adevăr tremurarea unui suflet: creșteau din arbor în arbor, din ramură în ramură, scădeau, se depărtau, *spunau* ceva neînțeleș, ceva foarte vechiu parcă și

foarte trist. Și cînd tăcea, bolțile nesfirșite, parcă și sufletul din mine tăcea, sta neclintit, așteptînd; n'aveam bucurie, n'aveam durere, intram în nesfirșita fire, în marea bogăției pămîntului. Iar cînd tresărea în murmure și'n oftări codrul, cînd începea să crească și să curgă valul vînturilor, fiorii grei îmi răscoleau sufletul, un cîntec înfricoșat cînta în mine, cîntecul care prevestea și cerea iubirile tineretii.—Așa, furtuna odată m'a prins la căsuța din poiană,—și Voinea pădurarul nu era acasă.

Parcă voia să-și zmulgă rădăcinile din pămînt, așa se frămîntău plopii cenușii de la marginea poenii; iar fagi bătrîni se cutremurau minioși, se aplecau prelung și iar se îndreptău, pe cînd printre ei, ca pe niște cărări ghețoase, din inima codrului, zvicnea cu virtejuri, cu frunze spulberate, cu găteje, minia furtunei. Un zvon greu creștea între nourii negri și poiana frămîntată ca de spaimă, creștea ca o buciurare prelungă, chemînd spaima din zarea mohorită, innăbușită de pulberi răsculate. Așa cresc buind buciurarea pădurii, învălurii dese de stropi se abătura, duruiră ușurel și la geamurile mici, se departară,—și deodată, ca o minie care ostenește, cu oftări de ușurare, se alinară adîncurile, și soarele străluci orbitor în toată poiana.

Eșii afară, pe prispă, cu nevasta pădurarului. Imprejurimile, neclintite, rideau în lumină; o albină fulgeră ca un fir de aur; o gaiță trecu, cu penele-i albastre lucind; o mierlă începu o frîntură de cîntec răsunător,—apoi tăcu deodată; și liniștea se întinse ca limpezimea unei ape.

Femeia părea mîhnită ca totdeauna, și eă, iar, voiam să-mi lămuresc prepusurile.

«Lele Măriucă, spune-mi dumneata ce ai?... Parcă îți stă ceva pe suflet, așa privești la lume...»

Ea mă privi lung, cu un zîmbet ușor:

«N'am nimic, ce să am? Dumneata nu vezi că n'am nimic? Așa-s eă; așa m'a făcut maică-mea, fără bucurie...»

Vorbea încet, c'o înmlădire de glas din care se cunoștea că dăduse așa numai un răspuns de mintuială.

O întreabă din nou:

«Poate-i rău Voinea cu dumneata?...»

— Voinea? cum poate să se poarte Voinea cu mine? Ca un bărbat cu nevastă-sa...»

Și rămase gîndindu-se.

Tăcurăm amîndoi o vreme. Apoi femeia întoarse spre mine ochii mari, frumoși, și-și îndreptă încet, într'un oftat, mijlocul subțire, încins strîns pe sub sină cu brîu îngust.

«Hei, ce știi dumneata! încă n'ai dat de necaz! Dumneata ești ca mierla ceia, care a cîntat ș'a tăcut...»

Ș'un zîmbet iute îi lumină fața și ochii, și răspunse ca un fulger în sufletul meu.

«Dumneata n'ai auzit, zise ea domol după cîteva clipe, de ce-a pățit Ileana lui Ion Macovei... Să vezi ce-a pățit femeia aceea, săraca,—ș'apoi să te gîndești că mama de-ar ști, mai bine ar lăsa să moară din leagăn, pe fata fără noroc în lume... S'a măritat Ileana cu cel ce nu-i era drag, și s'a măritat și de tînără... Și-i plăcea și ei vieața... dacă era tînără, ș'avea suflet... Da'vezi că bărbatul parcă i-a fost dușman... Este-o babă, acolo în sat la Solomonești, una Gahița, care stătea lingă Ileana, numai gardul o despărtea de dînsa... Și cum eșea femeia,—și se ducea ba la o nevastă, ba pîn'la crîsmă,—baba dădea de știre bărbatului seara... Așa a fost... Și s'a mai tîmplat de i-a fost drag femeii unul, un băetan... da' ea nu spunea nimăruî... și nici băetanul nu știa... De păcătuit nu păcătuia, da'ășa-i era drag, măcar să mai iasă în lume, să mai soarbă lumină, că numai în casa urîtului se innăbușea... S'a început a o bate, săraca, a început a o bate bărbatul... Ș'o bate azi, o bate minî, nimenî nu știa... A grămădit-o într'un rînd-în zemnic ș'a bătut-o... A fugit Ileana la tatu-său și la măsă—dar n'au vrut s'o primească bătrîniî... «Ai casă și bărbat...Du-te la bărbat, du-te la casa ta și la copiii tăi...» Și s'a dus nevasta acasă ș'a zăcut pe coaste... Și după ce s'a sculat, bărbatu-său iar a zăpsit-o că umblă așa prin sat, iar a grămădit-o în casă, a pus zăvor, și iar a bătut-o... Și zice că urla, săraca, parcă la injunghiere o ducea... Ș'au sărit oamenii, și băteau în părăi și răcneau pe-afară. Uite, așa a trăit Ileana, cu bărbatu-său... Și'ntr'o zi a căzut la pat, și valeu! și valeu! i-i rău azi, i-i rău minî,—până ce într'o dimineață zice: «Apoi să vie tătucu și mămuca care m-au făcut, că eu de-acuma am să mor...» Ș'au venit bătrîniî... Și cit sta bărbatu-său în casă, ea nu zicea nici-o vorbă, ședea cu fața la părăte; și după ce eșea el, se întorcea și vorbea cu bătrîniî: «Iaca, tătucă, iaca, mămucă, omul ista mi-a scurtat zilele... și dragă-mî era lumea asta!...» Ș'au venit vecinele cu baba Gahița: să-i dea Ilenei baba apă din pumnî, să bea, că altfel se duce fără să erte, pe lumea cealaltă... Și s'a apropiat baba, și îndemnau vecinele, ș'a venit și Ion,—da' Ileana făcea cu dosul minîi semn de respingere spre ușă: Nu! nu!—și șoptea încet: Să mă lese, să mă lese să mor în pace!... Și n'a vrut să bea apă din pumnî,—ș'ășa nici pe baba

Gahița n'a ertat-o, nici pe bărbatu-său nu l-a ertat, —ș'a murit. Și cînd aŭ scăldat-o, știi cît de slabă era? numai pielea și cio-lanele; și trupul negru de vinătăi... negru de-atîtea bătăi crunte...»

Măriuca tăcu. Privea neclintită înaintea, spre fundul Pri-săcii lui Ion.

«Uite, așa... dumneata de unde să știi cite poate îndura o femeie pe lumea asta?...»

O întrebaî mirat:

«Te bate Voinea? Mie nu mi se pare om rău.

— Nu, de ce să mă bată pe mine? Dar eŭ vorbesc de al-tele... eŭ nu vorbesc de mine...

— Atuncea ce ai? Te văd supărată și slabă...»

Femeia sta la îndoială, parcă voia să răspundă ceva. Iși ațintise în pămînt privirile. Apoi deodată tresări:

«Ia!» și se sculă în picioare, naltă și subțirică, și intră în casă.

De departe, dinspre Cișlărie poate, se auzea cornul lui Voi-neă. Chema prelung, duios, —îngina sunete scurte apoi, și iar tre-mura într'o adiere prelungă; după aceea tăcu. În liniște, un glas depărtat începu să cheme. Abia se deslușea, venea ca o adiere prin codrul des: Măi Onofrei, măi!...—Tăcu și glasul. Și într'un tîrziu o secure începu a bocăni undeva, în adincuri, în bolțile mai răsunătoare după ploae.

Femeia pădurarului eși cu cofa și se îndreptă spre fîtină. Cumpăna se coborî, apoi se înălță scîrțîind. Pe cînd venea re-pede spre casă, puțin incovoiată spre stînga, cu cofa în mîna dreaptă, Măriuca își strecură spre mine privirea tristă. Mă ri-dical în picioare, îmi luaî pușca și pornii, pe lingă stupii de lingă pîrău, prin marginea desîșurilor, spre Cișlărie.

Mă gîndeam cu milă la nevasta lui Voinea, la suferința ei vădită; mă gîndeam cu mirare la vorbele-î intrerupte, la povestea ei cu Ileana lui Ion Macovei, și simțiri nelămurite, amestecate cu bănuelii vechi, îmi nelinișteau sufletul.

Voinea venea încet pe potecă. Venea întunecat. Il zăriî tocmai cînd începeau a cînta tălângile vacilor boerești, în poeni, și tocmai cînd din urmă, pe drumul pe care venisem eŭ, se arată și boerul Enacache pe calu-î iute, cu cînele-î mare, roș, care-î sărea în dreapta și'n stînga și străbătea toate tufișurile adulmecînd.

Se opri boerul, se opri și pădurarul.

«Ce mai este pe la Cișlărie, Voinea?»

— Bine, cucoane Enacache...»

Stăpinul zimbi, apoi, întorcînd spre mine capul, rosti limpede: bună ziua !, trecu repede înaintea și descălecă. Cîinele se oprise și stătea neclintit, ca de piatră, cu coada întinsă, cu botul spre un pilc de tufe mărunte. Eu mă întorsei cu Voinea. Auzii după ce cotii după un pilc de copaci, strigătul cunoscut: Aici, Hector !... Intr'un târziu, citeva bubuituri deșteptară singurătățile ; liniște se făcu după aceia pretutindeni, contenise și bocănirea securei în pădure.

«M-a căutat pe semne și pe acasă... zise deodată Voinea, lingă mine.

— Cine ? boerul ?

— Da. Văd că m'a găsit și nu mi-a spus nimic.»

Eu tăcuî. Se gîndea și Voinea, mă gîndeam și eu. Mersăram așa în tăcere. Intrarăm în poiană pe lingă stupi, sărirăm pîrăul. Măriuca sta în prag dreaptă și ne privea, și fața-î părea palidă tare, în umbra neagră a ușii. Cîinele ciobănesc al pădurarului ne sări înaintea, zburdînd.

«Uite, vezi dumneata, zise Voinea, dacă dă cineva în cîinele ista, el se întoarce și mușcă ; el are mai mare drept decît dumneata și decît mine... Omul rabdă și tace.—Asta-î o pildă !— adăugi el rîzînd și privind țîntă spre femeia lui.

Nu vreaî să povestesc despre întîmplările pădurarului și ale nevestei lui, nici despre vre-o dragoste care-mî încolțea în suflet ; eu despre codrul Antileștilor care-mî era așa de drag vorbesc, și despre tinerețele mele. Toate au trecut : nici codri așa nu mai sînt, și tinerețele s'au călătorit !

În mirosul ațîțător al pădurii creștea în mine puterea vieții, șueratul domol al vîntului în frunzișuri înî mîngîia auzul, și ce strălucire neobișnuită, ce strălucire vie, și ce mireasmă ascuțită, amețitoare, aveaî florile din poenile de la margine ! Ca'n-spre o dragoste, cu dor, pornii, după două luni de lipsă, spre codrul Antileștilor. Înaintea ernii, în toamnă tîrzie, voiam să mă văd odată bolțile sărăcite de podoaba grea și întunecoasă de frunze. Poate mă chemaî și alte doruri spre Prisaca-lui-Ion,—poate mă chemaî, dar de-atunci au trecut erni multe și primăverile tinereții s-au dus cu soarele care le luminează atunci.

Măriuca robotea prin căsuța întunecoasă și tăcea, cum o știam. Din umbră nici fața nu i se deslușea bine ; îi luceau numai ochii din cînd în cînd, cînd se întorcea spre ferestre. Voi-

nea îmi ascultă liniștit dorința, își luă dintr'un colț, din întunec, pușca,—și eșirăm.

Cele din urmă frunze cădeau încet, fluturînd, din fagiți uriași ; și prin grămezii galbene pășeam ; foșneau grămezile, și pașii noștri tăiau cărări prin ele. Ca o oftare aspră trecea pe sub ramurile goale ; și pustii și triste se deschideau adîncurile, tot mai pustii, cu cît mai mult răzbăteam în ele. Sufletul parcă-mi era plin de negură.

Intr'un tîrziu, mă oprii și întrebai :

«Ce mai face, Voinea, boerul Enacache ?»

Voinea mă privi drept, mirat :

«Cum ? nu știi ? boerul Enacache a pierit ! L-au găsit oamenii de la Cișlărie sub ripa de la Fundeni... Cine știe cum trecea pe-acolo ; și tocmai cînd trecea, a fătat malul... L-au găsit supt mal, cu cînele alături... știi, cînele cel roș...»

— Cum ? a murit boerul ? Eu nu știam nimic !

— Da, a murit...»

Răspunsul era liniștit și lămurit, dar mi se părea că ochii neclintii ai pădurarului mă ținteau prea îndărătnic. Nu știu, n'ași putea spune de ce, un fior ascuțit, ca o sîrmă de foc, mi se strecură prin șale. Intr'o clipă, în clipa aceea, am avut o bănuială : am avut bănuiala că pădurarul Voinea a ucis pe stăpînu-său.

Nici nu mi-am dat seama cum am întrebat :

«Și cum ? nu s'a găsit cine l-a omorît ?...»

— Cum să se găsească ? zise Voinea. A murit așa, de moarte năprasnică...»

Eu tăcuî. Pădurea era foarte tristă și foarte pustie în jalea ei de toamnă. Și eu simțeam, poate din pricina asta, o greutate mare în suflet, o greutate, o amărăciune nedeslușită, ca în fața morții. Și cînd eșeam din desigurii se desvăluiră deodată negurile depărtării ; și rămase codrul uriaș în urmă, cu adîncurile și cu taina lui, codrul ca o ființă cu dureri, cu mîini, cu plîngerî. Toamna plutea în juru-mi ca un vis al morții. Măriuca, nevasta pădurarului, se închegă o clipă înaintea-mi ca din aburî, și se risipi ; și gîndul pieirii boerului rămase în mine, după fiorul fierbinte, ca un sloi de ghiață.

«Vezi, gîndăcelule, tare mi-a fost mie drag codrul în tine-rețele mele !...»

Așa îmi povestea bunicul lingă soba mare, bătrînească. Așa îmi povesti, și tăcu. Și afară ofta și se tinguia vîntul toamnei.

April

O limpede zi scaldată în soare....
Pe crengi, în livezi, stă floare de floare;
În aburii calzi renaște pământul—
Și apele duc un cântec de-April—
Și intra'n păduri, c'un ris de copil,
În hohote vintul.

Prin lanuri de grâu se string plivitoare:
Le flutură 'n vînt năfrâmi zburătoare,
De parc' ar mișca pe umerii lor
Aripi străvezii de albi porumbei—
Și razele pun pe sapa scintei
Și 'n fețe bujor.

Așa se tot duc, prin verzile grâne—
Și una duios începe să 'ngine
Un cînt din bătrîni, tot tînar rămas,
Balada de drag, de visuri și dor—
Și fetele prind sfîrșitul din zbor
Și-l cîntă 'ntr'un glas....

De după colnic o umbră răsare,
Un nou.... Colo pădurea-i în soare,
Ici ploaia mașcat cu aur de sus:
E parcă, din cer și până 'n pămînt,
O pînză de fir bătută de vînt
Ce-aleargă 'n apus.

Copilele fug prin ploaia cu soare;
S'ascund pe subt crengi— și cînd din umbrare
Es iarăși pe lan să-și tremure cîntul,
Pe urmele lor se ține tiptil
De zvîntă, — c' un cald sărut de April, —
Nafrămile, vîntul.

A. Stavri

SPECIALISTUL ROMÂN

CONTRIBUȚIE LA ISTORIA CULTURII ROMÎNEȘTI DIN SECOLUL XIX

Scurtăvi

- A.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. I, București, 1875.
A. II.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. II, București, 1875.
A. III.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. III, București, 1897.
A. T.—Vasile Alexandri, Opere complete, Teatru, București, 1875.
AL.—Istoria lui Alexandru cel mare, București, 1850.
ALEXICI I.—G. Alexici, Texte din literatura poporană română, tom. I, Budapesta, 1899.
ANT.—Antim Ivireanul, Predice, București, 1886.
B.—Biblia, București, 1688.
BA. AR.—I. Bărac, Istoria preafrumosului Arghir, București, 1847.
BAR. I.—G. Baronzi, Opere complete, vol. I: Limba română și tradițiunile ei, Galați-Brăila, 1872.
BA. TIL.—I. Bărac, Tilu Buhoglină, Brașov, 1840.
BAL.—Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihaïu Viteazul, București, 1878.
B. ET.—Beldiman, Eteriea, Iași, 1861.
BIB.—Bibicescu, Poezii populare din Transilvania, București, 1898.
B. P.—Beldiman, Istoria lui Numa Pompilie, t. I și II, Buda, 1820.
BR.—D. Brandza, Prodromul florei romine, București, 1879—1888.
C.—Konaki, Poezii, Iași, 1887.
CAL.—Calendarii, Buda, 1814.
CAL. II.—Calendarii, Buda, 1844.
CANT. I.—D. Cantemir, Istoria ieroglifică, București, 1888.
CAR. T.—Caragiăle, Teatru, Iași, fără an.
C. L.—Convorbiri literare (Revistă).*

- CO.—Contemporanul (Revistă).
 COLUMNA — Columna lui Traian (Revistă).
 COR.—Coresi, Psaltirea, ed. Academiei, București, 1881.
 COȘ. F.—Coșbuc, Fire de tort, București, 1898.
 CR.—Creangă, Povești, Iași, 1890.
 CR. A.—Creangă, Amintiri, Iași, 1892.
 CUL.—Culegere de doine, strigături și chiuituri, Brașov, 1891.
 CUV.—Hasdeu, Cuvente den bătrini.
 D.—Donici, Fabule. Iași, 1842.
 DAMÉ. T.—Damé, Incercare de terminologie poporană română, București, 1901.
 DEL. S.—Delavrancea, Sultănica, București, 1885.
 București, 1887.
 DION.—Dionisiu Eclesiarhul, Cronograf, în IL. TEZ. II 159 sqq.
 DOS. PRO.—Dosoftעי, Viața și petrecerea sfinților, Iași, 1682, lunile Septembrie—Februar.
 DOS. PS.—Dosoftעי, Psaltirea în versuri, ed. Academiei, București, 1887.
 DR.—Robinson Cruzoe, compus de Kampe și tradus pe romînie de Vasile Drăghici, Iași, 1835.
 E.—Eminescu, Poezii, București, 1895 (ed. VII).
 EC.—Molnar, Economia de cîmp, Buda, 1806.
 E. N.—Eminescu, Nuvele, Iași, fără an (ed. Șaraga).
 E. V.—Văcărescu, Istoria împăraților otomanî, în IL. TEZ. II 245 sqq.
 FRÎNCU M.—Frîncu și Candrea, Motii, București, 1888.
 FUND.—Fundescu, Basme, orații, piciituri și gicitori, ed. IV, vol. I, Basme, București, 1896.
 GH. A.—Ion Ghica, Amintiri din pribegie, București, 1890.
 GH. S.—Ion Ghica, Scrisori către Alexandri, București, 1887.
 GOR.—Gorjan, Halima, Sibiu. 1835--1838.
 GR.—Grecescu, Conspectul florei romîne, București, 1898.
 GR. A.—Gr. Alexandrescu, Meditații, elegii, epistole, satire și fabule, București, 1863.
 HASDEU—Hasdeu, Etymologicum magnum.
 HOD.—Hodoș, Poezii poporane din Banaț, Caransebeș, 1892.
 I.—Ispirescu, Legende sau basmele Romînilor, București, 1882.
 IL. TEZ.—Ilarian, Tezaur de monumente istorice, București, 1862—1864.
 I. N.—Iacob Negruzzi, Scrieri complete, București, 1893—1897.
 ION. CAL.—I. Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iași, 1845.
 ION. D.—I. Ionescu, Agricultura din județul Dorohoiu, București, 1866.
 ION. P.—I. Ionescu, Agricultura din județul Putna. București, 1869.
 I. UNC.—Ispirescu, Din poveștile unchiașului sfătos, partea I, București, 1879.

LET.—Letopisețele țării Moldovei, ed. I Cogălniceanu, Iași, 1852 (Cînd nu se specifică volumul, înseamnă vol. I).

LET.. — Letopisețele țării Moldovei, ed. II Cogălniceanu, București, 1872—1874.

M.—Moxa, Cronograf, în CUV. I 345 sqq.

MAG.—Magazinul istoric, București, 1845 sqq. (Cînd nu se specifică volumul, înseamnă vol. I).

MAR. DESC.—S. Fl. Marian, Descîntece, Suceava, 1886.

MAR. ÎN.—S. Fl. Marian, Înormîntarea, București, 1892.

MAR. N.—S. Fl. Marian, Nunta, București, 1890.

MAR. O.—S. Fl. Marian, Ornitologia, Cernăuți, 1883.

MAR. SAT.—S. Fl. Marian, Satire, București, 1893.

MAR. SERB.—S. Fl. Marian, Sărbători, București, 1898 sqq.

MAR. T.—S. Fl. Marian, Tradiții, București, 1895.

MAR. VRĂJII.—S. Fl. Marian, Vraji, București, 1893.

MIN. O.—Mineiul, luna lui Octomvrie, episcopia Rîmnicului, 1776.

MÎNDR.—Simeon C. Mîndrescu, Literatură și obiceiuri poporane din comuna Ripa de jos, comitatul Mureș Turda (Transilvania), București, 1892.

N.—C. Negruzzi, Scrieri, București, 1872 sqq.

NIF.—Viața părintelui nostru Nifon, scrisă de chir Gavril, maș marele Sfetagorei, București, 1888.

O.—Odobescu, Scrieri, București, 1887. (Cînd nu se specifică volumul, înseamnă vol. III).

OGL.—Piscopescu, Oglinda sănătății, București, 1829.

P. E.—Anton Pann, Noul Erotocrit, Sibiu, 1837.

P. H.—Anton Pann, Năzdrăvaniile lui Nastratin Hogoia, București, 1853.

P. PO.—Anton Pann, Culegere de proverburî sau povestea vorbeii, București, 1852—1853.

P. M.—Petru Maior, Istorie pentru începutul Romînilor, Buda, 1834.

POP. RET. P.—I. Pop Reteganul, Povești ardelenesti, Brașov, 1888.

POP. RET. TR.—I. Pop Reteganul, Trandafirî și viorele, Gherla, 1891.

P. P. A.—Alexândri, Poezii populare, București, 1866.

P. P. I.—Iarnik-Birseanu, Doine și strigături din Ardeal, București, 1885.

P. P. T.—G. Dem. Teodorescu, Poezii populare, București, 1885.

PRA.—Carte rominească de învățatură dela pravilele împărătești, Iași, 1646.

RĂȘC.—P. Rășcanu, Lefle și veniturile boerilor Moldovei în 1776, Iași, 1887.

ROM. GL.—Romînul glumeț, partea I, proverburî și gicitori, București, 1874.

RUDOW.—W. Rudow, Neue Belege zu türkischen Lehn-

wörtern im Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie, XVII, XVIII, XIX; Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft, in Zeitschrift für romanische Philologie XXII.

SĂGHINESCU VOC.—V. Săghinescu, Vocabular românesc de vreo câteva mii de cuvinte, Iași, 1901.

SB.—Ion G. Sbiera, Familia Sbiera, Cernăuți, 1899.

SB. P.—Ion al lui G. Sbiera, Povești populare rominești, Cernăuți, 1886.

SEV.—E. Sevastos, Cintece moldovenesti, Iași, 1888.

SEV. N.—E. Sevastos, Nunta la Romini, București, 1889.

STĂNC. B.—D. Stăncescu, Basme, București, 1892.

Ș.—Șincai. Hronica Rominilor, Iași, 1853—1854.

ȘCH.—Psaltirea șcheiană, ed. Academiei, București, 1889.

ȘEZ.—Șezătoarea (Revistă).

ȚIC.—Țichindeal, Fabule. Buda, 1814.

UR.—Țicariul, de T. Codrescu, Iași, 1857 sqq. (vol. I, II, III se citează după ed. II).

VA.—Varlaam, Carte rominească de învățătură, Iași, 1643.

VL. D.—A. Vlăhuță, Dan, București, 1894.

VL. P.—A. Vlăhuță, Poezii, București, 1894.

VOR.—Praxiul dela Voroneț, ed. Academiei, Cernăuți, 1885.

Z.—Zanne, Proverbele Rominilor, București, 1895 sqq.

ZIL.—Zilot Rominul, Domniea a treia a lui Alexandru vodă Suțul, în Revista Tocilescu V 65; Zilot Rominul, Adunare de stihuri, în Revista Tocilescu V 331.

1. Numărul însoțit de indice dedesupt înseamnă fila cu pagina la VA., PRA., MIN. O., DOS. PRO.: VA. 10.=VA. fila zece, pagina întâia; DOS. PRO. 10.=DOS. PRO. fila zece, pagina a doua.

2. Numărul însoțit de indice sus înseamnă pagina și coloana: B. 20'=B. pagina douăzeci, coloana întâia; MIN. O. 4'=MIN. O. fila patru, pagina întâia, coloana a doua.

3. Numărul paginii însoțit de notarea jos, de ex. DOS. PRO. 24. jos înseamnă paginile despre sfîrșitul cărții respective, unde numerele de ordine sînt puse în josul paginii.

4. În DOS. PRO.: Dela 24₁ jos—37₁ jos numerele sînt greșite. Fila 38 jos este notată 40 jos și de aici înainte pînă la fila 78 jos merg numerele regulat (afară de 69 jos în loc de 59 jos). Dela 79 jos incluziv înainte încep iarăș numerele sus, însă greșit: 73 în loc de 79; pentru aceia filele ultime 79—90 am continuat de a le nota tot cu numere jos fără să țin socoteală de notarea textului.

5. Numărul însoțit de pr., de ex. B. 2 pr. înseamnă pagina nenumerotată din titlu și din prefață.

Cuvintele discutate sînt scrise cu ortografia obișnuită, de pildă *gh*=exploziva fonică palatală, *g* înainte de *e*, *z*=africata *dž*, etc. Numai cînd necesitatea unei afirmări mai puternice cere, se dă și ortografia mai precisă fonetică.

I

O recenzie este o istorie literară în mic ; adevărat, în vreme ce istoria literară se ocupă cu literatura unui popor, ori a unei perioade de timp, ori a unui gen literar, recenziile se ocupă cu opera ori cu operele unui scriitor. Istoria literară apare apoi în volum, recenziile apare ca articol de revistă ori de ziar. Macar că mică, dar e foarte importantă recenziile, căci ea ține în curent pe învățat cu noutățile apărute în domeniul acestuia. După recenziile publicate în reviste anume destinate acestei meserii învățații se hotărăsc adeseori dacă trebuesc ei însiși să cetească cutare operă ori ba. Ba sînt mulți, mai ales la noi, care prin recenzii se dispensează de osteneala de a mai ceti în general vreo carte. Specialistul român mai ales excelează în chipul de a se cultiva astfel prin procurator, și este așa de meșter, încît e în stare ca pe baza unei recenzii să facă el însuși o recenzie mai lungă decît cea a procuratorului.

Recenziile trebuie să îplinească toate condițiile unei istorii literare, astfel că în ea cetitorul să găsească reflexul fidel al operei însăși. Recenzientul trebuie să cetească *cu adevărat*, apoi să priceapă, și apoi să judece din punct de vedere al genului literar cărui aparține opera. Calitățile și defectele trebuesc constatate din punctul de vedere al noțiunii acestui gen literar, noțiune pe care recenzientul trebuie numai decît să o poseadă. În sfîrșit recenzientul trebuie să țină socoteală de raporturile operei, de împrejurările adevărate în care ea a apărut și în care se găsește.

Din nenorocire adesea ori recenziiile nu împlinesc aceste condiții și din cauza aceasta opinia publică este înșelată. Recenzientul, în loc să vorbească adevărat, minte, și lectorul, mai ales acela care ia drept marfă bună tot ce poartă o firmă oarecare, își umple capul de neadevăruri.

Sînt însă trei soiuri de a minți. 1. Citeodată recenzientul zice că a cetit, dar n-a cetit, zice că a priceput, dar n-a priceput, comite însă aceste două greșeli nu cu hotărîre de a face bine ori rău, ci din lipsă de timp ori din prostie. 2. Altă dată recenzientul răsfoiește cartea, o petrece de colo până colo din fuga ochiului, apoi o judecă cu părtinire, ori laudînd ori dezaprobind, dupăcum e prietin ori dușman cu autorul. 3. Altă dată în sfîrșit recenzientul cetește cu băgare de samă, pricepe cît poate, apoi spune alta decît acela ce a cetit, cu scopul de a face rău.

Recenzientul întîia comite o neglijență, recenzientul al doilea comite o mare greșală, recenzientul al treilea e un mișel, un

calomniator. Toți însă tot atât de primejdioși sînt față de adevăr, căruia numai trebuie să se închine omul de știință. În special să nu se creadă că acel care laudă opera vreunui autor, fără ca acest din urmă să merite lauda, ar face mai puțin rău decît acel care dezaprobă pe cine nu merită să fie dezaprobat. Lauda nemeritată e o nedreptate tot așa de mare ca și dezaprobarea nemeritată. Eu cred că mai mare, pentru că omul cu instincte bune nu se incurajează cu laude și se oțelește la muncă prin nedreptate; apoi pe cel nedreptățit îl poți domoli cu o laudă, în vreme ce e cu neputință de îndreptat o laudă nemeritată printr-o dezaprobare post festum.

Pentru onoarea științei trebuie să recunoaștem că recenziile de forma a treia sînt rare, și mai curînd sau mai tîrziu se contopesc în masa calomniatorilor de meserie, a escrocilor și a asasinilor. Numai acolo, unde, ca la noi, nu există o opinie publică, asemenea mișei mai găsesc încă o bucată de vreme lectori, ba chiar protectori.

Cu atât mai deși sînt însă recenziile de clasa întâia și a doua, pe care-î vom numi, pentru a scurta vorba, *recenziile fără scrupul*.

El procedează în două feluri.

a. Spun ceva, dar fals. De pildă, tu ai făcut o carte didactică pentru clasele primare, și recenzentul ți-o judecă din punct de vedere al unei cărți destinate universității, te acuză că n-ai dat bibliografia trebuitoare, că n-ai făcut istoricul cărților analoge, că n-ai citat pe Conhlaconhla*), că n-ai cunoscut o operă, apărută cu o noapte mai înainte în Capetown, asupra chestiei. Ori, tu te silești să probezi că teoria învățatului X este greșită și cauți să explici niște fenomene oarecare cu totul altfel, iar recenzentul zice cam așa: «Domnul cutare, adevărat tu, apără cu noi dovezi teoria învățatului X». E cu neputință, va zice lectorul, să fie cineva ușuratec în așa grad. Ba asemenea pseudo-recenziile sînt dese prin renumite reviste și iscălite de profesori universitari. Să dau exemple. Un învățător dela Roșia (Ungaria) a publicat un «Curs practic de istoria literaturii romine pentru școlile populare», și un recenzent îl acuză că nu a dat bucată din Vlăhuta. «Eu nu sunt de vină că acesta scrie mai mult pentru clasele culte decît pentru popor!» strigă bietul autor cu dreptate (Cultura română III, 144). Într-un studiu asupra accentului latinesc eu am căutat să resping teoria lui Corsen-Seelmann că în limba anteclasică latină ar fi existat un altfel de accent decît în limba clasică, și să explic fenomenele limbistice, pe care se bazează acești învățați, cu totul altfel, anume prin analogie. Asupra acestui mic studiu s-au făcut mai multe recenzii, dar niciunul din recenzenti nu l-a înțeles. Unul din ei, Louis Havet, profesor la universitatea din Paris, a cărui nepricepere în chestie o scosesem eu cam în glumă la iveală, m-a

*) Pentru calebrul scriitor Conhlaconhla vezi III. 1 fine.

injurat, socotind că, dacă e cineva Franțuz, poate să-și permită să fie și rău crescut*). Alții au spus tot felul de minunății. Unul însă a atins culmea, care pe noi ne interesează. E profesor la universitatea din Bordeaux și zice așa în Revue critique LI 274: «Et nous voilà ramenés à la théorie de Seelmann, qui est au fond celle qu'a reprise ici M. P.» Va să zică, tu una spuși și el bașca înțelege. Firește, nu e un cap de țară, dar oricum te doare când cineva, profitând de ocazia că are puterea să impună lectorilor părerile sale despre o lucrare a ta, care te-a costat poate multă muncă, ți-o tăvăleşte așa ca pe o cârpă.

b. Recensentul nu spune nimic asupra lucrului, ci înșiră numai niște fraze goale, cum se zice, niște generalități care se potrivesc la orice. Recensia se reduce atunci la un fel de formular, unde sînt lăsate în alb numele autorului, operei, țării, timpului și negației (*mi, ne*, un adiectiv ori un adverb antinomic). Locul în alb al acestei din urmă este mai ales important, pentru că numai negația desparte recensia cea care laudă de recensia cea care dezaprobă, recensia pozitivă de cea negativă. Negația în asemenea soîtu de recensii mai este importantă și ca cea mai puternică probă pentru inanitatea lor, căci numai atunci, cînd cineva spune lucruri goale de înțeles, formule generale, platitudini, un singur *mi* este de ajuns pentru a preface lauda în dezaprobare. Ca tip dau următoarea recenzie dintr-o revistă romînă (Convorbiri literare, 1901 pag. 255 sqq.: Ion Bogdan, Lucrările filologice ale D-lui Ovidiu Densușanu). Negația o pun în parentez «Scrierea D-lui *** se presintă din capul locului ca o lucrare ce (nu) se ridică mult pe deasupra lucrărilor obișnuite de... Ea (nu) dovedește stăpînirea domeniului de cunoștințe căruia aparține, competență în feluritele științe ajutoare, stăruință în urmărirea detaliurilor celor mai mici, claritate în expunerea principiilor și faptelor grupate. Soluțiunile ce se dau chestiunilor controversate și aprecierile ce se fac asupra teoriilor hazardate (nu) sînt cele mai potrivite și cele mai juste în starea de astăzi a cercetărilor de... (Nu) se poate zice că cartea D-lui *** este de o cam dată ultimul cuvînt al științei. — Scriere senină (pătimașă). — Dl. *** (nu) tratează chestiunea după ultimele cercetări ale învățaților apusenî. — Dacă cîteva din opiniile D-lui *** (nu) sînt discutabile, această împrejurare nu scade (nu mărește) întru nimic valoarea constatărilor făcute de D-sa. — Nu pot intra aci în detalieri. — Concluziunile, la care ajunge autorul asupra... (nu) sînt ultimul cuvînt al științei în această chestiune. — Imi este cu neputință să întru în aprecieri de detaliu. — Spiritul (nu) strict științific. — O publicațiune, care (nu) represintă rezultatele traînice ale unui studiu temeinic, urmărit ani de zile fără întrerupere, — productul unui spirit distins (mărginit), care (nu) îmbogățește literatura...». Cu asemenea

*) Injurăturile lui au fost reproduse de un recensent No. 3 într-o revistă romînă ori într-un ziar românesc, nu-mi aduc bine aminte.

banalităţii recensentul a dovedit cu toate acestea să-şi impună voinţa sa unei autorităţi oarecare asupra soartei catedrelor de filologie romanică, filologie clasică, economie politică, etc.

Goliciunea afirmărilor sale recensentul caută să o ascundă prin citaţii din autor, precedate de aprobările ori dezaprobările cele deosebite numai prin adverbul *nu*. Aceste citaţii sînt însă alese cu băgare de samă printre locurile cele mai banale şi mai lipsite de interes, astfel încît lectorului să-i fie complet indiferentă aprobarea ori dezaprobarea recensentului. Mai ales platitudinile, locurile comune, lucrurile ştiute şi răsştiute, sînt preferite. «D-l *** observă foarte bine (rău) că influenţa... asupra... n-a putut fi mare». «Foarte justă (nedreaptă) este şi observarea că..., constatare făcută şi de alţii înaintea D-lui ***». Vorba lui Trahanache: «Bine zice fiu-meu, că o soţietate fără prinţipuri va să zică că nu le are.» Numai rareori părăseşte recensentul acest teren indiferent pentru a-şi lua citaţiile din locuri mai importante, mai puţin cunoscute, pentru că se expune la primejdia de a fi dovedit că ignorant, în caz cînd ar admira un lucru, pe care oamenii de meserie îl ştiu de mult. Primejdia e mai mare atunci, cînd autorul e dintre acei care *împrumută* ideile altora fără să citeze pe aceşti din urmă. «D-l *** constată că în inscripţii „nu se găseşte nimic ce ar fi special romînesc“.» Această constatare a D-lui *** (pela 1901) se găseşte însă înregistrată într-o carte didactică de clasa VII din anul 1888 (A. Philippide, Introducere în istoria limbii şi literaturii romîne, pag. 23) astfel: «Limba latină populară adusă de colonişti în Dacia nu prezintă nimic caracteristic, prin care să se poată deosebi de limba latină contemporană vorbită în alte provincii ale imperiului... Ca să găsească deosebiri dialectale în limba latină depe vremea imperiului s-a încercat mai întîiu Corssen (Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache, Leipzig, 1858, I 297, 302), apoi, după Corssen şi cu mai puţin rezultat încă, Carl Sittl (Die lokalen Verschiedenheiten der lateinischen Sprache, Erlangen, 1882). Schuchardt însă, cel mai profund cunoscător al limbii latine populare, mărturiseste că despre vreo deosebire dialectală între diversele provincii ale imperiului nici pomenire nu trebuie să se facă, judecînd după mijloacele pe care le avem, op. c. I 76—103.» «D-l ***» zice apoi recensentul «are unele explicări nouă, interesante şi din punct de vedere cultural, din consonantismul romin, de pildă, explicarea lui *zînă* din *divina*.» Această descoperire a D-lui *** (pela 1901) se găseşte însă înregistrată într-o carte apărută în anul 1894, A. Philippide, Principii de istoria limbii, pag. 97, 138, 184, astfel: «*divina* a dat naştere lui *zînă*», «*zînă—divina*». Deja Miklosich Beitr. Voc. II 54 (anul 1881): «*zînă—divina*». Deja Cihac (anul 1870): «*zînă—divina*». Este un secret de Polişinei acest *zînă*, pe care l-a descoperit D-l *** spre mai marea uimire a recensentului.

Negreşit, sînt gradaţii, dela treapta cea mai mare a lipsei de scrupul, unde recensentii No. 1 şi No. 2 mai mai se confundă

cu recensentul No. 3, până la treapta cea mai mică a acelei lipse; însă, în general vorbind, recenziile fără scrupul constituiesc marea majoritate a acestui soi de istorie literară. De ele gem revistele cele mai serioase, ca *Revue critique* ori *Litterarisches Centralblatt*, și multe din ele sînt iscălite de oameni celebri. Un tip clasic este acel al recensiei, pe care Gaston Paris a făcut-o în România XVI, 624 asupra lucrării lui W. Meyer-Lübke *Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern* (Vezi Specialistul român în Omagiu lui Tit Maiorescu, 102). De același felu este și recensia, pe care Tobler a publicat-o în *Herrig's Archiv* 1896 asupra dicționarului român-german al lui Tiktin: «Opera renumitului învățat... promite a fi un mijloc de a studia limba română, precum nu se mai oferise altul până acum lectorilor germani în ce privește partea lexicală. Ba se poate spune că nicio limbă vie n-a fost descrisă, în ce privește partea lexicală, pentru străini cu atita îngrijire și cu atita bogăție, cum a fost descrisă aici limba română.... Cit de bogată va fi și învățătura sintaxei din opera lui Tiktin, se arată deja din prima fasciculă, în care cuvinte așa de importante, ca prepoziția *a*, și numeroase pronume demonstrative și adverbe sînt discutate în chipul cel mai satisfăcător... De mare valoare sînt și observațiile gramaticale adăose la multe articule....» Acestea-s fraze goale, generalități fără miez, care constituiesc însă, atunci cînd sînt spuse de un Tobler, o reclamă, pe care dicționarul lui Tiktin nu o merită. Îmi propun în paginile de mai la vale să probez acest lucru.

II

1. Mai întîiu ceia ce atrage atenția în dicționarul lui Tiktin (*Rumänisch-deutsches Wörterbuch von D-r H. Tiktin, I Band, A—C, Bukarest, 1895—1903, 1 vol. 8°, VIII+498 pagini*) este lipsa cea mare de cuvinte. Această lipsă e atit de mare, încît pentru a da o idee lectorului am recurs la următorul mijloc. Am luat din *A* cuvintele *a—ac-*, din *B* cuvintele *ba-*, din *C* cuvintele *ca-*, și am însemnat cuvintele care lipsesc în aceste trei categorii. Notez prin ! neologismul, pentru care am citații; prin !! neologismul, pentru care n-am citații, dar e foarte cunoscut; prin ** cuvîntul neaoș românesc, pentru care n-am citații, dar e foarte cunoscut; prin † cuvîntul dialectal; prin * cuvîntul cunoscut numai din lexice; cuvintele fără semn sînt drepte românești, unele mai vechi, altele mai noă, unele mai întrebuintate, altele mai puțin întrebuintate, pentru care pentru toate am citații; cuvintele tipărite cu litere cursive lipsesc în corpul dicționarului lui Tiktin și au fost adăogite de abia în *Supliment, la volumul I* (pag. 475—498 ale volumului).

* abaldă
? abalgibaș
abaroaca

abărlău
abătătoare
abdal

abdes
abdest
! abdicare

* abeș	! acapăr	! achiamare
abețedar	! acatastasie	achian
abiruire	acatest	achilimit
! abitațiune	! aeatolic	achințiū
! abituriēt	acaț (copac)	achipuesc
ablaș	acațin	<i>achiū</i> (plantă)
ablișoară	ăcăr	acic
(sub albișor la Tikt.)	ăcăriță (insectă)	! acicular
! abnormitate	acar (instrument)	!! aciditate
abo	acar (fabricant)	! aciculat
<i>aboa</i>	! acar (la căile ferate)	acintuș
! abolire	acar (insectă)	acir
! aboliție	acar (conjunct.)	aciră
! abominabil	acăstăi	aciuarē
! abonare	** acățare	<i>aciūaș</i>
abór	** acățacios	! aclamare
(=obor)	** acățărare	!! aclamator
! abordabil	** acățătoare	!! aclimatare
aboțesc	** acățos	!! aclimatizare
! abracadabrant	<i>acăū</i>	!! aclimatizație
abrașa	<i>accea</i>	!! aclimatizez
! abreviativ	! accedere	† aclo
!! abreviator	! accedez	* acmac
!! abreviatură	!! accelerare	† acnu
!! abrutizez	!! accelerație	† acnuma
abruzană	! accelerațiune	† acol
! abscisă	! accentez	** acolisire
! absidă	! accentuare	acolisitoriū
! absintez	!! accentuesc	acolit
!! absoarbere	! acceptare	acoloș
! absolutist	! accesibilitate	acom
! absolutoriū	!! accesie	!! acomodabil
!! absolvență	!! accesit	!! acomodant
! absorbitor	! accesiuē	! acomodament
! absorviruesc	!! acciză	!! acomodare
! abstinere	! accreștere	! acompianare
! abștin	acelalalt	!! acompianatoare
!! abștinere	acelalant	!! acompianatoriū
† abșidar	acelălalt	! acompaniman
! abundant	acelălant	* aconciez
! abundint	* acer	acoperit (subst.)
aburire	* acerat	acoperitoriū
abut	acestalalt	acoperitură
abuū	acestalant	! acordesc
! abuzant	acestălalt	!! acotiledon
! abuzare	acestălant	! acotiledonic
! abzic	acestlalt	acov
! academicește	! acetonă	! acreditate
! acaparare	! achenie	acrid

<i>acridă</i>	! bacaloreată	balhuiū
* * acrire	baccea	bali
acriș (zăr)	! bacciform	balireă
acritoare	!! baccil	balistă
!! acrobată	† bace	balic
! acrobatic	bacfon	balomidă
acroiū	bacliū	* baloș
!! acromatizm	† bacolți	! balotarisesc
! acrostihidă	bacriū	baltagibaș
acrotalasiē	* bacșorez	balță
acrovolizm	bađahircă	bambură
! ax	badană	* * bamburcă
! axil	badei	! banatit
! actă	badii	banc
actic	! badin	band
actinamea	badoacă	!! bandajare
! actorăș	* baederă	!! bandare
! actoriță	! bagadel	banderiu
! acție	! bagatea	!! bandez
* * acufundare	bagcea	* bandiță
* * acufundătură	baghiță	bandoală
! aculeat	bagionetă	bandrabucă
! aculeiform	bagreanorodnic	bandrabură
! aculeol	{ <i>bagrin</i>	bangăhău
* aculm	{ <i>braghin</i>	bangău
! acumbent	bahadircă	banoveț
! acumen	* * bahahue	banț
! acuminat	baharaucă	banțur
!! acumulare	baharoasă	† bapcă
!! acumulație	bahu	! baptistar
!! acumulațiune	bahuesc	† barabar
acumuș	bahuitoare	barabuliște
! acurăteată	baib	† barac
!! acuză	baică	baragă
! acuzător	baiculaș	<i>baranță</i>
! acvilon	bainet	! barat
! acvir	baio	bară (băltoacă)
<i>baargic</i>	baioș	! barbar
babaū	<i>balozo</i>	barbaric
babein	baŭr	!! barbaric
babeingiū	bal (vot)	! barbaricesc
! <i>babelic</i>	! baladin	! barbarie
babie	! baladină	barbarină
babură	! balansez	! barbarizm
† baca	! balanțier	<i>barbă</i>
<i>bacală</i>	balaoacheș	† barberie
bacalim	balbuț	barbirc
<i>bacalbașa</i>	baldar	! barbuilez
! bacaloret	! * baldrian	! barburie

barcaciu	cabeniță	calăf
! bargel	cablucă	calbează
!! baricadare	* <i>cabul</i>	calcat
barloiu	* * <i>caca</i>	calcaură
! barme	cacalisaura	!! calcinare
barnă	cacancea	!! calcinație
! barnebit	* * <i>cacealma</i>	! calcinațiune
barnee	* * <i>cacealmagiū</i>	!! calcinez
barnie	cacearma	! calcopirită
!! baroană	<i>cacerdisesc</i>	!! calculabil
! baroscop	* <i>caciōr</i>	!! calculare
† barșonesc	cacioresc	!! calculator
bartă	caco	! calculător
burtiță	cacodemon	calec
basalic	! cacofonic	calfed
† basamă	cacovean	calfie
bastara	cacu	† calfiū
<i>bașă</i>	caculi	! calibru
bașbaiaç	<i>cadalic</i>	calicesc (adjectiv)
<i>bașbuza</i>	cadalma	calicește
* * <i>bașbuzucie</i>	cadel	calicime
* * <i>bașoaldă</i>	! cadet	! calicinal
batalan	cadiascher	calicios
bataștine	cadilniță	* * <i>calicire</i>
† batărăș	<i>cadisică</i>	* * <i>calicit</i>
† batcă (=bapcă)	! cadrez	! caliculat
batcă (un pește)	!! caețel	! calificare
batcă (câpcană)	cafeluță	! calificat
bate	<i>caftangiu</i>	* <i>caligulicioară</i>
batere	caftar	! calita
batic	cagau	calițcă
baticel	caghelariū	! caliū
bațiște	cahal	* <i>caliū</i>
batră	cahleăță	calm (plantă)
batucel	<i>calvegidină</i>	calome!
bauesc	cailac	calpacă
haun	cailă	<i>calpuzănie</i>
baur	calmacamaș	calvin
!! bayard	calmăcămie	calvinesc
baz	caisină	* * <i>calvinește</i>
bazageanbașă	caisū	!! calvinizm
!! bazaltic	caišmir	* * <i>camardiner</i>
bazăconie	calabrin	camatnicie
hazma	calafaciū	cambiu
cabac	calambohi	!! <i>camlot</i>
<i>caban</i>	! calamină	! <i>camblot</i>
cabaniță (=colibă)	calap	! camerieră
<i>cabanlău</i>	cală	! camerling
* * <i>cabazlicariū</i>	calăr	! camerton

! camforă	! cantoral	* * caravanseraiu
! camforcă	! cantorie	caravelă
! camfurcă	canțelist	caravion
!! camgar	! canțonetă	caravlah
camhă	! caolin	carăboiū
* camin	capangă	carăpit
camită	capară	!! carbol
! camizol	capasiz	!! carbonar
campadură	capăr	!! carbonific
! campană	capeică	! carbonil
! campanulaceu	! căpilar	carboș
! campanulat	!! căpilaritate	† carbunculus
! campanulă	capiolan	!! carbură
! campion	! căpitez	† care
camuhal	capitolă	! carcan
! camva	! capitol	carciofoiū
cană (plantă)	!! capitoliu	* card
! canaliculat	! capitulan	cardaș
canaluță	capovenie	carea
cananarhiesc	! capselă	carecteî
cananit	! capșon	!! cariat
! canapeiū	!! capture	!! cariatidă
canară	!! captator	! caricat
* canariță (plantă)	!! captatie	!! caricaturez
† canceauiă	!! capturare	!! cariez
† cancet	! capturez	! carinat
* cancioc	! capțios	! carineform
! candelar	! capudan	! cariofilacee
candeaș	capudan pașă	! cariofilee
!! candidez	caraban	! cariopsă
candie	carabană	carlogesta
candilarii	carabăț	† carmajin
! canescent	carabete	† carmăn
! caneva	* caraboii	carmilă
cangelarii	carabura	! carnaliță
canie	! caracterisesc	!! carnețel
! caniș	! caracteristică	!! carnifice
caniv	! caracterizare	caro (<i>fugi</i> în limba
canonicește	carafefiz	ciriitorilor).
! canonieră	caragea (I, II, III)	!! carp
canonir	caragiū	! carpelă
canonisire	caral	! carpentă
! cantaloș	caraman	! carpie
! cantalup	caramană	carsac
cantariatică	carambie	carstace
! cantatriță	carange	! carstenită
† cantă (cană)	carantan	† cart (doniță)
cantă (fimee proastă)	carasir	! cartel
! cantonist	caraiiū	! carti'agineū

! cartilaginoasă	catalfoase	! caul
cartofarie	!! catalogare	! cauliculă
! cartografie	!! cataloghez	! caulinar
caruhă	catandichi	! caulomic
!! carusel	catandisesc	caut (adjectiv)
carvană (planta)	catarag	!! cautelă
casabașalic	! cataresis	! caucionamint
casabert	catastiv	! caucionator
casan	cată	cauzilari
casaoac	catehis	cavac
!! casare	catihis	cavadiș
casăgin	catehisie	! cavalerizm
cascare	catehizare	! cavaleros
† cascanet	! catehumen	! cavalin
! caseină	! catenă	cavârbașă
! casierită	catergă	!! cavernă
! casiterită	caterisire	!! caviar
caslava	caterisis	!! cavaoii
casric	catigorisire	cavză
† castoie	catihetic	cazacincă
! castorină	catihetie	cazacloc
!! castrare	catihizez	! cazacă
castriet	catiraș	cazaciiesc
! castru	catirc	cazacie
* * cașă	catolicesc (I, II)	cazagiu
* cașcă	* * catolicește	cazan-ahcesi
caștelan	catrafoii	! cazarmadă
caștelean	!! catramină	! cazarmez
caștie	* catur	cazilbășește
! catafract	cațabae	! cazină
!! catagrafic	cațaonesc	caznic
catagrafiesc	cau	
catahrizmie	! caudat	

Adecă 693 de cuvinte lipsă. Categoriile *a-* — *ac-*, *ba-*, *ca-* ocupă în manuscriptul meu spațiile următoare: *a-* — *ac-* 253 pagini, *ba-* 584 pagini, *ca-* 972 pagini. Manuscriptul întreg *A-C* are 11280 pagini. Deci în primul volum al dicționarului lui Tik-tin trebuie să fi lipsind 4320 de cuvinte, iar în întregul dicționar, fiindcă *A-C* e a patra parte, ar lipsi 17280 de cuvinte.

Poate că, va zice cineva, Tik-tin nu însemnează din neologisme decît pe cele mai însemnate. Aceasta nu e adevărat. *T.* e așa de primitor de neologisme, încît înregistrează și pe *aferat*, *bășeșu*, *boră* (un vint pe Adriatică), *calmar*, *casolețu*, *castet*, *chilifsc*, *colaps*, *comedon*, *contramină*, *conventicul*, și chiar pe *cascariliu*, *cateter*, *cauter*, *cavalet*, pentru care de altfel nu are nicio citație și dintre care pe cel din urmă chiar l-a scornit după francezul *chevalet*.

Poate că, va zice altcineva, Tik-tin nu înregistrează cuvinte vechi puțin întrebuințate pe vremea lor, nici cuvinte dia-

lectale. Aceasta nu e adevărată. Din contra, T. e așa de primitor de cuvinte vechi puțin întrebuințate pe vremea lor, încît înregistrează și pe *catastasis*, pentru care are o singură citație dintr-un document, pe *cillembec*, un nume turcesc al copacului *pistacia terebinthus*, pe care l-a găsit numai odată întrebuințat în Ralleti Savenire, pe *chef* expertiză, pentru care n-duce niciun exemplu, pe *Core*, care s-a răsculat contra lui Moise! Iar dintre cuvintele dialectale înregistrează pe *agestesc*, *ăirea*, *biluță*, *blagă*, *bolș*, *bolînd*, *clop*, *aept*, *Agust*, *ahăsta*, *ahata*, *aitură*, *aiasta*, *alău*, *ariștă*, *belcei*, *chîujar*, *crăvău*, *crer*.

Orî poate cuvintele înșirate de mine sînt acum înțiaș dată de mine scoase la iveală și n-aū mai fost înregistrate de alți lexicografi înainte. Aceasta e adevărat pentru multe din ele, însă iar este adevărat că multe din ele sînt publicate prin dicționare anterioare celui al lui Tikin. De pildă Hasden are pe *abătătoare*, *abeș*, *abaldă*, *abiruire*, *abo*, *acaș*, *acuriș*, *acar*, *acutare*, *acățacios*, *acățărare*, *acățuloare*, *acer*, *acerat*, *achilimit*, *acintuș*, *a-ir*, *acmac*, *aclo*, *acnu*, *acnuma*, *acolisitor*, *acoperit*, *acoperitură*, *acriș*, *acrițoare*, *baccea*, *badî*, *bahadircă*, *baică*, *balkutū*, *banoveț*, *barabuliște*, *bară*, *barbaric*, *barnee*, *bastara*, *batcă*, *baur*. Iar Pontbriant, ca să citez pe unul din dicționarele cele sărace, are pe *abdicare*, *abolire*, *abominabil*, *abonare*, *abordabil*, *abreviativ*, *abreviator*, *abreviatură*, *absolutist*, *abținere*, *academicășie*, *accelerare*, *acclerație*, *accelerațiune*, *accentuesc*, *acceptare*, *acesit*, *acesiune*, *acciză*, *aciditate*, *acidulat*, *aclamare*, *aclimatizare*, *aclimatizez*, *acompaniare*, *acompaniator*, *balistă*, *barbar*, *barbarie*, *barbarizm*, *baricadare*, *caca*, *cacofonic*, *cadet*, *caisiū*, *calîf*, *calcinare*, *calcinez*, *calculare*, *calculator*, *calibru*, *calicine*, *calicire*, *calificare*, *caliță*, *calvin*, *calvinesc*, *calvinește*, *calvinizm*, *campion*, *canonicăște*, *capilar*, *capturare*, *capturez*, *caracterizare*, *carbură*, *caricalurez*, *carnifice*, *cascare*, *castrare*, *castru*, *catagrafic*, *catehizare*, *catenă*, *catilizez*, *catolicesc*, *catolicește*, *cavernă*, *cazarmez*.

Dar T., va zice iarăș careva, n-a cercetat alte dicționare, ci a scris numai după citațiile culese din izvoare. Însă mai înțiu aceasta ar fi o greșală de neertat, ca un lexicograf, care vine, să zic, al douăzecelea la rînd, să nu țină socoteală de cei nouăsprezece de mai înainte, dar apoi nu e adevărat. T. a cercetat mai multe lexice chîiar decît mine și neconținut pomenește de ele, neconținut spune că cutare cuvînt, orî cutare înțeles, l-a găsit în cutare dicționar orî în dicționare. Apoi atunci cum se explică lucrul?

Trebue să se mai ia în sfirșit în considerare timpul cel lung, de care a dispus T. pentru a-și aduna materialul, și numărul cel mare al izvoarelor cercetate. T. în adevăr, dupăcum mărturisește în Introducere, a început să adune materialul de «pela începutul deceniului al șaptelea al vécului trecut [1870].» Deci l-a adunat, până la 1895, cînd a început să publice dicționarul, în curs de 25 de ani. Eu am adunat un material cu mult

mai bogat, și din punct de vedere al numărului cuvintelor, precum am arătat până acum, și din alte puncte de vedere, cum voi arăta în paginile următoare, numai în doi ani. Este adevărat că am avut patru ajutoare, dar aceasta înseamnă că unul numai dintre noi cei cinci ar fi adunat materialul nostru cel foarte bogat în zece ani. Iar izvoarele lui Tiktin sînt mai numeroase decît ale mele. Ca să dau o aproximativă idee, în vreme ce *scurtările* lui Tiktin se etalează pe 13 pagini, eu le-am putut îngrămădi pe ale mele pe 4 (într-o tipăritură de probă făcută de academia romînă). Apoi atunci cum se explică lucrul? Timp la îndămină ai, cărți cetești nenumărate, toate dicționarele altora le ai supt ochi, și cu toate acestea te prezinți cu mii de cuvinte lipsă, printre care unele ca *baccea*, *bahadîrcă*, *bamburcă*, *barbar*, *barbarie*, *barbă*, *calibru*, *calicesc*, *calicine*, *calvin*, *calvinesc*, *camfurcă*, *campion*, *camva*, *cantalup*, *cantonist*, *capeică*, *capitoliu*, *capșon*, *capșios*, *caracteristică*, *carbol*, *carbonar*, *cariatidă*, *caricaturez*, *cartel*, *cartografic*, *carusel*, *castre*, *catagrafic*, *cataloghez*, *catilhis*, *catenă*, *catolicesc*, *cautelă*, *cavalerism*, *cavalin*, *cavernă*, *caviar*, *cavoni*, *cazarmez*, *bija*, *bîrsă*, *bojogar*, *bojogăreală*, *bojogăresc*, *boldiș*, *bugezesc*, *bulbuc* (verb), *buric* (verb), *căltunariu*, *căltunăreasă*, *căsnicesc* (verb), *cătănesc* (verb), *cergă*, *ceteală*, *cețit*, *chez*, *chirlaz*, *chirfoseală*, *chirfosesc*, *chiroteală*, *chirotesc*, *chiroșcă*, *chitab*, *cifră*, *chiscuții*, *cincime*, *cirnosesc*, *cîtime*, *clempuș*, *clevetitor*, *condac*, *corciă*, *cranalic*; în vreme ce din contra îmi înregistrez pe *bazeță*, *aferat*, *boră* un vînt pe Adriatica, *cascarilă*, *cațeter*, *cauter*, *cavalet*, pe *cillembec*, pe *chefș* și pe *Core*, care s-a răscolat contra lui Moise. Aceasta înseamnă lipsă de metodă, procedare fără sistemă. Păcat de timp și păcat de operele cele multe cetite! (Ori poate n-au fost cetite, ci ni mai așa răsfoite, ca să se înmulțească numărul scurtărilor din cele 13 pagini?). Lexicograful n-a știut să profite nici de unul nici de celelalte.

2. Aceiaș sărăcie se observă și la înțelesurile cuvintelor. Negreșit în această privință, a însemnării înțelesurilor cuvintelor, Tiktin e superior lexicografilor anteriori lui; dar e așa de mare distanța dela cea ce putea face, chiar fără să fie un renumit învățat, într-un timp așa de îndelungat și cu un material așa de bogat, până la aceia ce a făcut, încît superioritatea aceia pierde foarte mult din valoare. Voi da exemple, pe care le voi lua din diferite categorii de cuvinte.

a. O prepoziție. CĂTRĂ Are următoarele înțelesuri:

||| a. Loc. Propriu și figurat. ||| 1. Locul *încotro*. *Ad. versus. Vers.* (Gîndul meu la tine zboară, ca o pasăre ușoară *cătră* cuișbul inverzit. A. 143). ||| 2. Locul *înspre*, *dînspre*, *pela*. *Ad. Vers.* (Nu mai făcu zece pași și zări *către* un desiș un fel de casă. I. 59.— Mai *către* mijlocul grădinei se făcea că era o fințină de marmură albă. I. 244). ||| 3. Locul *pelîngă*. *Ad. A.*

(*Către* toate aste dară ș-impăratul a poftit, ca să vază cine este ăst cîntăreț prăpădit. P. E. I. 33) ||| 4. *Față cu. Coram. Vis-à-vis, devant* (Moș Nichifor s-a răsufiat, la un păhar cu vin, *cătră* un prieten al său. CR. 136). ||| 5. *Tendința spre. Ad. Vers* (De din vale de Rovine grăim, doamnă, *cătră* tine. E. 243). ||| **b.** Timp. ||| 1. *Pela, aproximativ pe vremea. Circiter. Sur. vers.* (*Către* căpătîiul dintîiul al vremilor să povestește că omul era croit din alte foarfeci. DEL. S. 79). ||| 2. *Spre, cînd tocmai se apropie timpul. Sub. Vers. sur* (A treia zi *cătră* sară pornește și el, mergînd în pasul calului. CR. 198). ||| **c.** Scop. *Ad. Pour.* (Îngerul l-au întărit *cătră* acel război. DOS. PRO. 145₂. — Stăpînul lumii toate au supus *cătră* lucrare. c. 285). ||| **d.** Obiect nedrept. *Ad. A.* (Aflînd vreme pre voea supunere țeara Moldovii *cătră* sine. LET. 215. — Și de atunce sint date [satele] *cătră* Smil. LET. 253. — Reni, sat de țară pre Dunăre ascultătorii *cătră* ocolul Galaților. LET. 253). ||| **e.** Obiect drept. *Ad. Vers, envers.* (Aveți *cătră* domnul teamă. DOS. PS. 68. — Am arătat asprime *cătră* mulți N. I. 149. — Se vede că pentru iubirea ce ai *către* împăratul. stăpînă, te uîți ași de galeș la mine. I. 15). ||| **f.** *In privința, despre. De. Sur. quant à* (*Cătră* aceste să cauți ce scrie iscusitul istoric... LET. 77. — Este fără îndoire păgubire *cătră* acei ce fac zidiri. UR. I. 198. — Așa este, cît *ătră* noroadile cele politice, dar pentru niște varvari ca aceștia ce cuvînt [se poate pune înainte?]. DR. 265.) ||| **g.** *In contra. Contra. Contre* (Deșert *cătră* aproape tot omul grăiaște. DOS. PS. 37). — ||| **izolări.** *De cătră.* ||| 1. Loc. *Despre, din partea; dinspre. Ab, de; ad. . . versus. De, de la part; du côté de* (Frunză verde de pe mal, bădiță *de către* deal, ce lași vremeașa uîtată și nu vii la noi vreodată? P.P.I. 158). ||| 2. Timp. = **b** (Cînd o fi *de cătră* seară, să mi te paica de ceară. P.P.I. 259). ||| 3. Cauză. *De; ab. Par.* (Materia ei [cărții e] tratată cu seriozitate *de către* conștiinciosul autor. O. III. 11). *Până cătră.* Toate înțelesurile lui *cătră* cu arătarea continuității în timp și în spațiu dela un punct până la altul. *Usque ad (coram, circiter, sub, de, contra). Jusque vers (ă, vis-à-vis, devant, sur, pour, envers, contre)* (Ea cum veni, nici una nici alta, se priuse lingă ficiorul de împărat și numai lingă dînsul jucă *pînă cătră* seară. I. 185).

Tiktin însă pentru cele 5 înțelesuri de loc dă unul: «(Richtung) gegen, zu (. . hin,) an.» Pentru cele două de timp dă unul: «(zeitlich) gegen.» Și în schimbul tuturor celorlalte categorii de înțelesuri (scop, obiect nedrept, obiect drept, în privința, încontra) dă unul, pe care-l numește «persönliche Beziehung» și-l lămurește cu un exemplu ce se potrivește cu raportul de obiect drept («er-tători și milostivi *către.*»)

β. O conjuncție. CÎND. *Quando; cum. Quand; lorsque.* Are următoarele înțelesuri.

||| 1. Propoziții subordonate temporale pentru a arăta coincidența în timp a două acțiunii și mai rar congruența (Un duș-

man de lup trăgea cu urechea, *cînd* vorbea capra cu [ezii] CR. 21). ||| 2. Înțelesul de supt 1 cu elipsa predicatului (*Cînd* aproape aproape să pun mîna pe dînsul, î-am perdut urma. CR. 52.—După Beligrad am sosit la Rușava. *Cînd* acolo, vameșii dela hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele. A. T. 71). ||| 3. Conjunctie copulativă și adversativă. Arată legătura bruscă și neașteptată între două acțiuni. *Și deodată, dar deodată* (Avea încă multe de spus moș Tindală, *cînd* a luat sama că nu-l asculta nime. N. I 252). ||| 4. *Oridecîteori* *Ἡὺν δὲ. Quoties. Toutes les fois que* (*Cînd* să vrea sul nórul des [sic=de] la cört, înjugă fiii lui Israil cu mărfa lor. B. 69^a [*ἡὺν δὲ ἀνέβη*]). ||| 5. Cu elipsa propoziției principale, în exclamație. *Să dea Dumnezeu! Bine ar fi!* (*Cînd* ai ști cit foc este în astă ticăloasă inimă! N. I. 51). ||| 6. Propoziții subordonate condiționale. *Dacă* (*Cînd* ar ști omul ce ar păți, dinnainte s-ar păzi. CR. 31). ||| 7. Cauză. *Odată ce, deoarece, fiindcă. Du moment que.* (Lumea ce-mi folosește, *cînd* a ochilor mei lume din vedere îmi lipsește? c. 100). ||| 8. Concesie. *Măcar că. Quoique* (Aceasta dară, *cînd* pre scurt, o iubită priiatine, în cămilă și în firea ei așa se socotesc, și cu tot adevărul așa și sint. CANT. I. 91). — ||| **ÎZCLĂRI.** *Ca cînd. Quasi. Comme si* (Țipă, *ca cînd* o beleste cineva de vie. ROM. GL. I. 53). *Ca și cînd=Ca cînd. Cînd colo =3.* (*Cînd colo.* epele nicăeri E. N. 20). *Da cînd? D-apoi cînd? Ce se va întîmpla atunci cînd?* (Ce î-oîu mai face și eu, veți vedea voi.--*D-apoi cînd* or veni ai noștri?—Atunci voi să vă faceți moarte-n popușoi. CR. 13). *De cînd. Ex quo tempore. ex quo. Depuis que* (*De cînd* căzu un trăsnet în dom, de atunci în somn ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată. F. 210). *In vreme cînd.* ||| 1. = *Pe cînd.* (Tu dormi, *în vreme cînd* toți ceia lalți varsă sudori de moarte muncind. DR. 10). ||| 2. = *Deoarece* (Robinson cum era să le cunoască, *în vreme cînd* nici văzuse, nici au mîncat de aceste! DR. 63). *Oricînd. Oridecîteori Quoties. quoties: unque. Toutes les fois que* (Împărat e cerșitorul: *oricînd* bea, se veselește. c. 287). *Pe cînd. In vreme ce. Cum. Pendant que* (*Pe cînd* la cuibu-î paserea zboară, Zamfira tristă din cort eșise. a. 19). *Până cînd.* ||| 1. *Cîtă vreme. Quandiu. quoad. dum. Tant que.* (*Până cînd* duhul minciunii nu călcă pe adevărul acestei nalte științe, omul se ndulcea de hazul ce cerul îi dăruise. c. 302). ||| 2. *Până ce. Quoad. Jusqu'à ce que* (Amindoi într-o durere se uscau depe picioare, *până cînd* odinioară au sosit fericit ceasul de dorită întîlnire. c. 84). *Cînd a fost odată. Intr-o bună dimineată* (*Iar cînd* au fost odată, nu s-au săturat de bine și de cinstea ce avea. LET. II. 209). *Cînd este lu odicălea. Dacă irebue să vorbim serios* (Ș-apoi *cînd este la adicălea*, te-aș întreba ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta? CR. 203) *Cînd la dică, nu i nimică. Tcmăi cînd te aștepți să capeți ceva, nu găsești nimic* (Na țî o bună, zise Trăsnea; *cînd la dică, nu i nimică.* CR. A. 114).

Tiktin însă dă conjuncției neizolate numai 2 înțelesuri: «1. wenn, als. 2. da (auf einmal).» Apoi pentru el *cînd* arată numai

timp. Cumcă e și condițională, copulativă, cauzală, concesivă, de aceasta habar n-are.

γ. Un verb. BAT. Are următoarele înțelesuri. (Insemn cu o stelută pe acele care lipsesc la Tiktin).

||| a **Transitiv.** || 1. *Lovesc, dau lovitură.* Propriu și figurat. *Battuere, icere, ferire. Battre, frapper.* (Moțoc îi sărută mina, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mina, care-l bate. N. I. 141.—Cugetul pe care făcător de rele nu bate? S. M. 89). || *2. *Izbesc. Offendere, illidere, impingere. Pousser, heurter* (Barba-nții mi s-a albit, căci fața-mi stă dezvălită și capul acoperit, că pe barbă totdeauna elementele o bat, ea suferă vinturi, geruri, brume, ploă, neîncetat. P. H. 72.—Bate cizma, n-o cruța, că d-ai-a-i dat banii pe ea. CUL. 188.—Ești afară, soacră mare, c-ducem pe norătare, ț-ducem un ajutor, să te bată de cupțor și, ca să mai schimbe-odată, să te bată și de vatră. MÎNDR. 170). ||| *3. *Ajung până la, ating, lovesc.* Propriu și figurat. *Porrigi, pertinere, excurre, procurrere, attingere. S'étendre jusqu'à, atteindre* (Numai cit sunetul cuvintelor le bat urechile. P. M. 256.—Peteala-mi bătea călcăile. CO. VI II 102). || 4. *Cad peste, dau peste, nmeresc.* Despre brumă, ploae, grindină, lumina soarelui și a lunii. *Tangere, contingere, cadere in, incidere in. Atteindre, toucher* (Ploile bat fața ogorului. ION. CAL. 71.—Brumele bat porumbul. ION. D. 146.—Păpușoiu bătut de piatră, ca copilul fără tată. ȘEZ. I. 48.—Te bate soarele). || 5. *Infig. Infigere, figere. Enfoncer* (De-îgăsi o para frintă în toată casa, să mi-o bați în frunte. A. T. 157.—Bătu țepușele în pămînt. I. 83). || *6. *Lovesc spicele ori ciocălău, ca să se dezghioace boabele. Terere, deterere, periticio flagellare, spicas baculis excutere, spicas fustibus tundere vel cudere, frumentum pulsibus tribularum deterere, messem tribulis exterere. Battre* (Ghedeon bătea grîu în teasc. B. 177₂.—În Ianuarie se bate pinea și la arie și supt stodolă. ION. CAL. 5). || 7. *Ciocănesc. Pulsare. Battre* (Decînd imi bateți toaca, chiar ca toaca m-ama uscat. CO. I. 405.—Decit slugă la popa, mai bine să bați doba. MÎNDR. 165). || 8. *Pedepsesc, osîndesc. Punire, puniri. Punir* (M-ai pus cap preste alții, să bat pe toț necurații. DOS. P. M. 16.—Nu știu zilele mi-s rele, ori mă bat faptele mele, nu știu locu-mi este rău, ori mă bate dumnezău. Nu mă bate, sfinte doamne, nu mă bate cu canoane, dacă nu m-ai fost bătut, cînd faptele le-am făcut. P. P. I. 194). || 9. *Atăc, bombardez* (o cetate). *Aggredi, tormentis et telis aggredi. Attaquer, canonner, bombarder* (Moscalii au început a bate Orul din puște și din cumbarale. LET. II. 429.—Tunurile băleai necontenit cetatea. N. I. 173). || 10. *Inving, dovidesc. Vîncere. Vaincre* (Acel împărat bătuse pe toți împărații. I. 11.—Brațul lui fără-ncetare bate oardele tătare P. P. A. 173). || *11. *Intrec, rămîn pe cineva în ceva. Superare. Surpasser* (Doamne, Cuță, cit ești de frumoșică, n-are maică-fa nevoe de zestre, bați o fată de boerîu. CO. VII. 486). || *12. *Supun curăzboii, prăd curăzboii, străbat cucerînd. Bello occupare, depraedari. Occuper, piller, accager* (Să trimită împăratul

cinsprezece mii de oaste, să *bată* tot Bugeagul. IET. II. 336.—Robi Sarmate iarăş fac turburare şi *bat* marginile împărăţiei. P. M. 180). || *13 *Umblu mult, străbat. Pervagari, pererrare, discurrere. Parcourir, battre* (Numai eū, rămas acelaş, *bat* mereū acelaş drum. E. 24.—Bărbaţi-s cu plugurile, nevestele *bat* crijmile. MÎNDR. 109). || 14. *Fac să cadă jos din copac fructele orî scuturînd copacul orî lovînd fructele cu o prăjină. Decutere. Faire tomber en secouant* (Nu *bate* poamele ceale necoapte. ȚIC. 211.—Să nu *bați* merele până în ziua de sf. Ilie. ȘEZ. III 48). || *15. *Scutur. Quatere, quassare, concutere. Secouer* (În groapa aceasta se scutură toate albinele roîului celui nou *bătînd* tare cojoița. EC. 191.—Io la joc. mama la joc, mălaia-i de joî în foc. Mama-l *bate* de cenuşă, copii-s de cap la uşă. MÎNDR. 135). || *16. *Amestec răpede. Peragitare (rudicula), miscere (rudicula). Remuer, agiter, brouiller, mêler (ou mélanger) ensemble en remuant, battre (des oeufs)* (la doao albuşuri de oaă, *bate*-le cu doao trei nuelușe curate. OGL. 303.—Aū început a *bate* laptele, până ce s-aū ales untul. DR. 140.—Țăricioare de griū *se bate* cu trei ouă. ȘEZ. IV. 127). || 17. *Atîng suslînd* (Despre vînt). *Afflare. Souffler contre ou vers* ([Valurile] le *bătea* vîntul dinnainte. VA. 257.—Murgule, coamă rotată, du-mă la mindra odată, că ț-oî face grajdîu de piatră, vîntul să nu mi te *bată*. HOD. 47.) || *18. *Impîng suslînd. Flando propellere. Pousser en soufflant* (Vîntul *bătea* glasul tocmai cătră acea parte. DR. 225). || *19. *Fac să vină, aduc. Adducere. Amener* (Ce vînturi te-aū *bătut* pela noi? SB. P. 57). || *20. La jocul de noroc, precum cărți, șah, table: *Am un instrument de luptă, de pîldă o carte, o figură, de mări mare valoare decît acel pe care mi-l opune adversarul. Vincere, superare. Battre* (la șah), *couper ou emporter* (la jocul de cărți) (Cînd eū am dat pe riga, *bați* cu alta mări mare? Astfel de neștiință e lucru de mirare. GR. A. 265.—Nu pot să *bat* măcar o carte. A. T. 458). || *21 *Joc, despre cărțile de joc. Paginis ludere. Jouer* (aux cartes) (Mania cu împarateasa *băté* cărți. Tot o *bătut* îi cărți pînă supri mnedzu nopti. ȘEZ. IV. 202). || 22. *Bătătucesc, bătăturesc. Tervere. bene occulcare, fistucare. Fouler, frayer, battre* (Pintre spinî și peste pîetre șleah *bătut* i se părea. CO. I. 406.—Nu apuca bine să *se bată* un drum, și din nou începea să ningă. CO. VI. 287.—De-a fi [untul]-n putine *bătut*. MAR. DESC. 134). || *23. *Fabric* (bau, monedă). *Cudre, percutere, signare. Frapper* ([de la] monnaie), *battre* (monnaie). (Iți dăm slobozenie să *bați* banî însămnați cu caracterul tău. Ș. I. 240.—De mult ce ești avut, banî de aur ai *bătut*. P. P. A. 211). || 24. *Făuresc, lucrez un metal. Tundere, procudere, fabricari. Forger, battre le fer* (Oțelul din coroană cu glorie-i *bătut*. A. III. 497). || 25. La țesut: *Trec prîntre firele urzelei, de a curmezișul, alle fire*. Propriu și figurat. *În stamine subtemen întexere. Tramer* (Eram să-ți țes o haină urzită în descîntece, *bătută*-n fericire. E. N. 9.—O pereche de itari strînși pe vină, cu p... *bătuți* în lină. ȘEZ. I 149.—Lina cea mări bună se boește și *se bate* în catrințe.

ȘEZ. III 71). ||| *26. *Ascult* (coasa). *Acuere, evacuere* (falcem). *Aiguiser, fusiller* (la faulx) (Era o mămăligă, la a cărei umbră puteai bate coasa. POP. RET. P. I. 65). ||| 27. *Jugănesc*, despre berbeci și țapi. *Castrare. Châtrer* (Fata îl învață să să ducă în tirg, să tundă berbecii și să vîndă lina, apoi să caute un meșter ca să-i bată. ȘEZ. I. 100. ||| *28. *String. Stringere. Etreindre* (Să incolăci preste dinsul un șarpe, bătîndu-i toate mădulările. MIN. O. 40^a). — ||| 29. *Sun, produc un sunet. Sonare. Sonner* (Fiind și ceasornic, de bătea toate ceasurile zilei. LET. III. 174. — San Marc sinistru mîezul nopții bate. E. 56). ||| *30. La pascuit: *Mîșc apa cu lopețile, fac zgomot prin apă. Aquam quater inter piscandum. Agiter l'eau pendant la pêche* (Un al treile pasciar vine cu luntrea și bate apa, pînă ce se sfîrșește de strîns tot năvodul. ION. P. 408). ||| 31. *Chimuesc. năcăjesc, nu las în pace. Agitare. Agiter* (Suflete bătut de gînd! E. 189. — Bun creștin, dar multe, doamne, l-au bătut! COȘ. F. 71. — Uneori îl bătea gîndurile să-și facă seamă singur. I. 214). ||| *32. *Mîșc. Movere. Mouvoir* (Peste vîrfuri trece luna, codru-și bate frunza lin, dintre ramuri de arin melancolic codrul sună. E. 151). ||| *33. *Leg, string, ferec, fixez. Fixere. Fixer* (L-au prins, l-au bătut în feră și l-au trimis în Ardeal. Ș. II. 257. — Cu izmene de fuior bătute pe la picior. ȘEZ. I. 143. — Alții cu ciocanele să bată potcoavele. ȘEZ. II. 10). ||| *34. *Fac să bată* (Despre ploaie). *Efficere ut cadat* (imber). *Faire tomber* (de la pluie) (Pleacă Ioan botezînd, sfînt Ilie fulgerînd, sfîntul Petre ploii bătînd. P. P. T. 34). ||| *35. *Înă mîierea și caera dintr-un stup. Eximere vel demetere* (favos). *Châtrer* (les ruches) (Un Grec carele a fost de a fost bătut stupii lui Gavrilică vornicul și a dat știubeelor foc. LET. II. 252. — Matcele se bat toamna. ION. D. 249). ||| 36. *A face actul de perpetuarea speciei*, despre harnasari. *Salure* (equam). *Couvrir* (une jament) (Acești harnasari bat herghelia. ION. D. 262). ||| *37. *Joc. Saltare. Danser* (O băteam [polca] virtos cînd eram mic. A. T. 1130). ||| *38. *Pun în mișcare, fac să funcționeze* (Despre telegraf). *Movere. Mettre en mouvement, faire fonctionner* (le télégraphe) (Parcă avea el neamuri, fețe mari politicești, să le bată telegraful pe minut la București? CO. VI 11. 255. — Bat o depeșă). ||| *39. *Cînt cu un instrument. Canere. Battre* (Meterhansaia domnului bătea în toate zilele chindiea. LET. III. 174. — Cine a dat ordin să bată alarma? I. N. V. 501). ||| 40. *Acoper cu, bușesc. Praefigere vel suffigere aliquid aliqua re, inducere aliquid super aliquid. Garnir ou revêtir de quelque chose* (Are Barbu-o fată mare cu cozile pe spinare tot bătute cu parale. BIB. 262. — Pe drăguța din vecini să-l amuți sara cu cîni și să-i bați urma cu spină. MÎNDR. 83 — Fata îi coase un rînd de strae numai cu pietre scumpe bătute. ȘEZ. I. 8). ||| *41. *Năpădesc. Opprimere, invadere. Assaillir* (Cînd pela vreme de noapte, pe Vălean sudori îl bate. SEV. 298). ||| *42. *Latru după. Latrare, allatrare, collatrare, oblatrare. Aboyer à ou contre q.* (Bate, bate cîni-n sat pe Măriea din Bănat fugită dela bărbat.

ALEXICI I. 137).— ||| **Izolări.** In jurăminte: Să mă bată crucea (dumnezeu) (Zău, bădică, să mă bată dumnezeu de am furat-o. CO. I. 852).— In blesteme: Ori verbul singur fără subiect ori cu subiect și anume: *ceriul, cercul delingă lună, cîrnîia, concina, crucea, cucul, domnul sfînt, dorul mîndrei, dragostea, dumnezeu, fata turtei, focul, gardul, hazul, întunericul, mama lui dumnezeu, năpasta, norocul, norii, para, pîrdalnică, pîrdalnicul, pustiea, scirba, sfîntii, toaca, uritul, vina, zîua de mine, etc.* (Of, bată-le cucu marșan-de-mode, că mare scumpe-s! A. T. 335). *Bat apa în piuu, ori *bat apa în piuu să se aleagă unt. Pierd vremea* (Degeaba mai bați apa-n ciuuă să s-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată. CR. 118). **Bat apa să se aleagă unt. Pierd vremea. (Bate apa să s-aleagă unt. ȘEZ. I. 220).* **Bată-l crucea. Diavolul* (MAR. SERB. I. 2; ALEXICI I.260). **Bat ca la fasole. Bat foarte tare.* *Bat ca mărul. Bat foarte tare* (Și unde mi să pun amindoi bețivii pe el și dă-i, dă-i, până-i sferțicară toate hainele și-l bat ca mărul. POP. RET. P. IV. 24). **Imi bat capul. Mă gîndesc, cuget, mă socotesc cu mințea, chibzuesc* (Și-și bate capul cum, ar face rău altuia. TIC. 6). *Bat capul cuiva. Stăruiesc de cineva, rog pe cineva cu s'ăruință, mă țin de cineva* (Jo umbra după Junona bătîndu-i capul. I. UNC. 11). **Ce-ți bați capul! Ce socotești d-ta? Sigur!* (Doar lenea-i împărăteasă mare, ce-ți bați capul? CR. 332). *Bat cîmpii. Vorbesc într-aiuri, bînguesc, vorbesc halandala, vorbesc ca un nebun* (Bate cîmpii I. UNC. 26). *Bat cu mîna pe* (ori peste) *umăr.* Ca semn de manifestare a unei mari multămiri (L-a bătut vodă cu mîna pe umăr. CR. A. 20). **Bat dela roate. Bat tare, înving complect* (Și așa învinse Ștefan pe aprigii săi dușmani, bătîndu-i dela roate și tîind în ei ca în curechiu. MAR. T. 117). **Bat dobză. Dobzălez, bat măr, bat tare* (Așa e, mamă, zise zmeul plîngînd de frică, că-l bătea mamă-sa dobză, cînd se minia. POP. RET. P. I. 39). **Mă bate fericca. Am noroc* (BAR. I. 43; P. PO. II. 42). **Bat gîndul în doiă. imi bat capul, mă gîndesc* (Nu-ți mai bate gîndu-n doiă a ne strica viața nouă. ȘEZ. I. 50). **Bate lela. Derbedeu.* (Hasdeu din Th. Codrescu Dialoguri 1880, pag. 234). **Bate poduri=Bate lela.* (BAR. I. 96). **Imi bat joc de cineva. Iați peste pictor, iați în rîs, baijocoresc, necînstesc* (Te văz bine că tu îți bați joc de mine. BAR. AR. 54). **Bat joc cu cineva=imi bat joc de cineva* (Privește un țaran cum bate joc cu noi. D. I. 10). **Mă bate soba la cap. Sufer din cauza exhalatiilor cărbunilor din sobă).* **Bat la stroi* (Poruncește să aducă niște palce, că am să-i bat [pe draci] la stroi, să pomenească cit or trăi. CR. 305). *Bat la talpă ori la tălpi.* || 1. *Bat la falangă.* || 2. —avere, bani. *Risipesc* (Cea intilă treabă ce a să facă a să fie să-i vindă stînjini de moșie, care i-i veș da zestre, și dupăce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata. N. I. 299) **Bat laturile ori laturile. Umblu fugar* (BAR. I. 43). **Bat lela. Umblu lela, bat pavelele, hoinăresc, umblu fără scop și fără să mă gîndesc, umblu ca un săhud, casc guru.* (Până acuși unde bătusei lela, de

nu-î căutaşi? POP. RET. P. I. 38). *Bat măr pe cineva. Bat lare.* (Bietul băiat, *bătut măr* de tată-său, se întoarce supărat. MAR. O. II. 365). *Bat mătănii. Fac mătănii.* (Eu *bat* la sfinţi *mătănii*. VL. P. 5). *Îmi bat mendrele. Îmi fac mendrele, trăesc cum vreau în cea mai mare libertate* (Lasă, lasă, n-au să ştie cit lumea mişelile astea, nu vă veţi bate voi mult mendrele. CO. IV. 503). *Bat mîngea. Joc mîngea.* *Bat mîna. Daî mîna în semn de deplină înţelegere cu cineva asupra unui lucru* (Florico. mă duc şi vii îndată, ca să baten mîna împreună. A.T. 918). *Bat obrazul cuiva. Dojenesc, fac împătură cuiva* (Să nu-î bată obrazul bărbatul, că a luat-o cu degetul ori cu cit îi pe ea. SEV. N. 47). *Bat pe cineva o sută de bătăi. Bat tare* (BAR. I. 42). *Bat palma=Bat mîna* (Iad să fie un Jidan, îndată ar bate palma. CO. VII. 12). *Bat pavelele=Bat lela.* *Bat perele cuiva. Înouă pe cineva, dau poveţe cuiva* (Până nu plecă de acasă, *bătutu-i-a* muerea *perele*, cum să se poarte, de s-ar întîlni cu omul cel bun. POP. RET. P. IV. 25). *Îmi bat picioarele. Mă ostenesc* (Săracele fetele, multu-ş *bat* *picioarele* pe toate răzoarele. P. P. I. 439). *Bat pizmă cuiva. Pizmuiesc, invidiez, voesc rău cuiva* (Doi voevozi, ce-î bătea *pizmă*, îl vicleniră. DOS. PRO. 48₁ jos). *Bat popicile. Joc popicile.* *Bat pristav. Amint prii pristav* (*Bătuse pristav* că acelui îi va da. FUND. 117). *Bat putineul. Aleg unt amestecînd zîmîntina în putineul* (*Veî bate* şi *putineul*, ca să alegi untul. ŞEZ. V. 131). *Bat războiul. Fac războiul, am războiul, mă bat în războiul* (Alexandru zise: «*Multe războaie am bătut, iară acuş puţin să ne ostenim şi iarăş ne vom întoarce la lume.* AL. 94). *Bat unt=Bat putineul* (Să se bată untul singur, budăiu-n spate-şi leagă. CO. III. 261). *Bătut cu lcăca. Prost* (MAR. O. I. 348). *Bătut cu lopatu. Îndesat, făcut des, posedînd în mare număr şi unele lingă altele nişte lucruri oarecare* (Părul par că era *bătut cu lopatu* de pere multe ce avea. CR. 293). *Bătut de dumnezeu. Nebun, zărghit, zăluat, zmintit* (Cînd văzură pe Țugulea. rămaseră ca *bătuți de dumnezeu*. I. 331). *Bătut de stele=Bătut de dumnezeu* (Cum poți dar, *bătut de stele*, să mă bați fără de jele? MAR. SAT. 4). *Bătut la cap. Prost, timp, gogoman* (*E bătut la cap* tocma ca un țap. P. PO. I. 10). *Cale bătută. Slenh, drum bătut, cale cunoscută de mult.* Propriu și figurat (Toți ceilalți se duc pe *cale bătută*, fără să-și mai bată capul de a mai socoti. ION. CAL. 243). *Drum bătut=Cale bătută.* *L-ă bătut cărbunii la cap. S-a îmbătut* (P. PO. I. 111). *Lapte bătut. Lapte covăsit*: se fierbe laptele, se lasă să se răcească. se amestecă cu citeva linguri de zîmîntină și apoi se bate (BAT a 16); după ce s-a bătut, se pune laptele la răcoare și după citeva ceasuri devine *lapte bătut*.— *Bat pietre. Umbli fără treabă.* Z. I. 254. *Bat ca pe o chilă de popușoi. Bat tare.* Z. I. 265. *Bat ca pe un cine. Bat fără milă.* Z. I. 385. *A fi ca coloiiul bătut la zîmîntină. A fi trist.* Z. I. 442. *Bat calea minzului. Umbli fără scop, de colo colo.* Z. I. 545. *Bat la trei coaste. Bat tare.* Z. II. 90. *Îmi bat gura în vînt. Vorbesc degeaba.* Z. II. 192. *Mă bat și fime-*

*ile. A fi un păcătos, un imbecil. Z. II. 157. ♀*Imi bat limba. Vorbesc mult. Z. II. 226. ♀*Bat cuiwa nasul cu vorba. Il înfrunt, îl supăr. Z. II. 312. ♀*Slab, de-l bate vîntul. Foarte slab. Z. II. 734. ♀*Bat cuiwa luleaia pe datorie. Il supăr cu vorbă multă. Z. III. 211. ♀*Bat sac ori țol pe cineva. Bat foarte tare. Z. III. 354, 404. ♀*Bat ușele. Ūmbli din casă în casă. Z. III. 426. ♀*Bat alcaia. Pierd timpul. Z. IV. 244. ♀*Bat pe cineva de-î merg fulgii ori până strigă la raci ori vălălăii ori de tocmeală. Bat foarte tare. Z. IV. 274, 275. ♀*Bat pe cineva pe datorie. Il bat fără să fie vinovut. Z. IV. 275. ♀*Imi bat gura de clucă. Vorbesc fără u cigeta, vorbesc nimicuri. Z. IV. 308. ♀Fector bătut de brumă. Holțelii bătrîn. Z. IV. 357. ♀*Bat ponturi. Daū cuiwa a înțelege pe de departe. Z. IV. 553. ♀*Bat toba în tirg și la moară. Daū de știre la toți. Z. IV. 665. ♀*Bat cu muchea și scot cu unghiea. Fac un lucru prost. Z. V. 437. ♀*Bătut ca în piuu. Amețit, zăpăcit. Z. V. 498.*

|| **D.** Netransitiv. || 1. *Lovesc, izbesc.* Propriu și figurat. *Icere, ferire. Frapper, battre* (Un grier, ridicat în două labe, s-a nchinat bătînd din pînten. E. 196.—Călăreții în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn. E. 242.—De va bate ploaea peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acel pămînt. ION CAL. 30). || 2. *Tind, caut să ajung, fac aluzie la, pișc cu vorba. Niti ori anniti ad aliquid, tendere ori contendere ad aliquid, petere ori appetere aliquid; significare aliquem ori aliquid ori de aliqua re. Chercher à atteindre qc., tendre à qc., faire allusion à qc.* (Irina bătea să fie însăș cîrmuitoare. M. 382.—A ! înțeleg, bate în ciocoli, unde minincă sudoarea poporului suveran. CAR. T. II. 22). || 3. *Ciocănesc, bocănesc. Pulsare. Frapper* (Bătu la ușe. DOS. PRO. 54.—Sosind la porțile Iadului, bătu de trei ori. N. I. 92). || 4. *Pocnesc, plesnesc* (din palme, din aripi). *Concrepare (manibus, alis), manus (alas) quater e cum clangore. Frapper des mains, battre des ailes* (Aū început a rîde și a bate în palme. LET. II. 206.—Corbu-n aripe bătea. BIB. 298). || 5. *Filfiiu. Fluitare. Flotter* (Cu papucii scîrțîind, cu poalele-n vînt bătînd, cu cerceii străncănind ea la apă se ducea. BIB. 263). || 6. *Sim* (despre dobă, ceasornic, clopot). Propriu și figurat. *Sonare. Sonner* (Ceasornicul bătea, de se auzia peste tot tirgul. LET. III. 151.—Auzi, mîndră, doba bate, mai rămi cu sănătate. P.P.I. 298). || 7. *Mă izbesc de ceva. Impingi alicui rei, allidi ad aliquid. Donner contre, heurter contre, se heurter contre* (Un stîlp de piatră, unde bate apa heleșteului Bahluiului. UR. V. 314). || 8. *Zvicnesc.* Propriu și figurat. *Palpitare. Battre* (Inima rece d-abia bate în peptu-mi. S. M. 20.—Timpla bate liniștită ca o umbră viorie. E. 185). || 9. *Clipeșc. Nictari, palpitare (oculis). Cligner, clignoter* (Ochii mari, bătînd inchiși. E. 261). || 10. *Mă inclin, am aplecare. Proclivem (propensum, pronum) esse ad aliquid, cupidum esse alicujus rei. Avoir la tendance de faire qc.* (Mintea lui ca o cumpănă se clătina, cînd într-o parte, cînd în alta, dar tot spre înșelare bătea. CO. VII. 213) || 11. *Am plăcere pentru ceva, îmi place ceva, îmi priește ceva. Cupidum (studiosum, amantem,*

amatorem) alicujus rei esse. Aimer qc. (Onea be foarte puțină apă și iarna mai mult bate cu omăt. ION. CAL. 230). ||12. *Ajung până la. Pertinere ad (ad...usque), attingere aliquid. Aller jusqu'à, s'étendre jusqu'à, porter* (Și era cetatea lui Por de patru ori cît bate săgeata. AL. 124.—Șade numai la oglindă și gunoiiu bate-n grindă. ȘEZ. I. 103). ||*13. *Sint așezat cătră, sint situat cătră, privesc cătră. Vergere. Etre situé vers* (Neagra Cetate, ce spre miază noapte bate. BA. AR. 27). ||*14. *Port război. Bellare, bellum gerere, belligerare, bellum habere. Guerroyer* (Cum ai văzut oastea mea, cum ai prins a bate și nu stai să vorovim. LET. II. 358.—Bătînd el la o cetate și luîndu-o, vru să aprindă turnul. CAL. 111.—Eși Gaal și *aubătut* cătră Avimeleh. B. 181²). || 15. *Am o nuanță de culoare. Inclinarî in. exire in, desinere in, sentire, languescere in. Tîrer sur* (Al ei păr în galbăn bate. GR. A. 339.—Capu-i bate-n aurel, ciocu-i bate-n argintel. P.P.T. 39). ||*16. *Umblu după prins pește prin apă. Fiscari, pisces venari. Pêcher* (Intră cu plasa în gîrlă. *Bat* în sus, *bat* în jos, și pește să prinză, ciuș de cit. I. 280). || 17. *Latru. Latrare. Aboyer* (De-aude cîniî că *bat*, ea se țipă jos din pat. MAR. SAT. 108). || 18. *Suflu, despre vînt. Flare. Souffler* (Aū bătut toată ziua o furtună mare. LET. III. 158.—*Bate* vînt de primăvară. P.P.A. 224). || 19. *Trimet lumină* (despre soare, lună). *Lucere, in aliquid se fundere* (de sole et luna). *Luire, donner dans* (Soarele bătea căldicel pe prispă. VL. D. 300.—Bătea soarele în [apă]. STĂNC. B. 8). ||* 20. *Cîriiū* (despre țarcă, coțofană). *Garrire* (de pica). *Jaser* (Cînd țarca coțofana) *bate* (cîrie ori strigă), îți vor veni musafirî prietini. ȘEZ. II. 65). —|| **IZOLĂRI.** **Bate alt vînt. Sint alte obiceluri, alte tendinți* (Mai toți neguțitorii de aici nu prea se uîță bine la elevatori, aici *bate alt vînt*, nu i America ori Anglia. CO. IV. 139). **Bat ca într-un putineii deochiat. Cerc în zădar* (BAR. I. 43). **Bat din picior. Ameninț bătînd cu piciorul în pămînt* (Sca-raoschi bătū din picior. CR. 57). **Bat din pumni. Fac în ciudă cuiva bătîndu-i în pumni* (Măriuca făcea adeseori în ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclîndu-mă Ion Torcălău. CR. A. 63). **Bat în palme. Chem slugile bătînd în palme* (Bătū de trei ori în palme și ială o cărucioară fără să fie trasă de cai veni. I. 188). **Bat în pumni* = *Bat din pumni* (Cioara bătū în pumni vulpei c-o amăgit-o. ȘEZ. III. 188). **Bat în sită și-n covată. Cern făină* (Ș-o bătut în sîlă și-n covată, de-o cernut făina toată. ȘEZ. III. 244). **Bat în strună cuiva. Aprob cele spuse de cineva, ca să i fac pe plac* (Fimeea a priceput slăbăciunea bărbatului și totdeauna l-a bătut în strună. SEV. N. 3). **Bat la cap. Ametesc, îmbăt* (despre sobă și băturî spirtoase) (Hei, acoasta-i altă bătură, bate mai tare la cap. SB. P. 36). **Bat la drumuri. Hoșes; la drumul mare* (N-am furat, n-am omorit, nici la drumuri n-am bătut. MAR. SAT. 11). **Bat la ochi. Atrag privirile* (Lipsurile băteaū prea tare la ochi, ca să nu le fi putut îndată constata. O. II. 395). **Bat la popici. Joc popicile* (Să bată

împreună *la popici*. SB. 414). *Bat pe la uşile oamenilor. *Cer de pomână* (Începu a bate pela uşile oamenilor, să-l lase de mas. POP. RET. P. I. 11) *Bat tot într-o parte. *Țin una și bună, sint îndărătnic* (BAR. I. 42). *Bate grindină ori grindina (ȘEZ. III. 77). *Bate piatra. *Plonă cu piatră (grindină)* (ȘEZ. I. 126, 128, 197; II. 141; III. 48). *Cit ai bate în palme. *Foarte răpede, într-un minut, într-o clipală* (Prăpădi și el cit ai bate în palme tot ce câștigase. N. I. 81). *Cit bați în palme = Cit ai bate-n palme (Cit bați în palmii au și fost la curțile zmaului. SB. P. 63). *Până bați în palme = Cit ai bate în palme (POP. RET. P. I. 76). *Rămîn bălînd în buze. *Rămîn fluierînd a pagubă, pierd ceva și mă mir de prostia mea* (Prepeleac a rămas bălînd în buze. CR. 46). *Să bat ca cini la stîna (ori la oi). *Jurămînt* (MÎNDR. 90). — *De unde-i bate vîntul. *În ce dispoziție se află*. Z. I. 91. *Tot în viea Fotiî bate piatra. *Cînd necazurile cad tot pe un obraz*. Z. I. 305. *Îi bate din clește ca la ariciu. *Vrea să-l induplicate la o treabă*. Z. I. 316. *Bate ca cinele. *De cei care flecăresc ori amenință fără nicîo ispravă*. Z. I. 387. *Îmi bate inima ca într-un epure. *Despre cei fricoși sați rușinoși*. Z. I. 495. *Bat din călcie. *Sint vesel*. Z. II. 31. *Bat cu degetul. *Ameninț*. Z. II. 111. *Bat cu fruntea în nori. *A fi înalt; a fi mîndru*. Z. II. 161. *Bat cu cuvintele. *Cer samă cu asprine*. Z. II. 535. *Rămîn bălînd pe bită = Rămîn bălînd în buze. Z. III. 20. *Îi bate vîntul în traistă. *E sărac lipit*. Z. III. 410. *Bate la uşă cineva. *Nu e departe*. Z. III. 426. *Bat în pîntenă. *Mă bucur; arăt nerăbdare; arăt nepăsare; mă silesc*. Z. IV. 550. *Îi bate darabana cuiva cu mine. *A sărăcit*. Z. V. 251. *Sărăciea bate la uşă cuiva. Z. V. 574.

||| €. Reflexiv. ||| 1. *Mă lupt cu cineva. Confligere. Se battre avec* (Tot omul are puteare să se bată cu vrăjmașul cela ce vine asupra lui să-l lozească. PRA. 63. — *Se bătură în sulii, dar ele se făcură țandări*. I. UNC. 52). ||| *2. *Port război. Bellare, bellum gerere, belligerare, bellum habere. Guerroyer, se battre contre* (Am fugit de frica unei cete de Turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secul. CR. A. 20). ||| *3. *Mă izbesc. Impingi alicui rei, allidi ad aliquid. Donner contre, heurter contre, se heurter contre* (Un pescar alătura c-undita-n mină ședea, care grozavele valuri le privia cum să bătea. P. E. II 31. — În zădar vuește Cerna și se bate de-a ei stînci mărețe apa-i trecătoare. A. 212). ||| 4. *Ticăesc, zvînesc. Palpitare. Battre, palpiter, tressaillir* (Leo pune un picior pe trupul său cel mort, care încă să bătea. B. P. I. 129. — Ochșori-i strălucia, inimioara-i se bătea. P. P. A. 100). ||| *5 *Mă mișc. Se movere. Remuer* (Frunza lin se bate-n codru-nflorit. A. 197). ||| *6. Un lucru se bătătuște, se bătătusește. *Teri. Se fouler, se battre* (Pămîntul arat se bate și nu se înfoește. ION CAL. 7. — Pămînturile se bat și prind scoarță după ploile cele mari. ION CAL. 13). ||| 7. *Doresc mult, caut, umbly după, Ardent* (ardentissime, flagranter, flagrantissime,

mire, mirabiliter, magno opere, summe) cupere aliquid, alicujus rei cupidissimum esse. Dăsirer ardemment (Văzind unii și alții figurile celei noae, se bătea pre ele, de i le zmulgea din mână. BA. III. 17.—De aceea fetele mari se și bat foarte tare după dinsa [piedeca, cu care se împiedecă picioarele mortului]. MAR. ÎN. 70). || *8 *A face actul de perpetuarea speciei* (despre ope). *Saliri. Etre couverte* (Minzul este al celui cu iapa, pentru că nu se caută la timpul cind ai fătat ea, ci la timpul cind s-au bătut, și iapa nu s-au bătut nici trăgind la căruța celuia, nici cind ai fost împrumutată. SB. P. 219). || *9. *Se ostenesco, fac bătătură*. (despre picioare). *Atteri* (de pedibus). *Se blesser les pieds en courant* (Picioarele tale nu s-au bătut. B. 131²). || *10. *Mă frământ* (Figurat, despre gând, spirit, suflet). *Excitari, concitari. S'agiter* (Bătea-se duhul mieu [scopebam spiritum meum]. COR. 204).—

|| **Azolări.** **Mă bat ca apa de maluri. Sînt foarte năcăjit și nu găsesc răgaz nici leac la suferință* (ȘEZ. II. 72). ☞ **Mă bat cu capul de toți părții*—*Mă bat cu apa de maluri*. ☞ **Mă bat cu cugetul* (ori cu cugetele). *Mă lupt cu cugetul, mă gîndesc mult și nu știu ce hotărîre să iau* (AL. 153). ☞ **Mă bat cu gîndul* (ori cu gîndurile)—*Mă bat cu cugetul* (Se bătea cu gîndul sir-manul. GOR. I. 20.—Pururea să bâte cu gîndurile cum ar face o corabie. DR. 142). ☞ **Mă bat cu jale. Mă tînguesc, mă plîng* (Femeaea masă acolo bocind și bătîndu-să cu jale. DOS. PRO. 56.). ☞ **Mă bat cu mina peste gură. Se zice cînd îi este frică cui-va să nu spună vreo prostie, vreo răutate, urecum neadevăr, față cu o faptă a cui-va într-adevăr curioasă* (Harap Alb atunci se bate cu mina peste gură. CR. 243). ☞ **Mă bat cu moartea. Mă lupt cu moartea, trag de moarte, sînt aproape de a muri* (A vă-zut o cioară bătîndu-se cu moartea. POP. RET. P. II 66). ☞ **Mă bat de moarte*—*Mă bat cu moartea*. (SB. P. 121). ☞ **Mă bat în cap cu. Mă megîșesc cu. (Merge hotarul... și se bate în cap cu Birlești în apa Bahluiului. UR. XX 93). ☞ *Ne batem în parte. Bat eu pe altul și tot atunci mă bate și el pe mine* (DION. 213). ☞ **Se bat babele în gura cui-va. Vorbește lucruri neînțelese* (Crița, Răstița, Lăpsița și Gurluiță Brinzoii! da a dracului nume! par că se bat babele-n gură. A. T. 394). ☞ **Se bat calici în gura cui-va*—*Se bat babele în gura cui-va* (Ce limbă grăești, că par că se bat calici în gura D-tale? A. T. 705). ☞ **Se bat cap în cap mai multe lucruri. || 1. Dai năvală unul la altul și unul peste altul, de nedumerire ori de frică. || 2. Stai în contrazicere unul cu altul* (1. Un bălaur, care, cînd șu-era, flarele tremurau și se băteau cap în cap de spaîmă. CR. 121). ☞ **Se bat lupii la gura cui-va. Mîmîncă lacom* (Incepu iarăș a minca, de părea că se bat lupii la gura lui. I. 216).— ☞ **Mă bat ca peștele pe uscat. Duc o viață plină de năcazuri. Z. I. 592. ☞ *De cînd se băteau urșii în coadă. Foarte de demult. Z. I. 684. ☞ *Mă bat în trei coaste. Alerg mult. Z. II 90. ☞ *Mă bat ca o soreață*—*Mă bat în trei coaste. Z. II. 90. ☞ *Se bate cui-va inima ca la un purece mort. I-e frică tare. Z. II. 207. ☞*

**Mă bat cu pumnii în piept. Am un necaz. Z. II. 425. ∞ *Se bate cuiva suflul în tindă. E aproape de moarte. Z. II. 440. ∞ *Se bat ca orbii (chiorii). Dau cu putere și nu se uită unde lovesc. Z. II. 664. ∞ *Când se băteau oamenii cu lipii peste gură. Foarte de demult. Z. III. 597. ∞ *Se bat cocoșește. Se bat iarc. Z. IV. 268.*

Din 71 înțelesuri și 135 izolări ale lui BAT T. înseamnă numai 31 de înțelesuri și 24 de izolări. Nu poate să fie explicată această sărăcie de înțelesuri prin acela că ar fi îngrămădit mai multe subcategorii într-o categorie mai cuprinzătoare. Mai întâi T., acolo unde poate, face subdiviziii foarte fine, de pildă el deosebește înțelesul *bate o pușcă* de înțelesul *bate ochiul*, și înțelesul *te văd încotro bați* de înțelesul *bătea să fie împărat*, și înregistrează aceste înțelesuri ca patru categorii, învremece eu fac din ele numai două. Apoi, oricâtă bunăvoință ar avea cineva, n-ar pute viri în categoriile lui Tiktin, pe care le-ar considera ca generale și cuprinzătoare, decit foarte puține din înțelesurile cele care lipsesc; restul rămâne pur și simplu lăsat la o parte. Pentru a da lectorului mijlocul de a face un asemenea calcul, însemn aici toate categoriile de înțelesuri ale lui T. cu traduceri germane ale acestuia. 1. transitiv. 1. schlagen; den Rücken klopfen; die Trommel schlagen; in Jemandes Hand einschlagen; Jemanden schlagen, prügeln; Geld ausgeben.— 2. von höheren Mächten: schlagen, strafen; von übeln: treffen, heimsuchen.— 3. schlagen=überwinden, besiegen.— 4. schlagen=schlagend befestigen.— 5. schlagen=schlagend bearbeiten.— 6. grindina, ploaea, bruma — holdele; der Hagel, Regen schlägt, der Reif befüllt die Saaten.— 7. vom Winde: anwehen.— 8. von Sonne und Mond: bescheinen.— 9. beschiessen.— 10. cu pietre scumpe: mit Edelsteinen besetzen.— 11. metanii: Kniebeugungen machen.— 12. un drum: einen Weg häufig begehen.— 13. a-și bate gura, picioarele: seinen Mund durch vieles Reden, seine Füße durch vieles Gehen anstrengen.— 14. toba, tactul etc.: die Trommel schlagen, rühren, den Takt schlagen.— 15. ceasornicul — ceasul: die Uhr schlägt die Stunde.— 16. războiul cu vrăjmașul: dem Feinde eine Schlacht liefern, mit ihm kämpfen.— 17. cu suveica: den Faden mit dem Schiffchen durch die Kette werfen, einschlagen, einschliessen.— 18. un berbec: einen Schafbock verschneiden, hammeln.— 19. von Hengsten: beschälen, bespringen, decken.— 20. von Dünsten, pe cineva la cap: Jemandem den Kopf ein-, benehmen, ihn betäuben.— 21. cimpii: verworrenes Zeug reden, faseln.— 22. mă — un gând, grija etc.: ein Gedanke, die Sorge etc. quält mich.— 23. mă bat gindurile să es: drängt, verlangt mich zu.— 24. cuiva capul să: Jemandem einschärfen, ans Herz legen.— 25. a-și — capul: a. sich Mühe geben, sich abmühen; b. pentru, de ceva: sich kümmern, scheren um etwas.— 26. a-și — joc de cineva: Jemandes spotten, ihn verspotten, verböhen. II. netransitiv. 1. schlagen: cu pumnul în masă, cu piciorul în pământ.— ploaea, grindina — în fereastră, a — la ușă, a — în palme, cit ai bate în palme, a — în buze.— 2. din aripă: mit den Flügeln, die Flügel

schlagen.—3. von Schiesswaffen: schiessen. Figurlich: a. reichen; b. (hin- ab-) zielen.—4. vom Pulse: schlagen.—5. toba, clopotul, ceasul —: die Trommel, Glocke, Stunde etc. schlägt.—6. vom Lichte. in ceva: auf etwas scheinen, fallen.—7. vom Winde: wehen.—8. la ochi: a. in die Augen springen, fallen. b. cuiva: Jemandem in die Augen stechen.—9. la auz, la urechi: a. auffällig klingen. b. bine, rău la urechi: gut, schlecht klingen.—10. în galben, roșu, etc.: schlagen.—11. von Hunden: bellen. III reflexiv. 1. cu cineva: sich mit Jemandem schlagen, prügeln.—2. cap in cap oder in capete, von Böcken. etc.: mit den Köpfen aneinander stossen, rennen.—3. mă bat cu un gând: ein Gedanke quält mich, lässt mir keine Ruhe.—4. pe, după ceva: sich um etwas reissen, eifrig danach verlangen.—5. sich kramphaft bewegen, zucken, zappeln.—6. von Fischen: laichen.—Tiktin deci nu înregistrează decât 55 de categorii de înțelesuri din 206 înregistrate de mine din cauză că *n-a putut găsi* mai multe.

Proporția e din cale afară de mare între aceia ce am putut face eu și aceia ce a putut face T. Și eu nu sint doar un *rühnlichst berühmter Gelehrte*, ci ia acolo un mic profesor dela o mică universitate. Și mă gândesc la un lucru. Dacă munca și priceperea lui T. aũ fost în stare să provoace osanale din partea lui Tobler, d-apoi dacă ar fi cunoscut Tobler munca și priceperea mea? Lăsind orice modestie la o parte, eu socot că aș merita să capăt în ochii celebrului profesor dela Berlin proporțiile unui..., nu găsesc un termen de comparație.

(Va urma).

A. Philippide

O serbare școlară

— Amintire —

În cartea mea *Zile Trăite* am zis că dacă adeseori, în cursul muncii mele literare, m'am simțit atins de descurajare, față cu indiferența publicului, totuși am avut și citeva mici satisfacțiuni de autor, care m'au mîngăiat și îmboldit la lucru. Una, mai cu samă, mi-a mers mai mult la inimă și pe aceasta voi acum s'o povestesc, deși mă simt cam stînjinit, fiindcă prea e în joc persoana mea, și mă tem să nu păcătuiesc contra modestiei.

Așa, într'o zi, în luna Decembrie a anului 1904, mă pomenii cu o scrisoare de la d. V. Costăchescu, învățător dirigințe la școala primară mixtă de pe moșia Pleșeștii-Gane, județul Suceava, prin care îmi anunța că, în virtutea unui decret regal, zisa școală va purta, în viitor, numele de: Școala primară *Nicolai Gane*.

Acea moșie a fost, din vechi, proprietate a unui străbun al meu, Mihai Gane, care a făcut-o danie monastirii Neamțului și, pentru a se deosebi de alte moșii ce se numeau tot Pleșești, i s'a adaus, încă de atunci, supranumele de Gane.

Îată că acum nu numai moșia ci și școala situată pe dînsa avea să poarte numele meu. Acest lucru, nu puțin a măgulit amorul meu propriu. Vra să zică, munca dreaptă a omului tot nu rămîne pierdută; vine o vreme, cînd, și fără reclamă și fără clopoței, îți esă dreptatea la lumină și îți găsești răsplata acolo de unde nu te aștepli.

Se înțelege că am mulțumit din inimă d-lui învățător Costăchescu, pentru inițiativa sa, care se datorește, mai ales, faptului că dînsul a cetit novelele mele, în care vorbesc cu dragoste de județul Suceava, de munții, de rîurile, de satele în care mi-am petrecut copilăria și, acăror amintire, a rămas neștersă în mintea mea.

A vroit dînsul să-și arăte recunoștința, pentrucă în peregrinările mele pe plaiurile închipuirii, locul de cinste l'am dat totdeauna, locului meu natal. Răsplata a fost, pentru mine, cu atît mai prețioasă, cu cît mi-a venit pe neașteptate și, de la un om pe care nu aveam onoarea de a-l cunoaște personal.

Apoi, pe la începutul lui April 1905, primii o altă scrisoare de la el, prin care mă invita pentru ziua de Sft. Gheorghe acelaș an, să vin la Pleșești, spre a asista la solemnitatea consacării noului nume ce va purta școala.

Vederat lucru că acolo se alcătuisce un program al sărbătorii și că era să fiu primit cu oarecare alaiu, ca unul ce aveam rolul principal la botezul școlăii.—Acest soi de festivități, cind au de obiect sărbătorirea unei persoane, produc mici gîdiliri la inimă, la care, persoana în chestie, e totdeauna simțitoare. Cine oare, în locul meu, ar fi refuzat invitația, ori cit ar fi fost de neatins de patima vanității omenești? Prin urmare fără multă vorbă sau, mai bine zis, fără ipocrizie, am răspuns d-lui Costăchescu că voiu veni bucuros, simțindu-mă atras și de dorul foarte ademenitor, de a revedea încă odată locurile, unde mi-am resfătat anii copilăriei.

Așa dar, în noaptea de 22 April, am venit împreună cu fiul meu Alexandru în Fălticeni, unde ne-am scoborit la marele, unicul și mai totdeauna deșertul otel ce se află în oraș, întretinut de un Evreu. În momentul cind să ne culcăm, căci era tirziu și ne simțeam oboșiți, băgăm de samă că prostiriile de la așternuturi nu sînt curate. Fiul meu sună; un tip de semit nespălat, somnoros, se înfățișează în papuci și, la observațiile noastre că așternutul nu-i curat, dînsul obiectează foarte mirat:

— Cum, mă rog, nu-i curat?... Doar n'a servit decit odată.

Surprins, de un răspuns așa de logic și convingător, am început eu unul să rid cu hohot; iar fiul meu, mai puțin răbdător, era cit pe ce să-i demonstreze, într'un mod mai drastic, deosebirea ce este între un așternut curat și unul necurat.

Evreul văzînd că nu împărtășim modul lui de a înțelege curățenia, n'a așteptat mai multe argumente, a eșit repede din odaie, clempănind din papuci,—și a îndeplinit cu voe, fără voie, ordinele noastre.—Acest incident însă, ne-a făcut să pierdem o bună parte din somnul nostru, gîndindu-ne mereu la figura comică și scandalizată ce făcu chelnerul, față cu ne mai auzita noastră pretenție. A doua zi, întovărășit și de alți doi prieteni, Gheorghe Ghițescu și Ștefan Albu, am plecat la Pleșești, sat situat în valea Șomuzului, la depărtare de o oară de orașul de reședință.

Puțină lume cunoaște frumuseța drumului de la Fălticeni la Pleșești. Cum ai eșit din oraș, treci peste o iezătură lungă, care desparte în două un iaz mare, limpede, plin cu pești și cu sălbătăciuni aripate. Acest iaz, format din pirăul de munte Șomuzul, e situat pe foasta mea proprietate *Tarina mare*. Doamne, cîte amintiri din copilărie nu mi-a deșteptat vederea acestui iaz, pe fața căruia, de atitea ori, în zori de ziuă pluteam cu pușca în mînă, într'o mică luntre, condusă de moș Ion Morarul! Vai, cîte kilograme de haliciuri am sămănat pe fundul iazului, în acel dulce răstimp al primei tinerețe, diind la focuri

nevinovate în şiretele aripate, care rideau de mine, şi de câte ori în inchipuirea mea copilărească, iazul acela lua proporţiile unui ocean fără margini. Şi acum mi se stringe inima, când mă gîndesc la acele vremuri îngropate în noianul trecutului. Moş Ion Morarul nu mai este; iar *Tarina-mare* nu mai este a mea, căci împrejurările grele ale vieţii, m'au silit, cu durere, să o înstrăinez. Dar ce să mai vorbesc de lucruri care nu se pot întoarce şi să-mi amărăsc inima în zadar? Frumuseţea pămîntului, răcoarea aerului, lumina soarelui, sînt averi ale tuturor şi, de dînezele se poate bucura ori cine.

În dimineaţa zilei de Sft. Gheorghe, zi caldă şi senină, vestitoarea primăverii, după ce am trecut iezătura, am prins a ne sui mereu la deal, până cînd am ajuns într'o curmătură, pe care Alecsandri, de-ar fi cunoscut-o, ar fi numit-o *gură de raiu*. De acolo, cînd te uiţi îndărăpt, ţi se deschide o panoramă imensă, de o frumuseţe rară, parcă ar fi un decor de teatru, anume făcut ca să-ţi farmece vederea. Nu ştiu, zău, ce cuvinte să aleg, ca să pot da măcar o idee apropiată de măreţia priveliştii. În diferitele şi variatele ei perspective ce se desfăşură dinaintea ochilor.

Astfel, jos, la poatele dealului ce urcasem, se întinde iazul din *Tarina-mare* care, unit cu cel din *Ciorsaci*, formează o întinsă suprafaţă de apă sclipitoare în razele soarelui şi care îţi dă iluzia unui mic lac elveţian.

Dincolo de iaz se răsfăţă în plină vază pe pămîntul lin-ondulat, întreg tirgul Fălticeni, cu turnurile de biserici, cu numeroasele acoperişuri de case fel de fel colorate, care apar de departe, din verdeaţa grădinilor, ca o podoabă mai mult în neasămănatul tablou cimpenesc.

Apoi, şi mai departe, dincolo de tirg, se întinde şesul vestit al Moldovei cu sămănăturile, cu satele, cu crîngurile lui, care par topite în ceaţa depărtării; iar tocmai colo la fund, pe linia nemărginită a orizontului, se înalţă ca un lung lanţ de urieşi, munţii noştri Carpaţi, pe ale căror virfuri ai zice că se razemă cerul şi din mijlocul cărora răsare hăt deasupra ca un bătrîn sahastru, Ceahlăul, ce parcă stă de pază asupra mai micilor lui şi, a cărui creastă falnică te face să visezi.

În toată ţara romînească, nu cred că se va găsi o privelişte mai minunată, ca aceea din vestita curmătură a *Halmului**) unde, de atîtea ori, în expediţiile mele vînătoreşti din tinereţe, am rămas cuprins de un simţimînt de care nu-mi puteam da samă, un fel de bucurie a ochilor, un fel de dezmerdare a sufletului.

Am stat cu toţii, şi acum, mai multă vreme în această gură de raiu, ca să ne săturăm ochii şi sufletul de harurile naturii darnice şi, apoi tăcuţi, cu cîte un strop de evlavie în inimă, am plecat mai departe.

*) Aşa se numeşte dealul în virful cărui a curmătura.

Din gura Halmului până la Pleșești, am mai mers vre-o douăzeci de minute, în trapul cailor, prin valea strîntă a Șomuzului, ce șarpuește între două rînduri de dealuri acoperite cu păduri și, înșfîrșit, iată-ne în satul Pleșeștii-Gane. Nu bine am ajuns dinaintea școalei, pe frontispiciul căreia se putea vedea, de departe, tabla de metal cu inscripția: *Școala Primară-mixtă Nicolai Gane*, că un ura strașnic de mai multe ori repetat, făcu să clocotească văile Șomuzului. Sute de țărani, îmbrăcați în haine de sărbătoare, sute de femei și fete cu altița tradițională pe piepturi, înșirați toți pe ambele laturi ale șoselei, ne-au întimpinat cu acest formidabil strigăt de bucurie.

În fața școalei, încunjurat de elevii lui, sta învățătorul Costăchescu, îmbrăcat în haine naționale și, în momentul cînd m'am dat jos din trăsură, mi s'a prezentat, ținînd de mină un copil care mi-a oferit un buchet de flori.

Învățătorul, pe care am avut în urmă ocazia să-l cunosc mai bine, e un tînar cu figură simpatică, harnic, inteligent, om al datoriei și al școalei, un fanatic al profesiei; el mi-a prezentat pe primarul, d. Tomescu, pe preotul din sat și pe numeroșii învățători din comunele învecinate, care veniseră să asiste la această sărbătoare școlară; apoi m'a îndemnat să vizitez școala, o clădire destul de încăpătoare, foarte curată și bine întreținută, cu odăi mari, luminoase, pe pereții cărora atîrnau portretele familiei regale și alte tablouri cromolitografice, cu subiecte din istoria țării. În urmă ne-am întors din nou în șosea, în fața școalei, între cele două rînduri de săteni, unde s'au așăzat mai multe scaune pentru noi oaspeții și o masă, dinaintea căreia aveau să stea vorbitorii. Atunci învățătorul Costăchescu, în picioare lîngă masă, cu aer solemn și cu glas răspicat, rosti o cuvîntare însuflețită, patriotică, cu pilde trase din istoria țării, arătînd marea înriurire ce a avut școala și biserica asupra poporului și sfîrșind prin o caldă salutare la adresa mea și a tuturor oaspeților, aflați de față.

După el veni primarul, care a vorbit mult și cu multă înlesnire, lăsîndu-mă sub impresiunea că dacă ar fi primit din tinereță o cultură mai îngrijită ar fi ajuns un politician guraliu, care ar fi dat mult de lucru stenografilor parlamentului.

În urma lui am luat eu cuvîntul și am grăit următoarele:

Domnule Învățător, Domnule Primar și frați săteni!

Sînt o mare bucurie sufletească de a mă găsi astăzi în mijlocul d-voastră, în scop de a lua parte la această frumoasă serbare școlară, cum și în scop de a mulțami din toată inima mea d-lui învățător Costăchescu pentru inițiativa ce a luat, de a se da numele meu acestei școli. Sînt deci prea recunoscător, atît d-lui învățător cît și tuturor persoanelor, care au contribuit de a mi se face această mare onoare.

Și acum mă adresez vouă, iubiților săteni, care v'ați adunat aici, în număr așa de mare, și vă zic, că și voi trebuie să vă bucurați de această sărbătoare școlară ce se petrece astăzi în comuna voastră, căci școala și biserica sint temeliiile statului, sint ca să zic așa, cei doi mari stâlpi pe care se razemă orice țară bine întocmită.—Prin școală vă veți lumina mințile, veți căpăta noțiunea de patrie, iubirea de neam cum și învățătura trebuitoare pentru a învinge greutățile vieții zilnice.—Prin biserică, veți căpăta credința religioasă, morala creștină, care înalță inimile și le predispuie la fapte bune și frumoase.

Desigur voi toți ați auzit de numele marilor noștri Domni din vechime, precum de pildă de Stefan cel Mare, al cărui nume e până și în gura copiilor și a cărui amintire de patru sute de ani de la moartea lui a fost sărbătorită mai anul trecut cu multă pompă în toată țara.

Ei bine, prin ce mijloc, prin ce farmec, ridică el întreg poporul dela sate și dela târguri și îl ducea la hotarele țării, în contra dușmanilor năvălitori, dacă nu prin credința religioasă și dragostea de țară?

Românii de atunci nu puteau să vadă holdele lor, bisericile lor și mormintele străbunilor lor călcate și pingărite de neamuri străine, precum nici voi n'ați putea suferi astăzi una ca aceasta; de aceea, cu sabia într'o mână și cu crucea în cealaltă mână, ei mergeau și se luptau contra armatelor străine, care de multe ori erau mai numeroase și mai puternice decât ale lor, și totuși erau toldeaua învingători.—Dovadă că eșeau învingători, este că țara noastră, după atâtea furtuni, a rămas în picioare și nesupusă altor popoare.

Dacă n'ar fi fost acești viteji strămoși ai noștri, Români de singe și de inimă ca și voi, cine știe ce soartă ar fi avut biata țara noastră, și dacă astăzi am fi avut ocazia fericită, de a ne aduna, noi strănepoții lor, în această frumoasă comună, la această impunătoare solennitate școlară.

Dar nu avem trebuință să ne întoarcem așa departe în istoria veche a țării.—Nu avem decit să ne amintim fapte petrecute în zilele noastre, cu 28 de ani în urmă, cind părinții voștri, frații voștri, și mulți dintre voi chiar, tot prin dragostea de țară și credința religioasă, a-ți trecut peste Dunărea în câmpiile Bulgariei, sub conducerea Majestății Sale Regele, și a-ți cucerit *Neatîrnarea* și *Regatul*, cele două mai mari bunuri ce le-a putut dobîndi poporul nostru.

Ș'apoi, pe lângă aceste două bunuri, cite alte foloase nu au rezultat pentru țară, din strădania și jertifele voastre?

Cum era țara noastră înainte, și cum e astăzi?—Cei mai bătrîni dintre voi, care au apucat vremuri mai vechi, țin minte negreșit, cînd în țară nu era o șosea, un singur pod peste apele curgătoare, un singur spital rural, o singură școală rurală, nu mai vorbesc de drumuri de fer, telegraf, telefon și cite alte îmbunătățiri menite a înlesni bunul traiu al locuitorilor.—Ei bine-

toate aceste s'au făcut, pentrucă prin faptele străbunilor voștri și ale voastre chiar, am putut să ne păstrăm țara, să rămînem singuri stăpîni în ea și am avut astfel răgazul să le aducem la îndeplinire.

Așa dar, vă sfătuesc oameni buni, să iubiți școala, unde se capătă lumina, să iubiți biserica, unde se capătă credința min-tuitoare; să trimeteți copiii voștri la școală, fără silă și cu bună inimă, căci e spre binele lor; să mergeți și voi la biserică, cit mai mulți și cit mai des, în toate Duminicile și sărbătorile; de altfel cu mare bucurie am constatat din cele spuse de d. Primar cum că v'ați deprins a ocoli localurile de petreceri, unde omul își pierde averea, sănătatea și cinstea și unde din om se face neom.

Vă rog să credeți, frați săteni, că vă dau aceste sfaturi din toată curățenia inimii mele, din toată căldura dragostei ce am pentru voi, căci și eu sînt născut în acest județ, aici am deschis pentru întâia oară ochii mei la lumina zilei, pe aceste frumoase și înverzite dealuri mi-am preumblat cele întâi priviri copilărești, și cine știe dacă soarta nu-mi va rezerva mîngăierea ca tot aicea să-mi fie și mormîntul. Sfârșesc dar, zicîndu-vă, după datina bătrînească: *Hristos a înviat și la mulți ani!* *).

Un lung și zgomotos *Adevărat a înviat* a răsunit în rîndurile sătenilor.

După discursuri au cîntat copiii, în cor, cu multă însuflețire și pricepere muzicală, *Deșteaptă-te romîne* și alte cîntece populare care au stîrnit entuziasmul tuturor și la urmă, ca final al festivității, au recitat vre-o patru dintre cei mai isteți, citeva poezii de-ale mele.

O! Erau hazlii de văzut copiii aceștia, cum în naivitatea lor își luau rolul în serios, cum gesticulau și declamau versurile, ridicînd sau scoborînd tonul după înțelesul, uneori contra înțelesului cuvintelor, și mai cu samă, cum se uitau ei pe furis la mine, măsurîndu-mă cu coada ochiului, de sus până jos, ca pe o dihanie rară, care nu se vede în toate zilele, și pentru care nu înțelegeau de ce se face atîta tărăboiu. Iar între dîșii, unul în vîrstă, și de vre-o cinci ani mi-a atras cu deosebire vederile, căci era de tot frumos și drăgălaș, cu părul lui cel creț auriu, cu ochii albaștri și cu fața albă ca laptele; ai fi zis că-i un îngeraș desprins din tabloul Madonei *Sixtine*, de Raphael.

Astfel s'a isprăvit acea serbare școlară, mica mea apoteoză, petrecută sub razele soarelui de April, în mijlocul sătenilor gătiți ca de Sft. Gheorghe, într'un aer îmbălsamat de florile primăverii ce străluceau ca argintul pe crengile pomilor roditori, și ochii mei, nu se mai săturau de a privi acele locuri încintătoare, pe care nu le văzusem de multe zeci de ani. Locurile erau tot acele, numai eu mă schimbasesm, căci pe cînd argintul de pe crengile cireșilor și ale prunilor vestea întoar-

*) Eram tocmai în sărbătorile Paștilor.

cerea veselei primăveri, argintul de pe capul meu vestea o iarnă care n' o să se mai schimbe în primăvară.—Dar nu aveam eu timpul să mă gândesc la asemenea lucruri triste; inima mea era plină de o nespusă emoțiune și pot zice, în cuget curat, că în ziua aceea mă simțeam omul cel mai fericit din lume. Ori ce bunuri pămîntești mi s' ar fi hărăzit, nu ar fi produs asupra mea acea întipărire adîncă, ca această manifestare cîmpenească simplă, neinteresată, de bună credință, prin care țaranii și dascălii dela sate au binevoit a-mi recunoaște munca de aproape 40 ani, depusă în cultivarea limbii strămoșești.

O! dascălii acei ce stau la temeliiile statului, acei care au chemarea de a lumina poporul de jos, marele rezervoriu de reînoire și împrospătare a energiilor neamului, acei care nedeslipiți de vetrele sătenilor își fac din misiunea lor un apostolat, accia, zic, sînt după mine cei mai statornici cetitori și în acelaș timp cei mai drepecți judecători în materie de muncă literară.—Ei nu sînt împărțiiți în cete rivale, în clanuri dușmănoase; ei n' au gelozii, n' au uri și idei preconceptuate; ei cînd cetesc o carte nu o laudă sau o condamnă după cum autorul este, sau nu, din clanul lor, ci după impresia curată, sinceră, produsă asupra spiritului lor neînriurit de alte simțiminte străine, ce prea adeseori frămîntă pe minuiorii de condeiu de prin orașe.

Să mi se ierte, dacă prea am vorbit de mine istorisînd primirea, poate nemeritată, ce mi s' a făcut, în acel colț al județului meu natal.—Ce vreți, asemenea lucru odată se întimplă omului în viață!—Nu voui tăgădui totuși că mulți diatre săteni nu-și vor fi dat, poate, tocmai bine samă pentru ce mi s' a făcut această onoare; e însă tot atît de netăgăduit, că nici unul n' a privit faptul cu ochi răi.—Simțeam că sînt într' o atmosferă prietenoasă unde răutatea, gelozia, invidia, nu-și aveau loc.—Un current de simpatie caldă se stabilise între ei și mine și mărturisesc că dacă dinșii n' ar fi fost prea numeroși, i-aș fi sărutat pe toți.

Parcă aud pe unii critici, zicînd cu surisul pe buze, că sînt un om care mă mulțumesc cu pușin.

O da! decit demonstrații de dragoste falsă, organizate ad-hoc, de oameni cu mierea pe buze și cu fierea în inimă, mai bine o scintee de dragoste sinceră, spontanee ca aceasta, din partea unor oameni fără ascunsuri și deschisuri, care nu-mi cereau nimic, căroră nu le ceream nimic și care n' au fost adunați acolo din poroncă oficială, căci nu mă bucuram, și nu mă bucur de favoarea regimului ce conduce țara. Nu se zăriau între dinșii frunți încreștite, priviri ironice, zimbete cu înțelesuri. Nu erau de cei cu șălele de cauciuc, care cadeînțează în vedere de foloase personale, nici omizi otrăvite care distrug floarea de pe arbori, nici căței de cei care, după spusa unui poet francez, caută *purici în coama leului*.

Lanul era curat, fără iarbă rea. Toate gîndurile se înfrățeau, toate inimile băteau la fel; iar la sărbătoarea de jos se unise par'că

o altă sărbătoare, acea din regiunile de sus, unde, deasupra arborilor înfloriți, într'un ocean de lumină se roteau cocostîrcii, se scaldau rîndunelele, și ciripeau ciocîrlile cîntîndu-și bucuriile lor pentru întoarcerea primăverii.

Vă salut deci dragi învățători și săteni !... Să ne-ajute Dumnezeu, să ne revedem sănătoși, cu voce bună, și cu inima plină !...

Fiți încredințați că dulcea mîngiere ce a-ți vărsat în sufletul meu în acea neuitată zi de primăvară, neuitată va fi de mine cîte zile voi avea de trăit, și îmi va fi cea mai de căpetenie răsplată pentru brazda ce voi fi tras și eu, alături de alții mai vrednici decît mine, în ogorul de cultură intelectuală al țării !

N. Gane

Wilhelm Tell

(Dramă în cinci acte de Friedrich von Schiller)

ACTUL I

SCENA A DOUA *)

(In comuna Steinen din Schwyz.—Un teiu dinaintea casei lui Stauffacher, lângă drumul mare, aproape de pod.)

WERNER STAUFFACHER, PFEIFFER din Lucerna, vin vorbind.

PFEIFFER

Stauffacher frate, da, da, cum ți-am spus:
Să nu-i jurați Austriei credință,
Ci să țineți cu vrednicie tare
Ca până-acuma la împărăție.—
Și ceriul vă păzească libertatea!
(*Ii stringe mâna cu căldură și vrea să plece.*)

STAUFFACHER

Mai stăi ca să-mi sosească și soția;
Eu în Lucerna sintu-ți oaspe,—aici,
În Schwyz, ești oaspe tu, în casa mea.

PFEIFFER

Îți mulțumesc! Dar trebui' să sosesc
La Gersau azi.—Ori cit ar fi de greu
Ce-aveți să suferiți voi de hrăpiri
Și de trufia Vornicilor voștri,
Răbdați și suferiți! Se poate 'n pripă
Ca să se schimbe totul, poate-ajunge
Alt împărat în fruntea împărăției.

*) Dăm aici o singură scenă din traducerea făcută de d. dr. Alex. de Vaida-Voevod, vrednicul luptător naționalist de peste munți și actualmente deputat în Parlamentul ungar, care este și un merituos muncitor în ogorul literaturii. D-sa va scoate în curînd de sub tipar traducerea complectă a acestei drame, interesantă pentru noi din atîtea puncte de vedere.

Dar ai Austriei fiind odată,
Ai ei atunci pe veci veți fi deapururi. (Pleacă.)

(*Stauffacher se așează îngrijorat pe o laviță sub teiu. Așa îl găsește Gertruda, nevastă-sa, care se oprește stînd lîngă el și privindu-l cîlva timp în tăcere.*)

GERTRUDA

Ești necăjit? Nici că te mai cunosc.
De zile 'ntregi privesc, tăcînd, pe frunte
Necazul negru cum îți ară brazde:
La inimă te-apasă o durere;
Mărturisește-mi grija; eu sint doar
Soția ta cea credincioasă, deci
Și 'n supărare vreau să-ți fiu părtașă.

(*Stauffacher îi întinde mina și tace.*)

Ce poate să-ți căznească inima?
O, spune-mi! Al averii tale sporiu
Doar inflorește; binecuvîntată
Ti-e truda sîrguinții, șurile
Sînt pline, cirezile de vite
Și lucia prăsilă-a cailor
Din munți sosit-a, bine, la iernat
In grajdiurile largi și sănătoase.—
Privește-ți casa: este ca și-o curte
Avută, boerească, din copacii
Cei mai frumoși ai codrului cioplită
Și pe măsură din nou încheiată;
Și multele-i ferestre strălucesc
Atît de casnic și de luminos;
Cu 'npestrițate scuturi zugrăvită-i
Și cu 'nțelepte vorbe din bătrîni,
Pe care 'n drum, oprindu-se drumetuțul,
Cetindū-le, le-admiră înțelesul.

STAUFFACHER

E drept; cioplită bine și 'ncheiată
E casa, dară vai!—se clatină
Acest pămînt pe care o clădirăm.

GERTRUDA

O, Werner, dragă, ce vrei tu să spui?

STAUFFACHER

Mai zilele trecute, ca și azi,
Ședeam aci 'nainte teiului,

Gîndindu-mă cu inima senină
 La munca isprăvită-aşa frumos;
 Cînd iată Vornicul cu călăreții
 Veni călare dinspre cetățuia
 Din Küssnacht. El, minunat, s'opri
 Aci'naintea casei; iară eu
 Mă ridicaiu în grabă și smerit
 Am mers ca să-l primesc—cum se cuvine
 Să 'ntimpinăm pe-un Domn ce 'nfățișază
 La noi puterea judecătorească
 A Impăratului.—«A cui e casa?»
 Întrebă el cu rea voință, căci
 Prea bine știe. Iară eu în grabă
 Mă reculeg și, cumpătat, răspund:
 «E Impăratul, Domnule, stăpîn
 Al casei, și e dată ca ohabă
 Domniei Tale de 'mpărat... și mie».—
 Dar el răspunde: «Eu domnesc în țară
 În locul Impăratului, și eu
 Nu vreau ca după bunu-i plac țăranul
 Să'nalțe case, slobod să trăiască,
 În țară parcă dinsul ar fi Domnul;
 Și ști-voiu eu s'opresc atare lucru!»
 Zicîndu-le acestea, el plecă
 Sumeț și trufaș, iar eu rămăsei
 Cu sufletu 'ngrijat și cumpănind
 Cuvîntul ce-l rostise omul rău.

GERTRUDA

Iubitul meu bărbat și Domn! vrei tu,
 Cu rost, soția ta să-ți spuie-o vorbă?—
 A nobilului Iberg fică sînt,
 A omului ce multe-a petrecut.
 Eu, cu surorile, ședeam torcînd
 La lină 'n nopțile de iarnă, lungi,
 Cînd s'adunau frunțașii neamului
 La tatăl meu cetînd hrisoavele
 Rămase nouă de la Impărații
 Cei vechi, și cumpăneau înțelepțește
 Al țării bine.— Eu, luînd aminte,
 Cum ascultam,—am înțeles destule
 Cuvinte chibzuite: ce gîndește
 Cel înțelept, și, cel bun—ce dorește,
 Și 'n suflet am păstrat ce-am auzit.
 Ascultă, deci, și 'nseamnă-ți vorba mea!
 Căci ce te-apasă, zău, de mult o știu.
 — Te paște Vornicul și-ar vrea să-ți facă
 Oricît de mare rău, căci tu îi stai
 În cale: de poporul cel din Schwyz

Nu se supune Prințului cel nou,
 Ci cu credință neclintită ține
 La 'mpărăție, ca străbunii vrednici.—
 Nu este-așa?—De n'am dreptate, spune!

STAUFFACHER

Așa-i; aceasta-l supără pe Gessler.

GERTRUDA

Te pizmuește pentru că trăiești
 Ca liber om pe propria-ți moșie.—
 Moșie n'are el. Impărăția
 Și cu 'mpăratul însuși îți cinști
 Această curte; tu poți s'o arăți
 Cum Domnitorul țările-și arată;
 Căci tu deasupra-ți nu mai recunoști
 Pe nimeni drept stăpîn decît doar numai
 Pe 'ntăiul cap al lumii creștinești,—
 Iar el nu e de cit un fiu mai mic:
 Nimic nu are-afară de mantaua i
 De cavaler; de-aceia dînsul vede
 Norocul al oricărui om cinstit,
 Cu ochi pizmași, cu suflet veninos.
 De mult pierzarea ți-a jurat-o dînsul—
 Ești teafăr încă!—Vrei doar' ca s'aștepți
 Să-și potolească pofta-i—vătămîndu-ți?
 Năpasta o previne înțeleptul.

STAUFFACHER

Ce-i de făcut?

GERTRUDA (*apropiîndu-se de el.*)

Ascultă sfatul meu!
 Tu știi, precum la noi, așa și'n Schwyz,
 Se plîng toți oamenii de bine 'n contra
 Trufiei Vornicilor ș'a hrăpirii.
 Deci la 'ndoială nu sta, căci ș'acei
 Din Unterwalden și din țara Uri
 S'au săturat de-al asupririi jug—
 Căci, tocmai cum aice Gessler, astfel
 Și Landenberg se 'nbuiește-acolo!—
 Nu trece nici o luntre de pescar
 De-acolo 'ncoace fără' să nu vestească

Vr'o nouă pacoste și prigonire
 De-a Vornicilor.—Bine-ar fi deci, cred,
 Vr'o cîți-va dintre voi, bărbați cinstiți,
 În taină să vă sfătuiți, cătînd
 Cum am putea scăpa de asuprire;
 Credință tare am că Dumnezeu
 S'a îndura de dreptul nostru sfînt
 Și nu ne-a părăsi.—Nu ai în Uri
 Un bun prietin cărui tu să-i poți
 Mărturisi tot gîndul inimii?

STAUFFACHER

Cunosc bărbați cinstiți destui acolo
 Și Domni cu vază mare, care-mi sînt
 Prietini sinceri, oameni buni de-ai mei.
(Rîdicîndu-se). Femeie, 'n sufletul meu liniștit
 Tu îmi trezești un vifor de gîndiri
 Primejdioase!—Taina firii mele
 Tu arătîndu-mi-o, o dai pe față.
 Ce nici în sine-mi n'am vrut să gîndesc,
 Tu-mi spui cu graiu ușor și îndrăzneț.—
 Ți-ai dat tu samă ce mă sfătuiеști?
 Un crunt războiu și zîngănit de arme
 Tu chemi în valea asta liniștită.—
 Noi neamul de păstori, făr' de putere,
 A 'ncepe lupta să ne 'ncumetăm
 În contra Domnului întregii lumi?
 Ce potrivit prilej ar fi—ce-așteaptă—
 Ca să sloboadă-asupra bieteii țări
 Selbaticele-i oarde înarmate,
 Să poruncească-n țară după dreptul
 Invingătorului, și sub cuvîntul
 Pedepsei drepte să ne nimicească
 Hrisovul vechiu al libertății noastre.

GERTRUDA

Si voi sînteți bărbați, știți folosi
 Băltagul, și 'ndrăznețului bărbat
 Și Dumnezeu îi stă într'ajutor.

STAUFFACHER

Grozav și crunt războiul e, femeie!
 Păstor și turmă el lovește-aevea.

GERTRUDA

Ori ce-ar trimite-asupra noastră Ceriul;
Datori sîntem a suferi! Nu rabdă
Să fie umilit un suflet nobil.

STAUFFACHER

Te bucuri, știi, de casa noastră nouă;
Războiul cel îngrozitor va arde-o!

GERTRUDA

De-ași ști că-mi este inima legată
De bun vremelnic,—chiar cu mîna mea
Ași arunca în el tăciuni aprinși!

STAUFFACHER

Tu crezi în omenie! Dar războiul
Nu-l cruță nici pe copilaș in leagăn.

GERTRUDA

Nevinovatu'n Ceriu are-un prieten! —
Privește tu 'nainte, nu 'ndărăpt!

STAUFFACHER

Luptînd viteji, putem muri... bărbații;
Pe voi, ce soartă însă vă așteaptă?

GERTRUDA

Și cel mai slab își poate-alege soarta:
O săritură de pe punte-aceasta
Mă mintuie.

STAUFFACHER

Cui dat îi e să poată
La piept a strînge-o inimă ca asta,
Acela pentru vatră-i și moșie
Cu sufletul sănin începe lupta,
De nici o oaste 'n lume n'are frică.—

La Uri plec acum ; un bun amic
 Al meu trăiește-acolo : Walter Fürst ;
 Știu bine că și el aceste vremi
 De azi le vede 'ntocmai ca și mine.
 Acolo și pe nobilul stegar
 De Attinghausen am să-l întilnesc.—
 Deși-i din rude mari, iubește neamul
 Și mult cinstește datinile vechi.
 Cu-acești bărbați o să mă sfătuesc
 Cum să ne mîntuim de dușmani țara.—
 Rămii cu bine—cit voiu fi departe
 Tu cu 'nțeleaptă minte, vezi de casă—
 Pe peregrinul ce se îndrumează
 Spre casa Domnului și pe călugăr
 Ce-adună pentru mănăstirea sa,
 Cinstește-i cu imbelșugate daruri !
 Nu se ascunde casa lui Stauffacher.
 În capul satului, chiar lingă drum
 E așezată și cu drag primește
 Pe călătorii ce bat cale-aceasta.

(Pe cînd ei pleacă spre fund, intră în fața scenei Wilhelm Tell cu Baumgarten.)

TELL *(cătră Baumgarten)*

De-acum de mine nu mai ai nevoie.
 În casa ceia intră ; stă acolo
 Stauffacher, tatăl asupriților.—
 Dar, iată, e chiar dînsul. Hai cu mine !

(Se duc spre el ; scena se schimbă.)

Dr. Alex. de Vaida-Voevod

Locuințele sătenilor

Cît timp temperatura atmosferică nu trece oarecare limite, într'o parte sau alta; cît timp aerul nu se mișcă cu o iuțală prea mare și nu este nici prea umed, nici prea uscat; cît timp razele soarelui încălzesc în mod potrivit trupul și sufletul,—atîta timp omul rămîne cu plăcere și spre folosul său în aerul liber și sub cerul liber.—De îndată însă ce începe gerul, sau căldurile prea mari, vinturile sau ploile,—omul simte nevoia să se apere contra acestei stări a elementelor, are dorința de a se încunjura de o climă artificială, care să se deosebească de cliemele naturale prin o mai mare uniformitate și potrivire cu cerințele organismului omenesc.

Această climă artificială, cu temperatură uniformă și plăcută, cu o umiditate a aerului mai mult sau mai puțin constantă, fără vînturi și precipitate atmosferice, omul și-o creiază mai cu seamă cu ajutorul locuinței și, în parte, al îmbrăcămîntei. Fără îndoială că depinde de situațiunea localității date pe suprafața pămîntului, adică de condițiunile ei climaterice, dacă omul utilizează în cursul anului mai mult sau mai puțin timp locuința sa. Sînt localități, în care, comparativ, el are nevoie puțin timp de a se apăra de influențele atmosferice și unde o construcțiune simplă și primitivă îi satisface primele nevoi; în alte localități, omul își petrece jumătate din viața sa, și chiar mai mult, în spații închise și acestea, numai cînd sînt făcute cu îngrijire și cunoștințe își îndeplinesc scopul; iar în acest din urmă caz se mărește comparativ și importanța, pe care o capătă locuința în toată existența omului.—În general această importanță e foarte mare și trece cu mult limitele sanitare, manifestîndu-se în întreaga înfățișare a omului și în dezvoltarea lui socială. Aici ca și ori unde este vorba de influența condițiilor exterioare asupra vieții materiale și psihice a omului, noi ne întîlnim cu o neîndoioasă influență reciprocă, în care, pe de o parte condițiile exterioare lucrează asupra omului, iar pe de altă parte, omul în măsura stării economice și culturale, în care se află, își creiază condițiile exterioare și în general tinde la îmbunătățirea lor gradată.

O climă fericită îi dă omului posibilitatea să se mulţumească cu o locuinţă primitivă; o climă extremă, sau cu multe oscilaţiuni (ca a noastră), îl face să se îngrijească mai mult de locuinţă; dar independent de condiţiile climaterice, va fi o mare diferenţă între locuinţele diferiţilor oameni şi a diferitelor clase sociale, în raport cu starea economică şi cu gradul şi calităţile culturii lor. De aceea, credem că nu va fi o mare greşală dacă vom spune, că starea locuinţei poate servi ca măsură în parte a stării economice şi în parte a stării culturale, fie a indivizilor, fie a claselor sociale.

Dar fiindcă nu cheştiunea influenţei ce o are locuinţa asupra omului în general, sau ţăranului în special, formează obiectul cercetărilor noastre, ci starea actuală a locuinţelor sătenilor,—ne vom mărgini aci numai la expunerea rezultatelor anchetei¹⁾ noastre în această privinţă, însoţindu-le, pentru a fi mai bine înţeleşi, de puţine lămuriri generale asupra calităţilor ce se cer unei bune locuinţe, rămânind ca cetitorii să deducă singuri ce influenţă pot avea locuinţele sătenilor, aşa cum sînt, asupra sănătăţii şi întregii lor vieţi.

Scopul locuinţei este de a apăra pe om de influenţele vătămătoare ale climei. Şi în această privinţă, rolul cel mai important îl are, fără îndoială, materialul din care se construiesc locuinţele. Păreţii lor sînt principalul intermediar între clima externă şi cea internă, între atmosfera dinăuntru şi cea din afară. De aceea în aprecierea unei locuinţe trebuie să avem în vedere calităţile aceluia material din care ea este construită. S'ar părea că cel mai bun material de construcţie ar fi acel care ar izola cît mai complet interiorul locuinţei de aerul exterior şi, ca să zicem aşa, n'ar permite trecerea fără voia noastră nici a unui atom de aer; în realitate însă, în interesul sănătăţii noastre, păreţii oricărei locuinţe trebuie să fie până la un punct permeabili pentru aer, trebuie să admită un schimb între aerul exterior şi cel interior, trebuie, dacă ne putem exprima aşa, să respire, cum respiră oamenii şi animalele. Numai aşa fel de păreţi asigură o oarecare ventilaţie.—Fără îndoială că mişcarea aerului prin păreţii locuinţelor trebuie să fie înceată, nesimţită de cei aflaţi în casă; acestora trebuie să li se pară, că se găsesc într'o atmosferă cu totul liniştită.

1). Iniţiativa acestei anchete aparţine comitetului pentru organizarea congresului ştiinţelor sociale. Acest comitet a elaborat o serie de chestionare, între care unul asupra locuinţelor; ele au fost imprimare şi trimise medicilor de plăşi cu rugămintea ca studiind un centru populat, să răspundă priu cifre la întrebările formulate. Răspunsurile au fost însumate şi rezultatele se află consemnate în studiul acesta, care a format obiectul unei comunicări la menţionatul congres.

Altă calitate esențială a pereților locuințelor este facultatea de a-și schimba foarte încet temperatura sub influența acelor schimbări, adesea foarte repezi și extreme, care se întâmplă în aerul exterior. Un perete, care se încălzește mult și repede sub influența razelor solare, sau care se recește mult și repede sub influența gerului, nu este bun pentru locuință, fiindcă, înconjurată de așa fel de pereți, ea nu poate să-și păstreze mult timp o temperatură cit de puțin egală și aceasta va fi supusă în totdeauna la sărituri însemnate, foarte neplăcute și adesea vătămătoare pentru sănătatea locuitorilor.

Așa dar calitatea principală ce se cere de la pereții unei locuințe este, ca tot materialul întrebunțat pentru construcție, să nu fie prea dens, ci să aibă pori și în acești pori să se afluă aer. Numărul și mărimea porilor trebuie să fie așa, încât pe de-o parte permeabilitatea produsă de ei în materialul de construcție să nu fie în dauna solidității, iar pe de alta, să corespundă condițiilor climaterice ale localității. Un perete construit din așa fel de material va fi totdeauna până la un punct permeabil pentru aer și nu va fi supus la schimbări mari și repezi de temperatură, după ridicarea sau scoborirea temperaturii din mediul înconjurător.

Permeabilitatea pentru aer a materialului de construcție, condiționată de porozitatea acestuia, nu servește numai pentru ventilarea nesimțită, ci ea determină și acele calități scumpe, a materialului de construcție, care sînt reaua conducere a căldurii și marea capacitate termică.

Asupra permeabilității pentru aer a materialului de construcție are o prea puternică influență udarea lui, umplerea porilor cu apă; cu cît porii se umplu de apă, cu atît materialul de construcție devine mai nepermeabil. Cu uscarea materialului și porozitatea lui se reînoește.—Sub influența gerului permeabilitatea pentru aer a pereților umezi se micșorează cu mult mai mult de cît s'ar putea aștepta după aceea mărire a volumului, care se face cînd apa se transformă în gheață.

Pe baza considerațiunilor de mai sus, igienității, judecînd materialul întrebunțat pentru construirea locuințelor, au stabilit următoarele norme: Piatra calcaroasă ușoară, cărămida ordinară arsă, sînt un material de construcție în general destul de poros, slab conducător de căldură și de sunete; el poate absorbi apa, dar se usucă lesne fiind ușor permeabil. Granitul, grezia, marmura, cărămizile prea arse prezintă o porozitate mai mică; ele conduc căldura cu mai multă ușurință, absorb puțină apă dar o țin mai mult timp. Lemnul, în direcția fibrelor sale longitudinale e foarte permeabil pentru aer, pe cînd perpendicular pe această direcție (adică așa cum se așază la noi) este foarte greu permeabil. (Stejarul în special este aproape impermeabil pentru aer, chiar și în direcția fibrelor longitudinale, pe cînd bradul, în această direcție, e foarte permeabil). Mortarul ordinar, compus din var și nisip, este destul de poros (porozi-

tatea aceasta ține mai cu seamă de fineța grăunțelor de nisip întrebuițat). Lutul și pământul, mult întrebuițate la noi în construcțiuni, sînt foarte puțin permeabile; valoarea lor în această privință ține de cantitatea mai mare sau mai mică de nisip și pae, care se pune într'insele. Cărămizile ne arse (așa zisul chirpici) trebuie judecate ca și lutul ca material de construcție; dacă sînt bine făcute, porii lor formează 30—40% din volum, așa că valoarea lor ca material de construcție se apropie de cărămizile arse; iar cînd sînt rău făcute, permeabilitatea lor cade la minimum și astfel de chirpici nu poate fi recomandat pentru construcțiuni. Valoarea baligei ca material de construcție nu este judecată nici într'un tratat de igienă; — ea este numai semnalată și reprobata.

*

Prin ancheta noastră s'au studiat din cele 32 județe ale țării 164 centri populați (sate, cătune, comune) cuprinzînd 28,509 locuințe, și s'a constatat că după *materialul de construcție*, vin în rîndul întâi casele de nuele, lipite cu pămînt amestecat cu baligă, al căror număr se ridică la 10,624 (9,610 vărute și 1,014 nevărute), constituind 372,68‰; în al doilea rînd vin casele de vălătuci, lipite și ele cu lut amestecat cu baligă, în număr de 6.303 (6,146 vărute și 157 nevărute), formînd 221,08‰ din locuințele studiate; în al treilea rînd vin locuințele din birne, lipite și ele cu lut amestecat cu baligă, în număr de 6,070 (5,627 vărute și 443 nevărute) constituind 212,91‰; în al patrulea rînd vin locuințele de cărămidă în număr de 2,208, (2,040 vărute și 168 nevărute) constituind 77,440 ‰; în al cincilea rînd vin locuințele de chirpici ¹⁾ în număr de 1,607 (1,456 vărute și 151 nevărute), formînd 56,36‰; în al șaselea rînd vin locuințele din ceamur ²⁾ (pămînt amestecat cu pae și baligă, în timpul ploiei, așezat între două scînduri și lăsat să se usuze; după uscare se iau scîndurile și rămîne păretele din pămînt și baligă) în număr de 932 (790 vărute și 142 nevărute) formînd 32,69‰; în al șaptelea rînd vin bordeele în număr de 638 (397 vărute și 241 nevărute), formînd 29,37‰; și în al optulea rînd vin casele de piatră în număr de 127 (124 vărute și 3 nevărute) formînd de-abia 4,45‰ din locuințele studiate.

Vedem că cele mai numeroase locuințe sînt acele făcute din material efin, prost și neigienic (pămînt cu puțin lemn și baligă): casele de nuele, vălătuci, chirpici și ceamur (în total 19,466), formînd 682,61‰ din locuințele studiate; și că numărul bordeelor a scăzut într'un mod simțitor, formînd de-abia 22,37‰, pe cînd după datele regretatului profesor dr. Felix, pe anii 1896—97, numărul bordeelor era de 46,915 la 915,093

1) Aceste locuințe sînt răspîndite în județele de peste Dunăre, de unde obiceiul a început să treacă în Covurluiu și Brăila.

2) Aceste locuințe sînt mai frecvente tot în județele de peste Dunăre.

locuințe constatate atunci, formînd 51,26‰. Poate, din cauza faptului că centrul studiat în cea mai mare parte sînt reședințe de medici de plasă și probabil și a altor factori culturali, numărul bordeelor, față cu datele d-lui dr. Felix, apare mai mic în statistica noastră.

Cred că merită a semnala în treacăt, că Regulamentul pentru alinierea satelor și construirea locuințelor țărănești, în vigoare la noi încă din anul 1894, a dat prin articolul 22 un termen de cinci ani pentru desființarea tuturor bordeelor și înlocuirea lor cu case salubre, construite după prescripțiile aceluși Regulament, enunțînd în același timp, că acei care nu se vor supune, se vor da în judecată și se vor pedepsi, conform articolelor 385 și 386 din codul penal, iar subprefecții și primarii, conform articolului 175 din legea sanitară. Nu credem să se fi aplicat cîndva și undeva în țara noastră articolul 175 din legea sanitară, în această materie, mai cu seamă din cauză că multe bordee aparțin marilor proprietari, care țin în ele pe lucrătorii lor agricoli. Dealtmîntrelea, după lege, sînt trecuți șapte ani de cînd bordeele ar fi trebuit să dispară cu totul.

Cu multă dreptate toate tratatele și manualele de igienă discută pe larg calitățile aerului, atît al celui din atmosfera liberă, cit și al celui din locuințele închise. Într'adevăr aerul este cel mai răspîndit și cel mai necesar element pentru viață atît plantelor, cit și animalelor. Compoziția lui chimică, presiunea produsă, cantitatea de vapori pe care îi conține, curențele și precipitările dintr'însul, precum și distribuția căldurii și curățenia lui, sînt condițiile esențiale de viață pe pămînt. Dar nu numai viața în general, ci și buna stare fizică și psihică a omului depinde în mare măsură de calitățile aerului pe care-l respiră, și se poate spune fără exagerare, că omul ar fi cu mult mai sănătos ca acum, că ar scăpa de multe suferințe fizice și psihice, dacă ar reuși, în totdeauna și peste tot locul, să păstreze aerului înconjurător acele calități, pe care le are atmosfera neviciată. Jumătate din igiena publică și privată are ca scop să pue pe om în condițiuni favorabile, relative la aer; ajungerea acestui scop, la prima vedere așa de simplu și clar, în realitate e foarte grea și complicată; pe de-o parte aceasta depinde de colosala deosebire de condițiuni, în care omul vine în contact cu aerul, iar pe de alta, din cauză că omul, consumînd aerul, ca un dar al naturii, prea puțin îl bagă în seamă, nu apreciază importanța lui; nu se îngrijește de păstrarea curățeniei lui, și a acelor calități, care au o influență hotărîtoare asupra organismului omenesc și schimbarea cărora cu ușurință vatamă acel echilibru armonnic, acea stare fiziologică a organismului nostru, care se numește sănătate.

Dacă aerul atmosferei libere nu este totdeauna curat, ci

adesea viciat, dacă această viciare se întâmplă de cele mai multe ori în apropiere de centrele populate industriale, se înţelege că în spaţiile închise, în locuinţele omeneşti unde omul trăieşte şi lucrează, aerul se viciază şi mai mult. Nu degeaba aerul din locuinţele suprapopulate are o rea faimă. Chiar numai însăşi şederea omului în spaţii închise contribuie într-o mare măsură la vicierea aerului. Este adevărat că elementele din care el este compus—oxigen şi azot—din cauza prezenţei omului nu suferă nici o schimbare esenţială şi cantitatea relativă a oxigenului, chiar în sălile arhipline din teatre, rămâne aproape aceeaşi ca şi în aerul liber, dovadă că ventilaţia naturală care se petrece în locuinţele închise, este suficientă pentru a echilibra cheltuiala de oxigen pentru respiraţia oamenilor. Dar compoziţia aerului din locuinţele închise, când ele sînt prea populate, se viciază şi adesea în mare măsură, din cauza eliminaţiunilor de la oameni şi hainele lor. Istoria ştie citeva exemple de otrăviri acute (într-o singură noapte) a grupuri de oameni, prin aerul din spaţii închise, viciat prin prezenţa lor în număr prea mare; şederea prelungită în locuinţe rău ventilate, după cum se ştie provoacă o scădere generală a nutriţiunii, o anemizare şi adesea o îmbolnăvire a căilor respiratorii. În mod mai intensiv se simte influenţa aerului viciat din locuinţe asupra oamenilor debili şi cu deosebire asupra copiilor. Nu degeaba pe copiii cu pielea palidă, transparentă şi neelastică, cu lipsa roşetii de pe obraji îi numim «plante de odaie».

Ar părea că în aerul din locuinţe, din cauza respiraţiei oamenilor, se micşorează puţin cite puţin cantitatea oxigenului şi că fenomenele morbide mai sus menţionate s'ar explica printr-o insuficienţă cronică de oxigen. Totuşi această părere e cam greu admisibilă; cercetările chimice ale aerului din locuinţe arată, că ori cit de viciat ar fi el (după alte semne) cantitatea oxigenului dintr'insul se micşorează foarte puţin (minimum 20%), pe cînd insuficienţa oxigenului, după observaţiile existente, începe să fie resimţită cînd cantitatea de oxigen e cu mult mai mică. Prin urmare n'avem dreptul de a atribui influenţa rău făcătoare a aerului din locuinţe micşorării cantităţii de oxigen, ci ne rămîne să presupunem, că ea este condiţionată mai cu seamă de eliminaţiunile omului şi ale hainelor lui. Cea mai principală dintre acestea este acidul carbonic. Fiind că aerul din atmosfera liberă conţine o cantitate minimă de acest gaz, pe cînd în aerul din locuinţe este mult, trebuie să-l socotim pe acesta ca o cauză de viciare a aerului din locuinţe.

Este adevărat că experienţa ne arată, că omul poate suporta, fără consecinţe imediat grave cantităţile maxime de acid carbonic, găsit până acum în aerul locuinţelor; nu putem zice prin urmare că sănătatea omului se vatămă prin şedere în aerul locuinţelor din cauza cantităţii mai mare de acid carbonic din acel aer; dar pe baza aceleiaşi experienţe, avem dreptul de a admite că vicierea aerului din locuinţe, întru cît această

viciare depinde de prezența oamenilor, merge paralel cu creșterea cantității de acid carbonic din acel aer; adică că creșterea cantității de acid carbonic arată mărirea vicierei aerului și din contra, micșorarea cantității de acid carbonic este semn de curățirea aerului.

Afară de acid carbonic omul elimină prin plămîni și piele vapori de apă. Prin ambele aceste căi un om adult pierde în 24 oare, în condițiuni obicinuite, aproximativ un litru de apă. Din cauza muncii fizice, din cauza absorbirii de cantități mari de lichide, din cauza prea marelui călduri și uscăciuni a aerului înconjurător etc., cantitatea vaporilor de apă eliminați poate să crească foarte mult față cu norma arătată mai sus. Fără îndoială că, în locuințele suprapopulate și rău ventilate, pot să se adune cantități foarte mari de vapori, ne admise de igienă; cite odată aerul din astfel de locuințe poate fi saturat de vapori, așa că ei să precipită pe pereți sub formă de picături. Importanța sanitară a acestui lucru constă în acea că pereții încet încet devin umezi, se acopăr cu ciuperci și își pierd permeabilitatea pentru aer. Afară de aceasta, aerul prea umed modifică schimbările termice pe suprafața corpului acelor oameni, care stau în așa aer, în mod neplăcut și adesea vătămător.

Dar vicierea aerului din locuințe prin prezența omului nu se limitează la mărirea cantității de acid carbonic și aburi. Toată lumea știe că aerul din locuințe are un miros specific. Gradul cel mai înalt al acelu miros se simte cu deosebire în localurile unde se adună mulți lucrători sau țărani, de ex. în sălile de clasa a treia ale garilor etc; acolo acest miros specific devine adesea insuportabil pentru oamenii care sînt obicinuți să respire un aer relativ curat. Existența, aproape neîntreruptă a grupe întregi de oameni în aer viciat, dovedește că omul e în stare să se deprindă cu acesta, să se aclimatizeze, să nu'l bage în samă. Nu știu dacă o așa fel de deprindere, sau aclimatizare, ar fi de dorit din punct de vedere sanitar. Existența acestei aclimatizări cam greu poate servi ca dovadă că astfel de aer este inofensiv; ea dovedește numai că aerul rău viciat, în unele condițiuni, nu mai provoacă impresiuni subiective neplăcute și îmbolnăviri acute; iar influența cronică morbigenă a acestui fel de aer cam greu, slăbește din cauza aclimatizării dar de sigur continuă, pe nesimțite, să surpe sănătatea oamenilor în aparență aclimatizați.

Avînd în vedere cele de mai sus, unii fiziologi și igienişti au admis existența în eliminațiile din plămîni și pielea oamenilor, a unor substanțe organice volatile, care, în anume grad de concentrațiune, dau aerului din locuințe proprietăți toxice. Nu toți cercetătorii, care s'au ocupat de această chestiune, au ajuns la această concluziune, dar viața practică pare că o confirmă; nu se poate nega, că în procesul descompunerii substanțelor organice, care se face în totdeauna pe pielea neșpalată și hainele murdare, noi avem un izvor neseecat de toate

combinaţiunile gazoase rău mirositoare: în sudoare se găseşte o cantitate mică de substanţe organice şi acide grase, de pe suprafaţa pielii în totdeauna cad pelicule moarte; dacă la acestea vom adăoga secreţiunea glandelor sebacee şi ne vom aduce aminte că temperatura aceluia strat de aer, ce se găseşte între rufe şi piele, ajunge până la 27°—30° şi dacă vom ţine socoteală că acel strat de aer e mai mult sau mai puţin saturat de aburi,—vom înţelege, că aici sînt de faţă toate condiţiunile pentru o energetică descompunere a substanţelor organice şi pentru dezvoltarea diferitelor corpuri gazoase mirositoare.—Tabloul acesta se completează încă prin faptul că toate ţesuturile, ce servesc pentru hainele noastre, reţin mai mult, sau mai puţin, nu numai părţicele solide, care vin din afară (praful) sau de la piele, ci absorb şi reţin şi combinaţiile organice şi în general substanţele gazoase; se înţelege că în aerul cald şi umed, praful, substanţele organice şi substanţele gazoase reţinute de rufe şi haine în anumite condiţiuni ese din ele şi în acest mod, hainele, cînd lipseşte curăţenia cuvenită, devin un izvor important pentru vicierea aerului din locuinţe. Rolul acesta al hainelor se pune în evidenţă mai cu seamă în locuinţele sătenilor care pe de o parte sînt foarte puţin deprinşi cu curăţenia, iar pe de alta, îşi petrec toată viaţa în condiţiuni foarte favorabile pentru a murdări tot ce poartă pe corpul lor. Să ne aducem aminte de cojoacele, care nu se curăţă niciodată, de opincile şi cizmele vecinic murdare, de obielele şi cămeşile rar spălate şi schimbate, şi nu re vom mira, că chiar în lipsa locuitorilor, numai din cauza hainelor lăsate sau a aşternuturilor, aerul locuinţelor îşi păstrează mirosul său specific^{*)}.

Fără a ne opri asupra celorlalte eliminaţiuni gazoase: din organismul omului, de la substanţele alimentare păstrate în locuinţe, de la rufele ce se spală, de la sobele de încălzit, de la materialul de iluminat, de la pereţii lipiţi cu baligă etc., care toate contribuie în mare măsură la vicierea chimică a aerului din locuinţe, vom adăoga că această viciere se măreşte prin vicierea mecanică din cauza prafului de diferită natură şi provenienţă. Pe lingă elemente de relativ puţină importanţă ca nisip, lut, cristale, fibre de ţesuturi, grăunţe de amidon, peri de animale, aripi de insecte, polen etc., în acest praf se găseşte în totdeauna o cantitate mai mare sau mai mică de microbi şi spori de ai lor, între care se găsesc şi microbi patogeni. Importanţa acestui din urmă fapt se înţelege, ştiut fiind că multe boli contagioase, pentru a se transmite, n'au nevoie numai decit de contact direct cu omul bolnav, ci e de ajuns să te găseşti cu el în aceeaşi odaie, sau să stai în casa, în care cu puţin înainte erau bolnavi. Între aceste boale sînt pojarul, scarlatina, variola, varicella, influenţa, tusa măgărească, etc.

*) A se vedea şi studiul d-lui dr. N. Lupu „Rolul Mediciniei, etc.” în *Viaţa Romînească* V. III. No. 9 pg. 386. (N. R.).

Pentru combaterea tuturor relelor semnalate mai sus, igieniştii cer ca locuinţele omenestii să aibă pereţii acoperiţi cu var (acesta absoarbe o mare cantitate de acid carbonic, e estin, se reînnoeşte uşor), să aibă încăperi separate pentru bucătărie, spălătorie, mîncare, lucru, dormit etc.; să nu se acumuleze prea multe persoane într'o odaie, şi stabilesc ca normă 25 metri cubi de volum de aer de om (aşa e de ex. la închisorii); cer să se ventileze odăile prin anume instalaţiuni, sau cel puţin prin deschiderea mai des a ferestrelor, sau prin focul sobelor, ce trebuie să aibă gura în odaie; cer să se lase lumina să pătrundă cît mai mult în odăi, ca aceste să fie pe jos podite, ca iluminatul artificial să nu vicieze aerul, ca toate lucrurile să fie curat ţinute şi mai cu seamă ca omul, hainele şi rufele lui, să fie curate. Cam acestea sînt cererile minimale ale igieniştilor relative la locuinţe.

*

La noi, aceste cereri minimale au fost reglementate. Regulamentul pentru alinierea satelor şi construirea locuinţelor ţărăneşti (1904), stabileşte: „casa va cuprinde cel puţin două camere de locuit, una în dreapta şi alta în stînga, cu o sală la mijloc despărţitoare unde va fi bucătăria; celarul nu va fi cuprins între aceste încăperi“, „se vor permite însă locuinţe cu o cameră şi bucătărie pentru familiile compuse numai din două persoane“; „camerele vor avea cel puţin un spaţiu de 20 metri pătraţi“ „cu o înălţime de cel puţin 2 m. 50“, (ceea ce ne dă 50 m. c.), „camerele vor fi pardosite cu scînduri, sau cărămidă bine arsă, avînd sobe cu uşa înăuntru“; „ferestrele vor fi deschizătoare şi cu geamuri, ne mai permiţîndu-se sub nici un cuvînt ferestrele fixe şi cu hîrtie sau ţiplă“; „fiecare cameră va avea două ferestre înalte de 1 m. şi late de 75 cm.“; „învelitoarea caselor va fi de fer, şită, olane, sau trestie, ne mai permiţîndu-se cocenii sau şovarul“, „curţile vor fi împrejmuite cu uluci, gard, sau garduri vii“.

În ancheta noastră asupra locuinţelor sătenilor am luat ca bază aceste norme minimale reglementate.

Iată rezultatele găsite:

Din 28,509 locuinţe s'au găsit 26,190 vărute (911,76⁰/₁₀₀) şi 2,319 (88,33⁰/₁₀₀) nevărute. Şi, cînd zicem nevărute, asta înseamnă că stratul de pămînt amestecat cu bălîgar, cu care sînt lipiţi pereţii acestor locuinţe, nu mai este acoperit cu nimic, ci vine în contact direct cu tot ce se află în casă. E interesant că Regulamentul pentru construirea locuinţelor ţărăneşti la art. 4 prevede categoric: „casele vor fi vărute pe dinăuntru şi pe dinafară“, iar la art. 14 se spune: „casele se vor spoi cel puţin de două ori pe an“.

După numărul încăperilor cele 28,509 locuinţe studiate în această privinţă se clasifică în: 1,083 (37,78⁰/₁₀₀) compuse dintr'o

singură odaie; 9.907 (347,50⁰/100) compuse dintr'o odaie și sală (tindă); 14.365 (503,81⁰/100) compuse din două odăi cu sală și restul, adică 3.154 (110,65⁰/100) avind mai multe odăi. Insumind numărul locuințelor cu o încăpere locuită (cele cu o odaie și cele cu o odaie și sală), avem 10.990 adică 385,48⁰/100. Dar și din casele care au două odăi, nu amindouă sînt locuite; din 14.365 asemenea case, în 12.669 (888,89⁰/100) numai o odaie este locuită. Adunind casele cu o odaie (1.083), cu acele cu o odaie și tindă (9.907) și cu acele 12.669 case care au două odăi din care numai una e locuită, avem suma de 23.659 case cu o singură încăpere locuită, ceia ce ne dă 829,87⁰/100 din numărul total al locuințelor studiate în această privință.

Din 9.119 locuințe cu o odaie, studiate în privința volumului, găsim 6.322 (693,27⁰/100) avind mai puțin de 50 m. c. și 2.797 (adică numai 306,72⁰/100) atîngînd și întrecînd acest cubaj.

Din cele 6.322 locuințe de o odaie cu cubajul mai mic de 50 m. c. 2.353 (372,18⁰/100) sînt locuite de o familie, care nu are mai mult de trei membri, 2.359 (373,14⁰/100) sînt locuite de familii care sînt compuse din trei pînă la cinci membri, și 1.610 locuințe (254,66⁰/100) sînt ocupate de familii avind cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Din cele 2.797 locuințe, avind o singură odaie cu cubaj de 50 m. c. și mai mare: 990 (353,93⁰/100) sînt locuite de familii care n'au mai mult de trei membri, 1.150 (411,15⁰/100) sînt locuite de familii care au trei pînă la cinci membri și 657 locuințe (234,89⁰/100) sînt locuite de familii avind cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Trecînd la casele cu două odăi, clasificate tot după principiul de mai sus, relativ la cubaj și numărul locuitorilor, găsim: din 14.030 astfel de case, studiate în această privință—9.307 (663,36⁰/100) au odăile de mai puțin de 50 m. c. fiecare. Din aceste 9.307 case, 3.204 (345,33⁰/100) sînt locuite de familii, avind pînă la trei membri, 3.374 (362,52⁰/100) sînt locuite de familii de trei pînă la cinci membri și 2.729 locuite (293,22⁰/100) de familii de cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Din 14.030 case cu două odăi, 4.723 (343,63⁰/100) au cubaj de 50 m. c. și mai mult; din acestea 1.521 (322,04⁰/100) sînt locuite de familii care au pînă la trei membri; 1.735 (367,35⁰/100) au de la trei la cinci membri și 1.467 (310,60⁰/100) au de la cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Trebuie să ne amînim aci faptul stabilit mai sus că din 14.365 case cu două odăi, 12.669 (888,89⁰/100) au în realitate o singură odaie locuită.

Prin ancheta noastră s'au studiat 25.446 case asupra situației bucătăriei și s'a găsit că în 16.174 case (635,61⁰/100) bucatetele (vezi comunicarea d-lui prof. dr. Proca de la Congresul științelor sociale: ce fel de bucate și cîte) se fac în odaia de locuit și în 9.272 case (364,38⁰/100) există bucatărie a parte (sală, tindă, un șopron, bucatărie propriu zisă).

S'au studiat 27,530 locuințe după destinație, adică dacă servesc numai pentru oameni sau și pentru animale domestice, și s'au găsit că 26,854 case (975,45⁰/₁₀₀) servesc numai pentru oameni și că numai 676 (24,55⁰/₁₀₀) servesc și pentru animalele domestice, bine înțeles că între acestea nu socotim pisica și cloșca.

Din 26,852 locuințe, 23,242 (865,56⁰/₁₀₀) sînt lipite pe jos cu pămînt, 3,205 (119,35⁰/₁₀₀) au pe jos scinduri și 405 (15,08⁰/₁₀₀) sînt pardosite cu cărămidă.

S'au studiat 28,250 case după mărimea ferestrelor, luîndu-se ca normă aceea din Regulamentul pentru construcțiile țărănești (1 m. înălțime și 75 c.m. lățime cel puțin) și s'au găsit 10,422 case (368,99⁰/₁₀₀) avînd această mărime și 17,828 (631,01⁰/₁₀₀) fiind mai mici.

S'au studiat 26,439 case cu privire la faptul dacă ferestrele lor se pot deschide și s'au găsit 18,608 (703,80⁰/₁₀₀) avînd asemenea ferestre și 7,831 case (296,19⁰/₁₀₀) care au ferestre ce nu se pot deschide. Din faptul că 703,80⁰/₁₀₀ case au ferestre ce se pot deschide, nu mă grăbesc a trage concluziunea că acestea într'adevăr se deschid.

S'au studiat 28,161 case în privința faptului dacă ferestrele lor au geamuri de sticlă, de țiplă, sau de hîrtie, și s'au găsit 27,954 case (992,65⁰/₁₀₀) avînd geamuri de sticlă și numai 207 (7,34⁰/₁₀₀) avînd de hîrtie. Nu ni s'a semnalat nici o casă avînd, în loc de geamuri, țiplă.

Din 27,395 case, 12,526 numai (493,73⁰/₁₀₀) au sobe cu gura în odaie, iar 14,869 (506,26⁰/₁₀₀) sobe oarbe.

Din 16,871 case, 8,719 (516,80⁰/₁₀₀) au cuptoare și 8,152 (483,19⁰/₁₀₀) nu au cuptoare.

S'au studiat 26,495 case în privința materialului de încălzit și s'au găsit 20,651 case (771,12⁰/₁₀₀) fiind încălzite cu lemne (mai bine zis cu crăci), 5,447 (adică 205,58⁰/₁₀₀) încălzite cu pae și numai 397 (adică 23,29⁰/₁₀₀) cu tizic. Încă un semn că oiaia dispăre din curtea țaranului.

Din 28,487 case, 8,858 (310,94⁰/₁₀₀) sînt acoperite cu trestie, 8,319 (292,02⁰/₁₀₀) cu șindrila și scinduri, 5,803 (203,71⁰/₁₀₀) cu fer, 3,581 (125,36⁰/₁₀₀) învelite cu pae și coceni, 1,119 (39,28⁰/₁₀₀) învelite cu olane și 807 (28,68⁰/₁₀₀) cu pămînt.

Din 28,088 case, s'au găsit 5,709 case (203,25⁰/₁₀₀) avînd privăți și 22,379 (796,75⁰/₁₀₀) lipsite de acest semn de civilizație. Fără îndoială că aceste privăți nu sînt decît simple gropi înconjurate de un gard de trestie, de cele mai multe ori fără acoperiș; ele servesc pînă cînd se umple groapa; atunci se pune pămînt deasupra și se face, dacă se face, în apropiere o altă groapă.

S'au studiat 28,427 locuințe în privința împrejmuirii și s'au aflat 14,136 (497,24⁰/₁₀₀) împrejmuite cu gard, 9,269 (326,09⁰/₁₀₀) cu uluci, 513 (18,76⁰/₁₀₀) cu zid, 1,226 (43,01⁰/₁₀₀) cu trestie și 3,283 (114,78⁰/₁₀₀) neîmprejmuite.

S'au studiat 26,336 case în privința iluminatului și s'au găsit 25,045 case (950,97⁰/₁₀₀) luminate cu lămpi de petrol; 1,123

(42,63‰) cu opaițe de petrol (mici lămpi fără sticlă) și 168 case (6,39‰) cu luminări de său sau ceară.

Pe 28,509 locuințe studiate, s'au găsit 485 circiume; 17 circiume la mia de case.

*

Acestea sînt constatările făcute prin ancheta noastră asupra locuințelor sătenilor. Nu cred să fie nevoie să adaog cuvinte explicative; cifrele și faptele de mai sus sînt mai convingătoare și mai elocvente de cît discursurile înflorite ale politicianilor asupra bunei stări financiare sau excedentelor bugetare și ne arată proveniența acestor din urmă. De pe spinarea țaranului, luîndu-i-se tot și silindu-l să trăească în locuințe mai proaste de cît grajdurile de vite de muncă ale marilor agricultori, s'au creat excedentele bugetare și palatele splendide admirate de orășeni.

Față de constatările făcute ar trebui poate, așa este obiceiul, de a trage concluziuni și de a formula măsuri. Grea sarcină, tristă sarcină!—Totuși voiu formula cîteva mai generale. Am convingerea că nu prin legi făcute de parlament, compuse din mari proprietari, arendași și avocații lor și că nu prin regulamente formulate, după ultimele date ale științei din biurouri, se poate schimba în mod simțitor starea economică și culturală rea a țaranilor, de care depinde și starea locuințelor lor. E nevoie de o schimbare adîncă a întregii noastre vieți și a îndrumărilor noastre de pînă acum. E datoria tuturor care s'au ridicat și trăesc din munca țaranilor (și toți sîntem de acest fel) să pătrundă în popor pentru a-l lumina, a-l ajuta și a-l îndruma pe căi noi de propășire. Nu e o operă filantropică de făcut față de țărani, cum a spus președintele congresului științelor sociale în discursul de deschidere, ci e o datorie și o dreptate. Nu trebuie să ne sfîim de considerațiunea că făcînd bine într'o parte, facem reu într'alta, că un plus într'o direcție e minus în alta, cum spunea tot președintele congresului științelor sociale în discursul de deschidere;—asta este filosofia scepticilor indiferenți și pentru binele și pentru răul altora decît al lor. Să lucrăm în popor și cu credință în izbîndă; neamul nostru a trecut prin timpuri grele de năvăliri sălbaticе și a scăpat mai mult sau mai puțin teafăr, avem credința că va scăpa și din nenorocita stare, în care l-a adus sacrificarea țaranului pe altarul civilizației pripite a orășanului. Să facem constant rău într'o parte, cum facem deschizînd cu cuțitul un buboiu infect, dar bine, mult bine, nu din filantropie ci din datorie și dreptate, acolo unde trebuie. Să ținem minte cuvintele poetului:

Să nu dea Dumnezeu cel sfînt
Să vrem noi sînge, nu pămînt;
Cînd nu vom mai putea răbda,
Cînd foamea ne va răscula,—
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormînt!

Bufltea.

Dr. P. Cazaeu.

Sfat

Fii bun, fii blind, pe-ai tăi îi iartă :
Blindeța toate le 'nblinzește!—
O știu... «și Dumnezeu îl ceartă
Pe-acel pe care îl iubește...»

Tu nu-i certa—chiar dacă toate
Ei nu le văd așa ca tine—
Căci, tineri, cine știe?... poate
Văd tocmai ochii lor mai bine.

Noi,—am pierdut multe credințe
Și suferind ne-am istovit...
Ne pare, vaduvi de dorințe,
Că lumea 'ntreagă-a 'nbătrinit.

Dar lumea-i veșnic neschimbată !
Se nasc, trăiesc oamenii... și mor
Și după iarna înghețată
Iar vine-al primăverii dor.

Noi, cei bătrini, încet ne-om duce...
O, lasă-a noastră-amintire
—Cînd vom dormi sub neagra cruce—
Să le revie cu iubire!

Matilda Poni

Urlătoarea

— Schițe vînătorești —

Ca prin vis, mi s'a părut că se cutremură casa și cînd am deschis ochii mari, speriați, Bate-Lup sgîlția patul din răsputeri, rizînd vesel și strigîndu-mi :

— Scoală, leneșule, că ne-apucă noaptea nemîncăți.

Svirii cu o pernă în mine, să mă dezmeticească și se duse liniștit la sobă să-și aprindă luleaua. Apoi se lipi cu nasul de geamul înghețat și-mi dădu vestea cea mare:

— Știi, a nins astă noapte. S'a așternut zăpada până la briu.

Am sărit ca ars, din așternut, am aburit fereastra și-am văzut grădina albă și brazii cu umerii încovoiați de greutatea nămeților. Bate Lup, pufăea des din lulea, privindu-mă șiret pe sub gene. Eu l-am întrebat, necăjit :

— Și-ați avut inimă să vă îmbrăcați și să nu mă sculați și pe mine ? Dușmanilor !...

Cît ai bate din palme eram îmbrăcat, spălat și cu pușca pe umăr. Mă pironisem vitejește în mijlocul odăii, trăgînd cu coada ochiului înspre oglindă și așteptînd un semn de admirație din partea lui Bate-Lup. Dar prietenul meu pufăia tacticos ca mai înainte și eu stam așa de țăntoș, încît nici n'am prins de veste cînd s'a deschis ușa și cînd ceata de zurbagii dădu năvală peste mine, clintindu-mă din loc. Veneau deafară, cu obrazii înbujorați de ger, cu ochii limpeziți de aer curat, scuturîndu-și căciulile și cizmele de omăt.

— Încotro, așa de dimineată, voinicule ?

Mă priveau toți cu admirație prefăcută și mă ameteau cu întrebări șugubețe. Numai gazda, un zaplan de român cît un munte, îmi luă partea și bătîndu-mă bătrînește peste umeri îmi spunea :

— Ascultă-mă, tinereță, dragostea s'o faci pe nemîncate, dar la vînătoare să nu pornești niciodată flămînd.

Eu am socotit tare :

— A nu știu cîtea la număr !... Căci, nou-venit între dinșii, nici unul nu scăpa un prilej să nu-mi rostească cu glas evan-

ghelic, adevărurile vinătoarei. De cinci zile, de cînd pîndeam cerul vînzolit de fumul nourilor doar o prinde să ningă, nu făcusem altceva, în serile lungi întirziate în preajma focului din sobă, decît s'ascult povești minunate de vinătoare, isprăvi care-mi sburlean părul din cap, în pacea tihnită a mesei pe care clocotea surd samovarul. Boerul Vladimir le încheea pe toate cu un sfat înțelept, bătîndu-mă pe umeri și privindu-mă pe sub sprincenele stufoase, ca două hățisuri înzăpezite.

— Așa, tinereță, să ții minte și pe asta.

Dar în dimineața aceea, strînși în sufrageria luminată roșiatic de jaratecul sobei, ascultam crivățul șuerînd în horn și la ferestre și priveam frunțile tăcute ale vinătorilor. Toți sorbeau din pahare, îngîndurați. După așteptarea înfrigurată din zilele din urmă, parcă se lăsase peste toate sufletele siguranță și liniște. Numai pe mine mă stringea de git o emoție ciudată, simțeam nevoea să vorbesc, să rîd, să fac zgomot și s'alung astfel cîteva din povestirile mai înfiorătoare ale prietenilor, cari îmi reveneau acum în minte cu o claritate plicticoasă. Am aruncat o glumă, dar care căzu baltă în mijlocul mesei. Singur moș Ghi-duș îmi răspunde de lingă ușă:

— Fără supărare, da mi se pare strașnic, că boerului îi e cam frică. Se înțelege că risetele inveselite ale vînătorilor nu m'au împiedecat să protestez cu ultima energie. M'am înălțat bine pe scaun, am rotit o privire superbă de îndrăzneală și'n mintea mea visam haite de lupi repezîndu-se la mine din toate colțurile pădurii; pe cînd eu, cu un singe răce admirabil, îi luam la ochi unul cite unul, îi culcam la pămînt după aceeași măsură și ridicam cu ei o movilă cît...

Dar uitasem să vă spun că imaginația a fost totdeauna partea mea cea mai tare și o slăbiciune, pe care am cultivat-o cu îngrijire și cu dragoste. Ceea ce pentru alții e un fapt neînsemnat sau o întîmplare, în ochii mei, printr'o înlănțuire stranie de imagini, cri cît de ridicol ar părea, ia proporțiile uriașe ale unui cataclizm. N'am putut nici odată să trec pe lingă o casă mai artistic zidită decît celelalte, sau printr'o pădure șerpuită de poteci prielnice visurilor, fără să mi le însușesc în imaginație, fără să alcătuesc cu ele un întreg roman de moșteniri, de danii, de înzestrări a cine știe cărei copile uimitor de frumoasă și care mi-aducea în dar de nuntă casa, pădurea și ochii ei. Trei părți din viață mi-am trecut-o stăpînînd avutul și fericirea altora. Povîrnișul acesta al temperamentului meu m'ar fi putut acri de timpuriu în fața sărăciei care, ea, mi-a fost pururi credincioasă, dacă în acelaș timp n'aș fi avut caracterul cel mai nestatornic de rău după bunurile lumești risipite sau pierdute. De sigur, în ceasurile mele nemulțumite de soartă, am recunoscut adesea că ași fi avut poate și eu, cel puțin tot atita drept ca și alții, să mă bucur de toate plăcerile vieții și să mă înfrupt din roadele pămîntului. Nu mă știu nici prost, nici viclean,

nici leneș. Dacă ași fi fost ales în cameră bună oară, cred că nu m'ași fi mulțumit să bat cîmpii în struna băncii ministeriale; și tot așa ași fi fost un moșier cu durere pentru țărani, ori un magistrat cu dragoste pentru victimele advocaților. Urăsc însă îmbrințea după putere și libertatea mea neînfrîntă nu-mi dă păs să mă gudur pe lingă mai marii zilei. Toți cei de-o samă cu mine mi-au luat înainte, îi privesc cum trec spre măriri fără să mă mai cunoască și eu mă feresc în lături, silindu mă să-mi ascund amărăciunea îndărătul zimbetului sceptic, că toate sint deșartăciuni.

Dar, și-o mărturisesc spre cinstea mea, ceasurile astea trec răpezi ca visurile urite. Speranțele îmi zimbesc iarăși, stăpînesc domenii întinse și iubesc o femeu care știe să și înțeleagă; și viața mă poartă mai departe, pe drumuri înflorite de povești și de minciuni.

Până ce, iată, într'un revărsat de zori, cum mă străduiam să scot o luntre din papura unui iaz, de-odată aud îndărătul meu că mă strigă cineva, de departe. Mă întorc, îmi pun mîna streșină peste ochi și zăresc coborînd dealul doi cini de vînătoare și'n urma lor un om cu pușcă. Omul îmi făcea semne cu mîna să-l aștept. Ce să fac? Resemnat, mi-am răsucit o țigară, am scăpărat amnarul și mă gindeam melancolic că poate o fi vre-un păzitor al moșiei sau proprietarul bărcii. Și-această bănuială răscolea în mine toate pornirile generoase de dreptate și de răzvrătire împotriva stării sociale de astăzi, întemeiată pe dreptul de proprietate al unei minorități. Am un spirit filozofic, predispus să vadă problemele mari ale vieții în linii largi și ca Newton, din căderea unui măr, obicinuesc să trag din întâmplările zilnice, cele mai vulgare, consecințe logice și îndrăznețe. De aceea discutam cu mine însumi asupra raporturilor strîmbe dintre oameni și în dimineața aceea minunată de vară tîrzie, admirînd cîmpul acoperit dintr'o parte cu holde, de cealaltă cu snopi nenumărați de grîu, nu mă puteam opri în acelaș timp să nu plîng soarta oamenilor cari au făcut din toată această bogăție prilej de certuri, de lupte și de dureri; aceiași oameni cari au pus o stăpînire jignitoare pe bărcile iazurilor. Eram așa de adîncit în preocupări sociale încît am tresărit cînd cîinii mi-au dat tîrcoale cu oare-care sfîciune și cînd omul cu pușca, oprindu-se în fața mea cu șapca în mîni și cu figura zîmbitoare, mi-a vorbit în termeni curtenitori:

— Mă veți erta, domnul meu, dacă fără să am cinstea să vă cunosc, am îndrăznit să vă strig și să vă intrerup astfel din ocupațiile dumneavoastră.

Cum se oprișe, așteptînd un răspuns, m'am sculat cu cea mai mare grabă, arătîndu-i cit mă socoteam de fericit să-i pot fi de vre-un folos, mai ales că privindu-l de aproape, mă îndreptasem îndată că n'am de-aface nici cu un vâtaf de moșie, nici cu stăpînul bărcii.

— Sînteți vînător, după cit văd?...

— Da; și tocmai de-aceea, zărindu-vă de departe că vă pregăteți să scoateți luntrea asta din stub, mi-am zis în mine: iată de sigur proprietarul acestor locuri care se va plimba pe lac și-o ocazie neașteptată pentru tine să vinezi ceva păseri de baltă. Și am venit, domnul meu, să vă cer această voce.

Nu vă veți îndoi că i-am răspuns cu cea mai mare nevinovăție :

— Intru cât mă privește, cu dragă inimă; însă trebuie să vă mărturisesc cu sinceritate, că nici ținuturile astea cu iazul de pe dinsele, nu-s ale mele și din nefericire, nu sînt nici macar proprietarul bărcii.

— O scoteați totuși din stub?

— Fără îndoială!

— Ca să vă suiți întrînsa?

— De sigur.

— Sunteți atunci prietin cu proprietarul.

— N'am cînstea să-l cunosc.

— Oh, în cazul ăsta, lucrurile se potrivesc de minune.

Ne-am privit o clipă în ochi unul pe altul, am rîs înveseliți și după ce ne-am strîns mînele cu nădejde, prieteni ca de cînd lumea, ne-am pus voinicește pe muncă și-am izbutit, cu oarecare osîeneală, să tragem luntrea la larg. Băgînd de seamă abia atunci că proprietarul luase cu el lopoțile sau că le pitise pe undeva, n'am pierdut multă vreme și cu două frînturi de scinduri ne-am depărtat, cum am putut, de mal. Munceam din zor, cu mînecele suflecate băgam mînele până la cot în apa limpede și rece și răcorindu-mi brațele, îmi simțeam sufletul ușor, plutind ca luntrea de-asupra apei. Prietenul meu a ales un loc potrivit și ne-am pus la sfat în șoapte, adăpostii de papură și putînd privi tot întinsul iazului. Întăi, ne-am spus fiecare numele și genealogia. Pe-ale mele le știți. Pe tovarășul meu, îmi dați voce să vi-l prezint. Il chema Ilie, feciorul Gahiei al Sitarului și al comisului Stavăr Bucium. De loc de prin munții Sucevei, fuseseră vînători din neam în neam. Cînd răposatul tătine-său i-a pus pușca în mîni, i-a arătat pădurile și văile cîte se întindeau la poalele satului natal și i-a spus: n'am pămînt să-ți las moștenire căci ni l-au încălcat boerii divanului; cit vezi cu ochii însă, dragul tatei, să știi că-i al tău și al urmașilor tăi Buciumeni. Și de-atunci, din zori de zi, umblau amîndoi la vînătoare, se întîrziu în pădurile boerești cu săptămînele și cu lunile și'n casa lor n'au lipsit niciodată blăniile de urs și mistrețul de crăciun. Dar într'o iarnă, pe sub seară, i-a apucat vifornița în pădure, s'au rătăcit unul de altul și numai cînd prinsese bine să se topească omătul, a găsit cizmele comisului Bucium, cu carimbii roși de dinți și culcate, lingă pușca descărcată, pe un așternut de brîndușe. Pe urmă, vremile noi s'au înrăit. Odraslele boerești au trecut granița, sătenii, ajunși de nevoi, își vindeau ștejerișul și Jidovii tăeau pădurile bătrînești, cu nemiluita. Ca să dea de-o capră trebuia să sue tocmai în susul apelor și

să colinde munții pleșuvi pînă în codrii Vrancei. Dar vremurile noi nu i-au înrăit inima. Vesel, cum îl făcuse în sărbătorile paștelui, Gahia Sitarului, își găsisse prietini prin locurile umblate și n'avea pînă atunci un fir de păr alb pe cap. Scutura luleaua de margina bărcii, cerceta iazul prin perdeaua de papură și povestea, rîzînd, întimplări de vînătoare, minunate ca basmele.

Intr'un rînd l-am întrebat :

— Prin locurile astea ai mai umblat ?

— Uite, chiar pe iazul ăsta pe care-l vezi. Prin 65 mi se pare, da, în 65 și ca și-acum era înspre toamnă. Cutreerasem tot Bărăganul, de-o lună nu făcusem nimic și nu aveam lăscăe în pungă. Mi-aduc aminte ca acū. Se lumina de ziuă și stam culcat cu fața în sus pe un purcoi de miei, pe muchea dealului. Cum îmi întindeam oasele pătrunse de roua dimineții aud de-odată în văzduh un fluierat de aripi. Sar ca fript și văd un șirag lung de rațe lăsîndu-se de-asupra iazului. Dau la vale într'un suflet, mă pun la pîndă și ce să-ți mai spui, nu se ridicase bine soarele și descărcam la mal o luntre plină de vînat.

Dar de-abia isprăvisse și auzim de odată o sfiiritură lungă de aripi și-un plescăit ușor de ape, în apropiere. Eu îmi țin răsufarea. Tovarășul Ilie dezbină încet două mănunchiuri de stuh și toată fața i se luminează. Mă uit și eu într'aceiași parte. Și parcă le văd ; în liniștea dimineții, pe apa întinsă și lucie ca sticla, un cîrd de rațe sălbatece veneau înspre noi mișcînd capetele vesel, ca și cum ar fi vorbit între ele. Pînă ce a luat pușca la ochi, mi s'a părut un veac. Apoi pocnetul infundat al puștei, semnalul de argint al rațelor speriate și din toate părțile iazului, stoluri-stoluri ridicîndu-se în filfiitul spăimîntat al aripelor în cerul dimineții limpede, fără fund. Pe lac se legăna o biată pasăre rănită, sbatîndu-se cu moartea. Cu chiu, cu vai am putut s'o prindem. Era o lișiță. Tovarășul meu mi-a explicat că bizuindu-se prea mult pe bătaia puștei, ochise prea departe. Dar că erau altele rănite și'mi arată zborul cîtorva cari, îmi spunea el, sunt de sigur aripate. Și'n ziua aceea a trecut soarele bine după amiază fără să se mai arate picior de rață. Un hultan se învîrtea de asupra noastră ; broaște cîntau în cor, undeva, în depărtare ; peste oglinda apelor pești vioi desemnau curbe de argint, în bataia soarelui. În căldura umedă și moleșitoare, numai urmașul Buciumenilor păstrînd seninătatea adevăraților filozofi în fața soartei neprielnice, îmi povestea fapte extracordinare de vînaători imbelșugate. Tirziu, alungați de țințari, am tras la mal și am coborît lișița din barcă, cu tot alaiul cuvenit oaspeților rari. Lihniți de foame, am pregătit prînzul împreună, la umbra unui bordei părăsit. N'aveam lucru mare. Mămăligă, ceapă, puțină brînză și vînat la frigare. Dar nici odată ospăț domnesc n'a fost mai cinstit ca al nostru. Lăudam aroma cepei și găseam lișiței o frăgezime și o dulceață deosebită. După masă ne-am întins la rădăcina unei sălcii. Făcîndu-mi vînt cu virfuri uscate de tres-tie, mă gîndeam la puterea întăritoare pe care țelul cel mai ne-

insemnat îl varsă în sufletele oamenilor. Eu care hoinărisem până atunci numai de dragul frumuseților naturei și care mîncasem fără foame și băusem fără sete, schimbam dintr'o dată, mă simțeam înviorat și sănătos, numai pentru că așteptasem la pîndă o biată lișiță, adică, simbolul unui ideal. Spiritul meu filozofic se silea să împărtășească aceste credinți tovarășului lungit în iarba răco-roasă și vă închipuiți că, asemenea tuturor teoreticianilor, nu l-am ertat cu una, cu două. li spuneam:

— Pentru aceste cuvinte, frate Ilie, am luat hotărîrea restrămutată să mă fac vînător.

Dar fratele Ilie, înțelegea, probabil, farmecul vînătoarei, din alte puncte de vedere. Ascunzîndu-și un căscat în dosul minci și întinzîndu-și oasele, mi-a răspuns:

— Nu uita însă, dragul meu, că vînătoarea nu se face palavragind. Toate cite le spui sunt bune, dar soarele se lasă în timpul ăsta și prepelețele or să iasă acuși din porumbiște.

Se sculă hotărît în picioare și vrînd-nevrînd a trebuit să fie de părerea lui. Urcînd dealul, el aduna în traistă popușoi de pe marginea holdei și eu cugetam la ciudătenia firei omenești, capabilă să urmărească atitea țeluri fără să prețuiască însemnătatea lor pe cînd tocmai cei cari nu le urmăresc, ca mine, de pildă și ca toți filozofii în genere, sintem cei în stare să le înțelegem, să le discutăm și să le propovăduim.

Mergeam așa ca de un ceas, cînd un drumeț ne-a eșit înainte, ne-a dat omenește bună-ziuă și ne-a întrebat dacă am găsit ceva de-ale vînatului. Tovarășul meu și-a bătut tolba umflată cu știuleți și i-a răspuns cu nepăsarea oamenilor cărora toate le merg cu plin:

— Ia, acolo, pentru o zi de mîncare, moșule...

Mai încolo, un coșas, proptindu-se în coasă, ne-a făcut aceeași întrebare, și tot Ilie i-a răspuns:

— Dă, așa și așa... azi dimineață ne-au eșit citeva rățe, dar de-atunci n'am mai întîlnit nimic.

Omul ne-a spus să căutăm un culb de potîrnichi mai în sus, pe culmea dealului, ne-a dorit noroc bun și noi ne-am văzut de cale pînă ce, lingă o fîtină, o fată dîndu-ne să bem apă din cofită, ne-a întrebat sfoasă:

— Dumneavoastră umblați la vînătoare?...

Era naltă, sprintenă, cu mijlocul strîns în fotă și cu niște sîni cari împungeau cămeșa ca două coarne, tari, de ciută. Bucium o sorbea din ochi uitînd de apă și-i vorbi prinzînd-o ștrêngărește de bărbie.

— La ce mi-s bune rățiile și potîrnichile! Așa vînat ca tine să-mi cadă în bătaia puștei și n'aș mai umbla la vînătoare cit e lumea.

A rîs fata, bătîndu-l cu palma peste mînă și noi am plecat uitîndu-ne tot înapoi și povestînd întineriți, întimplări de dragoste.

De acolo, de cite ori ne întreba cineva de vînat, sporeau numărul rațelor ucise și cu cit umpleam desagiile cu porumb de

pe marginea drumului, cu atît se adăogeau potîrnichile și șoldanii. Iar puterea credinței e așa de mare că sara, întinși unul lingă altul într'un așternut mirositor de fin, până să ne prindă somnul, unde am prins amîndoi să vorbim de ratele noastre ucise, de potîrnichile impușcate, de șoldanul acela care sbughise de la botul cînilor și pe care îl aveam în traistă de și se făcuse nevăzut cu alicele în coadă. Iar cînd pleoapele mi s'au lăsat grele, cu fruntea în adierea vîntului și cu trupul ghemuit bine în căldura dulce și mirezmuitoare a finului, mi se părea că se apleacă peste mine copila de la fîntină, cu fota prea strînsă și cu sîinii îmboldind cămeșa. Trudit de-o zi întregă de alergătură, aveam încă puterea să deschid ochii ca s'o văd; și privind ca în vis, de-asupra mea, sclipirea nenumărată a stelelor, îmi simțiam inima îmbunată și sufletul împăcat. Și în ziua aceea, spiritul meu filozofic învingînd pentru cea din urmă dată preocupările celelalte, cîntărea puterea minunată a iluziei și încă odată luam în mine însumi hotărîrea nestrămutată să mă fac vîntor.

Iar de-atunci, viața mea a luat întorsătura pe care mi-o cunoașteți astăzi. Fără odihnă am bătut toate țările, am speriat liniștea tuturor păsărilor sălbatice și am cunoscut faptele și oamenii cei mai extraordinari din cîți sînt pe lumea asta. Indemnat să le spun odată și-odată vorbele și întîmplările, îmi perindam prin minte zilele pline petrecute printre dinșii și auzeam nelămurit șuerul crivățului în horn și pe la geamuri, cum acoperea glumele mesenilor. Apoi mă giudeam că venise ziua de încercare, că trecuse vremea părerilor netemute și că de data asta aveam să dau ochii cu lupii. Mi se părea că aud urletul lupilor prin vîforul de afară și am tresărit cînd un șervet făcut mototol îmi trecu glont pe lingă ureche.

Am întrebat grăbit:

— Plecăm?

— Ca mai va, voinicile.

Necunoscînd datinele vîntoarei de lupi, am așteptat liniștit semnalul de plecare. Dar toate zilele de peste săptămînă, la un loc, mi s'au părut mai scurte ca ziua aceia. După amiază se muiase vîntul; un soare roș, fără căldură se arată printre nouri și toată valea învesmintată în alb scinteia, parcă ar fi fost stropită cu pietre scumpe. Numai munții, în haina lor de brazi, se înălțau în jurul satului negri, plini de zgomot, mai sumbri ca altă dată. Apoi, și freamătul lor, pornit parcă din măruntaele pămîntului, se potoli încet-încet; nici un nour nu mai întristă cerul și în liniștea satului întroenit, se ridicară doar colonadele subțiri de fum de pe acoperișuri și lătratul depărtat al cînilor. Iar peste munți, luna plină, străvezie ca un sloiu de ghiată, stăpînea tăcerea și singurătățile.

Atunci toaca ropoti la biserica din deal și, cum se dăduse vorbă, începură să se adune în ogradă hăițași și vîntori din sat. Ai noștri coborîră și ei în bătătură, înfundați în cojoace până la urechi și veseli ca la nuntă. Se uitau la cer și prevesteau o zi

îmbelșugată. Boerul Vladimir dădea po'unci în dreapta și în stînga, îngrijea de toate, purta clondirul cu rachiu din sătean în sătean și lua seama să se închiză ciinii. Apoi, cînd toți eram în păr, ne-a adunat în jurul lui. ne-a împărțit cite zece sub conducerea a patru vinători care cunoșteau potecile și mai ales ne-a dat în seamă nici să nu cricnim cit vom sta la pîndă. Vorbea scurt, cuprinzător și încruntat. Omul acesta, bun ca piinea caldă, nu mai era de recunoscut cînd începea vinătoarea. Știa să porunciască și nu îngăduia nici o abatere. Nici neștiința mea, unită cu oarecari simptome de frică, nu reușeau să-i descrețească sprincenele. Cînd eram gata de plecare, mama Chiva, o țigancă de pe vremea robilor, a adus un purcel ca de patru săptămîni, legat cobză și l'a trîntit în traista unui sătean. Boerul Vladimir îl privi cum leagă traista la gură și-i vorbi din capătul celalt al ogrăzii:

-- Ei Hîncule, ți-ai dres glasul?....

Hîncu își așeză bine godacul din sac pe spinare, își netezi mustățile cu dosul minii și-i răspunse:

— De, cucoane, sărutăm dreapta, dacă ar mai fi un strop de rachiu în ploscă, mai că nu m'aș da bătut.

Însuși boerul Vladimir îi aduse clondirul la gură și'l bătut pe umeri cum îi sta în obicei.

— Să te vedem astă-zi Hîncule!

— Las pe mine cucoane!

Și pe cînd un hăițaș îmi spunea că Hîncu știa să latre ca lupii, argații au împins porțile în laturi și noi ne-am făcut drum prin zăpada fără pîrtie. La început a mers mai ușor, apoi mai greu și ne încălziserăm bine pînă să trecem dincolo de sat. Mergeam înșirați unul cite unul, fără să schimbăm o vorbă, aproape fără să ni se simtă pașii. Și-am mers așa, cale de un cîas și mai bine. Soarele se lăsase de mult după munți și o stea scăpăra de ger, de-asupra lunei. Apucase să înopteze cînd cei din fruntea șirului s'au oprit locului. Moș Onofrei a fluerat ușor și ne-a făcut semn cu mîna să ținem stînga, după dînsul. Ne-am strecurat cum am putut prin stejăriș, și după ce-am mai mers o bucată bunicică, am văzut de odată cîmpul gol, înaintea noastră. Se întindea cale ca de-o bătae de pușcă pînă la poalele pădurii și era luminat ca ziua. Moș Onofrei se apropiă de mine, cîntă din ochi un tufan și mă așeză îndărătul lui.

— Stăi nemișcat și n'ai teamă, sîntem și noi prin apropiere.

La vre-o ciți-va pași, în dreapta, rămăsese Bate-Lup, și Moș Onofrei cu Hîncu se opriră după niște tufani, în stînga. De la mine vedeam lămurit toate mișcărilor lor. S'au așezat turcește în zăpadă, moș Onofrei și-a cătat pușca și Hîncu mîngiea pe semne purcelul, cu mîna în fundul traistei. Eu am tușit de vre-o două ori, să'mi dau curaj, mi-am încărcat pușca și-un simțimint ciudat îmi grăbea bătăile inimii, în fața pădurii aceleia de la marginea poenii, neagră, imensă, plină de necunoscut. Și nu se auzea nimic. Liniștea era grea, ca de plumb. Apoi, de-odată ci-neva a fluerat ascuțit, în apropiere. În liniștea înghețată eram

numai ochi. Hincu a scos fără grabă mâna din traistă, s'a uitat peste cîmp și după ce s'a convins de bună seamă că fiecare era la locul lui, a sgîlțit binisor sacul. Dinăuntru i-a răspuns godacul, un guitat prelung, desnădăjduit. A mai așteptat citva și-a sgîlțit iarăși traista. Și pe urmă, la fiecare citeva minute sgîlția scurt sacul și țipa purcelul cit îl ținea gura. Cit au ținut țipelele astea, nu știu, poate un sfert de ceas. poate mai mult. Îmi recăpătasem încet-încet singele răce și priveam țintă înainte.

Pădurea se întindea neagră, nepătrunsă, ca un briu de smoală. Cu mintea neobicinuit de lucidă, urmăream toate mișcările lui Hincu și nu mă saturam să admir fosforescența teatrală a zăpezii sub lumina vie a lunei. Cum sfredeleam cu privirile întunericul pădurii mi s'a părut odată că două puncte luminoase, ca doi licurici, sclipeșc în noapte. Dar cînd m'am uitat mai bine, n'am mai văzut nimic. Mă înșelasem, de sigur. Apoi, cum purcelul țipă încă odată, de data asta îi răspunse dinspre pădure un urlet lung, un urlet care trecu peste cîmp ca un lătrat de cîine și ca un miorlăit de pisică în acelaș timp. Acum nu mă mai înșelasem. Licăriri de lumină sclipeau ici și colo și dispăreau la poalele pădurii. Cu cit țipa mai des purcelul, cu atit se înmulțeau sclipirile, răpezi, lăptoase, altcori fixe, ațintite înspre noi. Parcă o procesiune religioasă ar fi trecut, cu luminările aprinse, într'o noapte de paști. Stingher, un lup urla departe, undeva, în fundul pădurii. Și tirziu, altul îi răspunse. apoi altul și altul, pînă ce pădurea întreagă clocoti ca la apropierea furtunii.

Moș Onofrei glumea cu Hincu:

-- Auzi dihaniile, își cîntă prohodul, vere....

Bate-Lup, mă chemă înădușit:

— Pst... pst... și făcu un semn cu mâna în vînt, de bucurie.

Dar pe cîmpul alb, în zare tocmai, pete negre apăreau încet, se înmulțeau, forfoteau, abia înaintau, parcă codindu-se. Din ce în ce mai lămurit, se strecurau tot mai mulți, în bataia lunei. Îi vedeam acum bine, apropiindu-se cînd cu pași mărunți, cînd în salturi, stringîndu-și rindurile, oprindu-se de odată locului, cu urechile ciulite, cu cozile și cu nările în vînt și după ce se îndemneau, risipindu-se, înaintînd iarăși.

Moș Onofrei clătină din cap:

— Le miroase a iarbă de pușcă, necuraților....

Apoi, cam pe la mijlocul drumului, se adunară toți grămadă, se așezară pe picioarele de dinapoi și cu ochii în lună prinseră să urle, un urlet care-mi încrețea carnea, un urlet care-mi zbirlea părul, un urlet lung, nesfîrșit, a perzanie, a moarte, a pustiu. Din vale, din sat, răspunseră mugetele vitelor înfricoșate și rinchezatul cailor. Hincu nu mai sgîlția sacul, vitetele tăcură și-o bucată de vreme numai urletul lupilor se ridica singur, puternic, spăimîntător, în noapte, spre lună. Atunci un vînt trecu prin tufani, pădurea gemu departe ca trezită de buciun și cînd lupii tăcură, se lăsă peste pămînt o liniște mai grea, și mai înfricoșătoare de cit urletul lupilor.

În liniștea aceea, Hincu, fără să mai șgîlție sacul, lătră el, plîngător, încet, ca un tovarăș care s'apropie de pradă. Un lup îi răspunse. Hincu tăcu, și tîrziu miorlăi dulce, a foame. Atunci lupii făcură cîteva sărituri înainte, se opreau urlînd, ascultau răspunsul și-o porneau iarăși, împinși de foame, neîncredători, pîndind tufanii. Puneau în joc toată iscusința și tot șiretlicul lor și se apropiau cu cotituri nesfirșite, întinși pe burtă, gata să sară pe pradă sau s'o ia la fugă. Cînd întîrziu prea mult, Hincu șgîlția sacul cu nădejde și se plîngea într'un fel de lătrat mormitor și jalnic. Lupii răspundeau în cor și duetul acesta între lupi și Hincu se prelungea în noaptea înghețată, prietenos, tot mai plin de încredere, dintr'o parte și dintr'alta.

Acum haita se apropia grăbită. Curgeau din toate părțile cîmpului, săreau ușori în zapada afinată, se îndemneau parcă unii pe alții și în acelaș timp, neîncredători în tovarăși, o luau cînd și cînd unii înaintea altora. Erau la două sute de pași, la o sută. .i vedeam lămurit, cu părul vilvoiu, cu cozile în vînt, cu ochii aprinși. Veneau urlînd. Dar cînd au fost ca la o sută de pași, mai tare de cît urletul lor, urlă de data asta Hincu, un urlat de-izbîndă, de pradă sfășiată, pe cînd purcelul țipa ca în gură de șarpe.

Atita le-a fost de ajuns. Din toate părțile cîmpului, și cei mai întiziați, s'au pornit înspre noi în goană nebună, o fugă pe întrecutele. Cu pușca întepenită în mîni, cu carnea zbîrcită, îi vedeam cum vin, și nu mai auzeam nimic de spaimă și de urlat. Urla Hincu, urlau lupii, urla noaptea și mi-a venit atunci ca o nebunie să mă ridic cu ochii în lună și să urlu. Dar n'am avut timp. Din tufșuri, ca la un semn, au pocnit toate puștile. Un trosnet scurt, însoțit de urlete de moarte. Pe omătul alb, i-am văzut pe unii căzînd ca trăsniți, pe alții zvîrcolindu-se și mușcînd zăpada, pe ceilalți, toată haita ca înebunită, luînd'o la fugă în toate părțile, în dreapta, în stînga, îndărăt, înspre noi. Dar din lături, hăitașii le-au eșit înainte. Veneau în rînduri strînse, învirteau ciomegele pe de-asupra capetelor, șuerau, chiueau, strigau: na, lup, na, na, na! Perduți, lupii se întorceau în bătaia puștelor, puștele au pîrîit înainte, cîteva clipe. Apoi, din tufșuri, pușcașii s'au arătat unul cîte unul, cercetau cîmpul cu luare-amînte și boerul Vladimir, zvîrlind căciula în sus, a tras un chiot. Haitașii veneau chiuînd, chiuiu vinătorii, chiuia acum toată vatea. De bucurie eu m'am pomenit că slobod pușca în vînt. Chiotele acopereau însfirșit urlătoarea, pe cînd în depărtare numai, în spre pădure, doi lupi treceau ca niște umbre, lungiți în lungul cîmpului.

Brăila 1906.

N. D. Cocea

Din Ardeal

— Dinasticismul nostru —

Care era situația Românilor, înainte de 1848?

Ne-o spun nu numai memorandumul episcopilor români, ci ne-o spune guvernatorul Ardealului, baronul Bruckenthal. Acesta nu poate fi bănuț de parțialitate, mai ales nu în favorul nostru !... Vrînd să informeze adică pe Iosif II, care la 10 Martie 1773 îi făcuse cunoscut că are să vină în Ardeal, între altele, baronul Bruckenthal scrie :

„Comitatele formează aproape două părți din țară. Locuitorii lor țărani (iobagi) sunt în cea mai mare parte Valachi, cam puțini Unguri și mai puțini Sași.

„Valachii nu formează națiune în sens legal, ci numai *plebs*, popor simplu. *Din partea legilor sunt numai tolerați, iar dela drepturile și libertățile celorlalte națiuni sunt excluși.* Nu formează nici stat separat, nici district separat, ci sunt respirați printre celelalte națiuni și districte. Astfel, locuiesc parte în sate separate, parte împreună cu ceilalți. *Nu au legi separate și instituțiuni separate*... (Traducerea lui T. Pacățianu, „Cartea de aur“, p. 73).

Cum au celelalte „națiuni”, — ar fi putut să adauge nobilul baron și cum Iosif II era de părere că nu e bine. Într'un memoriu dela 1765, pe cînd era numai moștenitor al tronului, el scrisese :

„Politica nu are de cît o singură bază : poporul, masele poporului, pentru-că poporul dă soldați și poporul plătește dare. De aceea, misiunea statului, respective a domnitorului este : să apere poporul în contra claselor privilegiate. Să nu se tragă pielea de pe două sute de țărani pentru un trîntor de domn ! *Privilegiile și drepturile speciale* ale ordinelor și claselor speciale formează numai pedică pentru realizarea voinții de stat, manifestată în persoana principelui ; *de aceea trebuiesc șterse !*”

Atît de adîncă era această convingere a lui Iosif II, încît el nici nu s'a încoronat în cei zece ani de domnie, numai pentru a nu depune jurămînt pe constituția Ungariei care prevedea privilegii și drepturi spe-

ciale... Și a dus o luptă măreață pentru a desființa privilegiile, dar a murit fără să fi reușit a repune aristocrația feudală.

Curentul pornit însă de el, face ca Dieta în sesiunea dela 1790—91 să decreteze principiul egalității drepturilor, ba s'au adus de a dreptul hotărâri care să ușureze soarta *cetățenilor de legea neunită* (Români, Sârbi, și Greci), între altele s'a dat scaun în Dietă și prelaților gr. orientali.

Toate acestea au rămas însă numai pe hirtie. Clasa (privilegiată) dominantă a știut să se eschiveze dela îndeplinirea celor hotărâte în corpurile legiuitoare, și astfel cu toată revoluția lui Horea, ba mai ales după aceea, cu tot curentul pornit de marea revoluție franceză (1789), soarta Românilor abia după 1848 începe a se ameliora. Până atunci asupra-rile cele mai neomenoase opresc ori ce dezvoltare și avânt al Românilor. Ei au de suferit nu numai din partea stăpînirii civile (politice), ci și din partea celei bisericești: în Ungaria îi apasă ierarhia sîrbească, în Ardeal pe uniți caută să-i stăpînească jesuiții, pe gr. orientali toate celelalte confesiuni.

Am arătat în articolul precedent doleanțele Românilor ajunși sub stăpînirea bisericii sîrbești. Ne vom ocupa mai la vale de cele ce au avut de pătimit, 'nainte de 1848, Romînii ardeleni, nu numai din partea guvernului central, ci și din partea Sașilor, stăpîni pe așa zisul „fondul regin“.

Întăia oară se plîng Romînii *Dietei* contra Sașilor la 1837, cînd episcopul Vasile Moga și patru asesori semnează petiția, care însă după ce se citește în ședința dela 29 Ianuarie 1838 a Dietei ardeleni, se pune ad acta!

La 1842 episcopii de ambele confesiuni, Moga dela Sibiu și Lemenyi dela Blaj, își dau mîna și înaintează Dietei o petiție scrisă de amîndoi. Petiția a fost dată spre studiere unei comisiuni prezidate de contele Nemes Iános, care deși a convocat comisiunea, în cele 15 luni cît a durat sesiunea parlamentară, nu s'a ajuns la vre-un proiect de propunere și astfel plenul Dietei nici nu s'a pronunțat asupra petiției.

După cum vom vedea, petiția era îndreptată numai încontra Sașilor. Cei doi episcopi (dintre care Moga avea îndatorați mulți deputați unguri: le *împrumutase* sume de bani destul de mari!) au crezut mai nimerit, mai „diplomatic“, să pornească o luptă parțială, numai pentru ameliorarea soartei Romînilor din fondul regin. Luau ca sigur sprijinul Ungurilor, căroa le-ar fi venit poate la socoteală slăbirea Sașilor. Chiar petiția era opera Ungurului Gáll László.

Intrînsa se zice, între altele:

„...în puterea datorinței ce purcede dintru aceea, suntem siliți a cuvînta pentru aceia, pentru care nu cuvîntă nimeni; asupra căroa o nație soață pretinde tutorat, însă astfel îi tutorează, că la împărțirea foloaselor toldeauna își uită de ei. Cuvîntăm pentru aceia, care nu numai sunt lipsiți de vre-un reprezentant, ci tocmai aceia care ar trebui să le fie, le sunt apăsători...“

„Așa este, cinstite staturi, că acești cetățeni sunt necunoscuți? Da; pentru că nația sasă pe aceștia nici-odată nu i-a pomenit, *deputații din pământul crăiesc reprezintă numai pe Sași*. Atunci cind e vorba de drept sau de foloase, numai Sașii locuiesc pe pământul crăiesc, și pământul crăiesc îl numesc pământ săsesc, macar că după o socoteală statistică dela 1838, vrednică de crezămînt, pe pământul crăiesc locuiesc 198.048 Romîni și 167.147 Sași, *cu drepturi d'opotrivă și așa denumirea se face dela numărul cel mai mic*“.

Pentru a dovedi că și Romîni ar trebui să se bucure de aceleași drepturi ca Sașii, citează „privilegiul craiului Andrei“, din preainaltul decret dela 6 Noembrie 1786, precum se provoacă și la hotărîrea Dietei dela 1791—92, care-i numește slobozi pe locuitorii din fondul regin.

Ca gravamine înșiră (punct 1) „că Romîni locuitori pe pământul crăiesc *sunt scoși dela reprezentăție și dela diregătorii*“; punct 2: „mai toate diregătoriile orășenești și scaunele¹⁾, putindu-se cîștiga mai numai din mîna grafului săsesc și a magistraturilor“), aceștia înalță la diregătorii numai pe fii lor, cu totală scoatere a Romînilor; punct 3: „Romîni și dela purtarea diregătoriei sătești sunt scoși pe acolo unde locuiesc Sași sau cel puțin nu iau parte amăsurată la numărul locuitorilor romîni“; punct 4: „nația săsească pentru stăpînirea sa din pământul crăiesc pretinde pentru sine din diregătoriile țării și din judecătoria montanică dela Zlatna $\frac{1}{4}$ și cite-odată $\frac{1}{4}$, însă de Romîni cu același drept nici-odată nu pomeneste nimic“, în punctul 5 se plîng că Sașii consideră casa de bani a celor șapte județe, a orașelor și satelor „ca proprietăți numai lor cuvenite“; punct 6: „Pe fiii nației noastre, încontra mai multor porunci curiale nu-i primesc la învățarea și deprinderea meșteșugurilor în țehurile (bresle) lor cele făcătoare de monopoluri“, punctele 7 și 8 că însurăteților romîni nu li se dă pămînt, ci numai Sașilor, punct 9 că Romîni sunt siliți să dea zeciuală preoților sași („*La multe locuri satul romînesc întreg cară bogatele zeciueli popii săsesc locuitor în alt sat, ba însuși popa gr. neunit este silit a îmbogăți din produsele sale pe popa săsesc*“...), și așa mai departe: asupriri economice de nesuferit și nedreptăți politice revoltătoare! Se cere deci lecuirea acestor rele („ca toate națiile locuitoare pe pământul crăiesc, *după numărul lor să iee parte la reprezentăție și diregătorii*“...)

Ceea ce de fapt ar fi însemnat lovitura de grație pentru Sași, precum și pentru Unguri, cele două nații privilegiate. Și cum puterea de stat era în mîna acestora, nu e de mirat că „cinstitele staturi“ și-au făcut urechea toacă.

Ori cît erau însă în posesiunea puterii, Sașii simțeau greutatea atacurilor ce li se aduceau. Au căutat deci atît în Dietă cît și în publicitate să slăbească efectul adevărului crud spus de cei doi prelați romîni. În

1) Județena.

2) Primăriile orășenești.

Dietă a vorbit Meister (Sebeșul săsesc), care ca argument de căpetenie a invocat alt adevăr crud: *printre Unguri e și mai grea soarta Romînilor, acolo numai groapa poate fi numită proprietate a lor!*... Profesorul universitar C. Schuller s'a pierdut în digresiuni, combătînd continuitatea noastră în Dacia, parcă de asta ar fi fost vorba, iar nu de călcarea legilor.

Scurt: se invedera că n'au Romîni ce să caute la „cinstitele staturi“ nici chiar cînd e vorba de Sași, căci corb la corb (privilegiat la privilegiat) nu-și scoate ochii!...

Îi și vedem în curînd apucînd iarăși drumul Vienei. La 1845 murise episcopul Moga. Ei recurg deci la *Impăratul*, să le facă înlesniri și ușurări. Îl roagă să le încuviințeze *a-și alege episcop din sinul lor* (ceea ce Romîni arădani ceruseră și ei la 1814), care singur ar putea lucra cu rîvnă pentru întemeierea unui seminar (*așa motivau și arădanii cînd au căutat să scape de episcopii sirbi*), ș'anume să aleagă trei candidați, dintre cari M. Sa să întărească pe unul.

Mai important ni se pare însă următorul pasagiu al petiției dela 1846:

„M. Voastră sacratisimă să vă îndurați a porunci, ca în viitor împreună cu clerul să iee parte în proporție și mirenii la alegerea de episcop al lor“.

„Mirenii romîni de legea neunită din *Reșinari*“ sînt cei dintii cari aveau o astfel de dorință.

Curtea a satisfăcut cererea Romînilor. La 27 Iunie 1846 le trimite ca vicar-general și administrator al episcopiei gr. or. romîne din Ardeal pe Andreiu Șaguna. Printrinsul se deschide cea mai strălucită epocă a bisericii ortodoxe romine, și chiar a întreg poporului romîn din Ardeal și Ungaria.

Nainte de a ne ocupa însă de această epocă, să cercetăm mai de aproape care a fost învățătura, experiențele și informațiunile cîștigate de *poporul romîn în contact cu Viena*.

*

Din memorandele pe care prelații romîni le-au înaintat Curții, schițate de noi, se poate vedea care a fost starea politică, economică și culturală a Romînilor în intervalul dela 1700—1848. Răspunsurile date de *Impărații* d'atunci sînt oglinda sentimentului ce ei aveau față de Romîni. *Dacă rezultatul bunăvoinții lor nu este întotdeauna după cum așteptau Romîni, avem să căutăm cauzele nu la Curte, ci la staturi*: în Dietele (de sus și de jos) Ungariei și Transilvaniei.

În Ardeal situația iobagilor față de nobili era regulată de așa zisele „Anumite Puncturi“, un fel de ucaz care din masa mare a poporului făcea o clasă de slugi la absoluta discreție a proprietarilor nobili. La 1771 Maria Teresia face însă radicale schimbări, ș'anume *în favorul iobăgimii*. Între altele, intervenției Curții iobăgimea avea să mulțumească

dispoziția, că „dacă un proprietar de pământ nu și-ar îndeplini *indatoririle* prescrise, ori va trata crud cu iobagii, aceștia pot să adreseze plînsuarea lor *județului comitatens* care e dator să cerceteze jalba și celor săraci să le pună la dispoziție advocații săi și să aducă lege după dreptate“. Pînă atunci bieții iobagi nu aveau unde să se plîngă. Cînd a umbat prin Ardeal Iosif II, (Maiu 1773), Heydendorf ne spune că aproape de Barna i-au ieșit în cale *țărani sași* cari i s'au jeluț:

„Proprietarul Bethlen Miklos ne omoară cu munca multă. De multe ori îi lucrăm septămina întregă. Nu ne dă nimica de mîncare; în schimb însă prefectul ne bate zilnic. Ne aduce la sapă de lemn. Pînă ce am fost iobagi ai fiscului (proprietăți erariale), eram bogați. Acum nu mai avem vite și abia mai avem un codru de pîne“...

Moștenitorul tronului li-a zis că o să cerceteze, să meargă numai liniștiți acasă. Un țăran a zis însă:

„Nu mai îndrăznim să ne ducem acasă, Maiestate, pentru-că prefectul pune să ne bată pănă la moarte. Vezi, Maiestate, cămașa mea plină de sînge? M'a bătut eri, fără nici o vină, prefectul. *Dacă aude că am fost să ne plîngem* M. Tale, ne bate și mai rău. Pe numele lui D-zeu, ne rugăm Maiestate, ajută-ne“

Și să se noteze că acest proprietar fusesse „praeses gubernii“ și vistiernic!

Iosif II a rămas uimit și i-a zis comisarului săsesc, care-l însoțea: „Ia ascuț! Astea sunt plînsori grave!“...

Dacă așa se trata cu Sașii, își poate închipui ori-cine ce se întimpla cu Romîni!

Iancsó Benedek, scriind despre clasa dominantă de atunci, zice: „Un colț din evul mediu, cu toate brutalitățile, nedreptățile și justiția întemeiată pe bunul plac al domnilor. Iosif II avea cauze multe, ba poate era și dator să se scandalizeze și să se întoarcă îngreșoșat de asemeni stări de lucruri“ („Roman nemzetiség“, II, 16).

De altfel însăși revoluția lui Horea așa s'a născuț: celor din graniță, peste care numai Impăratul porunceă, le mergeă mai bine ca iobagilor domniilor. S'au dus deci o mulțime să se înscrie—*cătane*, crezind că așa scapă de năcaz. Și fiindcă s'au dus fără știrea și voea proprietarilor, aceștia i-au snopit în bătăi, i-au închis, i-au aruncat pe drumuri. Scurt: i-au împins în desnădejde și i-au silit să caute a-și ușura soarta—cu puterea.

Ce sentimente avea clasa dominantă pentru Romîni, mai bine se poate judeca din faptul că sub Iosif II cancelaria aulică cereă ca împotriva „Valachilor sălbatici și desbrăcați de ori ce simț omenesc să se introducă tortura și pedeapsa cu moarte“ chiar în cazuri de furt și jaf... *Iosif II a oprit însă nu numai tortura, dar și ca iobagii să mai fie bătuiți cu bastoane ori în alt chip.*

Iar cînd cancelaria (din Cluj) ceruse să se facă ancheta printre să-

tenii „care sunt în mare tulburare“, a respins cererea și a recomandat ca autoritățile să trateze mai uman cu țărani.

Iosif II a dat probe despre umanitatea sa mai ales după izbucnirea revoluției lui Horea. Stăpînirea a căutat adică nu numai să înăbușe răscoala, dar să și pedepsească în chip groaznic pe Romîni prinși. Nu mai era vorba de justiție, ci de răsbunare. În comitate s'au instituit curți marțiale, care judecau și executau îndată sentința de moarte. La Deva au fost executați, fără să fie înștiințat măcar guvernul central, 56 Romîni. Dacă nu sosea opreliștea Împăratului, la Hunedoara erau să ajungă aceiași soartă alți 97 țărani, căci și judele de sablă Váradı Móres d'acolo cerea „să i se trimită gata o formulă de judecată și în acelaș timp un gide“. Chiar după ce a primit rapoarte dela comandanții de trupe trimiși să potolească revoluția, scrie cancelarului Eszterházy : „Din multele rapoarte privitoare la tulburările Valachilor se poate deduce clar, că spiritul revoluției a isvorît din multele apăsări ale proprietarilor față de iobagi“. A purtat apoi adevărată polemică cu Eszterházy, care propunea tot felul de măsuri aspre împotriva Romînilor. Intre altele Iosif II observă : „Adevărat că ar fi folositoare școlile, dar din cauză că locuințele țăranilor (romîni) sînt împrăștiate, asta e lucru greu și nici nu s'ar renta,—dar poate că ar fi un lucru tocmai atît de salutar dacă proprietarii acestor Valahi ar fi și ei învățați în școli la principii mai bune“.

Știind apoi ce fel de judecăți pot fi aduse chiar „conform legii“ de reprezentanții și aleșii clasei dominante care cereau să fie bătuiți pe „deres“ locuitorii satelor „compromise“ în revoluție, nu numai a oprit aceasta, dar și numeroasele sentințe de moarte le-a schimbat la 2—3 ani muncă silnică, după cum a oprit și aceea, ca nobilimea care a suferit cu prilejul revoluției să se despăgubească pe spinarea iobagilor. Pe Horia și Cloșca adevărat, nu i-a mîntuit de moarte, remîne însă bine știut că cruzimea cu care au fost executați n'a avut aprobarea Împăratului, precum tot Împăratul a împiedicat ca „satele vinovate în măsură mai mare să fie zecimate“, după cum cereau cîrmuitorii comitatului Albei de jos.

De altminteri toți Ungurii, care au scris despre revoluția lui Horea, acuză pe Iosif II că a părtinit fățiș țărănimea iar pentru nobilimea maghiară avea dispreț.

Urmașul marelui împărat, Leopold II, deși pusese jurămint pe constituția Ardealului, că va păzi-o, altfel chiar dela început și-ar fi aprins paie în cap,—totuși în prima sesiune a Dietei ce a convocat, vestita Dietă dela 1790—91, în proiectul prea înalt, a impus discuțiunii următoarele :

„De oare-ce în Ardeal nu este în vigoare un urbarium sistematic, voim ca acest urbariu să fie stabilit în articole de lege adusă în discuție înțelegere de statură, desființîndu-se totdeodată starea de iobăgie a țărănimii locuitoare pe propriul teren, interzicîndu-se pedep-

sele corporale *volnice* și asigurându-se libertatea personală și acel drept ca, fără atingerea dreptului de proprietate al marilor proprietari, să poată dispune după plac de ceea-ce au cîștigat; mai departe trebuie a se purta grijă de poporul plătitor al dărilor și aflate mijloacele potrivite spre învingerea sărăciei plătitorilor de dare și ameliorarea situațiunii lor“.

Oligarchii au combătut însă cu violență proiectul menit să ușureze starea țăranilor. Baronul Kemény Pál a prezentat un contra-proiect, combătînd dreptul de liberă mutare a iobagilor. Alt baron, Kemény Simon a căutat să tragăneze ori ce discuție, dînd chestia spre studiere unei comisii compuse, se înțelege, din reprezentanții „celor trei națiuni“. De Romîni, nici pomenire, deși mai ales asupra soartei lor era vorba să se decidă!... Conte de Beihlen László a ținut o vorbire, spunînd că el așa a observat: țăranului (iobag) nu-i place să părăsească locul nașterii sale, ci trăește mai bucuros cu stăpînul său. Deci: nu-i nevoie de lege care să asigure iobagului libertatea de a se muta unde vrea. Baronul Wesselényi Miklós, faimosul luptător „liberal“ (?) a mers și mai departe în susținerea sa contra Vienei care în felul acesta vrea să slăbească nația... A zis (ședința dela 18 Martie 1790): „Persoane invidioase și calomniatoare au descris intenționat în cele mai triste culori la Curte starea iobagilor din Ardeal. Deși iobagii ardeleni nu fac mai multe servicii proprietarilor de cît sînt datorii pentru folosirea pămîntului“... Adevărul era însă că cei 400.000 „nemesi“ (ciți erau după statistica dela 1785) trăiau stăpînînd nu numai 1/3 din pămîntul țării, dar dispunînd și de brațele a 8.100.000 iobagi, care pe lingă asta plăteau și dările și slujiau și în armată, cîte 10—12 ani.

Mai tare a fost combătut proiectul din partea Secuilor. Ei nici comisie ad-hoc n'au vrut să se aleagă, ci să se ia dela ordinea zilei. Comisia nici nu s'a putut alege de cît la 1 Aprilie, iar raportul acesteia s'a depus la 3 Iunie.

Ce fel de sentimente avea Dieta Ardealului pentru țărănime, se poate vedea din faptul, că față cu propunerea Curții, a opinat pentru *menținerea iobăgiei și să nu să admită nici dreptul ca iobagii să se poată muta*.

E adevărată minune că s'au aflat și ciți-va magnați care și-au ridicat cuvîntul în favoarea iobagilor. Intre ei cei mai energici și mai umani au fost contele Teleky Lószef, Kemény Simon, Naláczy și Türi, cari au adus ca argument principal faptul că *Dieta Ungariei a primit deja această reformă*. Conte de Teleky Mihály, baronul Wesselényi și Nemes Iános (secuiu) au combătut violent și așa se vedea: aveau majoritatea cu dînsii. Acesta din urmă argumenta așa: „Dacă noi la simpla dorință a M. Sale desființăm o lege, îndemnăm Curtea să pretindă desființarea și altor instituțiuni mai însemnate încă“.

„Nici nu s'ar fi ales nimic din dreptul de mutare al iobagilor“ scrie Iancsó (op. c. pag. 247) „dacă nu intervenia guvernatorul. Vorbînd

mai de multe ori și capacitînd energic, a urmat votarea art. 26 și 27, care, *modificate de Coroană*, s'au sancționat în anul 1792^a.

Și acest drept al mulțimii *dela Împăratul* a venit.

Aristocrațimea era așa de furioasă pentru intervenirile acestora în favoarea iobăgimei, în cît în ședința dela 4 Februarie 1790 baronul Wesselényi a propus *darea în judecată a tuturor acelor „sfetnici ilegali cari au dat Coroanei astfel de sfaturi*“, iar în ședința dela 8 Februarie majoritatea a primit propunerea. Mai tare și-au descărcat oligarhii ura asupra lui Beyschlag, care lucrase un memoriu și arătase Împăratului Iosif II *cum s'ar putea decreta și Romîni de a patra nație!*

Acest spirit a domnit cînd Romîni au prezentat Curții „Suplex libellus Valachorum“. De altminteri tot atunci mai mulți oficeri ai regimentelor I și II de graniță au înaintat și ei lui Leopold un memorandum, cerînd ca *Romîni din Ardeal să fie decretați de a patra nație*.

Iată numele acestor oficeri cu bune sentimente rominești: căpitanii Ioan Șincai (fratele marelui Șincai) și Caliani, locotenenții Petru Lupu, N. Remetei, Vasile Pop și Atanasie Androni, sublocotenenții Vasile Moldovan, Nichifor Șarda, stegarii sergenți Simeon Viteaz și Daniil Galan, precum și capelanii militari Ioan Ignat și T. Dragoș.

În interesul adevărului istoric amintim aci, că tot atunci oficerii unui regiment unguresc (în frunte cu căpitanul Laezkovics) au cerut ca *limba de comandă să fie*, în regimentele din Ungaria, *cea maghiară*. Ei au fost toți pedepsiți.

Bunăvoința ce Romîni au văzut că are Curtea față de ei i-a îndemnat să facă unii pași de mare însemnătate în ce privește *cultura națională*. Cer adică permisiune ca în Sibiiu să scoată *un ziar menit a lumina îndeosebi pe preoți*, „poporul întreg în favoarea căruia s'ar scrie, nefiind la acel grad de cultură ca între el citirea și scrisul să fie generale“. Preoții ar comunica însă, Duminicile și în sărbători, și poporului cele ce scriu în foaie. Lucrurile erau puse la cale așa: foaia să apară în tipografia lui Martin Hochmeister, în ediția unei societăți anonime. La 26 Maiu 1789 guvernatorul conte Bánffy Györvy recomandă Împăratului să conceadă lui Hochmeister tipărirea și trimiterea prin poștă a acestei foi. La cererea Curții s'a înaintat și programul foi (de caracter literar și aducînd știri, mai ales despre războiu, apoi numiri și înaintări), censor era destinat să fie inspectorul școalelor romîne Eustatovici. Împăratul a dat concesie.

Deși foaia n'a apărut, este totuși interesant a se ști, că cei care erau să-i ajute pe Romîni în afacerea aceasta, au fost *francmazoni*. Atît tipograful Hochmeister, cît și guvernatorul Bánffy erau membri ai lojei St. Andrei din Sibiiu. Cărturarii romîni St. Costa și V. Buruț de asemeni făceau parte din lojă și împreună cu Molnar, medicul oculist, cunoscut din revoluția Horea, erau să fie conducătorii foi.

De altminteri mai bine se poate vedea protecția Curții din urmă-

toarele fapte: La 1782 Iosif II numește inspector de școale (gr. cat.) pe George Șincai, muncii și străduinții căruia se poate mulțumi că în decurs de 12 ani între Românii gr. cat. se înființează 300 școli populare (pană atunci aveau, după cum reiese din documentele Hurmuzaki, numai 10). Pentru ridicarea Românilor gr. orientali, Iosif II de asemeni ordonă (4 Martie 1786) a se întemeia școli în comunele mari, iar prin ținuturile unde satele sînt mici și împrășliate, să se facă o școală comună, care să se susțină din didactru, iar dacă acesta nu ar ajunge, din fondurile de școală ale Ungariei și Ardealului. Pentru instruirea învățătorilor trebuincioși, a dispus a se ține un curs de 6 luni, la Timișoara și Virșeș.

Eroii redeşptării noastre naționale în această epocă și sub oblăduirea Curții s'au format. Activitatea lui *Samuil Klein*, *George Șincai*, *Petru Maior*, apoi *Țichindeal*, *Iorgovici*, *Bojinca*, *At. Șandor* cade chiar în epoca ce precurge marilor evenimente dela 1848—49. Școala acestei mari generațiuni a format și pe *George Lazăr*, care trecînd în Muntenia, pornește marele curent la care s'au încălzit toți fruntașii dela 1848.

După cum din porunca lui Iosif II s'au întemeiat la Temișoara și Virșeș școli *preparandiale*, așa—mai tîrziu—episcopul gr. or. Moga dela Sibiiu înființează și el o preparandie, curs de 6 luni, pentru tinerii gr. or. și peste tot se pornește acolo o mișcare culturală despre care *Petru Maior* scrie: „Ori cit de puțină avere au avut neuniții din Ardeal, n'au trecut de cit doi ani dela stabilirea episcopului în Sibiiu, și ei iute au înființat seminar pentru preoți, iar *grația împărătească* li-a conces, ca anual 4 tineri neuniți ardeleni să studieze teologia în *Viena*, să poată fi apoi profesori în seminarul d'acasă. Cit privește școlile de prin sate, neuniții i-au și întrecut deja pe uniți în Ardeal“.

Nu e, cu un cuvînt, nici o mișcare, al cărei îndemn ori sprijin să nu fie Curtea din *Viena*.

Este deci lesne de înțeles, de ce, chiar la începutul evenimentelor dela 1848—49, pe Romîni îi vedem fără ezitare, în tabăra împărătească.

Ioan Russu-Șirianu

Din Basarabia

Cu tot haosul ce a cuprins întreaga împărăție rusă, cu toate opintele desnădăjduite ale reacțiunii, adîncile nevoi ale vieții nu pot fi înădușite, nici sofisticate, chiar în colțul cel mai întunecat al Imperiului, cum e oropsita Basarabie.

În această provincie, de un veac uitată de Dumnezeu, dată pradă „adevăraților ruși“, cu nume ca *Crușevanu*, *Bulațelu* și *Voloveiu*, atîta timp se privea ca o crimă de stat simpla constatare că majoritatea covîrșitoare a locuitorilor ei nu sînt Ruși, ci „Moldoveni...“

Acum însă, deși cuvîntul „Romîn“ tot e încă pus la index, după ce am asistat la inaugurarea unei tipografii *oficiale* pentru tipărirea cărților bisericești „moldovenești“, la care au asistat guvernatorul și toate autoritățile superioare ale provinciei,—vedem deschizîndu-se bisericile pentru predicatorii romîni.

În adevăr, în ziua de 21 Noembrie a. c., cu binecuvîntarea părintelui protopop *Popovici*, în „Biserica Nouă“ din Chișinău, un tînăr inimos, d. *Hinculeț* a ținut o predică, *în romînește*, intitulată „Învățătura în ziua Aducerii în biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu“.

Predicatorul a știut să prefacă amvonul bisericesc într'un altar al culturii naționale.

Pentru ca să vedeți, ce pot auzi astăzi în biserică bieții „Moldoveni“, reproducem partea finală a cuvîntării d-lui *Hinculeț* care e un adevărat eveniment în viața noastră publică :

„Vă e cunoscut, fraților, că țara noastră, Basarabia, e locuită mai mult de Moldoveni, de un popor, care nu alît de mult e alipit de Rusia, dar care în multe împrejurări și-a dovedit credința sa către Rusia. Chiar la alipire poporul moldovan, în puterea manifestului Împăratului Alexandru I Binecuvîntatul, a primit dreptul la sine-cîrmuirea după obiceiurile sale și în limba sa părintească. Dar cu vremea pentru scopurile rusirii, limba moldovenească încetul cu încetul a început a se scoate din dregătoriile stăpînitore locale, din școli, mai pe urmă și din Bisericile Domnului,—cea ce mai ales e trist. Dar Moldovenii mulțumită măsurilor aceste nu s'au prefăcut în Ruși, însă au început numai

în privința culturală a rămânea de alte popoare. Iar din pricina neștiinții, a întunericii său și a sărăciei, poporul acesta este obișnuit și desprețuit de celelalte popoare ce trăesc la un loc cu el, s'a făcut de rîs la alții, s'a făcut basm între popoare: chiar și numele Moldovanului s'a făcut un nume de sudalmă, iar mulți Moldoveni după obîrșie, se lea-pădă de poporul lor. Dar parcă poporul acesta nu e atît lipsit de daruri sufletești, nu e atît obișnuit de Dumnezeu, că nu s'ar mai putea rîdica din starea lui grea de față! Nu, asta nu se poate spune: poporul moldovan și celui rus i-a dat din sinul său oameni mari, ca Petru Movilă și alții.

.....„Nu sfințește oare însuși Isus Hristos dreptul, ba chiar datorita fiecărui popor a se ruga sau a vorbi cu Acela, care a zidit toate neamurile și limbile lor, în limba lui părintească? Dar acum nu mai e departe vremea aceea cînd și pentru fratele nostru cel mai mic, pentru țăranul moldovan mai strălucitor va răsări lumina lui Hristos, cînd și el va lăuda pe Dumnezeu în limba lui. Acuma s'au și pus cîteva începuturi bune în această privința. Cu bine-cuvîntarea arhi-păstorului nostru, preaosfințitul Vladimir, s'a deschis tipografia moldovenească, unde s'a și început a se tipări cărți bisericești moldovenești; în seminarul duhovnicesc local se introduce limba moldovenească, iar în școala eparhială de fete ea se și predă. Și noi credem, că e aproape și vremea aceea, cînd limba aceasta va fi dată aceluia care are mare nevoie de ea,—țăranelui sătean moldovan, cînd limba moldovenească va fi introdusă în școlile începătoare.

„Dar, fraților, nici o împiedicare să nu ne desbată pe noi de la lucrul sfînt al luminării copiilor noștri proprii. Nădăjduindu-ne în ajutorul lui Dumnezeu, cu toate ce ne e în putință, să biruim toate împiedicările, ce ne stau în cale. Taților și mamelor! Dați școli copiilor voștri—și fetelor și băeților. Acolo ei vor învăța legea lui Dumnezeu, acolo ei vor cunoaște binele și lumina, și vor crește Ziditorului întru slavă, vouă spre mîngîiere, bisericii și pămîntului părintesc pentru folos.—Amin“....

Amin!....

* * *

În aceeași ordine de idei trebuie să semnalăm înființarea, de acum cît-va timp, de către preoții Basarabeni a societății bisericești și culturale cu nume de „Frățimea Nașterii lui Hristos“, în scopul, arătat în statute, de „a da poporului moldovenesc din Basarabia material de citire în limba națională“. Până acum „Frățimea“ s'a mulțumit să tiparească numai predici—traduse în deobște din rusește de părintele M. Plămădeală,— pe care le trimite pe la toate bisericile din provincie, spre a le ceti poporenilor.

Astăzi se agită ideea de a lărgi activitatea „Frățimii“. În No. 53 din „Basarabia“ un preot de sat, ale cărui inițiale din iscălitură „I. F.“ îl descopere tuturor Basarabenilor, publică un apel în acest scop, din care extragem pasagiul caracteristic:

„Și predicile sînt folositoare, dar în ele numai nu se poate să

se încheie tot lucrul „*Frățimii*“. Ea ar trebui să facă mult mai mult. Spre pildă ar putea scoate la lumină pentru Moldoveni abecedare, dicționare și alte cărți de învățătură, cărți de științe, din istoria Bisericii, din istoria cetățenească, din istoria culturii, vr-un jurnal poporan, ar putea organiza coruri moldovenești, lecții (conferințe) în limba moldovenească, și la urmă, ca un lucru de cea mai mare însemnătate, școli cu învățatura în limba națională. Lucrători s'ar afla, numai să nu se facă lucrurile de doi--trei preoți orașeni, ci să fie atrasă toată preoțimea eparhială (a diocezei),—și credem că mergînd pe calea asta, *Frățimea* ar merita și ar dobîndi mulțămirea cea mai mare din partea poporului moldovan“....

* * *

Cu toate că sînt abia cite-va luni decînd administrația recunoaște existența „Moldovenilor“ în Basarabia, încercările de a deștepta țărăniimea n'au rămas fără roade. Dacă în adunarea Zemstvlului din Chișinău, țărăniia *au votat* împotriva școlilor romînești,—în aceste adunări toată discuțiunea se ține în limba rusă, pe care ei n'o înțeleg de loc, bieții oameni nici nu știau cum și pentru ce votează !...

Dar activitatea culturală, și mai ales propaganda ziarului „Basarabia“, înmulțește pe zi ce merge manifestațiile ca aceia, despre care scrie corespondentul ziarului constituționalilor-democrați *ruși* din Chișinău, „Bessarabsca Jizn“, în N-ruI din 29 Noembrie a. c., din comuna *Valea Perjei*, jud. Benderi.

Comuna Valea-Perjei, spune corespondentul, cuprinde în realitate două părți distincte : partea de sud, locuită de Moldoveni, care au și dat numele acestei comune, și cea de Nord locuită de Bulgari, ce s'au așezat acolo mai tîrziu (fiind aduși de Ruși în calitate de „coloniști“). Populația moldovenească formează cam o cincime, iar cea bulgărească cam patru cincimi din numărul total al locuitorilor comunei. Din punctul de vedere administrativ comuna formînd o singură obștie, în adunarile plene ale obștiei comunale (la care după legile rusești iau parte toți locuitorii vrîstnici), Bulgarii firește majorizează pe Moldoveni în toate chestiunile. Pentru a scăpa de această stare de „subjugare“ (ghilemelele aparțin corespondentului), Moldovenii din Valea-Perjei stăruie să fie despărțiți într'o obștie comunala deosebită. În cererea lor ei aduc argumente solide, care dovedesc necesitatea de a se satisface această stăruință. Toată lumea deci credea, că Moldovenii vor reuși în sfîrșit în năzuințele lor de „autonomie“ (iarăși ghilemelele corespondentului). Cu toate aceste, astăvară s'a primit o înștiințare oficială, cum că stăruința Moldovenilor e lăsată fără urmare. Dar Moldovenii nu s'au supus, ci s'au adresat din nou către administrația provincială, insistînd ca să le arăte motivele pentru care dreapta lor cerere a fost respinsă. Administrația a însărcinat atunci pe „Zemski nacialnic“ local ca pe de o parte să „convîngă“ pe Moldoveni

să renunțe la cererea lor, iar pe de altă parte să ancheteze dacă *toți* Moldovenii doresc separațiunea, sau numai îi îndeamnă cîți-va indivizi („instigatorii!“). În ziua de 19 Noembrie a. c. „Zemski nacialnic“ a adunat toată obștia Moldovenilor și le-a „propus“ să voteze împotriva separațiunii. Moldovenii au răspuns prin refuz *unanim și categoric*, și au rugat din nou pe „Zemski“ să stărue ca dorința lor legitimă să fie satisfăcută mai curînd.

Atunci „Zemski“ a declarat oamenilor, că cererea aceasta „va fi supusă spre deliberare și hotărîre înaltului Senat“....

Adică, paște murgule!....

* * *

Da, viața nu stă în loc. Chiar în Chișinău, desigur cel mai reacționar din toate orașele mari ale imperiului, asistăm din cînd în cînd la manifestații neobicinuite. Așa în ședința „Dumei orașenești“ (Consiliul comunal) din 24 Noembrie a. c. un consilier a interpelat pe primar, vestitul d. P. Sinadino, în privința îndepărtării din serviciu de către inspectorul școlar a unei institutoare, „pentru motive politice“. Cu această ocazie s'au auzit niște rostiri extraordinare pentru acest Consiliu, majoritatea membrilor căruia e poreclită „huligani“ de către presa locală. Mulți chiar și-au exprimat neîncrederea în „înaltul guvern“ și s'au îndoit că se va da vr'o urmare protestului lor. La aceasta —horribile dictu!— însuși d. P. Sinadino a răspuns, că „acum au trecut acele vremuri cînd *Petersburgul* (ce fineță!) putea să nu bage de samă protestul nostru, acum acolo ascultă cu multă atențiune ce se vorbește în adunările reprezentanților societății, și, probabil, ca răspuns la plîngerea noastră se va primi *unde trebue* (iar!) o mică telegramă, și noi vom căpata o satisfacție deplină“....

Ca rezultat : Consiliul a hotărît să stărue pentru reintegrarea institutoarei în chestie, și de a aduce la cunoștința Ministrului de Instrucție actele abuzive ale inspecției școlare....

* * *

Pentru moment deasupra tuturor grijilor și a sforțărilor de deșteptare culturală se ridică chestiunea palpitantă a alegerilor apropiate pentru Duma Imperială.

Dar în această privință, precum și asupra situațiunii anormale create în Basarabia prin restrîngerea „pe cale de interpretare senatorială“ a drepturilor electorale ale răzășimii noastre, voi vorbi altă dată.

M. Costea

Miscellanea

MILITARIZAREA ȘCOLILOR.

Noua organizare a școlilor pusă în practică cu începerea anului școlar curent a stîrnit deodată un potop de discuții pro și contra. Nu e ziar ori revistă, care să nu-și fi spus cuvîntul său în această chestie; numai „*Revista de Filozofie și Pedagogie*”—organ al singurei „*Societăți Pedagogice*” din țară—nu și-a exprimat încă părerea. Aceasta nu dovedește însă că cei peste optzeci de pedagogi, fondatori ai Societății, n-ar avea o atitudine hotărîtă față de noua reformă, ci ne arată numai faptul că No. 2 al revistei-organ se află în preparație încă dela apariția No. 1 din Ianuarie a. c. S-așteptăm dar cu încredere răspunsul indicat ca cel mai competent.

Lupta încă e inverșunată, și n-ar fi imposibil să dăm numele tuturor acelor care și-au rupt lăncile în acel *tournois* pedagogic, iar mulțimea autorilor streini, depe toate continentele, care au fost citați—de multe ori cu adresele greșite—să coroboreze provocările combatanților, întrece cu mult numărul autorilor indigeni.

Oratoria publică de tribună a fost și ea pusă în serviciul acestei aprinse discuții, și atunci d. *Al. Xenopol*—însărcinat de Minister—a avut prilejul să dovedească că, nu numai în chestii de estetică literară, d-sa poate să atingă o îngerească abnegație.

La un moment dat tabăra militaristă a pus în retragere pe adversari prin o ingenioasă perfidie jubiliară: „*Regele Carol ca pedagog...*” scris negru pe coperta roșă a unei reviste foarte răspîndite, înșinua reinvierea chestiei, prea arhaice acum, a antidinasticizmului. Viclenia însă n-a reușit, panica a dispărut; și, antimilitariștii au cîștigat acum un aliat invincibil: pe d. *Gh. Panu*, care fără să citeze vreun rege pedagog, dărimă fără cruțare toate argumentele militariștilor.

Noi, deși recunoaștem dreptatea d-lui Panu, întru-cît privește rațiunea pedagogică, avem totuși o îndoială în ce privește rațiunea de stat. Pedagogul e chemat să fasoneze tinerele generații în vederea unui ideal; idealul însă etico-social al unei epoci istorice trece peste competența pedagogului:—el e determinat de o sumă de factori politico-sociali-economici care numai în mințile oamenilor de stat își găsesc sinteza lor de-

finitivă. Fixarea idealului educației publice cade în răspunderea conducătorilor țării, căci ei sînt în măsură, mai mult decît ori care alții, să cunoască momentul istoric al țării pe care o conduc. Puțini pot pricepe marele secret al conducerii popoarelor! Sînt momente în viața unui popor cînd el trebuie să rupă brusc cu tradiția trecutului! Și, mare răspundere au, în fața Istoriei nepărtinitoare, îndrumătorii neamurilor! Sînt semne netăgăduite, care, pentru acei care vor să vadă, ne arată că trebuie să rupem cu inerția noastră tradițională; necesități inexorabile ne îndreaptă spre o nouă stea polară: *Expoziția Națională* a exhibit Europei întregi uimitoarea dezvoltare a țării; excedentul bugetar învederează excelenta stare materială a populației rurale! În toate timpurile o situație similară a făcut pe popoare să părăsască politica pașnică și să se gîndească la o politică de expansiune: cuceriri și colonizări. Oare conflictul cu Grecia nu ne arată încotro se vor îndrepta tinerele noastre batalioane; iar curentul crescînd de emigrare nu e oare un simptom al politicii noastre coloniale? Atunci să se spue odată,—căci pregătirile noastre războinice nu mai sînt un secret pentru nimeni,—că nu mai e vorba de o modestă reformă școlară, ci de dublarea armatei noastre de campanie, așa cum glăsuște art. 6 din lege: „*Întreg teritoriul regatului român se împarte în cinci regiuni școlare militare, corespunzătoare celor 4 corpuri de armată și diviziei din Dobrogea*“. Dar ca în toate legile votate în grabă—și aceasta trebuia să fie votată în grabă—lacunele nu lipsesc. Pentru ce liceele din Tulcea, Constanța, T. Severin nu s'au încorporat flotilei marine și dunărene; și pentru ce Externatele de fete nu s-au încorporat serviciului crucii roșie? Credem că Parlamentul nu va întîrzia să facă să dispară și aceste lacune, și o nouă sumă se va adăugi pe lingă cei 800,000 lei anual ceruți deja de actuala reformă. Pentru scopuri mari meschinăriile bugetare sînt totdeauna primejdioase. Și oare n-ar fi nimerit ca rectorii Universităților să fie înlocuiți prin generali, iar Ministerul de Interne să fie contopit cu cel de războiu?—Dar atunci e un Minister mai puțin!

ÎNVIEREA LUI DANTE ȘI PĂȚANIA UNUI FILOSOF AZIATIC.

Vestea surprinzătoare a învierii divinului cîntăreț al Infernului ne-o aduce revista ieșană Arhiva (Director A. D. Xenopol), la al cărei succes crescînd se pare că s'ar fi decis să colaboreze și ilustrul florentin, cu un interesant studiu în proză. Iată și termenii în care ne împărtășește „Direcția“ această știre negreșit îmbucurătoare pentru întregul univers, dar mai ales măgulitoare pentru noi Leșenii:

„Atragem luarea aminte a cetitorului asupra acestui frumos studiu al lui Dante, scris cu atîta cunoștință“...

În realitate, și fără multă bătaie de cap, cetitorul Arhivei va recunoaște că are înaintea sa o simplă reclamă a Direcției și că nu „poetul“ s'ar fi decis să facă în Arhiva vre-un studiu asupra d-lui Al. G.

Mavrocordato, ci că, din potrivă, acest din urmă scriitor, un sirguincios bibliofil, a început să-și publice acolo, într'un studiu *asupra* lui Dante, impresiunile sale culese din lectura poetului și a numeroși scriitori dantologi.

Reușit-a acum într'adevăr d. Mavrocordato să aducă vr'o contribuție inedită la cele câteva kilometri de bibliotecă dantologică existentă? Aceasta nu se poate încă ști, de oarece studiul său nu este publicat până acum în întregime. Avem însă tot dreptul să ne așteptăm la o lucrare serioasă, mai ales dacă ținem samă de spiritul critic de care autorul a dat dovezi și în alte împrejurări, iar mai ales în următoarea :

Era o mare nedumerire istorică în privința circumstanțelor care au însoțit încheierea păcii dela Prut, între Ruși și Turci, la 22 Iulie 1711. Și nedumerirea venea din faptul că deși Rușii fuseseră cei bătuți, totuși Turcii s'au mulțumit a le dicta—spune d. A. D. Xenopol în Ist. Rom. vol. IV pg. 520—numai „niște condiții care pentru o pierdere obicinuită ar putea părea îndestul de grele, dar care erau nimica în asemănarea cumpenei din care scăpa pe țarul”.—Cum să ne explicăm această generozitate turcească ?

Voltaire, un contemporan al evenimentelor, o tâlmăcește prin mituirea Vizirului, sau cel puțin a locoșitorului lui, care comanda oastea turcească. Deși mai lîrziu el a revenit asupra acestei legende, atenuînd-o, totuși prima versiune a trecut la toți scriitorii și istoricii posteriori. Este însă de remarcat că dintre contemporanii războiului, în afară de Voltaire, acea legendă nu o mai pomeneste decît un Suedez anonim, în raportul adresat prin Anton Otto, principelui Eugen de Savoia.

În fața acestui izvor de informație, avem pe istoriograful nostru N. Costin și I. Neculcea, acest din urmă chiar martor ocular al împrejurărilor, în calitate de hatman al domnitorului Cantemir. Ambii acești cronicari nu numai că nu pomenesc nimic de mituirea Vizirului, dar afirmă amîndoi un fapt care înlătură chiar cu dese-vîrșire o așa ipoteză. Ei ne spun că pacea ar fi fost cerută nu de către Ruși, ci de Turci, așa că cei de'ntăiu nu aveau nici o nevoie să recurgă la mituire. Atunci, întrebarea este de ce Turcii, învingători la Prut, cereau pace ? Și cronicarii răspund : pentru că fuseseră demoralizați de furia cu care Rușii se luptaseră contra Ienicerilor, că acești din urmă refuzau să deie un nou atac, etc. etc... Alături cu aceștia, D. Cantemir nu pomeneste nici el despre mituire, dar spune, dimpotrivă, că pacea a fost propusă de Ruși și nu de Turci.

Acestea erau izvoarele cunoscute până dăunăzi, pe care avea să le cearnă critica noastră istorică. Cel de'ntăiu care a relevat contradicciunile lor, a fost Mihail Cogălniceanu, acel genial diletant în atîtea ramuri ale culturii noastre naționale. Într'o carte publicată la Iași în 1845, el îmbrățișează punctul de vedere al cronicarilor și declară false ambele aserțiuni : și că pacea ar fi fost cerută de Ruși, și mituirea Vizirului.

În acest stadiu moștenește chestiunea d. A. D. Xenopol care, în 1891, face să apară vol. IV din a sa Istorie a Românilor. Să vedem cum o rezolvă „marele nostru istoric.”—În privința propunerilor de pace, d-sa este categoric : Rușii sînt acei care le-au propus și nu Turcii ; iar această părere a fost confirmată acum în urmă și prin noile dovezi aduse de d. Al. G. Mavrocordato, dintre care una peremptorie dar necunoscută d-lui A. D. Xenopol, anume mărturia chiar a țarului Petru cel Mare.

Rămîne acum a doua parte a problemei : Ce putea determina pe Turci să accepte pacea în condiții așa ușoare pentru Ruși ?—Aici d. Xenopol este mai eclectic : pe de o parte reproduce argumentele întilnite în cronicari, precum și unul al cărui izvor d. Mavrocordato nu-l găsește nicăiri (scrisoarea Sultanului către Vizir prin care-i ordonă să primească propunerile de pace); iar pe de altă parte, d. Xenopol primește și legenda mituirii, după cum se poate vedea din următoarea citație : „...toate aceste (împrejurări) întărite de Ruși și prin daruri însemnate făcute Vizirului, adunate dela toți ofițerii armatei, din inițiativa împărătesei Caterina. Neculcea spune că i s-ar fi dat până la 800 pungi”. Dar pe ce izvoare, credeți căși sprijine d. Xenopol această afirmare de mituire ? Pe Voltaire,—care renunțase la ea ? Nu ; ci pe anonimul Suedez, și pe cronicarul nostru Neculcea (Letopisețele II p. 363) !

Aici intervine d. Al. G. Mavrocordato—autorul studiului lui Dante—învederînd nu numai însușiri de asiduu scocioritor de izvoare, ci mai ales, un spirit critic care lipsește chiar unora dintre marii noștri istorici. Iată, într'adevăr, ce valoare acordă d-sa celor două izvoare citate de d. Xenopol :

1°) Mărturia anonimului Suedez nu are nici o valoare, de oare ce cuprinde numai niște *propos de garde*, care se scornesc cu prilejul oricărei înfrîngerii. Dacă mituire ar fi avut loc—se întreabă d-sa cu drept cuvînt—nu ne-ar fi relatat-o reprezentantul mai serios, la fața locului, al regelui Carol XII, anume Poniatovski, care nu pomeneste nimic despre așa ceva ?

2°) Dar ceia ce este și mai curios, este că Neculcea, la locul citat de d. Xenopol (Letopiseți II p. 363) nu pomeneste nimic de mituire, de oare ce el se ocupă acolo de a treia domnie a lui Racoviță !... Mai mult încă—zice iarăși cu drept cuvînt d. Mavrocordato—Neculcea nici n'ar putea să spuie nicăiri așa ceva, căci „acel cronicar pretinde că *Vizirul* a trimis soli de pace : prin urmare nu i se puteau oferi (acestuia) pungi, cînd i se acorda lui cererea...”

Dar d. Xenopol este nu numai istoriograf și critic istoric, al cărui discernămînt în alegerea izvoarelor și metoda științifică în citarea lor, d. Mavrocordato ni le pune așa de bine în evidență ; d. Xenopol are și pretențiuni de a face filosofie istorică, prin articole publicate în diferite reviste străine și prin conferințele sale ținute la diverse congrese... Iată cum îl apreciază d. Mavrocordato și în această privință. Cităm textual :

„D. Xenopol a găsit și o altă cauză pentru scăparea lui Petru ;

el scrie în istoria IV, 519: „Fatalitatea însă înscrisese în cartea destinelor omenеști viciață pentru Rusia și moartea pentru Turcia“.—Nu cunoșteam pe distinsul nostru concetățean ca atât de convins fatalist—exclamă d. Mavrocordato—și nu ne așteptam la această aziatică tălmăcire“.

„Aziaticul“ filosof istoric nu a răspuns însă până acum la nici una dintre aceste critici, deși ele i-au fost făcute în chiar propria sa revistă Arhiva (Anul XVI, No. 11) pusă sub direcțiunea d-lui A. D. Xenopol....

Iar cunoscînd această împrejurare, cetitorul nu numai că va aștepta de la d. Mavrocordato lucruri inedite și asupra lui Dante, dar va găsi și foarte îndreptățite laudele pe care d. Xenopol i le face cu anticipare și cu netăgăduită competență....

ULTIMUL „DECRET“ AL D-LUI N. IORGA.

În No. 57 al „Neamului românesc“ dl. N. Iorga decretează:

„Facultatea de științe din Iași putea să nu aleagă din nou ca decan pe d. P. Bujor, după cele petrecute acum de curînd“...

Ori-cît ne-am fi obicinuit să primim cu seninătate decretul și sentințele d-lui Iorga, de astă dată acest ton apocaliptic ne cam îngrijește.

DI. P. Bujor a fost ales decan de *unanimitatea* colegilor săi, — profesori ai facultății de științe, (între care sînt mulți buni creștini) într'un glas l'au găsit vrednic de încrederea lor.

Socoate profesorul de Istorie din București, că e cuviincios, în împrejurări date, să lanseze cu tonul de *Pontifex maximus* al culturii romînești, o anatemă, fără nici o motivare sau justificare?

Dar, în fond, pentru ce, mă rog, d. Bujor n'ar mai putea fi decan al facultății de științe?

Pentru că a îndrăznit să polemizeze cu d. A. C. Cuza în chestia „sf. aghesme“?

Papa cel alb din București nu se mulțumește să se creadă infailibil el însuși, ci, ca cel chemat să lege și să deslege „harul“, conferă infailibilitatea și Papei celui negru (ad majorem Dei gloriam...) din Iași?...

Și cînd te gîndești, că până și împăratul Wilhelm a fost silit să accepte ca rector la Universitatea din Berlin pe profesorul de *teologie* Harnack, care în critica dogmelor și a tradițiilor creștine, în unele privinți, merge mai departe, chiar decît un Renan sau Strauss!...

În ce atmosferă de intoleranță medievală ne afundăm?

EFACT ȘI CAUZĂ.

Adeseori vedem apărînd, în broșură, articolele mai însemnate publicate în unele reviste. Iar cauza acestui fenomen este lesne de găsit: în dorința autorilor de a da lucrărilor lor o publicitate încă și mai întinsă decît aceia de care se bucură revistele respective.

Cum că fenomenul acesta—dealtmintrelea așa de răspîndit—nu ă

putut scăpa nici sagacității celor care diriguiesc „Revista Idealistă“, nu mai rămîne nici o îndoială; îndoielnic este numai dacă pătrunderea lor ascuțită s'a putut ori nu ridica dela efect până la cauza eficientă...

Și negativa este mai probabilă, de oarece noi nu am putut trage nici un folos din ultimul număr al menționatei reviste, tocmai din pricina că il cetisem aproape în întregime în broșurile voluminoase, primite dela d-nii Alimănișteanu și Djuvara, înainte ca d. M. G. Holban să fi apucat a le adăposti în escelenta sa arhivă....

O PĂRECHE ORIGINALĂ.

Cine ar putea măsura, de pe acum, înriurirea exercitată asupra contemporanilor și urmașilor săi de către marele nostru poet Eminescu, pe care d. A. D. Xenopol îl numește cu drept cuvînt „soarele poeziei romîne“?—Și cînd ne punem această întrebare, noi nu ne gîndim nici o clipă la tehnica lui minunată, a cărei formulă fecundează de mai bine de două decenii atîția crieri fără originalitate, dînd naștere tuturor acelor *surrogate* și *succedanee* eminesciane, care umplu coloanele unor anumite publicațiuni, precum și „coșurile“ revistelor mai serioase. Ci ne gîndim la influența deprimantă pe care poetul a exercitat-o asupra unei întregi generațiuni—lipsită și din alte cauze de orice entuziasm—prin al său desgust de vremile actuale și prin căutarea unui ideal nu în viitorul întunecat—mai greu de răzbătut fără o serioasă cultură științifică—ci în vremile pentru noi scurse pentru todeauna, pe care le acopere însă, praful strălucitor al unei poezii de cinci ori șase veacuri....

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este....

Eu te-aud, te văd, te caut....

Această înriurire a poetului ar trebui mai ales cercetată, și ea a fost mare, nemăsurată, pentru că își hrănea puterea ei, veștejitoare de avînturi, cu laptele supt din chiar psihologia noastră etnică și din cronicile noastre bătrîne, din experiența individuală a unui traiu cu desăvîrșire chinuit și din speculațiunile cele mai nouă ale filosofiei predominantoare.... Cine nu cunoaște, într'adevăr, și biografia tristă a poetului și încercările recente, ale unuia dintre harnicii noștri scriitori, de a diseca în opera lui Eminescu însuși scheletul filosofiei kantiane?

Ei bine, acestui biet Eminescu, floare cu un parfum dulce și delicios, dar neprielnic și poate chiar deleter pentru organismele necrescute într'o sănătoasă filosofie a vieții,—pe care noi, încă până eri, îl socoteam numai drept o rară și stinghere eflorescență a literaturii noastre sărăcăcioase,—i s'a găsit înșfîrșit o păreche—și ce păreche originală!—cultivată în sera așa de intelectuală a călugărițelor dela Notre Dame de Sion....Iar pentru ca cetitorul să nu ne bănuască vr'o intențiune zeflemistă, noi vom cita aici textual cuvintele inventatorului, care este însuși d. A. D. Xenopol, fostul până dăunăzi rector al universității ieșene și încă și astăzi membru—numai în secția istorică, este adevărat—al Academiei romîne:

„Riria—zice d-sa—are un adevarat cult pentru Eminescu, pe care l-a slăvit în mai multe scrieri ale ei. Ea are, în chipul ei de a cugeta *a-sămănarea mare cu marele poet*”), nu e imitatoare, ci *părechea lui originală*“.

Și d. A. D. Xenopol, care este convins—dealmintrelea ca și noi—că însușirea sa de membru al secției istorice din Academie, nu-i este suficientă spre a fi crezut pe cuvânt, mai ales în materie de estetică literară, își dă osteneala a-și sprijini afirmațiunile sale cu numeroase citații. În acest scop, d-sa alege o „minunată elegie, una din cele mai duiioase ce s'a scris în limba română“, pe care transcriind-o în ultimul număr al revistei sale Arhiva, se îndeletnicește acolo cu frumusețile nebuloase ale poetei, trudindu-se să le limpezească publicului în adnotări extravagante, pe care regretăm că nu le putem reproduce pentru cea mai mare delectare a cetitorilor noștri.

Și d. Xenopol își încheie opera astfel : „Riria este vrednica urmașă a lui Eminescu. Critica nepărtinitoare, când îi va veni timpul să-și rostească verdictul asupra marelui poete, nu va putea decît să întărească această judecată“.—Afară numai—bine înțeles—dacă nu va găsi că „această judecată“ avea nevoie, ea însăși, de oarecare întărire !...

DISCURSUL CONTELUI ANDRASSY.

Toată presa de peste munți comentează cu viociune cuvîntarea în parlamentul din Budapesta a contelui Andrassy, micul fiu al marelui om de stat și ministru în cabinetul Wekerle

Și acest discurs e în adevăr caracteristic pentru criza prin care trece „statul național maghiar“.

În adevăr, oamenii de stat maghiari pînă acum nici nu vroiau să recunoască existența unei chestiuni a naționalității în Ungaria; chiar actualul prim-ministru, d. Wekerle, acum doi ani a declarat la o întrunire publică din Baia-Mare, că el „nu cunoaște ast-fel de chestiune în Ungaria“,—cel mult dacă miniștrii simțeau nevoea de a-și justifica măsuri violente împotriva „agitațiunii iredentiste“.

Cu toată violența cuvîntării sale, contele Andrassy e silit să recunoască, însfirșit, că „aziă-zi e cu nepuțință de a despoia de caracterul său național o populațiune de mai multe milioane“, și că „raportul real de putere în Ungaria se prezintă cu totul alt-fel decît, de pildă, în Germania față de Poloneji, și deci ar fi o greșeală, dacă Maghiarii ar urma o politică pe care Germanii o aplică Polonejilor“... În sfirșit, ministrul renunță și la arma comodă a învinuirii de iredentism,—dar în schimb acuză cu vehemență pe deputații romîni că împărtășesc vederile... d-lui A. C. Popovici asupra „Austriei Mari“ !...

1) Nu numai în interesul estelice literare, ci chiar și pentru propria-i eleganță, ar fi de dorit ca criticul să fie mai precaut, atunci cînd se pune pe... *asămăluiri*!

Așa ?..

Dar aceasta poate justifica politica Maghiarilor? Cel mai bun răspuns îl dă marele ziar englez „Times“, care până acum în deobște manifesta multă simpatie pentru Unguri: condamnd tonul agresiv al lui Andrassy, acest ziar spune, că „Maghiarii n'au drept să vorbească în numele întregii țări, întrucît Ungaria este un conglomerat de neamuri, iar nu un stat național“!...

Acesta este rezultatul politicii *activiste*, care îi dă o nouă consacrare.

Nădăjduim, că pe această cale se va face cu încetul și educația politică desăvîrșită a Maghiarilor...

JUBILEUL „ARMONIEI“.

Societatea corală „Armonia“, din Cernăuți care, pe lângă dezvoltarea gustului artistic mai are și însemnătatea de a fi un centru național al Romînilor Bucovineni, și-a serbat jubileul său de 25 de ani în zilele de 25, 26 și 27 Noembrie stil nou.

Regretînd că nu ne-am putut îndeplini gîndul de a asista înșine la serbările fraților Bucovineni, sîntem nevoiți a face aici o scurtă dare de samă după ziarul „Voința Poporului“ din Cernăuți.

În prima zi, 25 Noembrie, a avut loc în localul societății, o *Convenire socială*, cu care prilej s'au ținut mai multe cuvîntări, de cătră mai mulți reprezentanți ai diferitelor societăți muzicale și studențești din Bucovina.

În ziua a doua, 26 Noembrie, a avut loc *Concertul*, în sala „Musikvereinului“. Doamnele, care au asistat, purtau costumul național și afluența a fost atît de mare că multă lume n'a putut încăpea în sală. Secretarul societății, dr. Em. Slușanschi, a ținut o cuvîntare și s'au executat o mulțime de bucăți naționale (coruri, cvartete, duete, solo etc).

Remarcăm—și vorbim în cunoștință de cauză, căci am auzit'o cîndva, sub stîncile care încoronează Rarăul dela Cîmpulungul Bucovinei—pe d-na Aglaia de Onciul (pe-atunci d-ra Aglaia Lupu), care a interpretat, zice *Voința Poporului*, „în felul cum înțelege numai un suflet de artist de o sensibilitate deosebit de dezvoltată, două cîntece din comoara poporului: Senin și Furtună de I. C. Negruzzi, muzica de dr. E. Mandicewski și Doină Doiniță de Alexandri, muzica de Eugen Muntean.“... Tot D-na Aglaia de Onciul, împreună cu d. Litviniuc, a cîntat *Mama lui Ștefan cel Mare*, de Bolintineanu, muzica de George Dima.

În ultima zi, 27 Noembrie, a fost o *Serată*, la care doamnele au venit, în marea lor majoritate, în costumul național.

VILEGIATURA ÎN MOLDOVA.

O veste tristă pentru Moldovenii iubitori de natură, mai ales pentru intelectuali—in cea mai mare parte profesori—care găseau pentru nervii oboșiți de încordarea unei munci grele, vara, în tăcutele mănăstiri

din județul Neamț, liniștea, farmecul și răcoarea: Sinodul, printr'un vot expres, interzice vilegiatura la Mănăstiri.

Motivul, probabil, e de ordin moral. Nu știm cum vor fi glăsuind canoanele, dar *faptul* că mănăstirile noastre n'au avut niciodată caracterul claustral al celor din Apus, ceea ce a stîrnit mirarea unui Kotzebue (vezi *Din Moldova*: „*Mănăstirea Tomnatica*“), *faptul* că „vilegiatura“ în mănăstiri e foarte veche, de pe cînd lumea era mai pioasă decît astăzi, *faptul* că sub atîți Mitropoliți ea a fost îngăduită, sub Mitropoliți ca Iosif Naniescu, care a fost un sfînt, ultimul din linia Dosofteilor și a Veniaminilor,—toate acestea ne dovedesc cum că canoanele ori permit ori, cel puțin, nu se opun „vilegiaturii“ la Mănăstiri.—Așa dar motivul, încă odată, trebuie să fie de ordin moral.

Trebuie să se fi invocat cine știe ce întîmplări „lumești“ care ar sfîinjeni „sfințenia“ călugărilor și călugărițelor, ...care au renunțat la lume.

Pe cît știm, vizitatorii din orașele Moldovei, în genere oameni serioși, cu poziție socială, cu familie, nu pot fi o primejdie mai mare pentru „morală“ mănăstirilor, în cele două luni de vară, decît contactul permanent al călugărilor și călugărițelor cu satele sau cu orașele dimprejur, —știut fiind că Mănăstirile noastre sînt ca orice alt sat, în care se intră cu deplină libertate și din care se iese cu deplină libertate...

Ni se spune că acel care a inspirat această măsură, care a cerut-o chiar, este I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei, care, în îngrijirea ce o poartă bunului mers moral al Mănăstirilor, dovedit și prin deseale sale inspecții, ar fi fost alarmat de unele lucruri întîmplute la Mănăstiri vara, lucruri de sigur mai rare decît cele întîmplute *nu* din cauza vizitatorilor.

Ei da, sînt efecte ale slăbiciunii omenești, care nu se pot înlătura decît prin sistemul absolut claustral din Apus.—Și I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei, om modern, foarte modern, sîntem încredințați că, conform și spiritului creștin, înțelege bine, foarte bine, slăbiciunile omenești, pentru care are mare, foarte mare comprehensiune,—de aceea dar ne permitem să-l rugăm în numele iubitorilor de poezia naturii, să intervină, pentru a se reveni asupra fatalei hotărîri....

CASA LUI CREANGĂ

O ruină părăsită, așezată în „valea plîngerii“ a „Țicăului“—rustica mahala a Iașilor—amintește astăzi foasta „bojdeucă a lui Creangă“, cătră care ar trebui să se îndrepte, cu pietate, inima ori căruj Român.

Dacă numeroșii prieteni, în viață, ai lui Creangă—printre care sînt mulți în stare a-și da samă de valoarea reală-a marelui scriitor—sînt prea absorbiți de învălmășala luptelor politice ca să-și mai aducă aminte: de fostul lor prieten, sperăm că actualul Primar care, se pare nu pune interesele materiale și morale ale comunei mai prejos de interesele electorale, va lua măsuri de restaurare și păstrare a modestei locuinți, unde, odată s'au produs unele din capo d-operile literaturii noastre.

Dorim din toată inima să nu fim dezamăgiți.

UN RECENSAMENT „No 2“

D. O. Densușianu face în *Viața Nouă* dela 1 Decembrie următoarea recenziune :

„Voluminoasa scriere a d-lui Erbiceanu e plină de lucruri (ne) interesante: teorii frumoase (banale), argumentări (ne) solide, idei largi (inguste). Ea (nu) atrage cu atît mai mult, cu cit în știința dreptului, scrierile românești bune (nu) sînt rare de tot... D. Erbiceanu e judecător de instrucție și, după cele ce citează și discută, un (ne) cunoscător al noilor teorii de drept... Cum lucrarea (nu) e scrisă curgător și atractiv, (nu) va fi de sigur de mare preț nu numai pentru avocați și magistrați—cum crede autorul—ci (nici) pentru restul lumii cu pretenții de cultură“...

Explicația procedului de *transcriere*, de mai sus, cetitorul o poate găsi în articolul „Specialistul Român“ din acest număr al revistei noastre, la pag. 495.

D. RADU D. ROSETTI REDIVIVUS.

Sămănătorul și-a luat însărcinarea să refacă virginitatea d-lui Radu D. Rosetti, primindu-l între colaboratorii săi. În numărul din 3 Decembrie al acestei publicațiuni, cetim următoarea epigramă mușcătoare la adresa stindardului țării, menită să-l facă din tricolor, roș de rușine :

Tu care reprezinți, temut
Iubita Țară Românească,
Din lemn de-al nostru ești făcut,—
Dar din mătase franțuzească.

Abil bărbat, d. Radu D. Rosetti! A știut cu ce să-l atingă la coarda simfioare pe criticul *Sămănătorului*! „Mătasa *franțuzească*“ este „iarba ferului“ cu care autorul a făcut să sară lăcata dela poarta revistei bucureștene.

Vorba lui Cațavencu către Popescu și Ionescu :

„Voi dascălii sînteți băeți buni, dar aveți un cusur mare: cum vă vorbește cineva de istorie, s'a isprăvit: are dreptate“...

P. Nicanor & Co.

Dicționarul Academiei și d. Sextil Pușcariu

De cîtva timp, Academia Romîna a făcut [d-lui Sextil Pușcariu] onoarea de a-l însărcina cu redactarea dicționarului limbii romînești, care a găsit în sfîrșit omul de realitate și de măsură ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capăt.

N. Iorga, *Neamul Romînesc*, 15 Oct. 1906.

„Junimea Literară“ din Suceava ne aduce, în al ei al XII-lea număr, un specimen din Dicționarul limbii romîne, pe care îl lucrează, din însărcinarea Academiei, d. Sextil Pușcariu.

Am cetit cu interes acest specimen, verbul „a ajunge“ și ne simțim datorii să spunem cîteva cuvinte asupra *metodului* adoptat de d. Pușcariu în alcătuirea dicționarului așa de cu nerăbdare așteptat de Academie și de unii cărturari romîni.

Și, mai întăiu, constatăm că d. Pușcariu, probabil pentru a răspunde cît mai *răpede* așteptărilor Academiei, s'a crezut în drept să-și însușească munca gata a d-lui Hasdeu, făcînd din dicționarul, pe care-l lucrează, o a doua ediție „revăzută“, dar necorectată a Etimologicului d-lui Hasdeu. Și poate că are dreptate d. Pușcariu de a renunța la o muncă personală, cînd, neavînd ceva nou de spus, găsește lucrul gata făcut.

Noi credem însă că d. Pușcariu ar fi făcut și mai bine, lucrul ar fi mers și mai *răpede* (și aceasta e condiția *primă* pe care o pune Academia), dacă ar fi transcris pur și simplu pe d. Hasdeu, fără să *mai schimbe unele exemple* și fără să *adauge unele explicații proprii*, cum e de pildă aceea că „adeseori subiectul e un abstract... de care complimentul fuge“, ori că mișcarea, pentru a ajunge undeva, „poate avea direcție orizontală, să plece de jos în sus sau de sus în jos“—*adaosuri* care, credem, nu vor fi spre folosul acestei a doua ediții a d-lui Hasdeu, care, probabil, va afla cu surprindere această *corectare* a sa.

Așadar, afară de aceste abateri arătate mai sus, încolo, atît *în înșirarea înțelesurilor cît și în explicările semantice și în exemple*, d. Pușcariu urmează atît de fidel pe d. Hasdeu încît, dintr'un punct de vedere, opera d-lui Pușcariu are o adevărată utilitate, dat faptul că *Etymologicum Magnum* nu se mai află în comerț.

Pentru a pune publicul în curent cu modul cum d. Pușcariu a „revăzut“ Etimologicul d-lui Hasdeu, vom face aici o dare de samă a specimenului publicat :

D. Pușcariu : „Înțelesul fundamental al lui „ajung“ este: „a uni

cevă cu ceva, a duce la olaltă capetele a două obiecte.—D. Hasdeu (Magn. Et. Rom. Tom. I, 1887, col. 617): „Sensul fundamental este latinul adjungo=ad+jungo“ unesc la o laltă prin capete un ce cu un ce“.

D. Pușcariu—trecînd la înțelesul figurat—: „Ceea ce se leagă sînt „cuvintele“ și scopul apropierii e „înțelegerea“.—D. Hasdeu: „Printr-o tranzițiune semasiologică imediată: „rejoindre l'un l'autre“=tomber d'accord, s'entendre, reciprocul „a se ajunge“ însemnează a se înțelege cu alții“.

După aceasta d. Pușcariu enumeră izolările: „A se ajunge (în vorbă, în cuvînt, la cuvînt, la sfat, cu prețul, cu firgul, din zestre)“ scriindu-le în șir și deosebindu-se prin aceasta de d. Hasdeu, care le înșiră unele sub altele în diferitele aîmiate în col. 618 și 619, realizînd astfel d. Pușcariu o adevărată economie de spațiu (căci a doua condiție pusă de Academie e *economia de spațiu*).—La sfîrșitul acestui înțeles, d. Pușcariu, *ca și d. Hasdeu*, grupează la un loc exemple în care „a se ajunge“ ar avea, cum zice d. Hasdeu, un „sens pejorativ“, măcar că în realitate nu e de loc vre-un înțeles deosebit.

La înțelesul al II-lea, „atteindre, attrapper“ (la d. Pușcariu),—„atteindre, saisir“ (la d. Hasdeu), se urmează *iarăși* șirul d-lui Hasdeu, începînd cu primul înțeles exemplificat prin *acelaș* pasaj din Psaltirea lui Dosofteiu:

„Datu-mi-ai vîrtute și mi-ai lărgit pașii, să pocii călca iute și să-mi ajung pizmașii, Dacă-i voui ajunge să fac dintr'înșii cîrduri, (la d. Pușcariu pg. 199; la d. Hasdeu col. 621).

Urmează cu înțelesul de „a întrece“;

La d. Pușcariu: „Un grad mai mult decît a ajunge e „a întrece“.—La d. Hasdeu: „ajung se învecinează cu *întrec*... dar anume cu un moment anterior“.

Urmează înțelesul de a „apuca“:

La d. Pușcariu: „...Sensul „a prinde... a apuca“ *Să mine amu dracul sufletul meu și să ajungă*, Coresi, P. S. 13 =ca să gonească amu vrăjmașul sufletul meu și să'l agiungă, Dosofteiu=persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat“, paralelă și comparație între Coresi, Dosofteiu și Vulgata, luată *exact* din:—D. Hasdeu 624: „ajung“ „saisir“. Coresi, 1577, ps. VII: „De să mîne amu dracul sufletul meu și să ajungă“, acolo unde la Dosofteiu, 1680: „ca să gonască amu vrăjmașul sufletul meu și să'l agiungă“, iar în Vulgata „persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat“.

La înțelesul 2 figurat:

D. Pușcariu: „Adese-orî subiectul e un abstract care însemnează un lucru rău său neplăcut, precum moartea, boala etc. de care complimentul—omul—e închipuit ca fugînd“.—D. Hasdeu 625, mult mai concis: „Cu același sens de „apucă“ *ajunge* pe cineva bóla, oboséala, grija etc.“

Apoi urmează celelalte înțelesuri fără nici o abatere.

La d. Pușcariu „In Imprecațiuni“.—La d. Hasdeu 625 „în blăstămuri“,

D. Pușcariu: „(Jur.) + Ajung pre cinevã cu proces [sau judecatã] adecã il înving=causa vinco quempiam... Jemanden den Prozess abgewinnen. L(exicon) B(udan)“—D. Hasdeu 628 „ajung... ca termen juridic. Lexicon Budan: „*ajung* pe cine-va cu procesu, adecã il înving, cauza vinco quempian, Jemanden den Proces abgewinnen“.

Și astfel merge d. Pușcariu și mai departe lãmurindu-ne cã „a ajunge“ se deosebește de „a sosi“ prin aceea cã „sosirea“ cuprinde numai ideia atingerii punctului din cãlãtorie, fãrã sã implice, ca „ajungerea“, nota unei mișcãri prealabile lungi și anevoioase“, ceea ce la d. Hasdeu, 629 e: „E sinonim cu *sosesc*; ajung însã cuprinde în sine elementul unei dificultãți pe care nu-l are *sosesc*“.

La sfîrșit, înțelesul de „suffire“:

La d. Pușcariu: „Avem construcțiunea a se ajunge (cu ceva) cu acelaș sens: Nu se ajunge cu leafa nici douã sãptãmîni“—La. d. Hasdeu 635 e ceva mai complect: „...forma reflexivã: „se ajunge“. Lexicon Budan: „el nu se ajunge cu leafa sa=non sufficit ei salarium“.

Aci terminã d. Pușcariu, *pentrucã nici la d. Hasdeu nu e mai mult*.

În toate exemplele citate mai sus, d. Pușcariu nu citeazã *nici-odatã opera d-lui Hasdeu*, pe care o citeazã,—sub prescurtarea HEM—numai la alte 6 exemple: 3 exemple sînt din *documente inedite*, unul dintr'un manuscris al lui D. Cantemir și unul dintr'o poezie popularã *la care d. Hasdeu nu aratã izvorul*. Dicționarul merge mai *rãpede* cu acest sistem. Și de sigur—nu e nevoie sã i-o indicãm—d. Pușcariu dela *bãrbat* încolo !), de unde se isprãvește Etymologicum Magnum, va reedita pe d. Tiktin, care merge pãnã la litera C incluziv și pe care n'ar fi fãcut rãu dacã încã și de pe-acuma l-ar fi consultat; *ar fi învãțat poate de acolo sã separe înțelesurile verbului transitiv de acele ale verbului netransitiv și reflexiv și nu le-ar fi zovrlit amestecate la un loc; n'ar mai fi dat filiația înțelesurilor greșitã așa cum o dã d. Hasdeu și ar fi bãgat astfel de samã cã înțelesul de „a se înțelege cu cineva“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într'un exemplu ca „Șerban Vodã agiunsãse și cu craiul Sobiețki, ca sã se scoboare în gîos la Bugiac“ (Letopiseși II, 268) nu derivã imediat din înțelesul de „a atinge“ ci din acest din urmã derivã, între altele, înțelesul de „a sosi“ din care rezultã înțelesul de „a se adresa cãtrã cineva cu rugãminte“ ca de pildã: „Agiuns-au acei Codreni la Cantemir Vodã, de i-au ertat, (Letopiseși II, 258) și din acesta apoi se dezvoltã sensul de „a se înțelege cu cineva.“*

Și fiindcã a venit vorba de greșeli, sã relevãm și lipsuri: d. Pușcariu, luînd pe d. Hasdeu și zicîndu-și în sine „Tu se'lo mio maestro e'l mio autore“, a scãpat din vedere d. p. înțelesul de „reusesc sã“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într'un exemplu ca „Cine va putea ajunge sã spue din destul luptele tale“ (Mineele de Rîmnic pe 1. Oct, fila 119

1) Pentru *bat*, îi recomandãm pag. 523 din acest numãr al „V. R.“

recto, coloana 2), precum și înțelesul derivat din precedentul de „a avea valoare“ într'un exemplu ca: „Ghicături care nu ajung o ceapă degerată“ (P. Maior, Istorie p. începutul Românilor în Dacia p. 270).

Dar acest specimen nu ne îndrituiește numai de a discuta *modul* ci și proporțiile ce d. Pușcariu dă dicționarului său. Ceea ce a făcut pe Academie să-i încredințeze d-sale lucrarea dicționarului a fost dorința de a-l vedea repede sfârșit. Noi, care cunoaștem din alte lucrări pe d. Pușcariu ca pe un harnic și conștiincios muncitor pe terenul filologiei române, ne-am închipuit că, posedând atita pregătire cât să poată aprecia dificultatea unei asemenea întreprinderi și chibzuind bine, „quid ferre recusent, quid valeant humeri“, se va mărgini, satisfăcând dorința Academiei, să dea un dicționar cu proporții mai modeste. D-sa, se vede, lăsându-se ademenit de ușurința cu care merge lucrul alătura de d. Hasdeu, dă unui cuvânt ca verbul „a ajunge“,—care e departe de a fi unul din cuvintele cele cu mai multe înțelesuri—proporții tot atit de întinse aproape cât și la maestrul și autorul său.

Până la C inclusiv d-sa poate merge destul de *răpede*, căci, după *bărbat*, are pe d. Tiktin; nu-i vorbă, e un inconvenient: până la *bărbat* după *metodul* d-lui Hasdeu, apoi până la C după al d-lui Tiktin! Dar fiindcă acest început . . . *obligă*, dacă d. Pușcariu va duce dicționarul pe acest picior, *il va putea isprăvi d-sr după dorințele Academiei?*

Creдем că ar face mult mai bine dacă ar lăsa, chiar de pe acum, modelul ademenitor, dar primejdios, al marelui Etymologic—ori numai l'ar utiliza pe acesta, precum și alte dicționare, spre compilare—și ar lua ca bază „Dicționarul Universal“ al d-lui Șăineanu, dîndu-ne o altă ediție, aceasta, se'nțelege, nu numai „revăzută“, ci și adăogată și corijată. N'ar fi o lucrare lipsită de folos și ar fi și mai potrivită cu pu-terile d-sale.

Constantin Botez

Cronica istorică

-- E nevoie la noi de o revistă istorică? --

Cultura unui neam nu se duce *mai departe* cu lucrări de popularizare. Și mai ales nu cu lucrări de popularizare ale științei create de *alte* neamuri. Căci precum un individ ajuns în vîrsta bărbăției cață, după puterea inteligenței sale și focul caracterului său, să fie *el însuși*, să creeze ceva nou,—așa și popoarele ajunse la conștiința de sine, prin însăși această tendință a tuturor fiilor lor aleși către același ideal, creiază culturi deosebite, *noi* prin noutatea creațiunilor marilor lor personalități și *unitare* prin înrudirea strînsă sufletească între acele personalități.

Printre mijloacele moderne, care călăuzesc și disciplinează unitatea în gîndire a conducătorilor vieții sufletești a unui popor, sînt felurite reviste de specialitate. Alături de ele merg, firește, marile reviste enciclopedice și de actualitate care seamănă în masele adinci ale societății roadele aduse de munca și geniul personalităților creatoare. Aceste din urmă reviste nu-și au însă o temelie sigură decît pe opera de sistematică *ducere mai departe* a culturii, întreprinsă de cele dintăi. Ele nu pot trăi fără cele dintăi, căci ele sînt nu părinții, ci copiii celor dintăi. Deabia atunci cînd *in chip organic* un neam și-a pus bazele culturii sale specifice, originale, viața revistelor de apropiere a masselor către centrele vie de elaborare a acelei culturi, e asigurată. Căci fără lumina soarelui, lumina planetelor—reflexul celei dintăi—nu există. Iar cei ce se mistue arzînd pentru luminarea unui neam sînt cei ce-i creiază cultura lui originală.

*

Dacă ne întoarcem la noi, vedem trei lucruri de seamă :

— 1°. Pe acele terene de cercetări științifice (în înțelesul de științe exacte și naturale) originale unde-am ajuns mai departe avem și organe științifice corespunzătoare : anume pe terenul medicinei, științelor naturale și științelor fizico—matematice.

— 2°. Singura revistă enciclopedică, mai veche, existentă azi la

noi: *Convorbiri literare*, a devenit supt amenințarea de a muri, în timpul din urmă—aproape—o revistă de specialitate. Ea reprezintă școala nouă istorică română, a cărei dezvoltare a fost dintre cele mai înfloritoare și productive pe terenul cercetărilor științifice din *ultimii* 15 ani.—Din punctul de vedere al culturii românești, *Convorbirile literare* vor fi deci pentru deceniul din urmă, mai ales, prețuite ca revistă de specialitate.

— 3°. Revistele enciclopedice pornite și ținute cu de-asiia de conducători, ca *atare*, au pierit în scurtă vreme. Deabia astăzi, în ultimii ani, încercările mai mari în această direcție făgăduesc roade mai înbielșugate.

Așă dară, cele constatate în general, la începutul acestui articol se aplică și la noi: dezvoltarea organică a culturii unui popor cere întâi o puternică viață științifică originală cu organele ei respective, și *apoi* adevărata operă de popularizare a unei *culturi răsărite și crescute pe pământul nostru*, prin organele enciclopedice.

Cum trăesc însă revistele speciale?—Mai rar în chip normal: prin abonamente; în deobște prin sacrificii materiale făcute de mari instituții naționale, înzestrate cu fonduri tocmai în acest scop,—ori, de oameni cu avere, luminați. Deabia în „țările de cultură” din Apus, și și acolo nu toate revistele speciale, și nu totdeauna, trăesc din abonamente; dar, iarăși, mai ales din abonamentele nenumăratelor *biblioteci publice* din acele țări.

Întrebarea ce se pune în cazul nostru e: e nevoie de o revistă istorică specială ¹⁾, sau, în altă ordine de idei și exprimat într'un chip mai peremptoriu: merită o revistă istorică sacrificiile materiale ce ar fi în legătură cu susținerea ei?

Și aici trebuie să ne oprim ceva mai mult examinând întrebarea în ea însăși, din diteritele ei puncte de vedere.

E la noi o așă zisă „opinie publică”, ce nu se pricepe de fel în chestiile de cultură și de aceea le ignorează și nu se ocupă decît de cele politice. Pentru această opinie publică întrebarea ar trebui așă pusă: poate fi vorba de întemeierea unei *reviste istorice romine* vrednică de acest nume?—Răspunsul ar fi: „Doamne păzește! Ce să facem cu ea acum? Sintem încă prea tineri (?) și înapoiți pentru așa un lucru „scump”. Nu trebuie să ne avîntăm prea sus și nu trebuie să ne pripim”. Acești ultra-optimiști sînt foarte mulțămîți că trăesc. Altceva nu le mai trebuie.

E apoi o altă parte din public, restrînsă ce-i dreptul, dar cea mai aleasă, aceea în care neamul își pune nădejdea zilelor mai bune: acei

1) *Convorbirile* au datoriat să devie iar ce-au fost: îndreptătoarea gustului public în literatură și (—azi pot trece și pe acest teren mai vast—) în artă.

care cred că-i de muncit din greu și grabnic—pe toate terenele—ca să reușim să câștigăm vremea... dormită—că altfel ne ia Streinul toate, și la urmă și sufletul nostru românesc.—Aceștia răspund în două feluri :

— 1°. Unii, mai mulți, că e nevoie, nici vorbă, dar de oare ce sînt acum alte lucruri mai grabnice de isprăvit, n'a sosit vremea.

— 2°. Alții, mai puțini, că e nevoie, c'a sosit de mult vremea, dar că nu-s mijloace.

Din parte-mi voiu încerca să arăt în cele ce urmează nu numai că e nevoie și c'a sosit vremea, dar că *sînt* și mijloace.

I. E nevoie.—Acest lucru, propriu zis, ar trebui considerat ca de la sine înțeles. Totuși, fiindcă sînt ațiția care, precum am spus, nu știu ori au uitat povestea redeșteptării neamului nostru, le voiu aminti numai, fără a intra în amănunte, următoarele *fapte*.—Conștiința națională unitară a neamului nostru, steaua după care visăm pe marea înfuriată a existenței noastre ca popor deosebit, s'a ivit în ziua cînd cronicarii au scris că *ne tragem dela Rim și toți de un neam sîntem*. Învieria neamului nostru întru viața politică națională în pragul veacului al XIX-lea cade odată, se identifică, cu nașterea istoriografiei romine. Toate mișcările mari naționale sînt precedate ori însoțite și de noi etape în istoria istoriografiei noastre. (Epoca dela 48, cu operele și revistele istorice ale lui Kogălniceanu, Bălcescu, Laurian și Papiu ; mișcarea național-culturală din ultimele decenii, cu înflorirea noii școli istorice rominești).

Iar azi ? Azi mai mult ca niciodată studiile istorice lucrează la unirea culturală a tuturor Romînilor. *Intern*, prin intensa aducere la cunoștință a trecutului și, ca urmare, întărirea conștiinței de neam, și *extern*, prin stabilirea de legături frățești între reprezentanții științei istorice din diferitele părți ale pămîntului românesc. Și cu atîta mai mult izbîndesc în această direcție studiile istorice, cu cît pe deoparte dintre toate studiile *speciale*-științifice, ele sînt cele mai accesibile unui public mai mare, iar pe de alta, față de șovinismul și absolutismul popoarelor stăpînitoare din celelalte țări locuite de Romîni, singure studiile istorice pot întreține mai activă—fără primejdie pentru frații noștri—mișcarea pentru unitatea noastră culturală').

De aceea azi, cînd studiile istorice sînt așa de înfloritoare și așa de folositoare, atîta muncă nu trebuie răspîndită în cele patru vînturi, în nenumărate publicații periodice de caracter amestecat, ci strînse la un

1). *Vrednic de luat aminte*; singura revistă ce se află la Biblioteca regala din Berlin în dublu exemplar e revista istorică a Societății istorice polone, galițiene, *Kwartalnik Historyczny* din Lemberg. Firește revista e trimisă *gratis* de Poloni.

loc, în jurul unei publicații istorice speciale. Căci o mare revistă istorică n'ar fi numai pentru specialiști de folos, ci pentru întregul public românesc, formînd prin articolele mai generale și prin dările de seamă cultura istorică a întregului popor. Iar din cunoașterea mai adîncă a trecutului ar răsări și mai puternică unitatea neamului și nădejdea într'un viitor mai bun.

II. A sosit timpul.—La 1840 a apărut *Arhiva rominească* a lui Kogălniceanu, la 1845 *Magazinul istoric* a lui Laurian și Bălcescu, la 1862 *Tezaurul de monumente istorice* al lui Papiu-Ilarian, iar la 1865 *Arhiva istorică a României* a d-lui Hasdeu. Patru publicații periodice, pur istorice, cu viață scurtă nu alit din lipse materiale cît din alte pricini,—toate însă avînd însemnătate în istoria istoriografiei noastre¹⁾.

La 1882 apărî în condiții excelente *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* sub conducerea d-lui Gr. G. Tocilescu. Cîțiva ani această revistă fu în adevăr tot așa de bună pre cît de bine executată tipografic apărea. Curînd însă blestemul care ucisese și pe aproape toate ceialalte o atinse și pe aceasta. Revista deveni *personală*, și ca atare alirănătoare de gusturile și toanele directorului. Colaboratorii meritoși dispărură și revista, propriu zis, muri. Căci nu poate fi numită viață existența lamentabilă pe care, cu întreruperi de ani de zile în apariție, o duce acest organ până în ziua de azi.

Felul cum mai ales această din urmă revistă a fost primită de public și de autoritatea superioară, în timpurile ei bune, arată că încă de atunci sosise vremea pentru o mare *revistă istorică romîndă*. Dar nu s'a înțeles la vreme ce era de lipsă pentru existența unei atari publicații, anume unirea *progresivă* a tuturor puterilor de care dispunea—din ce în ce mai din bielșug—știința istorică și ținerea ei în curent cu progresele științei și cu nevoile publicului românesc. Revista a îmbătrînit, s'a învechit, fără vreme și apoi a adormit. Firește, sprijinul material s'a împușinat și el în aceeași măsură.

Astăzi însă cînd avem frumoase reviste speciale, medicale, de științe fizico-matematice și naturale, economice, juridice, etc., e de sigur o anomalie aproape neexplicabilă că n'avem încă o revistă istorică. Căci, fără îndoială, în multe domenii, noi, cele 12 milioane de Romîni de pretutîndeni, reprezentăm o cultură *cel puțin* egală cu a Ungurilor. Și totuși au Ungurii excelentul lor *Századok*, au până și Sașii din Ardeal *Arhivul* lor, și numai noi n'avem o revistă istorică. Ce să mai amintesc pildele rușinoase pentru noi din Germania și Italia, unde cite-un district ori cite-un oraș susține frumoase reviste istorice, iar noi, „cele 12 milioane“, nu sîntem în stare să susținem una! ²⁾ Căci,—

1). Vezi Iorga, *Note critice asupra culegerilor de documente interne-romînești*, București, 1903, *passim*.

2). Locul nu-mi îngăduie să citez titlurile complete, dar voi cita ținuturile și orașele pentru istoria cărora apare cite-o revistă specială cel-

III. Sînt mijloace. Firește nu abonamente. Ar fi prea puține, ca să se poată din ele susținea o revistă istorică. Și nici subvenții oficiale. Acestea ar putea fi tăiate de un guvern sau de celalalt, după toane, și ar primejdi existența regulată a revistei. Ci altceva. Și rog ca cele de mai la vale să nu mi se ia în nume de rău, ci *ca expresia sinceră a speranțelor pe care le am în înalta noastră societate adevărat rominească*. Desigur nu e nici una dintre persoanele ce vom cita, care să nu fie convinsă de nevoia urgentă a unei mari publicații istorice, periodice, rominești. Iar dacă Domniile lor nu au dat ajutorul la înființarea unei asemenea publicații, e pentru că nu le va fi fost cerut de aceia pe care D-lor îi credeau ca în adevăr chemați să ducă cu bine noua revistă științifică.

Astfel d-nii Bibescu, C. Brancovan, Calimachi, Gr. G. Cantacuzino, N. Filipescu, Știrbey au susținut deja publicații istorice pe cheltuiala Domniilor lor. Ce-i dreptul, publicații privitoare la, sau în legătură cu istoria familiilor D-lor. Dl. A. Calimachi a susținut însă și tipărirea unei mari lucrări a d-lui prof. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, pe care intrigi joshnice erau s'o răpească încă pentru multă vreme poate, publicității. Domnii Alimănișteanu, I. și V. Brătianu, Manu, Marghiloman, și alții alți distinși membri ai clasei noastre conducătoare ar socoti desigur ca un plăcut sacrificiu darea unei sume oarecare, anuale, pentru întreținerea unei reviste istorice rominești. Și poate că în acest caz chiar și de mai sus ar veni un ajutor cu atât mai prețios cu cît mai la vreme și mai binevoitor ar fi dat. Căcr, în adevăr, cînd astăzi la noi sînt alții oameni cu averi princiare, ar fi trist ca să nu se dea pilde și de acel avînt patriotic de care s'au arătat capabili spre binele neamului lor, alții Unguri și Greci, în trecut ca și în timpul de față și chiar Romîni ca vrednici nobili de Mocioni, cei mai mari binefăcători în viață ai Romînilor de peste munți.—Aproximativ 12,000 de lei anual ar fi la început de ajuns pentru scoaterea revistei în două volume în 8° de c. 640 pp. fie-care, în 1,500—2,000 de exemplare. Și această sumă de bani chiar numai pentru douăsprezece din persoanele mai sus enumerate n'ar putea cădea de fel supărător, decum încă pentru mai multe. Firește că fiind fonduri mai bogate s'ar putea îmbunătăți atît ti-

puțin într'un volum (de 3—4 fasc.) pe an, în Italia și în Germania. Și notez că las deodată la o parte marile reviste istorice geuerale ale țarilor respective (în Italia vre-o 4, în Germania vre-o 7) și de asemenea publicațiile periodice mai mici.—*Italia*: Sardinia; Sicilia; Sicilia orientală; Provinciile neapolitane; Romagna; Umbria; Liguria; Lombardia; Veneția 2 reviste; Triest; Elveția italiană, etc.—*Germania*: Anhalt; Bavaria, 3 rev.; Basel, 2; Bodensee (tinutul); Elveția, 2; Frankonia, 4; Hanovra; orașele Hansei; Harz; Hessen, 2; Lorena, 2 (una franț. și una neml.); Magdeburg; Mecklenburg; Nassau; Neumark; Niedelausitz; Pomerania; Posen, 2; Prusia, 5 mai generale; Rin, 2 (Oberrhein și Niederrhein); Saxonia, 2; Silesia, 3; Turingia; Vestul Germaniei (*Westdeutsche Zeitschrift*); Württemberg.—Toate aceste reviste sînt organole societăților istorice respective.—La noi n'ar fi de recomandat o astfel de pulverizare a activității istorice, mai ales la început, pentru că și din acest punct de vedere trebuie urmărită unitatea națională.

parul și lîrția cit și dimensiunile revistei. Iar dacă ar mai fi și abonamente ori alte ajutoare, s-ar putea crea și volume de suplimente la revistă, cu publicații istorice mai mari, independente, ca la multe din revistele științifice din Apus.—Iar și mai bun lucru ar fi crearea unei societăți istorice (nu ca aceea care din nenorocire trăește încă), în care persoanele cu dare de mîna ar intra ca membri fondatori, iar istoricii ca membri activi. Atunci revista scoasă de societate ar avea un viitor și mai asigurat.—Dar acestea sînt amănunte de care ar fi vreme de-ajuns de vorbit atunci cînd speranțele ar fi să se prefacă în fapte ¹⁾.

Destul că înființarea unei *reviste istorice*, repet iară, *vrednică* de acest nume, ar fi o mare faptă de înaltă cultură națională. Iar că din punct de vedere științific n'ar avea a ne fi rușine de dînsa, poate garantă întreaga activitate a „școlii noi istorice“, care și-ar face din ridicarea cit mai sus a revistei, un punct de onoare.

Sînt împrejurări de acestea, istorico-culturale, în care reușita ori căderea unui plan pot da o mărturie hotărîtoare pînă la ce grad de idealism și de conștiință național-istorică a ajuns un popor într'un moment dat. De aceea pentru fie care dintre noi, în parte, ca și pentru întregul nostru popor, cred că ar trebui să stea ca o sfîntă tablă de legi, acum și în totdeauna nemuritoarele vorbe ale lui Gottfried Keller ²⁾:

„Precum i se cade omului în floarea vîrstei să se gîndească din cînd în cînd la moarte, tot așa poate el să privească în ceasuri de contemplare la sfîrșitul sigur al patriei sale, pentru ca astfel cu atît mai adînc să iubească prezentul ei; căci totul e trecător și supus schimbării pe pămînt. Sau poate, n'au pierit națiuni cu mult mai mari decît sîntem noi?... Un! un popor care știe că odată nu va mai fi, își folosește zilele cu atît mai activ, trăește cu atît mai mult, și lasă o glorioasă amintire; căci el nu-și va acorda nici-o odihnă, pînă ce nu va fi scos la lumină și pus în aplicare toate facultățile care zac în el,—întocmai ca un om harnic, care-și așază casa, înainte de a pleca pentru veșnicie. Asta-i, după părerea mea, lucrul de frunte. Ți e împlinită datoria unui popor, nu fac mult cîteva zile de traiu, mai mult ori mai puțin; noi apariții așteaptă deja la poarta vremii lor! Astfel, trebuie să mărturisesc, că în fie care an odată, în vre-o noapte fără somn sau pe drumuri liniștite, cad pradă astor fel de gînduri și cat să-mi închipui ce neam de oameni va stăpîni odată după noi în munții aceștia? *Și în fie care dată mă așez cu și mai mare grabă la lucru, ca și cum prin asta aș putea grăbi munca poporului meu, pentru ca acel viitor neam de oameni să treacă cu respect peste mormintele noastre!*“

Vasile Pârvan

1) Poate că cineva s'ar gîndi, de ce să nu ia Academia Romîna grija scoaterii unei reviste istorice. Principalul motiv e că averea de 17 milioane a Academiei e cu totul înșelătoare. Veniturile cu care să facă ea ce vrea sînt așa de puține încît de abia îi ajung pentru susținerea publicațiilor ei și a bibliotecii.

2) Despre Elveția sa, în *Züricher Novellen* (Cotta 1903, p. 277).

Cronica Literară

— Ferdinand Brunetière —

Zilele acestea a murit criticul Brunetière încă tânăr, lăsînd în urmă-i o viață îmbielșugată de muncă și de luptă. Numele lui cunoscut în toată lumea cultă, are admiratori ca și dușmani numeroși.

Născut la Toulon în 1849, și-a început studiile la colegiul din Lorient, le-a continuat la liceul din Marsilia, apoi la Louis le Grand. Nereușind să pătrundă în școala normală, a intrat în publicistică debutînd la 1874 în „Revue Bleue” cu un studiu asupra operii lui Wallon „Saint Louis et son temps”. A mai scris în „Le Parlement” și în anul următor a trecut ca secretar la „Revue des deux mondes.” Aici a devenit în scurt timp colaboratorul principal a lui Charles Buloz, după retragerea căruia a luat direcția acestei vechi și însemnate reviste. Timp de trei zeci de ani, fără întrerupere a scris, aproape în fiecare număr, studii de critică și de istorie literară sau articole de polemică religioasă sau filosofică. Ultimele pagini semnate de acest neobosit muncitor poartă data de 1 Noembrie 1906 și sînt un studiu asupra poemei medievale „Tristan et Iseult”.

Numit în 1886 maistru de conferinți la școala normală, lecțiunile sale au avut o mare autoritate și o puternică influență asupra tinerimii. Mulți profesori cari au azi un nume în literatură sînt discipolii și adepții ideilor sale. În conferințele lui la Odeon asupra „Epocilor teatrului francez” și în cursul său liber dela Sorbonna asupra „Evoluția criticei” și a poeziei lirice în secolul al XIX, fără a face nici o concesie frivolității auditorului, a cucerit publicul prin metoda lui severă, prin puterea convingerii, prin realele lui calități oratorice, reînviînd în Franța tradiția elocvenții universitare.

Ca critic, Brunetière nu e un psiholog analist sau un autor de portrete cum a fost Sainte-Beuve și în timpul nostru Faguet, ci mai mult un critic cugetător și sociolog, un constructor de sisteme în felul lui Taine. Pe cînd acesta aplicase istoriei literare, ideile biologice ale lui Lamarck și Geoffroy St. Hilaire studiînd operele și autorii mai mult din punct de vedere static,—punîndu-se din punct de vedere dinamic, în faimoasa lui teorie asupra „Evoluției genurilor”, Brunetière a cătat să aplice istoriei literare ideile evoluționiste ale lui Darwin și Haeckel.

Comparind print'r'o analogie forțată și contestabilă, dar plastică și de o utilitate reală, viața genurilor literare cu cea a speciilor din natură, n'a considerat opera literară, cum făcuse Sainte Beuve sau Taine, numai ca expresia autorului sau a societății unui timp, ci și ca un moment sau o fază a evoluției unui gen. Prin aceasta a scos în lumină mai mult decît cum se făcuse până la el influența tradiției literare și greutatea cu care ea apasă asupra unei opere.

Adînc pătruns de posibilitatea, de roiu și importanța criticei obiective și impersonale, a combătut cu vehemență și cu indignare pretențiile criticei impresioniste și diletantismul unui Lemaitre sau France. A critica, nu însămnă după el numai a explica și a înțelege. Operele literare înainte de a fi semne și documente omenești sînt opere de artă care trebuie clasificate și judecate după principiile estetice invariabile și neschimbate, cum sînt cantitatea de adevăr psihic general cuprins în ele, sau solidaritatea formei cu fondul.

Dacă critica se abține de a judeca, e numai istorie sau psihologie, își nesocotește menirea și rolul și nu merită titlu de critică. E adevărat că judecățile critice nu pot avea, la prima vedere, obiectivitatea severă a științelor pozitive, că ele sînt judecăți de valoare în care intră un element subiectiv și personal, dar acest element de eroare, și în aceasta constă probitatea criticului, poate fi calculat, considerabil redus și aproape eliminat din concluzii. În judecarea operelor de artă trebuie să ținem samă și de principiile morale, căci dacă domeniile moralei și ale artei sînt diferite, ele se pătrund. Trebuie să avem în vedere nu numai intenzitatea emoțiilor estetice, dar și calitatea lor. Artă nu e scop în sine, ea are o misiune socială. Călăuzit de aceste idei generale a îmbrățișat mai toate epocile literaturii franceze în studiile lui sintetice, viguroase și pătrunzătoare, bazate pe o erudiție vastă, preciză și sigură. Pătruns de frumuseța severă și simplă a idealului clasic, nutrit de marii scriitori ai secolului al XVII pe care-i cunoștea în cele mai mici amănunțimi, față de unele manifestări complexe ale artei contemporane, ca romanul naturalist sau poezia decadentă, ne apare uneori în aprecierile lui, lipsit de comprehensiune, unilateral și îngust. Dar cînd e vorba de operele clasicilor, mai ales de acei ai marelui secol, autoritatea lui nu poate fi contestată de nimenea. Nici un alt critic n-a pătruns mai adînc fondul intim al acestor opere și tainele tehnicii lor.

Nici unul n'a lămurit cu mai multă putere și claritate, tendințele, marile curente ale clasicismului și în timpul din urmă, în recente și admirabilele lui studii asupra Renașterii și Pleiadei, originile și geneza sa. Familiarizarea lui îndelungată cu operele prozatorilor clasici ai secolului al XVII-lea a influențat calitatea stilului său, cu totul deosebit de al contemporanilor, greoiu, abstract, încărcat de incidente, plin de întorsături arhaice sau de lungi perioade, neavînd nimic din grația feminină și seducătoare a stilului lui Sainte Beuve sau din frumuseța plastică și masiva a stilului lui Taine.

Dar în acest sever om de litere, s'ascundea un suflet pasionat și temperamentul combativ al unui om de acțiune. Preocupările morale și sociale care au aruncat în Franța învălmașagul luptelor politice și religioase în tabere diferite chiar pe scriitorii cei mai diletanți, l'au cucerit cu totul în timpul din urmă și atunci îndărătul teoriilor au apărut dezvălitate sentimentele și fondul profund al omului în toată nuditatea lor. Și unii cari nu cunosc complexitatea sufletului omenesc, au văzut, nu fără surprindere, pe acest gânditor care se încerca să aplice criticei metodele severe ale științei, proclamând falimentul ei, fiindcă nu răspunsesse speranțelor ce pusesem în ea și nu ne putuse lumina asupra originii, destinelor și datoriei noastre; invitându-ne pentru liniștea sufletului să ascultăm vocea obscură dar venerabilă a tradiției, să ne aruncăm în brațele catolicizmului care o reprezintă și să credem în dogmele lui pentru utilitatea lor socială chiar cu prețul unei ipocrizii față de conștiința noastră. Și criticul obiectiv și științific de odinioară a devenit campionul tradiției și al catolicizmului, polemist adeseori violent și agresiv, punind în serviciul cauzei sale toată ardoarea vigouroasei lui personalități, o logică pasionată și vehementă, uncori declamatoare și plină de contradicții, căutând când să concilieze datele științei cu pacatul original, când declamând contra științei corupătoare a moravurilor sau denunțând ca Tolstoi imoralitatea fonciară a artei, ca o plăcere a simțurilor.

Aceste opere de polemică, inferioare din punctul de vedere al cugetării, vor fi cel mult considerate cindva, ca și ultimele opere ale lui Bourget, ca documente semnificative asupra tendințelor sufletului contemporan în care ca și la începutul secolului trecut, reînvie în unele spirite sentimentul religios în instinctele conservatoare inspirând ideile și logica lor.

Sistemul critic a lui Brunetière, îndrăzneț și nou izvor de cercetări fecunde, dar incapabil, ca toate sistemele, să cuprindă în cadrul său complexitatea inevitabilă a faptelor, cu timpul va fi înlocuit desigur cu un altul mai bine adaptat cerințelor schimbătoare ale științei, dar studiile lui documentate, luminoase și profunde vor rămînea, vor trăi și viitorul le va considera poate ca operele de critică dacă nu cele mai strălucite și mai alese, dar cele mai solide, pe care le-a produs literatura franceză dela acelea ale lui Taine.

Octavian Botez

Cronica științifică

— Parazitismul Organic și Parazitismul Social —

Unele cunoștinți omenești, oricît de abstracte ar fi ele, au, într'un timp mai mult sau mai puțin apropiat, o aplicare în domeniul vieții practice.

Studiul paraziților e unul din cele mai importante din Biologie, atît din punctul de vedere teoretic cît și din punctul de vedere practic. În ultimii ani, acest studiu a luat o întindere așa de mare în cît el constituie chiar o ramură nouă a Biologiei.—*Parazitologia*—posedînd, în unele țări, cursuri și reviste speciale. E regretabil că la noi acestui studiu nu i se dă, nici chiar în scolile speciale, cum sînt cele de Agricultură și Silvicultură, importanța ce o merită. Desigur, o bună parte din produsul muncii noastre e distrusă de paraziți. O licărire de speranță în acest sens a început însă a apărea și la noi. În adevăr, de cîtva timp înapoi o idee pare că predomină mersul dezvoltării noastre culturale și economice, idee răsărită mai dedemult însă hrănită și întărită mai cu seamă de criza economică de care am suferit în acești din urmă ani. Așa: toată lumea pare a fi de acord că îndrumarea activității noastre intelectuale să se facă mai mult către ramurile de cunoștinți mai direct aplicabile în domeniul vieții practice. Conduși de această idee, legiuitorii noștri au modificat chiar programele noastre de învățămînt, creșd secții reale în liceele și gimnaziile noastre, restringînd învățămîntul pur teoretic și dezvoltînd pe cel practic prin creări de școli practice profesionale.

Noi, desigur, am fost și sîntem încă victima a două mari rele de care suferim de zeci de ani. În adevăr, încă din timpurile vechi s'au creat așa zisele boerii care dădeau unei clase privilegiate dreptul la bugetul statului. După revoluția dela 1848, dîndu-se drepturi egalitare și clasei de jos, s'a lărgit astfel cercul acelorora cari aspirau la bugetul statului și așa am ajuns azi că avem o armată enormă de funcționari; mare parte din ei, fiind de prisos, sînt simpli consumatori de bogății și de loc producători.

Un al doilea rău a fost gospodăria proastă a țării noastre sub toate

guvernele. S'a crezut că bogăția țării noastre e o mină nesfirșită de exploatat și că, fără nici o îmbunătățire culturală și economică, se poate trage foloase infinite din această bogăție. Bazați pe această credință greșită, conducătorii țării noastre din toate timpurile au făcut cheltueli în adevăr nebunești. Zic nebunești, căci, neexistind statistici exacte de averea țării, s'a cheltuit în neștire. Era dar firesc să ajungem la crize ca acele din anii trecuți. A fost de ajuns un an sau doi de secetă, neprielnici agriculturii, principalul nostru izvor de bogăție, ca să ne vedem la marginea prapastiei amenințătoare. S'a întimplat cu gospodăria țării noastre ceea ce fatalmente se întimplă zilnic cu gospodăria familiilor, care, din lipsă de prevedere, nu știu să-și limiteze cheltuelile în măsura veniturilor reale.

În ultimii ani, conducătorii țării noastre, lovindu-se, cum se zice cu capul de pragul de sus, au deschis ochii și s'au pus pe muncă pentru a îndrepta răul sau cel puțin pentru a-l îndulci pentru moment. Așa: s'a redus pe ici pe colo numărul funcționarilor nefolositori, s'au creat legi speciale pentru a îngreuiuă pornirea cătră funcționarism și a încuraja îndrumarea cătră ramurile de activitate cu aplicații practice mai imediate; s'au creat bănci populare pentru ajutorul muncii țărănilui, aproape singurul producător de bogății la noi și s'a dat în acelaș timp o direcție sănătoasă învățatorului nostru sătesc, desigur unul din elementele cele mai puternice în dezvoltarea culturală și economică a țării noastre. Tot în spiritul acestui ordin de idei, legiuitorii noștri au specificat, chiar în învățământul superior, universitar, unele cursuri cu aplicații practice; așa, crearea unei catedre de chimie agricolă și alta de chimie tehnologică industrială pe lângă facultățile noastre de științi, și, desigur, mai târziu se vor mai crea și altele, pe măsură ce se va simți nevoe. Și dacă aceste cursuri aplicative vor fi înzăstrate chiar dela început cu timpuri de experiențe, ca laboratoare și cu personalul suficient și bine pregătit, ele vor da desigur roadele dorite.

În cadru! acestor cursuri va intra desigur și cursul de parazitologie așa de ajutorător sforțărilor ce vom face pentru îmbunătățirea vieții noastre agricole și pentru progresul igieni.

* * *

Parazitologia, după cum am mai zis, e o ramură a Biologiei. Ea se ocupă cu studiul tuturor ființelor viețuitoare, plante sau animale, trăind în parazite pe corpul altor ființe. Ce înșămnează însă a trăi în parazit, sau cu alte cuvinte, ce e un parazit?

Un parazit e o ființă care trăește pe socoteala altei ființe, fără ca s'o distrugă dar și fără să-i facă în schimb vreun serviciu.—Așa că parazitul, nu numai că e inutil, dar și dăunător, căci, trăind pe socoteala altei ființe, el îi ia o parte din hrana și din puterea acelei ființe, fără să-i dea nimic în schimb.—Un exemplu clasic în acest sens e Tenia sau Panglica.

Parazitul nu distruge ființa pe care trăește și nici nu are interes să o distrugă; căci distrugînd-o, pierе și el. Așa, Tenia dela om nu are nici un interes să distrugă viața omului, căci distrugînd-o, pierе și ea.

Dacă amîndouă aceste condiții nu sînt îndeplinite în acelaș timp, atunci nu avem parazitizm propriu zis. Așa, dacă o ființă trăește pe scoteala altei ființe, omorînd-o în acelaș timp, atunci avem *Predatizm*, o formă violentă a parazitizmului propriu zis, cum e cazul tuturor microbilor producători de boale mortale, cum e cazul Filoxerei care trăește pe vița de vie, distrugînd-o.

Cînd o ființă viețuitoare trăește pe scoteala altei ființe, aducîndu-i în acelaș timp în schimb și un serviciu oare-care, atunci avem cazul numit *Mutualizm*. Așa d. ex. unele colonii de furnici țin în captivitate în mușuroaele lor niște insecte foarte mici, ca niște purici verzi sau negri din genul *Aphis* care trăesc și pe frunzele unor plante de apartament. Aceste mici insecte dau afară pe anus un fel de lichid cu care furnicele se hrănesc. Ele sînt pentru furnici cea-ce vacile de lapte sînt pentru noi oamenii. Am putea zice că furnicele trăiesc pe scoteala acestor mici insecte, însă în schimb furnicele le îngrijesc și le apără întocmai cum îngrijim și apărăm vacile noastre. Avem dar mutualizm. Tot mutualizm există între om și animalele lui domestice, între stăpîn și sclav etc.

În cadrul mutualizmului am putea pune și cazurile de *simbioză*; căci simbioza nu e alt ceva decît conviețuirea intimă a două ființe, ajutîndu-se reciproc în viață. Un exemplu clasic de simbioză ce ni-l dă cercetările botanice sînt acele plante numite *Licheni* sau *Mușchi* care cresc pe trunchiurile arborilor. Acești mușchi sînt formați din conviețuirea intimă a unei ciuperce cu o altă plantă din grupul Algelor. Ciuperca protejă alga, iar alga, din cauza substanței verde (clorofila), ce ea posedă, ajută la hrana ciupercei.

În fine, un grad mai ușor de parazitizm, pus în evidență de Van Beneden *) sub numele de *comensalizm*, e acela cînd un individ se pune nepoftit la masa altui individ, cum sînt d. ex. unii crustacei izopoizi care, trăind în gura unor pești, apucă o parte din hrana pe care o prind acești pești.

Între toate aceste feluri de viață—parazitizm, comensalizm, predatizm, mutualizm și simbioză, există toate tranzițiile posibile. De aci și greutatea de a da parazitizmului o definiție scurtă și cuprinzătoare în care să între toate felurile de a fi ale parazitizmului.

Un fapt însă e demn de remarcat și anume: că toate aceste moduri de viață sînt datorite, în mare parte, felului cum diferitele ființe, astfel adaptate, își satisfac nevoia de hrană. Așa, unele din ele își iau hrana direct din materia anorganică și în acest caz avem *holofitizm*. Mai toate plantele să hrănesc astfel, luînd apa și sărurile din pămînt și carbonul din

*) *Ed. Van Beneden. Les commensaux et les parasites dans le règne animal.*

aer. Excepție cîteva plante parazite, ca *Verigelu* d. ex. (*Orobanche gracilis*) care, trăind în parazit pe rădăcinile de Trifoiu, se hrănește cu substanțe vii organice luate direct de la Trifoiu.—

Alte ființe se hrănesc cu sfărăturile materiilor organice, cum sînt ciupercile. Știm cu toții că ciupercile pentru a fi cultivate au nevoie de un pămînt îngrășat cu materii organice distruse, ca resturile de plante putrezite, gunoaie vegetale etc. Acest gen de hrană se numește *saprofitism* iar plantele care se hrănesc astfel se numesc *saprofite*.—

Alte ființe se hrănesc cu dijecțiile adică cu resturile neîntrebuințate de ființele care le produc; cum sînt unele muște (*Scatofaga stercoraria*) care se hrănesc cu murdăriile din gunoaie cum sînt limbricii cari, trăind în porțiunea rectală a intestinului, se hrănesc cu dijecțiile aflate acolo. Acest gen de hrană se numește *coprofagism*; iar ființele care se hrănesc astfel se numesc *coprofage*.

În fine, unele ființe se hrănesc cu cadavrele altor ființe, cum sînt d. ex. unele ciuperci microscopice din grupul Saprolegineelor care trăesc pe cadavrele peștilor în putrefacție, cum sînt Muștele de cadavre și cum sînt unele paseri rapace ca vulturii, ciorile care se hrănesc întîmplător și cu hoiturile altor animale. Acest gen de hrană se numește *necrofagism*; iar animalele care se hrănesc astfel se numesc *necrofage*.

Toate aceste genuri de hrană, ori cît ni s'ar părea nouă oamenilor de respingătoare, sînt cu toate acestea de un folos enorm de mare pentru păstrarea vieții noastre și a altor ființe care se hrănesc în mod mai nobil.—În adevăr, dacă plantele și animalele saprofage, coprofage și necrofage ar lipsi, ne-am pomeni într'un moment dat că suprafața pămîntului ar fi acoperită de o pătură enormă de sfărături, de dijecții și de cadavre care ar infecta aerul. Mai mult, ele, hrănindu-se astfel, transformă toate aceste murdării și cadavre în substanțe bune pentru îngrășarea pămîntului, și prin urmare și pentru dezvoltarea plantelor. Așa, se știe rolul mare ce-l are viermele de pămînt, *Rîma*, în purificarea pămîntului vegetal necesar cerealelor noastre. Acest rol a fost pus deja demult în evidență de Darwin.

Aceste stabilite, în linii generale, să venim acum la descrierea diferitelor forme de parazitism precum și ale celorlalte genuri de viață ca predatism, comensalizm, mutualizm, simbioză, ilustrîndu-le, în acelaș timp, cu cîteva exemple clasice luate atît din viața plantelor și a animalelor cît și din viața omului. Din descrierea lor vom vedea în adevăr că aproape toate aceste genuri de viață le întîlnim și la om, că prin urmare și din punctul acesta de vedere există o înrudire între om și restul ființelor viețuitoare.

* * *

După cum se știe, cea mai mare parte din ființele viețuitoare trăesc singuratice.—Sînt însă și multe din ele care trăesc în colonii sau în so-

cietăți. Și la unele și la altele întâlnim adesea forma de viață parazitară. Cînd o ființă viețuitoare, fie plantă sau animal, trăiește ca parazit în un organ oare-care al unei alte ființe viețuitoare *de specie diferită*, avem atunci *Parazitism organic*. Ex: Tenia sau Panglica care trăiește ca parazit în intestinul subțire al omului, al cînelui, sau al paserei etc.

Cînd o ființă sau grupe de ființe viețuitoare trăesc ca paraziți pe socoteala altor ființe de *aceiași specie*, atunci avem *parazitism social*. Ex. unii indivizi din coloniile de furnici, de albine sau din societățile omenești.

Să vedem dar, în trăsături generale, cum se prezintă parazitismul organic și social în seria ființelor viețuitoare.

Parazitismul organic

E foarte răspîndit atît la plante cît și la animale.

La plante: În adevăr, în grupul plantelor inferioare, găsim exemple numeroase de parazitism. Familia Bacteriaceelor e aproape toată parazită. Din această familie fac parte și numeroșii microbi, dintre care unii patogeni cauzează boale mortale atît omului cît și diferitelor animale.

Grupul ciupercelor e în adevăr acela care s'a adaptat mai mult la viața parazitară. Din numeroasele exemple nu voi mai cita de cît două din acele care ne interesează mai direct pe noi oamenii. Așa e *Rugina griului* (*Puccinia graminis*) din familia Uredineeilor care trăiește ca parazit pe griu, dezvoltîndu-se mai cu seamă în sezonul ploios de primăvară și cauzînd stricăciuni însemnate. Tot așa e *Mana* viței de vie, *Mildiu* (*Peronospora viticola*) care trăiește ca parazit pe foile viței de vie, dezvoltîndu-se mai cu seamă în timpul ploios și cauzînd iarași stricăciuni viței de vie.

Sînt și plante mai superioare, plante din grupul Faneroganelor, care prezintă cazuri de parazitism. Așa e exemplul citat mai sus cu *Verigelu* (*Orobancha gracilis*), care trăiește în parazit pe rădăcina Trifoiului și a altor papilionacee.—

La plante întâlnim deasemenea și celelalte forme de viață, citate deja, ca comensalism, mutualizm, predatizm și simbioză.

Planta, numită popular *Trinji* sau *cuibu rîndunelei* (*Neottia Nidus avis*), trăiește adesea ca comensală pe fag. Ea nu atacă fagul ci se mulțamește numai cu sfîrmăturile foilor de fag moarte care cad la pămînt și din care ele se hrănesc, acașîndu-se cu niște firifoare (mycorhize) după observațiile lui Grave și Kamiensky.

Un exemplu de mutualizm ni e dat de unele plante acățătoare—*Liane*. În adevăr, Liane, acașîndu-se de tulpina unor arbori gigantici, găsesc un sprijin în creșterea lor, dar și ele folosesc arborului, căci, în-

1) *Zach. C. Panțu*. Plantele cunoscute de poporul român. 1906.

vălindu-l aproape până la vîrf și crescînd mereu, își răsfrîng vîrfurile lor miădioase pe care, înfîngîndu-le în urmă în pămînt, formează ca niște frînghii priponitoare care susțin arborele, cînd e amenințat să fie doborît la pămînt de furtuni puternice.

Tot în grupul Lianelor avem și cazuri de predatizm, cum sînt Lianele ucigătoare din Brasilia, care cauzează fatalmente moartea plantelor pe care ele se acață.—Așa : vîrfurile a două ramuri de liană încunjur trunchiul altei plante să unesc pe partea opusă formînd ca un inel care gîtue planta, omorînd'o.

În fine avem și cazurile de simbioză, adică de conviețuire intimă a două plante, ajutîndu-se reciproc, cum e cazul clasic, citat deja al *Muschitor (Licheni)*, care trăesc pe trunchiul arborilor. Acești mușchi fiind formați din conviețuirea intimă a unei ciuperce cu o algă, ajutîndu-se reciproc. Ciuperca protejă alga, iar alga, în schimb, din cauza clorofilei ei, procură ciupercei substanțele hidrocarbonate din care ea își fabrică substanțele azotoase necesare pentru hrana ei. G. Bonnier a pus experimental foarte bine în evidență acest caz de simbioză. Tot un caz de simbioză ar fi după Braun, între genurile de alge microscopice *Zoochorela* și *Zooxantella* și între animalele infusorii : *Paramecium Bursaria*, *Stentor Polymorphus*, *Englena Viridis* sau între ele și *Hydra Viridis* etc.

La animale :

Parazitismul organic propriu zis ca și celelalte forme de viață, ca predatizm, comensalizm mutualizm și simbioză sînt tot așa de răspîndite la animale ca și la plante. Și de multe ori aceste forme de viață prezintă la animale variante mult mai numeroase din cauză că la acestea viața e mai intență și mai complicată, mai cu seamă la animalele care trăesc în societăți.

În încrengătura *Protozoarelor*, adică a animalelor celor mai simple și mai mici, microscopice, avem o clasă întrăagă de animale, clasa *Sporozoarelor*—care trăesc ca parazite în diferitele organe ale acestor animale.—Din numeroasele exemple ce ni prezintă această clasă cităm parazitul Malariei (*Plasmodium malariae*) care trăește în singele omului, producînd Malaria sau frigurile de baltă. Acest parazit să comunică de la om la om prin înțăpăturile unor anumite specii de țînțari, mai cu samă din genul *Anopheles* ; de aceea măsurile preventive ce să recomandă în prima linie, pentru combaterea Malariei sînt secarea mlaștinelor sau a bălților din vecinătatea satelor sau a orașelor, unde țînțarii își depun oule și unde prin urmare se dezvoltă și larvele lor.—Ca mijloc preventiv și de combatere se mai recomandă și chinina.

Dar unul din grupurile cele mai importante din punctul de vedere al parazitizmului e grupul *vermilor*. Studiul paraziților din acest grup are o importanță mare și din punctul de vedere igienic, de oare-ce o mare parte din ei trăesc ca paraziți la om sau la animalele noastre domestice, cauzînd adesea boli grave și cîte odată chiar moartea. Din

acest grup fac parte paraziți ca *Tenia* sau Panglică, ca *Ascarizii* sau limbricii ca *Trichina*, ca *Gâlbeaza oilor* etc.

Teniile cele mai comune la noi sînt: *Tenia solium* și *Tenia mediocanellata* pe care omul le capătă, mîncînd carnea de porc sau de vacă cînd nu e bine fiartă sau friptă și *Botriocephalus latus* pe care omul îi capătă, mîncînd carnea de pește, cînd iarăși nu e bine fiartă sau friptă. Peștii cari sînt mai des infectați cu larvele de *Botriocephalus* sînt: Șliuca, Bibanul sau Costrășul, Șalăul, Păstrăvul etc.

Din cauza lipsei de latrine prin sate și prin mahalalele mărginașe ale orașelor noastre, oamenii bolnavi de tenia depun în locuri deschise, odată cu excrementele lor, și bucăți de tenia pline cu ouă care murdărirind erburile, sînt mîncate de porci sau de boi. Din intestinul porcului sau al bouului larvele trec în mușchi unde se închid în niște beșicuți numite *cisticerci* sau, popular, *linți*. Omul mîncînd carnea de porc sau de bou plină cu linți, capătă și larva de tenia care, ajunsă în intestinul lui, crește și dă o nouă tenie. Tot astfel și cu cealaltă specie de panglică numită *Botriocefal*. Excrementele omului bolnav de această tenie depuse iarăși în locuri deschise sau pe marginea bălților conțin bucăți de aceste tenii pline cu ouă. Aceste bucăți sau cad direct în apă sau, după ce se usucă, sînt luate de vînturi și depuse iarăși în apă; unde oule se dezvoltă și dau o larvă ciliată care înoată în apă și pe care peștele o înghițe, iar omul mîncînd carnea peștelui ia și larva, care ajunsă în intestinul lui, se dezvoltă, dînd iarăși o tenie.

Prin urmare toate aceste specii de panglice ca să ajungă la om trebuie să treacă mai întîi printr'un oaspete intermediar și acest oaspete e, sau bou pentru tenia *mediocanellata*, sau porc pentru tenia *solium* sau peștele pentru *Botriocephalus latus*.

Ca mijloc profilactic, sau de apărare se recomandă de a nu se mîncă carnea de bou, de porc sau de pește cu linți, și pentru siguranță de a se fierbe sau frige foarte bine carnea acestor animale înainte de a fi mîncată, precum și de a se opri riguros depunerea murdăriilor în locuri deschise.

Clasa insectelor conține iarăși un număr foarte mare de paraziți. Afară de insectele parazite, bine cunoscute, care trăesc pe om sau pe animale, cum sînt rîia, puricii, păduchii, ploșnițele etc., întîlnim aci marele număr de insecte care trăesc în parazite pe diferitele vegetale, cauzînd adesea stricăciuni însemnate. Studiul special al acestor insecte e de un folos imens de mare pentru agricultură și pomologie.

În grupul Moluștelor avem deasemenea cîteva tipuri parazite mai puțin însemnate din punctul de vedere practic. Așa sînt genurile *Entoconcha* și *Entocolax* paraziți pe Holoturii, speciile *Stilifer Linkiae* și *Linkia multiiformis* și *Tyca entoconcha* parazite pe stelele de mare sau *Chirodota Pisanii* parazit pe *Synapta*.

Dintre vertebrate avem iarăși cîteva tipuri de animale care, din

cauza genului lor de hrană, prezintă un parazitism temporar cum sînt unii pești Cyclostomi cari să hrănesc sugînd sîngele altor pești, cum sînt Vampirii din țările tropicale care se hrănesc, sugînd, în timpul nopții, sîngele altor mamifere adormite.

Afară de parazitismul organic propriu zis întîlnim la animale ca și la plante și celelalte genuri de viață ca *predatizm*, *comensalizm*, *mutualizm* și *simbioză*.

Predatizmul după cum am mai spus e o formă violentă a parazitizmului. Predatorul nimicește complect viața animalului sau a plantei pe spatele căroră trăește, cum e cazul tuturor microbilor producători de boale mortale, cum e cazul Filoxerei care distruge complect viața noastră de vie, cum e cazul tuturor animalelor erbivore care, pentru a se hrăni, distrug viața altor plante și cum e în fine cazul tuturor carnivorelor care, pentru a se hrăni, distrug și ele la rîndul lor viața celor mai multe erbivore.

Comensalizmul e o formă mai atenuantă, mai îndulcită a parazitizmului propriu zis, de oarece comensalul nu ia adesea de cit o mică parte din hrana sau din puterea animalelor pe spetele căroră trăește. Așa e Crustaceul *Cymotoa* care, trăind în cavitatea bucală a unui pește, nu ia de cit o mică parte din hrana pe care o prinde peștele; tot astfel e un mic pește, numit *Remora*, care trăește fixat pe corpul Rechinului cu ajutorul aripioarei sale dorsale transformată în ventuză, mulțumindu-se numai de a fi purtat de Rechin și de a se hrăni cu sfărămăturile care cad din gura Rechinului. Tot astfel sînt o mulțime de mici crustacei de mare cari, trăind în cavități formate de diferiți bureți de mare, găsesc acolo un loc sigur de protecție, etc.

Mutualizmul e deasemenea foarte răspîndit și foarte variat în seria animalelor. El e prima treaptă a sociabilității. Sînt multe animale care se asociază cîte două pentru a trăi mai ușor. Un exemplu clasic de mutualizm e și acela citat foarte adesea între Crabul numit *Bernardul Ermit* care trăește în scoica locuită altă dată de un melc de mare și între o Actinie. (*Adamsia parasiticu* sau *Ad. pallata*). Actinia cu brațele ei numeroase și urzicătoare apără crabul în contra altor animale, iar crabul în schimb o poartă fixată pe scoică și îi dă sfărămături din hrana lui. Savantul profesor A. Giard citează un caz foarte curios în acest senz; așa, unii crabi au obiceiul de a purta în pensele lor cîte o actinie pe care o îndreaptă ca pe un instrument viu ori decîte ori voește să se paralizeze mișcările altui animal pe care voește să-l prindă.

În orașele Americii de Sud trăește o pasere îndestul de mare, numită *pluvian*, care face serviciul de agent sanitar, curățînd murdăriile de pe străzi, ca și cîinii de pe străzile Constantinopolului. Autoritățile acelor orașe au făcut legi speciale care împiedecă omorîrea acestor paseri. Un exemplu curios de mutualizm e și acelea stabilit între crocodil și paserea numită popular, *păzitorul crocodilului*. În ade-văr această pasere aleargă fără nici o temere pe spetele crocodilului; și-l curăță, mîncînd insectele și lipitorile care se prind de corpul lui;

Îndrăzneța pasere merge și mai departe, hazardându-se să-și vire ciocul în gura crocodilului pentru a-i curăți dinții de sfărăturile de carne, de insecte sau viermii cu care el se hrănește.—Mai mult, cînd cineva se apropie, paserea îi dă de veste și crocodilul fuge în apă.¹⁾

Cazuri de comensalizm sînt și acelea stabilite între insecte și între flori.—Floarea procură insectei sucurile de care are nevoie să se hrănească, iar insecta în schimb fecundează florile cu polenul care se prinde de corpul ei și îl împrăștie de la floare la floare.—Tot mutualism e între om și animalele domestice și între stăpîn și sclav, etc.

Parazitismul social

Am spus altă dată că din îngreueră luptei pentru existență a rezultat *sociabilitatea* atît la om cît și la animale. Doi sau mai mulți indivizi se unesc între ei pentru a lupta mai ușor atît în contra mediului cosmic încunjurător cît și în contra altor animale. Așa dar unirea mai multor indivizi cari au interese comune de viață constituie o *societate*. Ori cît ar fi de singuratică și de egoiste unele animale, totuși la unele epoce ale anului trebuie să trăiască macar cît de puțin timp cîte doi pentru a se reproduce, cum sînt cucul, becața, fasanul etc. Multe animale însă trăesc în colonii întinse, unele din ele formînd societăți cu o organizație complicată, cum sînt d. ex. societățile de furnici așa de cunoscute tuturor. Pe lingă nevoia foamei și a reproducerii, constituirea societăților animale mai are la bază și îngrijirea ce animalele dau progeneriturii lor. Viața în comun li asigură mai bine creșterea și apărarea progeneriturii. Afară de aceasta, constituirea acestor societăți, modul lor de repartiție pe suprafața pămîntului sînt strîns legate și de condițiile fizice și biologice ale regiunii locuită de ele precum și de cauzele istorice adică de variațiile ce a încercat suprafața pămîntului în decursul diferitelor epoce geologice, variații puse în evidență de paleontologie²⁾.

Viața socială o întîlnim foarte răspîndită în grupul polipilor hidrari din care face parte și mărgeanul. Grație acestei vieți, coloniale, ei formează cîte odată stînci puternice submarine care în decursul timpurilor îndelungate formează adevărate insule.

Grupul brizoarelor ni prezintă iarăși o viața colonială foarte dezvoltată.

Dar, dintre toate animalele inferioare, insectele sînt acelea la care viața socială e cea mai dezvoltată. Aici avem cunoscutele societăți de furnici și de albine, care au atras atenția atîtor observatori³⁾ — Superioritatea vieții sociale și aci ca și la om consistă în diviziunea muncii; în adevăr, în societățile de albine, avem unele lucrătoare, care adună

1) W. Tenieheff. L'Activité des Animaux.

2) L. Laloy. Parasitisme et Mutualisme dans la Nature. 1906. 1 vol.

3) J. Lubbock. Fourmis, Abeilles et Guêpes. 1838. 2 vol. G. I. Romanes. L'Intelligence des Animaux. 1898. 2 vol.

mierea, cresc larvele, apară colonia, avem matca care dă ouăle și trîntorii care sînt tolerați în colonie pîn' ce fecundază matca.

Societatea furnicilor prezintă un grad și mai mare de specializare. Aci avem unele furnici care adună proviziile, altele care construiesc locurile unde să se pună proviziile, altele sînt soldați care apără colonia și după unii observatori există unele societăți formate din o specie de furnici, numite furnicele rezervorii, în care sînt indivizi ai căror abdomen servește de înmagazinat sucurile hrănitoare adunate de alți indivizi din colonie.

Printre paseri sînt iarăși mai multe specii cari trăesc în societăți. Așa graurii și rîndunecele etc. voiajază în stoluri.—Em. Racovitza ¹⁾, în timpul voiajului său la polul sud, a studiat obiceiurile Pinguinilor, unele din paserile cele mai curioase și mai caracteristice din acele regiuni : — „Aceste paseri au pierdut principala însușire a paserilor : căci aripele lor sînt transformate în visle ce pot servi la înot și nu pot servi la sbor. Unele din ele, cum sînt *Pinguinii antarctici*, au o înălțime ca de 60 centimetri.—Ele formează din cuiburile lor adevărate orașe.—În special *Pinguinul papuan*, mai isteț, pune în practică principiul asociațiunii, căci toți copiii unui oraș sînt strînși la un loc într'un soi de pensionat și sînt privigheași de cîțiva adulți ce joacă rolul guvernantelor. Din timp în timp aceste guvernante se schimbă pe cînd alți adulți se ocupă cu hrana copiilor“.

Multe din mamifere trăesc de asemenea în societăți mai mult sau mai puțin întinse. Așa, cea mai mare parte din erbivore trăesc, pasc în trupe. Gangurii, acele animale caracteristice continentului australian pasc în trupe etc. Romanes ²⁾, după Lewis H. Morgan, ni dă descripții interesante despre viața socială a castorilor care construiesc locuințele lor minunate pe la marginea apelor.

E cunoscută de asemenea viața socială a maimuțelor, care trăesc în trupe conduse de unul din indivizii mai bătrîni și mai experimentați și căruia se supun toți ceilalți indivizi mai tineri.

Din numeroasele exemple n'am citat decît o mică parte din ele pentru a arăta că viața socială e foarte răspîndită și la animale.

Dacă toți indivizii care formează societatea de albine, de furnici, de paseri, de maimuțe și mai cu seamă de oameni, ar trăi pe un picior de egalitate, ajutîndu-se reciproc în viața lor socială, n'am avea nimic de menționat din punctul de vedere al parazitismului și societatea ar fi ideală ; dar lucrurile nu se întîmplă ast-fel nici în viața socială a animalelor nici în cea a oamenilor. În adevăr, din diferite cauze, fie de selecțiune naturală, fie de tendința naturală ce au ființele de a se aranja mai bine în viață, fie și din alte cauze necunoscute încă, se produc conflicte grave între indivizii aceleiași societăți. Așa : unii indivizi

1) Em. Racovitza. Expedițiunea Antarticii Belgiană. Conferința. 1901.

2) Loco cit. pag. 125.

sau grupe de indivizi din o societate se aranjază astfel că trăesc pe socoteala Țestului de indivizi din societate. Astfel s'a observat faptul important citat de mai mulți observatori că în un stup de albine, unele lucrătoare, în loc să cotinue activitatea lor obicinuită de a strînge mierea, devin din contra leneșe și chiar hoațe, furind și mîncînd mierea adunată de alte lucrătoare, devenind astfel parazite în societatea albinelor.—Astfel sînt în în societățile de furnici care, după cum s'a spus mai sus, prezintă o organizație îndestul de complicată¹⁾. „Aci există, în adevăr, o divizie a muncii mai mult sau mai puțin analoagă aceleia din societatea feudală a oamenilor, unde seniorul mergea la răsboiu și servul lucra. Avem dar aci furnici așa numite răsboinice și altele sclave etc. Furnicele răsboinice sînt întreținute de sclave,—sclavele trebuie să le hrănească. Dar ce e mai curios, e faptul că la unele specii de furnici cum e specia *Strongylognathus testaceus* studiată de Forel, lenea, provenită din una din cauzele presupuse mai sus se prelungește în cursul mai multor generații, le face aristocrate ne mai fiind bune nici pentru răsboiu; își pierd forța fizică necesară în răsboiu, rămîn adevărate caricaturi ai strămoșilor lor răsboinici și trebuie ca tot sclavele, care le hrănesc, să le și apere în răsboiu. Astfel fiind indivizii din coloniile de *Strongylognathus*, vor deveni cu timpul adevărați parazii“.

„Dacă ne transportăm acum în societățile omenești, continuă mai departe Massart și Vanderveide, analogia e vădită între societatea descrisă la furnici și între cea ce exista în Franța la sfîrșitul vechiului regim. La început seniorul concentrase în mințile lui toate puterile: el era șeful civil și militar; el stabilea impozitele; în urmă însă, cu concentrarea biurocrației, agenții regelui i-au deposedat de toate prerogativele lor și i-au lăsat fără nici o întrebuintare, continuînd totuși a primi lefuri foarte mari și titluri inutile; așa că la sfîrșitul epocii feudale ei au devenit adevărați parazii.“

„Taine în cartea sa Vechiul regim, ne dă un tablou viu de cea armată de parazii, resturi ale feudalității; el ne dă în urmă o listă completă de toate funcțiunile, așa zise „grațioase“, în fond însă parazitare, de la curtea din Versailles. Unele din aceste funcții sînt într'adevăr extraordinare. Așa: Intendentul vînătoarei primea 450.000 de lei pe an pentru a iscăli de două ori pe an. Păzitorul patului reginei primea 300.000 lei pe an pentru niște atribuții care nu se știau tocmai bine în ce consistau. Doi purtatori ai scaunului regal, îmbrăcați în haine de catifea și cu sabie, care, în fie-care zi cercetau și goleau obiectul funcțiunii lor, primeau 500.000 de lei pe an!“ etc.

Cu organizarea societății moderne, paraziții n'au dispărut ci au luat numai alte forme. Massart și Vanderveide îi împarte în *paraziți proprietari*, *paraziți politici*, *paraziți sexuali* și *paraziți prădători*.

Paraziții proprietari reprezintă forma ideală a parazitizmului. A-

1) *Jean Massart et Emile Vanderveide. Parasitisme organique et Parasitisme social. 1898.*

cestia sînt teniele corpului social. Bogățiile le vin tot așa de ușor ca și hrana teniei. Sînt toți acei indivizi cari prin munca lor proprie ne-adăugînd nimica la bogăția socială, încasează liniștiți veniturile proprietăților de cele mai multe ori moștenite. Indivizii așa numiți feciori de bani gata, *fasonelii* spiritualului Ranetti, care n'au altă trudă în viață decît acea de a-și inventa plăceri, care n'au altă supărare decît acea că manșetele sau gulerele nu sînt bine lustruite sau întîlnirile galante nereușite.

Paraziții politici. Aci intră, după Massart și Vandervelde, toate felurile de lefegii și de sinecuriști care nu aduc societății aproape nici un folos. Grație moravurilor noastre politice acest soi de parazitism e în floare la noi.

Paraziții sexuali nu-i întîlnim de cît în societățile omenești. Sînt în adevăr și la animale cazuri unde bărbatul e purtat și hrănit de femelă, dar acolo bărbatul face un serviciu, el contribuie la reproducere, prin urmare la perpetuarea speciei. E mai mult un caz de mutualism sexual; pe cînd la om cazurile de parazitism sexual sînt mai totdeauna sterile. Există un animal învecinat cu viermii, din grupul Gephyriilor, numit *Bonelia viridis*. Femela are aproape mărimea și culoarea unei nuci verzi. Dacă ne închipuim coada nucii prelungită foarte tare și bifurcată la extremitatea sa liberă, vom avea aproape imaginea trompei acestui animal. La baza trompei e orificiul bucal și ceva mai jos orificiul genital. Ei bine, barbatul acestei specii e foarte mic, microscopic, și trăește fixat la orificiul genital al femelei. El e purtat de femelă și se hrănește cu sfărăturile care cad dela masa femelei. La prima vedere s'ar părea că barbatul trăește ca parazit pe corpul femelei. În realitate cazul nu e tocmai astfel, pentru că și barbatul face un serviciu. El fecundează oule pe măsura ce femela le dă afară. E dar un caz de mutualism. Pe cînd la om, după cum am mai spus, cazurile de parazitism sexual sînt mai totdeauna sterile.

O variantă a paraziților sexuali sînt *proxeneții*, adică toți acei care trag un folos, procurînd altora ocazia oricărui fel de desfriu.

Paraziții prădători. Noi am stabilit că *predatizmul* e o formă violentă a parazitismului propriu zis. În societățile omenești acest fel de parazitism nu e mai puțin răspîndit. Așa: un popor, care declară războiul altuia în scop de a-i răpi o bucată de pămînt, e un prădător, mai cu seamă cînd, după ce a eșit învingător, distruge tot prin foc și sabie, jăfuind avutul poporului învins. Prădători sînt toți cămătarii care trag un folos neomenos din munca oamenilor nevoeși și toți marii financiari, jucători la bursă, care produc adesea nenorociri economice ucigătoare pentru toți acei care și-au vîrît micile lor economii în danșul valorilor de bursă.

O formă de parazitism nu mai puțin interesantă de semnalat e și *parazitizmul mimetic*.

Mimetizmul e un fenomen biologic foarte răspîndit atît la plante cît și la animale. După Laloy ca și după toți ceilalți biologi, el consistă în facultatea ce au unele ființe viețuitoare de a lua o asemănare, cite o

dată uimitoare cu mediul încunjurător precum și cu alte ființe. „Ca toate relațiile biologice, mimetizmul e conștient sau voluntar cum e de ex. la caracatiță și la cameleon care schimbă culoarea pielei după trebuință sau in-conștient. În acest din urmă caz, el nu se poate explica de cît sau prin selecția naturală, așa : dacă la o specie anumită a apărut un caracter care e prielnic vieții, acel caracter se fixează și se dezvoltă prin ereditate—sau prin factori interni de dezvoltare asupra cărora condițiile externe ale mediului pot influența direct.—În orice caz, origina mimetizmului e greu de explicat.“¹⁾ În prima linie, mimetizmul e un puternic mijloc de protecție atît la plante cît și la animale.—Așa : urzica moartă sau urzica albă (*Lamium album* L.) ia o asemănare așa de mare cu uurzica mare înțepătoare (*Urtica dioica* L.) în cît animalele erbivore n'o mîncă nici pe ea.

Din nenumăratele cazuri de mimetizm la animale nu voi cita de cît cîteva : În regiunile ghețurilor polare, mai toate animalele iau o culoare albă, asemănătoare mediului încunjurător, (homochromie) pentru a nu fi zărite ușor de dușmanii lor. Tot astfel animalele din regiunile tropicale care iau culori vii asemănătoare plantelor și întregului mediu încunjurător. Sînt foarte multe insecte care samănă așa de bine și ca formă și ca culoare cu ramuri (*Bacillus gallicus*, Ortopter) sau cu frunze (*Kallima*, fluture) de copaci în cît ni-ar fi foarte greu să le distingem, dacă nu s'ar mișca. Aceste insecte sînd de obicei pe aceleași ramuri și pe aceleași frunze nu-și schimbă culoarea. Sînt însă animale care își schimbă culoarea după voe cum sînt caracatițele, cameleonul etc. Cînd caracatița sau cameleonul voesc mai cu seamă să fie ferite de vederea dușmanului sau de vederea altor animale pe care ei voesc să le atace, atunci iau aproape perfect culoarea mediului încunjurător.

Cînd această facultate mimetică servește unui animal pentru a trage un folos în dauna altui animal, atunci avem cazul de *parazitizm mimetic*.

Cazurile de parazitizm mimetic sînt iarăși foarte răspîndite nu numai la animale dar și la oameni. Așa : sînt unele specii de paianjeni care imită culoarea excrementelor de paseri, iar cînd fluturii se pun pe aceste excremente sînt atacați de paianjeni. Tot astfel sînt multe insecte care imită culoarea și forma altor insecte pentru a trage un profit în dauna acestora din urmă.

Dar cazurile cele mai răspîndite, și cu variante, am putea zice nesfîrșite, de parazitizm mimetic le întîlnim în societatea oamenilor.

În adevăr cine din noi, nu cunoaște cazuri de acelea cînd un individ să dă drept altul ca să tragă un profit în dauna acestui din urmă. Aci intră cazurile tuturor escrocilor care se dau drept prinți pentru a înșela buna credință a oamenilor, trăgînd un profit în dauna adevaților prinți. Toți indivizii, care, neavînd nici un drept la mila oamenilor, se dau drept cerșetori în dauna acelor care au drept la această milă. Toți indivizii a căror capacitate nu corespunde în realitate cu diploma în virtutea căreia ocupă un loc în dauna celor capabili. Mai acum cîțiva ani

1). *Laloy l. c.*

un domn din București, călătorind pe la mănăstirile din Moldova s'a dat drept secretarul general al Ministerului de Instrucție. El a fost găzduit și ospătat de maici în consecință. Tot astfel un alt domn din București, întorcându-se din străinătate și fiind probabil strîmătorat de bani s'a oprit într'un orașel din Transilvania. Acolo el s'a dat drept unul din poeții noștri cunoscuți. Locuitorii aceluia orașel mîndri de vizita anunțată i-au dat un banchet, făcîndu-i la plecare și o colectă pentru continuarea drumului în țară. Iată dar atîtea și atîtea cazuri de parazitizim mimetic.

* * *

Parazitizmul, ca ori-ce fenomen biologic, are și el urmările lui. Viața parazitului fiind foarte răstrînsă ca activitate, rezultă pentru el o serie de atrofieri, de degenerări organice. Așa : panglica, care trăește în intestinele o mului, găsind acolo hrana fabricată deagata, nu mai are nevoie de un aparat digestiv; de aceea acest aparat îi lipsește; tot astfel, neavînd nevoie să se miște și să simtă în mod mai pronunțat, n'are nici organe de simțuri, iar nervii și mușchii sînt foarte puțin dezvoltăți. În schimb însă are organe genitale foarte dezvoltate, de oarece ea, fiind mereu expusă la pieire, dovedește cu puterea de înmulțire.

Înrîuririle parazitizmului se resimt și asupra individului parazitat, producînd adesea turburări organice grave și cîte odată chiar moartea.

Concluzie. Din această expunere sumară asupra parazitizmului se poate trage următoarea concluzie generală :

Unele ființe viețuitoare, fie din cauza selecției naturale, fie din cauza tendinții naturale de a se aranja din ce în ce mai bine în viața lor, fie din cauza stabilirii unui echilibru mai just în înmulțirea prea mare a unor ființe, fie și din alte cauze pe care nu le putem cunoaște încă, se adaptează din ce în ce mai mult la parazitizim sau la celelalte forme de viață, arătate deja, ca comensalizim, mutualizim și simbioză.

Ar părea poate paradoxal dacă am zice că cu cît un animal e mai parazit cu atît pare mai superior; de oarece el a izbutit ca cu minimumul de muncă să dobîndească maximum de avantaje în viață. Dar dacă acest raționament pare a fi logic întru cîtva la animale, apoi nu e tot așa dacă l'am aplica la om, unde *munca și dreptatea* trebuie să fie caracteristicile fundamentale ale întregii lui vieți.

P. Bujor

Cronica Artistică

Muzeul românesc și cel bulgăresc *)

„Băgați de seamă să nu vă întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre”, era refrenul discursului ținut într'un cerc de universitari români de către ministrul, instrucțiunii publice din Bulgaria, cu ocazia petrecerii sale în țară, acum trei ani. Cuvintele d-lui Șişmanoff aveau autoritatea unui specialist, care văzuse de aproape starea învățămîntului și a instituțiilor noastre culturale, însoțit fiind în cercetările sale de însuși colegul său român. Cu adîncă pricepere a pedagogului, el însuși reformator în chestii de școală în țara sa, ministrul bulgar a putut să deosebească părțile într'adevăr bune și temeinice ale organizației noastre de altele greșite și neisprăvite. În mod firesc dar și criticile sale, cuprinse în avertismentul de mai sus, alternau cu „aprecierea marilor progrese săvîrșite de vecina mai batrînă, căreia--adăoga oratorului--Bulgarii îi datoresc atîta recunoștință”.

Părerile acestea nu au fost, pare-se, simple amabilități ocazionale. Dl. Șişmanoff le-a confirmat în urmă și compatrioților noștri reședinți în Sofia. În mod și mai lămurit le-a spus acestora, că în trecerea sa pe la noi a aflat nu numai unele lucruri bune și reforme ce-și propunea să adopte, dar că s'a pătruns și de greșelile și păcatele de cari mai cu seamă va căuta să terească țara sa. Care anume instituții și reforme intră în categoria celor demne de imitat și care în a celor ce trebuiesc evitate, s'a ferit să ne arăte oaspetele nostru. Clasificarea se poate însă lesne face. Oricine nu e orbit de un patriotizm fals, trebuie să recunoască că avem o serie de instituții culturale demne de toată lauda, alături de altele cari constituie o rușine națională. Dacă cele dintai nu mai au nevoie să fie menționate, reputația lor fiind bine stabilită, cele din urmă, din contra, nu pot fi destul de des semnalate. Revenind mereu asupra lor, dîndu-le cît mai mult în vileag și făcînd pe cîți mai mulți părtași conștienți ai rușinej ce ne apasă, numai astfel putem spera să se aducă îndreptarea dorită.

Fără a avea pretenția să fac bilanțul general al stării noastre cul-

*) Vezi articolul din *Viața Romînească* V. II No. 4 pag. 102.—

turale față de Bulgari, să-mi fie permis însă ca, în cercul restrins al specialității mele, să stabilesc o comparație între noi și cele văzute în călătoria, ce anume într'acest scop am făcut astă vară la vecinii noștri de peste Dunăre.

Printre instituturile noastre de cultură, nu cred să existe unul mai puțin prezentabil ca aspect cit și mai puțin corăspunzător scopului său ca Muzeul nostru de antichități.

Mulțumită administrației din ultimii timpi, Muzeul a ajuns să fie unul din organele cele mai neplăcute ale vieții noastre culturale. E ca un stîrv pe care toți public și miniștri îl oculesc; de care nimeni nu îndrăznește să se atingă, nici chiar pentru a salva tezaurele pierdute într'insul. O pacoste grea apasă asupra lui. S'ar zice că în locul paserei simbolice ce împreună cu Minerva protege arta, la Muzeul nostru s'a înscuibat o vulgară cucuvea ce-i coboară a moarte.

O asemenea stare de lucruri nu se poate să fi scăpat ochiului perspicace al Ministrului bulgar. Și nu într'o mică măsură trebuie să fi contribuit această formulare criticelor ce ni s-au adus. Mai ales că tocmai într'această privință Bulgarii ne-au luat cu mult înainte. Într'un singur deceniu ei au făcut mai mult decît noi în patru. Istoricul oficial *) al Muzeului din Sofia ne-o dovedește. Extragem dintr'insul următoarele notițe, cari nu sînt fără interes ca termen de comparație cu instituția noastră. Grație publicațiilor bulgărești sîntem în stare să ne punem mai lesne în curent cu Muzeul vecin, decît sîntem cu al nostru, asupra căruia—lucru nemaipomenit—nu a apărut nici un raport sau orice altă relație dela cei în drept. Și cu toate acestea legea prevede publicarea regulată a anuarului. Dar, ca la noi, la nimeni!

La început și în Sofia, întocmai ca și la noi, colecțiunile de antichități și de monezi formau o secțiune a Bibliotecii naționale. La 1893 numai s'a înființat Muzeul ca instituție de sine stătătoare, instalîndu-se într'o veche clădire, Buiuk-Giami, datînd din 1384, care s'a amenajat în vederea noii întrebuiinări.

Pe bazele unui program cu caracter național se începîu colecționarea și studiarea altă a monumentelor descoperite întîmplător cit și a rezultatelor explorațiunilor științifice ce se fac în țara întreagă. Direcția Muzeului e ajutată în acest sens de Minister, care în 1895 prin circulări adresate autorităților, le obligă să dea concursul lor, indicînd descoperirile ce s'ar face și contribuind la înăvuițirea colecțiunii. Numai din cercetările Direcțiunii s'au adunat 1492 bucăți de sculpturi, cea mai mare parte importante din punct de vedere artistic, precum și inscripții de mare valoare științifică. O deosebită atențiune s'a dat în explorări și gorganelor, probabil de origină tracă, ce sînt presărate în număr de peste

*) Discursul inaugural pronunțat de Directorul Muzeului la 18 Mai 1905 și publicat în „Revista Școlilor”, organ al Ministerului Căltelilor și Instrucțiunii publice Nr. pe Septembrie, p. 770—7.—Sofia, 1905.

zece mii pe întreg teritoriul bulgar. Abia o a zecea parte din ele au putut fi cercetate în mod științific. Bronzurile, cari la întemeierea Muzeului erau numai două, numără, după zece ani, 924 bucăți. În acelaș timp s'au adunat 800 basoreliefuri zise trăce, formînd o colecție unică în felul ei. Colecția de monede, întemeiată încă înainte de 1893 de către bătărinul Tachella, a fost de asemeni considerabil sporită ca număr și ca valoare în ultimii ani. În total Muzeul cuprindea la înființare 22.642 numere. Care este starea inventariului Muzeului nostru nu se poate spune, de oare-ce nici nu se știe dacă inventar există. Sigur însă este că în vara aceasta, a anului 1906, trimițindu-i-se Muzeului de antichități un obiect din partea Ministeriului și cerîndu-i-se ca să se indice Nr. sub care a fost inventariat, Direcția Muzeului răspunde că s'a trecut sub Nr. 1. Oficial, deci, cred, autentic!

Sărăcia și mai ales incuria Muzeului nostru reese și mai evident pentru cei ce vizitează Muzeul Bulgarilor. Contrastul e atît de izbitor, încît nici chiar cel mai îndrjfit șovinist nu ar putea să neghe inferioritatea noastră, din punctul de vedere ce îl preocupă aci. Iată dar un caz precis în care prevestirile atît de politicos formulate de către Ministrul Șișmanoff s'au împlinit de pe acum. Căci nu e îndoială: ne-au întrecut Bulgarii! Și ne-au luat înainte într-o ramură din domeniul pur cultural, care de obicei se dezvoltă mai lesne la popoarele cu o civilizație mai îndelungată. E strașnica lecție ce ne-o dau vecinii noștri mai tineri. Dar cite fete rominești mai sînt, care să roșcasca înaintea acestei rușini a neamului nostru?

Pentru ca să nu existe bănuială că ași fi exagerat valoarea Muzeului bulgar, numai pentru a face să reiasă și mai mult mizeria celui românesc, vreau cita aci părerile imparțiale ale streinătății, care nu mai poate fi învinuită de părtinire. Astfel încă din 1898, pe cînd Muzeul era în formațiune, găsim în Gazette des Beaux Arts, din Paris, următoarele cuvinte de laudă sub iscalitura unei autorități necontestate ca S. Reinach:

Le jeune Musée de Sofia fondé en 1898 promet de devenir sous peu, grâce au zèle intelligent de son Directeur, le plus important de la presqu'île balkanique (cuprinzînd de astă dată și România) après ceux de Constantinople et d'Athènes. Voici plusieurs années que Mr. Dobrușky, malgré l'exiguité des crédits dont il dispose, trouve moyen d'enrichir la collection confiée à sa garde de statues, de bas-reliefs, de petits bronzes, de monnaies, de documents épigraphiques et, non content de réunir ces documents et de les publier dans un recueil rédigé en langue bulgare (le Sbornik), il en adresse généreusement des photographies aux savants occiden-

*) O descriere amănunțită a colecțiilor Muzeului din Sofia au să arde locu în acest articol, meuit să arate spiritul de organizare mai ales al vecinilor noștri. O scurtă expunere se găsește de altfel în articolul D-lui Jorga. Sămănătorul din 20 Aug. 1906. Antichitățile clasice sînt pe larg studiate, și Triușof reproduce la splendida lucrare publicată acum în urma sub auspiciile Academiei din Viena: *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Bearb. v. E. Kalinka, 1 vol. 4°, 493 pp. Wien, 1906, asupra căreia voi reveni în curînd.

taux qui les font connattre à leur tour. Il serait très à désirer qu'un érudit comme Mr. Dobrusky disposât des ressources nécessaires pour pratiquer des fouilles en Bulgarie...

Nu dar prin risipă de bani, ci numai prin rîvna inteligentă a unui Director erudit au alcătuit Bulgariei Muzeul lor. Iar noi....! Inferioritatea în care ne găsim apasă cu atît mai greu, cu cît Bulgariei n'au cheltuit de cît cîteva sute de mii, pentru a avea ceva bun, pe cînd noi am spulberat tot atîtea milioane pe nimic. *)

Din comparația bugetelor anuale ale celor două instituțiuni constat între altele și următoarea nepotrivire : La Bulgari fondurile prevăzute pentru noii achizițiuni merg în mod normal tot crescînd (12.893 în 1903 față de 27.599 în 1904), pe cînd salariile personalului descreșc (15.755 în 1903 și 14.550 în 1904.) La noi din contra : leafa Directorului a tot crescut, iar fondurile pentru achiziții au tot scăzut, pînă ce, în cele din urmă, convingîndu-se Miniștrii de reaua lor întrebuițare, le-au suprimat cu totul. În bugetul în curs, fondurile au reaparut; despre achiziții noi ale Muzeului bucureștean nu s'a aflat încă nimic. Ar trebui și într'această privință să luăm pildă de la Bulgari. În așteptarea „Buletinului Muzeului Național“ pe care dl. Dobrusky îl promite în discursul său inaugural, se publică în organele oficiale ale Ministerului Cultelor,**) în fie care an, cum anume s'au cheltuit sumele acordate. Se specifică chiar amănunțit obiectele, indicîndu-se de pildă numărul monezilor grece, romane-imperiale sau republicane, bizantine etc., precum și cele de aur, argint. De asemenea se indică obiectele dobîndite prin săpături, specificîndu-se natura lor. La noi un vâl misterios și încă de nimeni pătruns se întinde prudent asupra celor ce se petrec la Muzeu. Și cu toate acestea și la noi instituția e publică. Dar să nu insistăm asupra acestui punct delicat.

Reluînd comparația celor două instituțiuni, trebuie să adaug că și Bulgariei în afară de secția archeologică mai au o secție eclesastică. Aceasta înființată numai de vre-o cîțiva ani, nu este așa de bogată ca a noastră, deoarece-odoarele se află încă prin Mănăstiri. Ne-o spune însuși Directorul în discursul său inaugural. Gelos chiar de frumoasele odoare ale noastre, d-sa adaugă că „Muzeul Național din București poate în această privință să serve de pildă“. Nu știe însă d. Dobrusky că meritul de a fi păstrat toate aceste obiecte revine secularizării averilor mănăstirești, pe urma căreia s'a alcătuit colecția ce posedăm. Marele merit al Direcțiunii actuale constă însă, în clasarea și expunerea atît de potrivită a obiectelor, încît foarte puțini numai au putut să-și dea seamă de importanța și frumusețea lor cît timp s'au aflat la locul lor de veci, adică în vitrinele Muzeului. A trebuit ca o mină dibace să le orînduiească în mod inteligent în cuia de la Filaret, pentru ca aceleași obiecte să stîrnească admirațiu-

*) În rastiup de șapte ani s'au cheltuit peste două milioane, în afară de creditole ordinare pentru Muzeu. Vezi articolul citat din V. R. pag. 107.

**) Doklada do gospodinâ Ministra na Narodnoto Prosbiteine, 1903 — 1904. Sofia 1906, p. 69 sq.

nea tuturor. A fost o adevărată revelațiune mutarea lor : parcă s'ar fi desgroptat din pământ, atit erau de uitate și nesocotite la Muzeul sau cimitirul artei pămîntene.

În dorința ce are de a o vedea sporind cît mai curînd, d-l Dobrusky vorbește despre secțiunea creștină cu o modestie, care se explică numai prin prea frumoasele și repezile rezultate dobîndite de d-sa pe terenul antichităților clasice. Pentru a arăta adevărata valoare a colecțiunii bisericești, voiu lăsa și de astă dată pe alții să dea nota adevărată. Profesorul I. Strzygowski, byzantinist de frunte, în referatul*) său. asupra artei creștine în Balcani, insistă în special asupra „organizației model a Muzeului din Sofia” tocmai din acest punct de vedere. „E unic în felul său, adaugă el, ce s'a făcut aci de către un principe iubitor de artă ajutat de un ministru savant ca Șişmanoff și de Directorul Dobrusky cu tendințe așa de moderne”.

Cu asemenea protecție și sub o ast-fel de direcție mai ales, nu e mirare ca Muzeul să progreseze atit de repede, încît, după zece ani numai, vasta moschee ce la început adăpostea toate colecțiile, să nu mai poată cuprinde de cît numai antichitățile clasice. Muzeul etnografic**) s'a și mutat într'alt local, în vara trecută. Iar pentru secția religioasă însuși Strzygowski susține, în articolul menționat, ideia Bulgarilor, de a se transforma în Muzeu creștin vechia basilică din oraș, Sf. Sofia, ce datează probabil din vremea lui Justinian.

Ce îmbucurătoare este această înflorire și creștere normală a tinerei instituții bulgare și cît de umilitoare stagnarea Muzeului nostru ! Firesc ar fi fost, ca și despre noi să se poată spune tot atit bine ca și despre vecinii noștri. Căci elementele constitutive și mediul înconjurător fiind același în ambele țări, regresul instituției mai bătrîne e și mai neexplicabil. Tocmai de aceia am ales ca termen de comparație Bulgaria, singurul stat cu care ne putem măsura puterile, și față de care în multe privințe ne credem superiori, pentru că suntem mai de vreme intrați în concertul european. Ar fi de dorit ca în alte direcții să fie așa. Rămîne ca specialiștii să ne-o dovedească. În privința Muzeului însă nu mai e îndoială : ne-au dat de rușine. Și ne aflăm doară în condițiuni absolut

*) *Die christliche Kunst in einigen Museen des Balkan in Oesterreichische Rundschau*, III, Heft 30 : Gerade für die Zeit, die dieser Artike gerecht zu werden sucht, muss mit allem Nachdruck auf die mustergültige Organisation des Museums in Sofia aufmerksam gemacht werden. Was hier ein Kunstsinniger Fürst, beraten von dem als Gelehrten wohl-bekanntem Minister Şişmanoff, geleistet hat, indem er den Museumsdirektor Dobrusky nach Kräften in seinen durchaus im modernsten Fahrwasser laufenden Bestrebungen unterstützte, das steht wohl einzig da.

**) Și la noi s'a creat pe ziua de 1 Oct. a. c. un nou Muzeu de etnografie și artă națională voind să se descarce astfel Muzeul de antichități. Dar tocmai aceia, cari de drept ar trebui să susțină noua instituție, caută din contra să o desființeze, înainte chiar ca ea să se fi înjghebat. Despre menirea noului Muzeu, a cărui Direcțiune mi-a fost încredințată, nu-mi e permis să vorbesc, înainte ca autoritatea superioară să fi rezolvat rapoarțele ce am înaintat în această privință.

egale din punct de vedere al trecutului. Pe malurile Mării Negre, atât pe teritoriul bulgar cât și pe cel român, au fost presărate orașe grecești, ale căror resturi apar din nou azi cercetătorului. Ambele țări au fost aceeași timp îndelungat colonii romane; aceleași civilizații s'au perindat în urmă între Carpați și Balcani. De la toate aceste popoare se găsesc într-o parte și alta de-alungul Dunărei tot atâtea rămășițe, noi fiind parca mai favorizați de soartă (Pietroasa, Adam-Klissi etc.). Muzeele reprezentante ale acestor epoci ar trebui deci să se bucure cel puțin de o aceeași reputație.

Pe cînd însă vecinii noștri au explorat în mod sistematic și științific pămîntul țării lor, noi am continuat să practicăm sistemul de distrugere destul de cunoscut în urma destăinuirilor d-lui Teohari Antonescu. Am plătit cu bani scumpi și zile de lucru ale soldaților noștri, ceea ce Bulgarii au făcut prin bună-voință și sub înțeleapta conducere a d-lui Dobrusky. Rezultatele noastre se văd în labirintul din sălile palatului Universității, unde sînt aruncate fără selecțiune sau vre-o indicație tot felul de pietre cu inscripții și cu sculpturi. În Muzeul din Sofia din contra domnește o ordine perfectă. Cu o sobrietate distinsă dar cu gust ales sînt grupate diferitele antichități sau, în ordine cronologică sau după natura subiectelor reprezentate. Totdeauna însă cu multă pricepere și cu mare discernămint. Lămuriri și indicația secolelor însoțesc fie-care obiect. Cînd pentru punerea în evidență a vre-unei piese e nevoie de comparație, se adaugă lîngă original și reproducerea în gips cu care se aseamănă sau din a cărei familie face parte. Într-un cuvînt toate mijloacele muzeografiei moderne sînt întrebuintate pentru a da colecției pe lîngă aspectul estetic și utilitatea practică ce trebuie să aibă. Folositoare pentru cercetători, ea este tot deodată atragătoare și instructivă chiar pentru profani. O curățenie exemplară o ordine perfectă domnește în fine în acest adevărat templu al artei. Nu pe nedrept a sfîrșit el admirația savanților englezi, francezi, germani și austriaci, în parte citați aici, iar despre halul Muzeului nostru nădări vre-o vorbă de laudă. Și ne mai mirăm, că în asemenea condițiuni publicul român se dezinteresează de o instituție care nu-i procură nici o satisfacție estetică, nici nu-i este de un folos. Să-i dăm și noi viața ce trebuie să o aibă, și desigur că și la noi se va deștepta gustul și priceperea artei. Atunci o să vedem și noi mar bine de 500 vizitatori într-o singură zi, cum mi-a fost dat să constat eu însumi în două rînduri în Sofia. Căci aici Muzeul este într-adevăr al poporului bulgar, care se mîndrește cu el, pe cînd al nostru pare ca este proprietatea exclusivă a celor ce-l conduc.

(Continuă.) Despre părțile foarte favorabile ale învățărilor englezi și germani (profesorii B. Brown din Edinburg și Conze din Berlin) asupra săpăturilor făcute de Bulgari care se rezumă în *instrucțiunile intruchipate a Muzeului din Sofia* vezi interesanta dare de seamă a d-lui V. Parvan în „Sămănătorul” din 9 Iulie 1900, unde sînt reproduse unele citațiuni ce mă scutesc de a repeta aci.

De concepția deosebită a conducătorilor depinde desigur și marea neasămănare a celor două instituțiuni. Bulgarii au avut fericirea să găsească în d-l Dobrusky *) acel spirit diriguitor, care prin muncă cinstită, vederi largi și energie a creat în așa scurt timp frumoasa operă ce cu toții admirăm. Iar noi...

Și cu toate acestea, de aș vrea să înțelegem în privința personalului, nu le-au lipsit nici lor. Mi s-a afirmat în Sofia că unul din custozii muzeului provincial din Filipopoli a fost acuzat de neregularități în administrarea colecțiilor ce-i erau încredințate. Dovedindu-i-se vinovăția, a și fost condamnat. Nu s-a ținut seamă de serviciile ce el însuși și mai ales bătrânul său tată aduseseră muzeului din Sofia. Și această energetică hotărâre a Bulgareților ar trebui să ne serve drept pildă pentru alții...

Al. Tzigara-Samurcaș

...și nu ne prea întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre...

...

...

...

...

*) Kalinka, op. citat, p. 2: Der Universitätsprofessor in Sofia V. Dobrusky, der das von ihm daselbst geschaffene Antiken-Museum so liberal wie energisch leitet.

Cronica Internă

—Țară de latifundii—

(Cu prilejul Raportului d-lui Căpităneanu)

Cifrele au o putere deosebită de *concretizare*. Ele împrăștie ceața ce poate învălui o discuțiune abstractă și ne pun în fața brutalității și a precizunii faptelor vieții, reducînd adesea o problemă teoretică la proporțiile unei intuițiuni, fiindcă, cum spune poetul, „dacă toate gîndirile pot pacinic trăi alături, aspru se ciocnesc lucrurile în spațiu....“

Cine nu cunoaște, de pildă, la noi discuțiunile aprinse asupra avantajelor marii și micii proprietăți, dar cîți cunosc cum se prezintă aceste două tipuri de proprietate, dacă putem spune așa, *în carne și oase*, ce interese reale acopăr ele și care este rolul lor și locul adevărat ce ele ocupă în economia vieții noastre naționale ?

Nimic nu e mai sugestiv din acest punct de vedere, decît materialul asupra ultimului recensămînt fiscal publicat în *Raportul* către Ministrul de Finanțe, de către secretarul general al acestui Minister, d. N. R. Căpităneanu (București, 1906, tipografia Lăzăreanu).

Nici actualul Ministru de Finanțe nici d. Căpităneanu nu pot fi bănuți de tendinți dușmănoase față de marea proprietate, cu atît mai prețioase sînt învățămintele ce rees din această publicațiune, încît sîntem dispuși să trecem aci cu vederea defectele ce ea prezintă din punctul de vedere științific.

Relativ la proprietatea funciară rurală raportul ne dă date extrem de interesante, mai ales relativ la *pămînturile cultivabile* (arăturile, fînețele, pășunile, livezile de pruni),—excluzînd *pădurile*, în privința căroro datele sînt cu desăvîrșire neîndestulătoare (mai ales în ce privește repartizarea lor între diferitele categorii de proprietari).

Socotim, că cetitorii noștri ne vor fi recunoscători dacă vom pune în lumina cuvenită aceste date.

Intinderea totală a pămînturilor cultivabile constatată de recensămînt e de 7,968,296 hectare.

Aceste aproape *opt milioane* ha, în cifre rotunde, raportul împarte, după întindere, în următoarele cinci categorii :

1) proprietăți pînă la 10 ha incluziv, pe care le putem numi *proprietăți țărănești* ;

2) proprietăți dela 10 pînă la 50 ha incl.,—adică cea ce Nemții numesc „Grossbauerwirtschaften“, *mare proprietate țărănească* ;

3) proprietăți dela 50 ha pînă 100 la ha incl.,—adică *proprietate mijlocie* ;

4) proprietăți dela 100 ha până la 500 ha incluziv, pe care le putem numi proprietate *supra-mijlocie*; și în sfârșit—

5) proprietățile de peste 500 ha,—adică *proprietate mare*.

Aceste două din urmă tipuri de proprietate, vădit, din punctul de vedere științific și din cel al interesului public, trebuiesc deosebite cu îngrijire. Căci deși proprietățile între 100—500 ha, cu o întindere mijlocie la noi abia de vre-o 300 ha de fiecare proprietate, în multe privinți gravitează spre proprietatea mare (precum și proprietățile între 10—50 ha—cu întinderea mijlocie numai de 19 ha—gravitează spre proprietatea țărănească), totuși aceste proprietăți, fără îndoială, au cu totul alt rol în viața noastră socială, economică și națională decît proprietățile de peste 500 ha, cari ajung, după raport, la întinderea mijlocie de peste 1920 ha de fiecare proprietate (vom vedea îndată că această întindere e în realitate și mai mare) și au, prin urmare, toate caracterele unei *proprietăți latifundiare*.

Din nenorocire, raportul adesea confundă, cum vom vedea, aceste două tipuri de proprietate sub o singură rubrică de „mare proprietate” și ne dă o cifră comună, tocmai în acele privinți pentru cari avem tot interesul să avem datele necesare *separat* nu numai pentru ele, dar chiar în sinul mării proprietăți, cel puțin, deosebit și pentru proprietățile între 500—1000 ha de o parte, și pentru cele de peste 1000 ha.

Din cauza aceasta e cu neputință în multe privinți să scoatem în de ajuns în relief rolul adevărat în viața noastră națională al acelei proprietăți pe care am numit-o *latifundiară*.

Iată acum și cîteva cifre relative la aceste cinci tipuri de proprietate (tabelele XXI și XVII)*).

	No. proprietăților	Intinderea în ha.	Proportie la 0/0 față de întinderea totală	Intinderea mijlocie a unei proprietăți în ha.
Proprietate țărănească (până la 10 ha.)	1.015.302	3.319.695	41½	3,27
Proprietate țărănească mare (10—50 ha.)	36.318	695.953	8½	19,10
Proprietate mijlocie (50—100 ha.)	2.381	165.456	2	69,49
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	2.608	785.719	9½	301,27
Proprietate mare (peste 500 ha.)	1.503	3.001.473	38½	1920,33
Total	1.058.172	7.968.296	100	7,57

*). Aceste cifre se deosebesc intru cîva de cele date în studiul d-lui Dr. N. Lupu (în No. 9 al „V. R.”), care n'a avut la dispoziție datele ultimului recensămînt,—dar ele ne fac și mai luminoasă argumentația D-sale.

Aşa dar, chiar după acest raport oficial, la o extremitate, găsim peste un milion de proprietari cu ceva mai mult de trei milioane de hectare, la cealaltă extremitate numai 1500 de proprietari, cam cu aceeaşi întindere de pământ, spre acestea gravitează cifrele relativ neînsemnate ale proprietăţii mari ţărăneşti (36 mii de proprietari cu mai puţin 700 mii ha.), pe de o parte, şi ale proprietăţii supra-mijlocii (2% mii de proprietari cu mai mult de 700 mii de ha.), pe de altă parte, şi între extremităţile acestea — proprietatea mijlocie e strivită, cu totul: 165 mii de hectare, 2% din întinderea totală!

Dar cifrele acestea trebuie încă corijate.
Mai întâiu, în ce priveşte numărul proprietarilor.
În tabela XXI, între „proprietari“ sînt cuprinse şi diferitele „persoane morale“ (proprietăţi de „mîna moartă“). Dar e vădit, că situaţia acestora se deosebeşte adinc de a proprietarilor particulari, — nu numai fiindcă proprietăţile lor se prezintă în realitate ca o formă de „*quere publică*“, dar statul poate utiliza aceste proprietăţi, cu uşurinţă, în interesul economiei naţionale, impunînd depildă într-o formă sau alta, persoanelor morale, de a-şi arenda moşiile, cu preferinţă obştilor săteşti, etc., şi astfel să înlăture, în mare parte, efectele rele ale latifundiilor.
Or, din tabela XXVI, rezultă că sînt peste 400 proprietăţi de „mîna moartă“ mai mari de 100 ha. Din acestea numai efortile din Bucureşti şi Iaşi, Aşezămintele Brăcovenesti, Madona Dudu, din Craiova şi Academia Romîna au aproape două sute (198) proprietăţi mai mari de 500 ha., şi din rest, cel puţin o jumătate sînt deasemenea mai mari de 500 ha. (Otetelişanu, Sofian, Başotă etc.).

Între altele, prin urmare, că din acest motiv numărul proprietarilor trebuie scăzut, cel puţin, cu 300.

Mai departe. Numărul proprietarilor dat de tabela XXI se obţine prin simpla adunare a proprietăţilor pe judeţe, adică fie-care proprietar care ar avea moşii în mai multe judeţe, e socotit în acest total tot de altele ori.

Nu voesc să citez aici nume proprii, dar toată lumea cunoaşte pe cei cîţi-va mari latifundiari, cari au cite zece, cincisprezece şi chiar mai multe moşii în diferite judeţe. Dar cîţi dintre ceilalţi mari proprietari, latifundiari de mîna a doua şi a treia, n'au moşii în două sau trei judeţe? E usor să combinăm o listă de 50 proprietari care au împreună v'0 două sute de moşii în diferite judeţe.

Dacă vom face reducerile convenite şi din acest motiv, am vedea că numărul real al marilor proprietari ar trece cu puţin doar cifra de 1000.

În ce priveşte întinderea proprietăţilor sozianile, trebuie îndreptate în două direcţii.

Nu trebuie să uităm, că cifrele citate să datească unui recensămint fiscal, — în lipsa unui cadastru al proprietăţii funciare.

Dar astfel de recensămint are o tendinţă fatală de a urca impozitul proprietarilor mici şi a scădea pe al celor mari, pentru simplul motiv,

că proprietarul mare e un om care nu numai că se poate apăra, dar înaintea căruia agentul fiscal tremură de frică,—pe cînd un țaran nici nu e în stare să se apere, și tremură el însuși în fața agentului.

Aceasta, de alt-fel, se poate dovedi prin datele insee și ale recensămîntului.

În adevăr, impozitul funciar se poate urca sau scădea prin recensămînt în două chipuri: urcînd sau scăzînd venitul pămîntului, sau întinderea lui.

Cum a fost făcută operația aceasta relativ la venitul diferitelor categorii de proprietăți rezultă luminos din tabelele publicate.

Așa, de pildă, venitul mijlociu pe hectar al proprietății mari (de peste 500 ha.) e socotit la 26 lei, iar al proprietății țărănești la 37 lei,—adică cu 11 lei, cu peste o treime mai mare!

Și cunoaștem cu toții, că la noi tocmai proprietatea țărănească e mai puțin productivă: în *Cronica* din No. 7 al „V. R.” am văzut, de pildă, după datele adunate, fără interes fiscal, de Camera de Comerțiu din Botoșani că productivitatea unui hectar e cu peste o treime mai mică pentru proprietatea țărănească față de cea mare (venitul e și mai mic, întrucît țaranul vinde mai efteu, deci puținul lui produs are și o valoare relativ mai mică).

Se poate ilustra mai luminos intensitatea acestei abjecte tendinți a fiscoșului, decît prin faptul, că în loc să fie scăzut cu o treime venitul proprietății țărănești e urcat cu o treime?

Vă dați seama ce reprezintă această diferență în bani?

Venitul celor trei milioane ha ale proprietății mari e evaluat la 78 milioane. Dacă această evaluare este exactă, cele 3,300,000 ha țărănești nu pot produce mai mult de 60 milioane,—venitul lor însă e totuși evaluat de recensămînt la 124 milioane, mai mult decît îndoit!... În realitate proprietatea țărănească e încărcată cu mai puțin, decît cu cit a fost ușurată proprietatea mare: socotim, anume, că venitul celei dintăiu a fost urcat cu vr'o 30 milioane (adică cu 25%), iar venitul celei din urmă scăzut deasemenea cu vr'o 25—30%.

Ne putem îndoi că aceeași tendință s'a manifestat și în ce privește întinderea pămînturilor?

Adică, cînd un țaran o fi avut 1,7 sau 1,8 ha „cam”, două ha, să nu fi fost înscris cu două hectare complete, mai ales că el nu știe socoti în hectare, ci numai în fălci sau pogoane? Sau cînd un moșier o fi avut 1600 sau 1700 ha, să nu fi fost el înscris în rol „cam” cu 1500 ha, ori în loc de 3300 sau 3400 ha cu „aproximativ” 3000 hectare?

Ei, nu ne cunoaștem morayurile administrative?

Dar avem și oare care indicațiuni chiar în recensămînt.

În ce privește proprietatea mare însuși raportorul, d. Căpităneanu, recunoaște, că întinderea ei reală trebuie să fie mai mare decît cea arătată de recensămînt (p. IX).

Iar că cifra relativă la întinderea proprietății țărănești e exagerată, rezultă din următoarele date.

Dacă vom scădea cifrele cuprinse în raport relativ la diferitele categorii de terenuri din întinderea totală a României, rămâne numai 1,046,932 ha ca pământuri neîntrebuințate și necultivabile,—adică *mai puțin de 8%* din întinderea totală a României.

Însemnătatea acestei cifre puteți vedea din faptul că în țările cele mai înaintate din Europa, proporția terenurilor neîntrebuințate și necultivabile e următoarea: în Anglia 17, 6%, în Franța 17, 8 în Belgia 18, 2%*).

E admisibil ca în România să nu ajungem nici la o jumătate din această proporție? (în Bulgaria ea este de 23% !)

E vădit că la acest rezultat de necrezut am ajuns numai fiindcă cifrele relative la diferitele terenuri impozabile sau scutite de impozite, suma cărora se scade din întinderea totală a țării pentru a deduce întinderea terenurilor nefolositoare și necultivabile, sînt prea umflute,—și, în primul rînd, această operație se poate cu ușurință face, „în interesul fiscului“, pe seama întinderii proprietății țărănești.

Rezultă de aici că, pe de o parte, întinderea reală a proprietății mari, cum mărturisește însuși d. Căpităneanu, întrece cifra dată de recensămînt, precum, pe de altă și cea a proprietății țărănești e mai mică.

Dacă am presupune că aceste „greșeli“ se ridică numai la 10%, (și de sigur sînt mai mari), atunci trebuie să socotim proprietatea mare de cel puțin 3,300,000 ha, iar cea țărănească scade *sub trei milioane*.

Dar nu e numai atît. În tabelele recensămîntului nu sînt cuprinse *pădurile*, și nicăeri nu se arată repartizarea lor între diferitele categorii de proprietăți. Dar cine nu știe că la noi pădurile intră aproape exclusiv în domeniul mării proprietăți: proprietatea țărănească propriu zisă nu are nici un copac, iar proprietatea țărănească mare (răzășii și moșnenii), precum și proprietățile mijlocii și supra-mijlocii le posedă în proporțiune minimă. Dacă vom presupune, că din cele 1,500,000 ha de păduri ce aparțin particularilor, 1,200,000 sînt ale mării proprietăți și că restul cade asupra celorlalte categorii de proprietate,—desigur sîntem mai pre jos de realitate.

Ast-fel, împreună cu cifra de mai sus de 3,300,000 ha, ajungem la 4,500,000 ha, ca întindere totală a mării proprietăți,—și deducîndu-se de aci vr'o 300,000 ha ce aparțin proprietăților de „mină moartă“ mai mari de 500 ha (din suma totală de 450,000 arătată în tabela XXVI), rămîne pe seama latifundiarilor—4,200,000 ha, și în ori-ce caz *mai mult de patru milioane hectare*.

Iată deci terminii adevărați ai acestei antinomii sociale:

Pe de o parte *un milion* de țărani cu mai puțin de *trei milioane* de hectare, cu maximul de *trei hectare* în mijlociu de proprietate (însuși raportul o stabilește la 3 $\frac{1}{4}$ hectare),—iar pe altă parte—numai 1000 (*o mie!*)

*) *Statesman's Year-Book*, 1906 p. p. 70, 857 și 717, v. și *Reportul* citat, p. XVIII.

de latifundiari cu peste *patru milioane* hectare ale solului național, cu peste *patru mii hectare* în mijlociu de proprietar! *)

Aceste cifre trebuie să fie prezente în mintea ori-cărui om politic, care se interesează de problema noastră agrară.

Stăm în această privință mai rău decît Marea Britanie, țara clasică a latifundiilor și chiar decît Irlanda, înainte de ultima reformă agrară,—acea Irlandă, care îngrozea lumea prin raporturile ei agrare!

În adevăr, în Anglia (fără Irlandă) 5207 de proprietari, cu proprietăți mai mari de 400 ha (1000 de acre, un *acru* fiind=0,4 ha), posedă în total 18,215,000 de *acre*, adică în mijlociu cite 3500 *acre*, sau 1400 *hectare*! Iar în Irlanda 3745 de mari proprietari cu peste 1000 *acre* (400 ha) posedau 15,802,000 *acre*,—adecă cite 4250 *acre* sau 1700 *hectare***),—la noi însă chiar după datele recensămîntului, fără să se țină seama de păduri, această mijlocie este de 1920 *ha*, iar în realitate, cum am văzut, întrece 4000 *hectare*!...

Dar în Irlanda această situație a fost socotită atît de intolerabilă, încît un guvern conservator s'a simțit dator să aducă o lege prin care parcelarea latifundiilor se înlesnește cu ajutorul financiar direct al Statului (guvernul liberal actual, nemulțumit de mersul prea încet al operațiunii, proiectează chiar o *expropriare silită în masă*), iar în Anglia situația se îndulcește mult prin sistemul de ferme, după care fermerii posedă pămîntul pe termene lungi, sau chiar *ereditar*, iar legea nu numai îi apără de capriciile proprietarilor, dar impune acestora în ori-ce caz să *răscumpe* de la fermerii lor îmbunătățirile aduse pămîntului, restituindu-le valoarea lor integrală, încît sîntem aici în fața unui adevărat sistem de *coproprietate*. Ast-fel că în Anglia, în realitate nu sînt decît 603 posesiuni (*holdings*) mai mari de 1000 *acre* (400 *hectare*), cu întinderea totală de 891,852 de *acre*,—abia 2,5% din întinderea totală a terenurilor productive, și cu o mijlocie numai de vr'o 1300 *acre*, adică 520 *hectare*, de posesiune ***),—pe cînd la noi sistemul de arendă la „trusturi“ încă înrăutățește situația...

Situația aceasta însă se prezintă și mai rău, dacă vom ținea seamă de datele recensămîntului relative numai la România propriu zisă, și vom face abstracție de provinciile noastre transdunărene, cari n'au trecut nici prin Regulamentul Organic, nici prin improprietărea din 1864 și cari au avut *fericirea* de a trăi până ieri sub regimul raialelor turcești.

Nu fac ironie aci, și nu voi să exagerez, faptele arată că în ade-

*) Cu toate că mi-am impus să fac aceste rectificări, în cele ce urmează, arătînd raporturile între diferitele categorii de proprietăți, am preferat să mă țin de datele Raportului, și numai în treacăt să invoc și cifrele reale.

**) Dr. A. Wirminghaus.—*Statistik des Grundbesitzes*, „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“, al profesorului Conrad, etc. v. IV, p. 167.

***) *Stutesman's Year-Book*, 1906, p. 72—73.

văr regimul turcesc a fost, prin consecințele lui, mai puțin vitriț pentru țărani, decît acela pe care „cel o mie” l’au împus în războiul lor de singe și de lege.

Judecați, iată cifrele recensămîntului felativ la Dobrogea:

	No. proprie-tarilor	Intinde-rea în ha.	Proporție la sută față de întinderea totală	Intinderea mijlocie pe proprietar în ha.
Proprietate țărănească (până 10 ha.)	25,962	221,890	32%	8.55
Proprietate țărănească mare (10—50 ha.)	12,567	264,756	38%	21.07
Proprietate mijlocie (50—100 ha.)	567	41,278	6%	72.50
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	249	65,488	10%	263
Proprietate mare (peste 500 ha.)	82	91,945	13%	1,121.98

Chiar, dela prima vedere yă izbește, în această tabelă că mijlocia proprietății țărănești, în Dobrogea e de peste 8 $\frac{1}{2}$ ha.,—(în Constanța chiar peste 9 ha, iar în Tulcea ceva peste 8 ha),—pe cînd pentru toată România această mijlocie e abia de 3 $\frac{1}{2}$ ha.!... Asta înseamnă că în Constanța, aproape nu s’ țărani fără 10, hectare, iar, în Tulcea foarte puțini, au au sub acest *maxim*!

În al doilea rînd, un fapt uimitor, că din 36,318, proprietari cu întinderea de 695,953 ha a proprietății țărănești mari, numai asupra Dobrogei, cad 12,567 proprietari, cu 264,765 ha,—adică în aceste două județe, sînt 35% din totalul de proprietari și 37% din întinderea acestei categorii de proprietate (mai mult de o treime),—iar pentru restul de 30 județe băstinașe nu rîmîn respectiv decît 65 și 63%!

În al treilea rînd constatăm, că pe cînd întinderea mijlocie a proprietăților țărănești și a celei de mijloc în Dobrogea e mai mare ca pentru întreaga țară, pentru proprietăți supramijlocii și cele mari, ea e mai mică, în special pentru proprietatea mare această mijlocie e aproape îndoit mai mică decît chiar cifra aratăată în recensămînt (fără păduri) și împătrit mai mică decît mijlocia reală, stabilită de noi (cu păduri)!...*)

Spre a învedera deosebirea situațiunii agrare în Dobrogea de restul țării, alăturăm în tabela de mai jos proporțiile la sută față de întinderea totală, 1) a diferitelor categorii de proprietate în întreaga țară, 2) în cele 30 județe fără Dobrogea și 3) în Dobrogea:

*) În Dobrogea nu sînt aproape de loc păduri aparținînd particularilor.

	Intraga țară (%)	Dobrogea (%)	Dobrogea (%)
Proprietate țărănească (până 10 ha.)	41%	42%	32%
Proprietate mijlocie (10—50 ha.)	38%	15%	38%
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	9%	9%	9%
Proprietate mare (peste 500 ha.)	38%	41%	13%
Total	100	100	100

Din această tabelă rezultă că pe cînd în cele 30 județe băstinașe (rubrica II) cele două tipuri de proprietate țărănească împreună abia ajung la 48%, mai puțin de jumătate din întinderea totală a terenurilor cultivabile (fără păduri), — în Dobrogea ele reprezintă 71%, aproape 2/3 din această întindere. De asemenea, pe cînd dincoace de Dunăre proprietatea supra-mijlocie și cea mare se urcă la proporția de 50%, mai bine de jumătate, în Dobrogea ele nu au decît 23% — *mai puțin de un sfert!*

Și încă rămîm sîmț seama de păduri, cu acestea am putea spune că proporția e întocmai inversă: peste Dunăre țărăniile au peste 1/3, și boierii mai puțin de 1/3 din proprietatea privată, pe cînd dincoace țărăniile numai 1/3, iar boierii 2/3...

Nu sîntem în drept să spunem, că țărăniile noastre au tot cuvîntul să regrete, că strămoșii lor s'au luptat vitejește sub Mircea Bătrînul, sub Mihai Viteazul, sub Ștefan cel Mare, fiindcă astăzi au împiedecat întinderea și dincoace de Dunăre a regimului de raia turcească...

Fizionomia agrară a țării noastre ca țară de latifundii e accentuată prin situația proprietății mijlocii: 1.800 de proprietari cu 124.000 ha., — 1 1/2% din întinderea totală... (în România proprie zisă, fără Dobrogea, pînă care cifrele respective sînt 567 proprietari, cu 41.000 ha., 6% din întinderea totală), — cîte lucruri în viața noastră socială se pot explica prin aceste cifre!

Să comparăm, de pildă cu starea de lucruri din Anglia, acolo se număra 81,245 de stăpîni de „holdings” între 100—300 acre (socotite acolo ca proprietate mijlocie), cari stăpînesc în total 13.900.000 acre — ceea ce face 44% din întinderea totală a pămîntului cultivabil (și să nu

uităm că în realitate la noi situația e și mai rea fiind-că din tabelele recensământului nostru sînt excluse terenurile cultivabile ce aparțin statului și domeniilor coroanei, față de întinderea *totală* deci proporția aceasta e și mai mică).

Dacă chiar am socoti, cum face raportul, ca proprietate mijlocie și pe aceea numită de noi proprietate mare țărănească (în întindere de la 10—50 ha.),—încă găsim în România (fără Dobrogea) numai 25.000 proprietari cu 555,000 hectare,—abia o jumătate de milion de hectare,—numai 7% din întinderea totală proprietății private (iară-și fără să socotim proprietatea statului și domeniul Coroanei și pădurile !)...

Dar atunci făcînd socoteala după aceeași normă în Dobrogea constatăm numărul de 13,000 de proprietarii mijlocii, care posedă 306,000 hectare,—44 1/3 % din întinderea totală a proprietăți private din această provincie. Puneți față în față aceste cifre. Ce enormă deosebire! Numai în două județe numărul proprietarilor și al întinderii în hectare stăpînite de ei, e mai mare decît jumătatea cifrelor absolute pentru toate cele 30 județe din restul Regatului, iar *relativ* proprietatea aceasta e aproape de șapte ori mai mare...

Dacă vom face tot așa socoteala și pentru Anglia, rezultatele sînt și mai impunătoare: aci posesiunile între 25—300 *acre* aparțin la 234,000 de proprietari, care stăpînesc 22,000,000 de acre,—66%, adică două treimi din întinderea totală*)... Și Anglia e „țara clasică a latifundiilor”—nu-i așa?

Și această situație în Anglia tinde tot spre ameliorare, așa în douăzeci de ani, de la 1886, proporția de mai sus a posesiunii mijlocii, cum o înțelege d. Căpităneanu, a crescut dela 62% până la 66% față de întinderea totală. Iar dacă vom urma clasificăția noastră, posesiunile mijlocii (100—300 *acre*) au crescut în acest răstimp dela proporția de 41% la 44%,—precum a crescut și posesiunea țărănească (mică și mare, adică cu întinderea până la 100 *acre*) dela 27% la 30% al terenurilor cultivabile.**)

Desigur în multe privinți interesele proprietății mijlocii și chiar a marii proprietăți țărănești, nu sînt identice cu interesele țărănimii propriu zise, dar e netăgăduit, că în această clasă se desvoltă mai întăiu conștiința drepturilor omenești și din ea, în epocile de luptă pentru democratizarea instituțiile politice, se recrutează conducătorii firești ai masei scufundate în mizerie. Să nu uităm că în a doua jumătate a veacului XVII în Anglia, cînd au fost definitiv cucerite, prin două revoluții consecutive, drepturile politice ale poporului Englez, acolo nu se născuse încă proletariatul industrial de astăzi, luptătorul prin excelență pentru revendicările poporului în cursul veacului al XIX, și că ostașul fruntaș al lui

*) Datele aceste, precum și cele de mai sus relativ la Anglia sînt luate după „Statesman's Year-book“ (Kellie), 1906, p. 72—73.

**) Cf. *loc. cit.*, p. 72—73, cu cifrele din studiul profesorului dr. I. Conrad, — „Bauerngut und Bauernstand, statistisch“ în al său „Handwörterbuch“ etc., v. II, p. 273

Cromwell a fost mai ales reprezentantul țărănimii înstărite și al posesiunii mijlocii, de pepturile acestora s'au frânt armele cavalerilor lui Carol I, ei au asigurat urmașilor lor și lumii civilizate întregi drepturile cetățenești și formele politice, cari astăzi formează temeliiile neclintite ale dreptului public modern.

În țara noastră, în care nu există ca și în Anglia veacului XVII un proletariat industrial, cei abia 23,000 de țărani mai înstăriți și 1800 de proprietari mijlocii cu cele 5 $\frac{1}{2}$ % și 1 $\frac{1}{2}$ % din întinderea cultivabilă, în mijlocul de peste cinci milioane de iloți, ne dau o explicare dureroasă pentru minciuna radicală a vieții noastre politice și oligarhia fără frâu a celor „o mie“ din vârful piramidei sociale.

* * *

Peste un milion de țărani, cu mai puțin de trei milioane de hectare și o mie de latifundiari cu peste patru milioane de hectare, cu proprietate mijlocie de peste 4000 hectare !...

Aș vrea să vă pătrundeți de toată grozăvia și de toată greutatea ce o au aceste cifre în viața noastră socială și economică.

Din tabela V a Raportului d-lui secretar general al Ministerului de finanțe rezultă că numărul total de contribuabili constat de recensământ pentru anul 1906—1907 este de 1,099,875; în această cifră proprietatea țărănească (mică și mare) intră cu numărul de 1,051,620 de contribuabili, —deci pentru toate celelalte categorii sociale, dela țară și orașe, rămâne numai un număr de 48,355 de contribuabili *), din care 1000 sînt latifundiarii...

Cu alte cuvinte țărănimia formează 96% din numărul total al contribuabililor, iar cei o mie nu reprezintă decît 0,09% (*nouă sutimi la sută,—9 la 10,000 !*) din totalitatea contribuabililor (iar restul de 3, 91% cade asupra

*) Această cifră ni s'a părut extraordinară; chiar dacă am presupune că toți cei-l'alți proprietari locuiesc în orașe, față de numărul populației noastre orașenești ea este ridicol de neînsemnată și dovedește o imensă fraudă din partea orașenilor. Dl. Căpitaneanu și d. Costinescu, fost ministru de finanțe, la care m'au adresat pentru lamuriri au confirmat și exactitatea cifrei și a presupunerilor mele. Și acesta e un mijloc de a încerca pe țărani în folosul celorlalte clase sociale !...

Adăugit la corectură:

Această Cronică fusese dată la tipar, cînd, mulțumită amabilității d-lui Căpitaneanu, am primit de la d-sa o notă, prin care disproporția semnalată se explica prin faptul, că mulțumită scutirilor legale de plata birului (clerul, soldații, femeile, etc.) nu toți țărani proprietari figurează între „contribuabili“ din tabela V. Așa este, dar cîți contribuabili țărani, cați trăesc prin munca cîmpului (arendări etc.), nu au nici o proprietate, și deci nu figurează în tabela XXI? După d. G. Creangă („Situția arendașilor“, etc. p. 11) cel puțin 260000! Prin urmare raportul rămîne cel puțin același. Mai mult. Pe noi ne interesează mai ales raportul față de cei „o mie“. Or dacă vom primi cifra ipotetica din nota d-lui Capitaneanu de 1,400,000 contribuabili vedem că „mia“ nu reprezintă decît 0,07,—adică 7 la 10,000 din totalul contribuabililor. Și mai rău decît am scris în text..

proprietăților mijlocii și supra-mijlocii și a tuturor celorlalte elemente sociale)...

0,09%!!...

Și pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, pentru aceste 0,09%, pentru această *mie*, care reprezintă interesele cel mult a 5000 de suflete din masa de aproape $6\frac{1}{3}$ milioane a locuitorilor țării, nu se poate, de pildă, reformă legea tocmeților-agricole, care lasă milioanele de vieți ominești în prada lăcomiei tuturor „trusturilor“; pentru a nu se irita nervii acestei *mii*, de zece ani zace în cartoanele Senatului legea Casei Rurale; pentru a asigura dominația politică a acestor 0,09% se menține sistemul privilegiilor electorale, mulțumită căruia țara nu se poate governa decît cu ajutorul unei groaznice corupțiuni; pentru a nu se atinge această homeopatie națională, Regatul Romîniei, în loc să ajungă un centru de atracțiune pentru milioanele de frați de peste hotare, a ajuns să le inspire groaza prin mulțimea lui horopsită de iloți, scufundată în întuneric și mizerie..

Pentru 0,09%!!....

* * *

„Dar marea proprietate are o mare misiune socială și economică, și ea formează o pepinieră, din care se recrutează în mod firesc bărbații de stat înțelepți și iscusiți, cari, la adăpostul grijilor zilnice, se pot consacra intereselor publice,—această e rescumpărarea privilegiilor lor“...

Rolul social al marilor proprietari ?

La aceasta răspunde tabela XIII din Raport. Această tabelă arată proporția la sută a proprietăților *mai mari de 100 ha*,—din nenorocire nu se arată această proporție numai pentru moșii mai mari de 500 ha, —a adevăratei mari proprietăți, care ea este arena mai potrivită pentru frustrări *),—totuși din ea rezultă că în țara întreagă din moșiile mai mari de 100 ha sînt arendate $64\frac{1}{2}\%$ ($59,79+4,63$ a proprietarilor ce locuiesc în străinătate),—adică $\frac{1}{3}$! Desigur pentru proprietățile mai mari de 500 ha, această proporție trebuie să fie cu mult mai mare.

Pentru județul Iași această proporție e de 92% ($73,30+8,80$)!... Județele ce urmează în ordine descrescînd sînt: *Teleorman* cu 75 $\frac{1}{2}\%$, *Putna* cu 74%, *Fălciu* cu 73% etc. Legătura între arendările și mărimea proprietății e vădită: toate aceste județe sînt județe de latifundii, pe cînd județele ca Gorjul, Vâlcea, Tulcea, Constanța, unde mijlocia proprietăților mari e numai de 680, de 820, de 672 și de 1000 ha, sînt în fruntea județelor cu proporțiunea mică de arendări (între 23% în Gorj și 47% în Constanța).

*) În tabelă, din motive fiscale, se arată deosebit proporția moșiilor arendate de proprietarii ce locuiesc în țară, și de cei ce stau în străinătate (aceștia plătesc un impozit mai mare). Noi dăm o cifră comună pentru aceste proprietăți arendate, întrucît aici din punctul nostru e indiferent dacă proprietarul locuiește în țară sau nu!

Acesta este terenul, care a favorizat creșterea scandaloasă a trus-turilor de arendări, mulțumită cărora, de pildă, asociația Fischer singură a putut să acapareze 242,000 ha.,—mai mult ca *îndoit decît toată întinderea proprietății mijlocii în România* (fără Dobrogea), care nu e decît 114,000 ha.! 8% din întinderea totală a proprietății mari și *pcste 3% din întinderea totală a proprietății private*,—mici, mijlocii și mari!... Cu alte cuvinte dacă s-ar găsi încă numai 11 Fischeri, toată proprietatea mare ar fi putut cădea în mâinele lor, și nu trebuie decît în totul vr'o 32 Fischeri pentru ca toată țara să poată fi cuprinsă în cele 32 de trus-turi, iar cele 6½ milioane de strănepoți ai lui Traian să fie numai to-lerați de acești potențați ai Romîniei libere și independente,—dacă ar fi tolerați!...

Dacă ne gîndim la sleirea pămîntului, ce rezultă din acest sistem, pe lîngă ruina țărănimii, ne vom da seamă de rolul social adevărat al acelei mii de latifundiari.

Ne vor întuneca acest adevăr cîteva puține excepții onorabile (căci sînt din fericire și excepții, și numele lor sînt în gura tuturora)?

Ce misiune socială îndeplinește, în adevăr, un mare proprietar, care după ce-și părăsește spre pustiire moșia pe mîna trustului Fischeresc, se înfige în bugetul statului? Căci, să știți, majoritatea covîrșitoare din-tre cei „o mie“ pe lîngă renta de la vr'un Fischer nu se sfiște de a încasa și sume însemnate din buget...

Iar pentru a învedera efectele politice și culturale ale acestei si-tuații agrare, vă rog să luați în mînă măcar „Atlas Universal“ de Hick-man pentru 1906 și să comparați datele relative la Bulgaria, țară de proprietate țărănească (și care a luat măsuri legislative împotriva aglome-rării proprietății funciare) și cele relative la Romînia, țară de latifundii*).

Bulgaria nu sînt nici trei decenii decînd a scăpat de regimul ra-ialelor turcești, și nici astăzi nu e independentă,—populația ei abia se urcă la 3,750,000 de locuitori, bugetul ei este numai de 98 milioane, prin împrumut ea n'a căpătat pentru nevoile ei decît 324 milioane.

Cu cît s'ar părea e mai prielnică situațiunea unei țări ca Romî-nia, care n'a fost niciodată raia turcească, care are o populație de aproape 6½ milioane, bugetul căreia întrece 320 milioane pe an, și care pentru „utilajul“ ei a avut aproape 1½ miliard (1420 de milioane).

Mai mult. Nu numai în mod absolut, dar chiar *relativ* mica Bul-garie cheltuește pe an mai puțin decît Romînia, cu populația ei cu 73%

*) Datele „Atlasului“ sînt cam învechite, dar neavînd cifrele mai nouă relativ la Bulgaria, recurg la ele, fiind-că ne interesează aci nu cifrele în sine, ci *raportul* între ele pentru două țări. Am corijît numai datele relative la populație, sînt convins însă, că cifrele mai nouă ar fi și mai elocvente.

mai mare ca a Bulgariei: cheltuelile acestela pe cap de locuitor sînt numai 27 fr., pe cînd a Romîniei—37 fr., adică mai mari ca peste o treime.

Să vedem cum aceste două țări au știut să satisfacă nevoile atît de însemnate ale vieții de stat cum sînt cultura poporului și apărarea națională.

Și cu uimire constatăm, că în Bulgaria sînt 4,720 de școli primare, pe cînd în Romînia numai 4.040, adică cu 17% mai puțin; numărul elevilor în aceste școli în Bulgaria e de 360.000, în Romînia numai 320.000, cu 40.000 mai puțin,—iar față de populație în Bulgaria se numără la 1000 de locuitori 96 de școlari, iar în Romînia numai 52—*aproape de două ori mai puțin*; mai departe,—o școală primară în Bulgaria vine la 800 locuitori, iar în Romînia la 1600, *un număr îndoit*; pe de altă parte o școală bulgărească frecventează în mijlociu 76 de școlari, pe cînd în Romînia 84,—adică aci sarcina învățătorului e mai grea....

În rezumat, cu mai puține mijloace, nu numai absolut ci și relativ, mica Bulgaria a putut să facă mai multe școli, pe care le frecventează mai mulți elevi, și nu numai relativ ci și absolut, ca în marea Romînie.

În schimb noi avem și relativ și absolut mai multe școli secundare (nu degeaba sîntem o țară de „ciocol“), dar în piramida, ce pe p. 46 a „Atlasului“ învederează proporția de analifebeți între recruți, mai jos decît noi sînt numai Sîrbii (chiar Rușii stau mai bine cu 62% de recruți analifebeți, față cu cei 68% ai Romîniei!)....

În ce privește apărarea națională, pe hîrtie, Bulgaria întreține în timp de pace sub arme 40.000,—Romînia 64.000,—ceea ce e cam aceeași proporție față de populație, dar în timp de războiu Bulgaria poate scoate în cîmp 210.000 de combatanți, pe cînd Romînia numai 175.000; și cetătorii n'au uitat încă discuțiile emoționante din parlament, cînd bărbați politici ca N. Filipescu și A. Marghiloman au declarat că Bulgaria e cu mult mai bine pregătită pentru războiu, decît țara noastră;—cu toate acestea budgetul Ministerului nostru de războiu e de 49 milioane pe an, iar cel din Bulgaria e numai de 33 milioane!....*)

Se poate ilustra mai eloquent deosebirea între gospodăria unui stat țărănesc și a unui stat boieresc?....**)

* * *

Am sîrșit.

Înainte însă de a pune condeiul îmi permit o ultimă întrebare.

La Romani, ai căror urmași ne fîlim de a fi, ori-cît de crunt oprimau patricienii pe plebei, atunci cînd prin aceasta se pereclita însă-și existența statului, în fața primejdiei din afară, cel puțin, predomina interesul

*) Hickmann, loc. cit., pl. 30, 34, 35 și 46.

***) Cf. și „Cronica artistică“ a colaboratorului nostru d. Tzigara-Samurcaș, din No. de față, relativ la muzeul bulgăresc.

superior al statului împotriva intereselor de clasă, și concesiuni înțelepte asigurau dezvoltarea pacinică a vieții de stat.

Nu cred oare cercurile noastre diriguitoare, că în împrejurările actuale prin cari trece atât statul Român, cât și neamul nostru de pretutindeni situația descrisă prezintă o primejdie pentru tot viitorul nostru de stat și de neam? Nu socot aceste cercuri, că a venit momentul imperios de concesiuni înțelepte?....

De la răspunsul la această întrebare afirmă, dacă viitorul istoric va putea sau nu caracteriza rezultatul sforțărilor milenare ale poporului Român cu perifriza bătrînului Pliniu:

Latifundia perdidere Romaniam....

C. S.

RECENZII

M. Sadoveanu, Mormântul unui Copil, nuvele și schițe, București, 1906, Minerva, 253 pag. Prețul 2 lei.

Nu cred să fie plăcere mai mare pentru cine urmărește mișcarea literară cu oarecare curiozitate de cât apariția unui volum nou al unui scriitor de talent.

Despre ce mai vorbește scriitorul? Ce mai are de spus asupra vieții? Ce probleme îl mai agită? Care din însușirile scriitorului au evoluat? Ce lipsuri au dispărut? etc. etc.—sînt tot atitea întrebări interesante pe care ți le pui cînd iai volumul în mînă.

Dacă un Brătescu-Voinești este neîntrecut—in literatura noastră—in fineța analizei oamenilor și a împrejurărilor în care se mișcă ei,—d. Sadoveanu este neîntrecut în evocarea epică, *impetuoasă* a faptelor mari, a prige, a oamenilor mințați de fatalitate, a tragicului și misterului soartei omenești... În evocarea misterului soartei omenești și nu în pătrunderea misterului vieții omenești, ceea ce am observat cînd am vorbit de *Floare Ofilită*, ceea ce observăm și, în volumul de față, în „Pustiul”—a cărei disproporție se datorește acestei lipse, căci partea dela sfîrșit, mai *îngustă* decît începutul, se explică prin lipsa de pătrundere a aceluia mister.

Imprumutînd terminologia lui Nietzsche, putem spune că d. Sadoveanu e un spirit dionisiac, în opoziție cu d.

Brătescu-Voinești, care e un spirit apolinian. ...„Era plămădeala ce trebuia să crească pentru *floroasa și dulceă viltoare a vieții*“, copilul a cărui viață se incheie la vrîsta de cinci ani și, în adevăr, viața, pentru acest scriitor, este o *viltoare floroasă și dulce*...

Pentru a zugrăvi această viață așa înțeleasă, d. Sadoveanu are nevoie de oameni cu o facultate sufletească exagerată (de aci „romanismul“ său), ori de o pasiune dominantă, care să absoarbă toate puterile sufletului lor.—Această nevoie d. Sadoveanu, la începuturile sale („Povestiri“), adesea și-o satisfăcea alegînd subiecte *de forță* din viața trecutului („Răsbunarea lui Nour“), ori din viața legendară haiducească („Cosma Răcoare“), ori chiar alegînd viața unor tipuri cam nenaturale, convenționale și eftene (ca „Ivanciu Leul“),—dîndu-ne însă și acea minunată bucată „Cei Trei“.

Că subiectele „haiducești“ sînt de un gen inferior, nu mai încap discuție. Iar întrebuintarea trecutului o socot ca o greșală artistică, pentru că *trecutul nu-l poate reda nimene!*... Ori pui în trecut viața de azi și atunci utilizarea trecutului n'are nici un rost—și opera e hibridă; ori te ferești de viața de azi și ți *închipuești* că redai viața de atunci,—pe care n'o redai, că n'o cunoști, și crezi astfel o viață convențională, neadevărată. Cel mult trecutul poate servi ca un decor po-

etic, cind intenția scriitorului este să dea mai mult „poezie“ decit viața adevărată,—cind vrea să facă ceea ce se chiamă „poezie in proză...“ Și, in adevăr, ceea ce salvează bucățile epice (uu vorbesc de admirabilele bucăți din „Povestiri“ ca „Intr'un sat odală“ etc.) ale d-lui Sadoveanu e atmosfera de „poezie“ care plutește de-asupra lor..

In volumul de față, acest poet epic care e in d. Sadoveanu nu mai recurge la subiecte de acelea de care vorbeam mai sus. Are și aici autorul fapte mari, teribile, oameni aprigi, „romantici“, dar aici oamenii sint vii și imprejurările cunoscute,—și cu atila efectul este mai mare. Cetiți „Tu n'ai iubit“, istoria unei extraordinare puteri sufletesti concentrată in sine, dar mai ales cetiți „Păcat Boeresc“: Ura lui Marin, bărbatul înșelat de mult de „boerulcel bătrîn“,—din care a rezultat moartea femeii: ura lui Marin împotriva „boerului celui tinăr“, numai pentru că s'ar putea să-i necinstească, și *acesta*, fata,—ură care se altoește pe ceea ce de veacuri mocește in sufletul lui chinuit, exasperind'o—; fiorul nebun de iubire senzuală a lui Niculiță, boerul din alt sat, pentru Chiva; pasiunea înfrigurată și satanică cu care Chiva se aruncă in viltoarea dragostei pentru Niculiță, pasiune alcătuită din voluptate („Tremura, gema incet cind o cuprindeam in brațe...“, „Era palidă cu dinții strinși...“) și din senzația morții („Și maica a păcăluit, cu stăpinaul cel vechiu... Acuma parcă-i un blestem!...“—„Ah! de-ar afla taica..., de-ar afla taica...“—„Taica poate să afle tot,—parcă nu mă tem de nimic.. Eu am să-i spu *atunci*, că altfel uu se putea...“), fatalitatea de neînțelurat cu care autorul ne duce la catastrofă,—fac din această bucată una din cele mai frumoase din cile am celit vreo dată... Rar s'a ilustrat așa de puternic că iubirea e tot așa de „tare ca

moartea“,—și că se poate hrăni, in creșterea ei, din moarte!

Dar cealaltă mare însușire, și care și ea il face pe d. Sadoveanu cel dințaiu între scriitorii noștri; sentimentul naturii! Cetiți „Plopul“ și opriți-vă la acea pagină, in care un om in vristă, acuma, istorisește unei femei care a fost odată „duduia Olimpia“, iubirea nemărturisită dela optsprezece ani, pe care era s'o afle ea *alunci*, într'o dimineață de primăvară, sub un plop,—dar pe care n'a aflat-o, căci nu i-a putut-o spune... „Și 'n durerea mea nu mă uitam la tine; ascultam sursurul frunzelor; priveam in creșterea luminii răsăritului, cum pe o margine de cimp a înflorit așa de multă păpădie, incit se părea că deasupra erbiei a căzut o ușoară ninsoare; priveam mai departe după aceea spre cimitirul tirgoșorului nostru, trist cimitir spre care mă purtam cu gindul celor optsprezece ani ai mei. *Crucile strimbe păreau ființe dăveroase care se apleacă plîngînd, cu brațele întinse în lături, asupra mormintelor*“... Cetiți—încă odată!—„Păcat Boeresc“: zugrăvirea „bălții“ cu viața ei bogată, cu sufletul ei misterios; tăcerea și singurătatea Barăganului: „Spre seară, ca să mai petrec, călătoream spre una din stațiile mici, roșii, pierdute in buchele de salcîmi, in lungul drumului de fier, drept, fără sfîrșit. Dam de cite-o crîmă singuratecă, in care, *in rastîmpuri vari, se auzea zarvă de glasuri iute copleșită de tăcerea adîncă a pustiului*. Pe urmă ajungeam la stație, așteptam un tren, care venea de departe și trecea in depărtarea fumurie a răsăritului. La un geam, in verdeața care căptușea zidul, se arăta un cap de femeie gătită ca de sărbătoare; funcționarii se mișcau incet, schimbau saluturi cu cunoseuții; mașina pufăia, pleca; *gara rămînea mică și singuratică in pacea amir-*

gului. Plecam în trap făcânit, pe gânduri; tăcerea pustiuului mă învăluia de pretulindeni, umbra cucerea lanurile năvălind ca valuri dela răsărit, și, din când în când, un canton suna trist, plîngînd parcă în imensitate: lang—ling!

Aceste, mai ales, din urmă rinduri sînt de o mare suggestivitate: ne fac să simțim și mai bine singurătatea, să ausim și mai cu tristeță tăcerea...

Cît lirism este în obiectivitatea d-lui Sadoveanu! Și am apropiat anume aceste două cuvînta contradictorii. Știu că natura n'are, în ea, poezie, dar toluși, aci, în poezia Bărăganului, ca și în multe alte părți, se pare că autorul nu face decît să re-dea sufletul naturii.... Și dacă d. Sadoveanu poate unaniza natura, ca în „Plopu”, dacă poate să-i simtă sufletul, ca în „Păcat Boeresc”, el poate să o și zugrăvească pictural, curat obiectiv. Ca în „Cel întâiu”: „... nu vedea nimic. Sus, văzduh de păcură; în jur un zid nepătruns de întunec; numai umbrele nelămurite ale oamenilor, lingă el, în jurul unui felinar sărac, lăsat jos, pe birne, le vedea mișcîndu-se încordate, cu grămezi de păr spulberat, cu șuvițe de păr umede care-i plesneau fața; simțea în juru-i, pe pod, o încordare uriașă de brațe care trăgeau pe odgon, șăicile la maul abia părăsit. Jos valurile se zbatteau, întindeau aripi umede și fulgerătoare, singurate de lumina felinarului, și se resfrîngeau îndărăt mugînd, horcînd cu într'o durere de moarte. Și la fărîm aproape, căsuța podarului deschidea un ochiu îngrozit, roșu, asupra miniei de sub malul prăpăstios.“

Și, pentru utilizarea a ceea ce se cheamă personificare, tot pentru a reda obiectiv: „Puștile trăsînră, umplînd de tunete adînci pădurile bătrîne de sălcii. Tipeto ascuțite, mirate, de găinuși, răspunseră din trestii...“

D. Sadoveanu e cel dintăiu cîntăreț

al pămîntului țării sale,—vreau să zic că nimene nu o legat, ca dînsul, prin altea fibro tainice cu sufletul acestui pămînt: cu cîmpurile lui, cu apele lui, cu oamenii lui—și deci cu cei mici—cu tragedia lui..

*

Florian I. Becescu, *Spre Zîna*, versuri, 1906. Tip. Ovidiu, Constanța. 131 pag. Prețul 3 lei.

Numele d-lui Florian I. Becescu nu cred să facă o plăcere excesivă d-lui Maiorescu și cenaclului dela *Convorbiri Literare*, căci acest versificator a jucat eminenților critici o strașnică festă: Se cunoșc certificatele imprimate în fruntea defunclului volum al d-lui Becescu („Vise și Lacrimi“) prin care eminenții critici îl consacrau de poet talentat.

D. Becescu a ținut să le dea cea mai formală dezmințire,—cași decedatul Samsou Bodnărescu, cași d. I. Pop Florantin, a cărui navelă istorică „Decabal“ a avut darul să smulgă un certificat elogios maestrului însuși.

Că criticii de la „Convorbiri“ au fost mistificați de cătră d. Becescu, nu e cine știe ce mare lucru: Cine e infailibil pe lumea aceasta, — afară de d. Iorga? Acela care și-a stricat liniștea și rostul vieții este d. Florian I. Becescu.

Fără certificatul eliberat de Convorbiri, tînărul domn Becescu, ca alți alți candidați, de o oră, la nemurire, și-ar fi spinzurat poate, într'o bună dimineață, lira'n cuiu, cînd ar fi băgat de samă că nimene nu i-o ascultă, — dar așa!... Cînd ai birție în regulă dela o autoritate așa de mare! Apoi să fi și D-ta acela, cetitorule, ai renunța ușor la nemurire?

Și d. Becescu s'a simțit dator să fie la înălțimea certificatelor,—și liniștea sa a fugit!

Că publicul cetitor, sau „umbrele umane“ cum se exprimă cu despret d.

Becescu, a făcut pe surdul față cu acordurile lirei poetului cu certificate? Ce-i pasă poetului:

Dar cîntă-ți visul tău frumos
De te-ar huli tot universul,

se incurajează pe sine poetul, rapindu-ne orice nădejde de revenire la realitate.

Că critica îi dă cu piciorul în liră?
Dar cine sînt, mă rog, criticii?

Te miri și tu cum se mirară
ațiția „criticii ușurei“

De ce din sufletul meu tînr
se nasc amarnice idei?

Ei sînt naivi, acestor oameni
zadarnic le albește părul,

Cu ochii lor, orbiți de patimi
nu pot să vadă adevărul...

Și, fiindcă recunoștința nu e de cît un nume, sau, probabil, pentru că i s'a refuzat reînnoirea certificatelor, iată ce destăinuiri face poetul:

Stiu oameni care-și fac palate
vînzînd la proști... filozofie,
Trăese acum figuri celebre
care-au făcut și fac minuni
Scriînd doar critici ipocrite
poetilor ce mor nebuni.

Și ca să nu mai rămînă nici o îndoială despre „amarnicile idei“ pe care d. Becescu le nutrește la adresa criticilor, el ni-i zugrăvește cu putere cum

Abrutizați—in fața pradei—
Scot răcnete de jaguari!!!

Cum vedeți, volumul de față e semnificativ pentru starea sufletescă a unui versificator fără talent, în care o întregă direcție literară descoperire un poet talentat.

Dar lucrul e de o gravitate mai mă-

re decît s'ar părea la prima vedere: conștiința descoperitelor săi trebuie să sufere, căci poetul, pentru a nu dezminți certificatele, se supune la adevărate torturi... de creare. În această privință el face mărturisiri complete:

Tu nu știi! 'n van ideia luptă
să'mbrace haina-i de cuvinte,
Căci pururea nemulțumită
rămîne rătăcind prin minte.
Naivi acei ce ne'nvătărară
ceva ce cu puțință nu-i:
Poetul să-și topească 'n versuri
tot farmecul simțirii lui!

Și „poetul“ ne dă și doza de simțire cîtă se poate dizolvi în apa distilată a versurilor sale:

Ades cînd inima ne arde,
În poezia care-o scrim,
Nu prindem nici a mia parte
Din toate cite le simțim...

Altul, în urma acestui slab procent de disoluțiune, ar fi depus și liră și condeiu!... Dar Convorbirile l'au consacrat poet! Și „poetul“ își face datoria:

Adoarne cerul și pămîntul
Precum ursit'a Dumnezeu.
Doar pașii mei s'aud prin noapte
De ce nu pot să dorm și eu?

— De ce? Dar lucrul e clar: Pentru că așa „ursit'a“ „Direcția Nouă“ a literaturii romîne!

Și cînd, în sfîrșit, ne vom da samă de „ideie“ și „simțirile“ care agită pe d. Becescu, abia atunci se va vedea toată gravitatea lucrului.

Intr'o srisoare cătră o Domnișoară, d. Becescu face următoarea declarație de principii:

Sînt trist, dar voiu rămîne veșnic
Un luptător idealist!

(subliniat de poet)

Și în adevăr, „tristeța“ și „idealismul“ sînt punctele cardinale ale programului de activitate a acestui poet.

Și are motive puternice poetul ca să fie trist. Mai întăiu motive de ordin mai general:

Moluște, pasări, fluturi, fiare,
Haiduci, miniștrii sau poeți:
Sînt unii ce nu pot pătrunde
Prin prizma 'nșelătoarei vieți.
A lor privire țărnută
Se 'ncintă admirînd decorul!

Va să zică decorul...

Apoi un motiv mai personal, dar în legătură cu cel de sus. Domnișoara „admiră decorul“ și poetul o face oarecum direct răspunzătoare de toate mizeriile care rezultă din decor:

Căci de-ar trăi în voi de-apururi
Scnteia sfintă de iubire,
O cite 'ndemnuri ideale
Și cit progres în omenire!

Va să zică progresul în omenire...
Și, în sfîrșit, un motiv cu totul personal:

Sărmaue trestii mișcătoare
Cu suflet mort și trupul viu
Ce-și fac un vis dintr'o dantelă
Și-un ideal dintr'un chipiu!

Va să zică chipiul...

Dacă admit în totul teoria poetului asupra decorului și a moluștelor, am de făcut oarecare rezerve asupra progresului în omenire și asupra chipiului. Inuși poetul își exprimă teama că

Toate cînturile mele
Nu vor putea schimba o iotă
Din cele cite se urzirà.

Aceasta este sigur! De altmîntre-lea și declarația d-lui Becescu:

Sînt sătul de castitate
Și fecioare din muzee,

confirmă faptul de mult constatât că Domnișoarele preferă chipiul și progresului în omenire și „cinturilor“ de felul celor ale d-lui Becescu...

Și, cu această din urma citație, trecem, dela sine, la fața a doua a personalității d-lui Becescu: *idealismul!*

Unui amic, care, pe cit se pare, l'ar fi sfătuit să renunțe la fecioarele din muzee, poetul îi răspunde nu fără oarecare enervare:

*Ce vrei de s'au născut în mine
asemenea dorinți himere?
Ce vrei dacă hrănesc iluzii
și... plîng cînd idealul piere?*
(subliniat de poet).

Da, idealul piere, rămînînd numai realitatea crudă:

Unde eri a fost grădina
Azi e fabrică de tunuri,
și de aceea probabil:

Sboară 'n goana-i fioroasă
Viforul degenerării,

Dar totuși poetul nu se descurajază! Pe această „pseudo-civilizație“, pe care, în indignarea sa, el o numește „savantă Messalină“, o apostrofează cu versuri de foc ca acestea:

Fugi și ia în sbor cu tine
A tale cete nevropate
Ce-îndrumară cursul lumii
Spre limanuri desfrîinate,

în care ritmul se bate cap în cap din cauza furiei poetului inspirat.

Caragiale ne-a dat, în „Mitică“ al său, pe conștopistul mahalagiu „spiritual“. Cine ne va da pe Mitică filozof, pe Mitică pesimist, pe Mitică idealist, pe Mitică eugetător, pe Mitică tragic, pe Mitică byronizînd?

G. I.

* * *

Adolf Michaelis, *Die archäologischen Entdeckungen des neunzehnten Jahrhunderts*, Leipzig, E. A. Seemann, 1906, un vol. VIII+325 pg. in 8°.—M., precum se numește singur, e un veteran în ale Archeologiei. Contimporan și coleg de studii cu Conze și Peterseu el a luat însuși parte aproape jumătate de veac la lucrările de îmbogățire și prefacere ale științei sale. Cu atât mai insuflețită e deci expunerea lui despre descoperirile arheologice din veacul trecut. Cartea lui nu se îndreaptă numai către, ori mai bine, *atât* către specialiști, cit către marele public doritor de a afla în scurt, și plăcut-povestit, progresele unei din științele cărora cultura modernă datorește așa de mult pentru armonica dezvoltare a gustului estetic și pentru înțelegerea istoric-culturală a evoluției spiritului omenesc.

M. n'a voit să dea un manual plin de cit mai multe date la îndemina cercetătorului specialist, ci o expunere critică a progreselor Archeologiei în secolul trecut. După o introducere asupra cunoștințelor noastre până la sfârșitul veacului al XVIII-lea (pg. 1—13), urmează istoria descoperirilor din vremea lui Napoleon I (pg. 13 sqq.), cercetările făcute de Englezi în Grecia, descoperirile din Etruria (p. 52 sqq.) și înființarea prin silințele lui Gerhard a institutului arheologic din Roma (la 1828) (p. 57 sq.) cu frumoasele descoperiri de vase grecești, de curind după aceea (p. 58 sqq.). Se descriu apoi marile lucrări de dezgropare din Răsărit (Egipt, Siria, Asia mică, Macedonia, Rusia sudică) (p. 71 sqq.) și din centrele religioase grecești (p. 91 sqq.).—săpăturile din diferitele orașe antice grece și romane (p. 133 sqq.) și descoperirile vestite ale lui Schliemann, privitoare la istoria cea mai veche grecească (p. 175 sqq.). Urmează

în două capitole mari o expunere pe scurt a descoperirilor dela 1870 încoace, în Grecia (p. 206 sqq.) și în celelalte țări (p. 223 sqq.).—Cartea se încheie cu o privire de total, în care Michaelis arată, foarte imparțial, înersul direcției noi—de accentuare a *analizei stilistice* și de înțelegere a *formei* în studiul unei opere de artă antică—direcție care propriu zis pleacă de la Heinrich Bruun, dar care mai ales în deceniile din urmă, supt inriurirea din ce în ce mai mare a metodei istoriei de artă mai nouă, a împins tot mai pe al doilea plan vechea direcție filologică (de țiuere strins de textele literare păstrate din antichitate însăși, despre diferitele opere de artă). Nota nouă, adusă în ultimul timp de Adolf Furtwängler, în cercetările arheologice, anume de a se avea totdeauna în vedere că arta greacă ne-a fost păstrată prin copii mai ales din *vremea romană* și că deci felul de înțelegere antic—ajuns la cea mai înaltă și fină dezvoltare—a hotărât în transmiterea capodoperelor grecești până la noi, că prin urmare știrile literare ce avem din vremea romană trebuie aplicate la aceste *copii* ale vechilor originale vestite.—această notă nouă, care a redat multor vechi maeștri operele lor, e prețuită deasemenea după cuviință.—Michaelis e mai conservator decât tinerii care oarecum nedreptățesc filologia arheologiei și de aceea el îi arată toate meritele atit ale ei ca reprezentantă a *tradiției literare* despre arta antică, cit și în ramurile mai îndepărtate ale ei, epigrafia și papirologia.

Cartea lui M. e foarte atrăgător scrisă și fiindcă n'a putut da și ilustrații, ea dă numerile de ordine ale ilustrațiilor din manualele bogat ilustrate, ale lui Winter și Springer, care sînt la îndemina oricui.

O tablă cronologică a principalelor

descoperiri, o listă de izvoare și un index de nume. la sfârșit, ușurează folosirea mai intensivă a cărții.

N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, formind volumul III din „Istoria Românilor” în chipuri și icoane, București, „Minerva” 1906, 263 pg. în 8° mic,—prețul 2 lei 50.

Această „Istorie în chipuri și icoane” s’ar fi putut numi, cu un titlu mai cunoscut, și: „Părți alese din istoria culturii române”. Căci, de fapt, acum cind al treilea volum a apărut, intenția autorului de a ne da treplat-treplat, „în chipuri și icoane” întreaga istorie a trecutului nostru cultural, devine evidentă. Singurul lucru ce mă miră e că această istorie, care așa cum se prezintă, nu numai că aduce peste tot lucruri noi, dar e și cea dintâi istorie a culturii române scrisă până azi,—n’a fost încă prețuită precum se cuvenia. Aproape nu s’a scris nimic asupra ei, deși nu e om în țările noastre românești,—învățat ori neînvățat, care să nu fi cișligat de pe urma celei ei.

Acest de-al treilea volum cuprinde patru capitole mari, dintre care primul de istorie a artelor iar celelalte trei de istorie economică: I. *Meșteșugul de pictură și sculptură în trecutul românesc* (cu specială luare aminte asupra artei noastre bisericesti); II. *Negoțul în trecutul românesc* (o deplină lămurire a poziției noastre economice în sud-estul european cu arătarea rostului străinilor în dezvoltarea comerțului nostru); III. *Meșteșugurile la Români* (o enumerare completă a diferitelor ramuri de industrie mică organizată în corporații pe specialități și, pentru vremile mai tirzii, o expunere despre industria mare: în fabrici); IV. *Bani și măsuri* (istoria sistemului nostru monetar și metric).

Cadrul cronologic al acestor studii

culturale e format de al XIV-lea până la al XIX-lea veac, exclusiv acesta din urmă în partea sa de modernizare, „europenizare”, de, aproximativ, după 1820.

În lumină nouă apar în această carte legăturile noastre cu străinătatea și în special cu Apusul mai îndepărtat: „Germania” și Veneția.

Cartea e scrisă cu mare economie de vorbe. Bogăția informației e pe alocurea așa de ingramădită, încit acei ce s’ar grăbi cu cetitul pierde aproape jumătate din plăcerea ce-ți dă o carte care la fiecare pas te face să gindești însuți nou și intens.—Cartea n’are note. Dar la fiecare rind observi informația documentară preciză, și pentru un istoric mai ales, aceasta are un deosebit farmec.

Ca și întreaga publicație acest volum din „Istoria Românilor în chipuri și icoane” se îndreaptă către marelui public, a cărui cultură generală, națională ca și istorică, e merit s’o ajute și s’o crească. Cu această intenție sînt date și pildelo documentare din anexele de la sfârșitul cărții, I: cu privire la arta bisericască și II: cu privire la privilegiile comerciale și orinduirile vamale din trecutul nostru. Și deasemenea tot pentru ușurarea înțelegerii unui public mai mare sînt date și cele vre-o zece reproduceri de documente și icoane, — reproduceri care, desigur, ar fi fost și mai multe și mai luxoase dacă s’ar fi ajuns și la noi, ca în Apus, la un sprijin mai efectiv din partea publicului, pentru care apariția unor astfel de cărți ar trebui să fie o adevărată sărbătoare.

V. P.

N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească*. București, Göbl, 1906, prețul 1 leu.

Documentele în chestiune sînt: „cîteva frinturi din... epistolele Sft. Pa-

vel", socotite de editor ca datind din „a doua jumătate a veacului al XV^a”; „cîteva pagini cari par să aparție unei cazanii” contemporane cu Psallirea Șcheiană; un mineiu slavon din 1192, care cuprinde explicații românești; și porunca românească dată de Mihai Viteazul în 1600, ca Domn al Ardealului.

Documentele sînt publicate în litere chirilice și în litere latine. În transcrierea latină sunotul κ este pretutindeni redat greșit prin ξ (*direptimu-ne, botezi-se, birbăteasca, fîgiduili, mîrgîlori, nărocul, otrăvirile, războaiele, împărăția, răbdare, bunitatea, pisul, abi, cătri, dupl, să, iară*), în loc de α (*direptămu-ne, boteză-se, bărbăteasca, săgăduită mîrgălori, nărocul, otrăvirile, războaiele, împărăția, răbdare, bunătatea, păsul, alijbă, cătră, după, să, iară*).

Broșura cuprinde 10 fotografii și 4 stampe.

G. P.

* * *

Simion C. Măndrescu, *Mittelhochdeutsch, Gramatică, texte, explicații și vocabular*. București Tipografia „Voința Națională” 1906. 606+II.

Pentru înlăina dată apare în limba română o lucrare de asemenea natură. Autorul ne spune în prefață că opera este destinată „tineretului universitar”; avem prin urmare a face cu o lucrare ce urmărește scopuri practice, cu o operă didactică, nu cu o operă dedicată științei pentru știință. D. M. ne prezintă volumul de față ca primul dintr-o serie completă destinată să realizeze scopul pe care d-sa, ca profesor la facultatea de litere din București, îl urmărește: a face pe studenți să cunoască temeinic literatura și limba germană în toată întinderea evoluției lor istorice. Un asemenea scop, se înțelege, merită toată aprobarea și toată lauda. În adevăr cu simpla cunoaștere a limbii literare actuale germane,—

neuhochdeutsch—oricite manuale de gramatică și de istorie literară ar învăța cineva, nu va putea niciodată ajunge la acea cunoaștere științifică a limbii și literaturii, pe care o poate da numai studiarea serioasă a fazelor de dezvoltare anterioare ale limbii și ceteira în original a operelor literare din veacurile trecute. Și cu mult tact pedagogic a procedat d. M., cînd a pornit pe acest drum de muncă grea dar roditoare, cu faza cea mai apropiată de cea actuală—limba medio-germană—cea mai ușor de învățat prin urmare; căci, cine știe cam cu cîtă cunoștință de limbă germană se prezintă absolvenții noștri de liceu la Universitate, va înțelege ușor că a începe deodată cu studiul limbii gotice ori chiar cu acela al limbii vechi-germane (Althochdeutsch), ar însemna a compromite dela început tot rezultatul și a face muncă zadarnică. Traducerea însă din texte mittelhochdeutsch cu neîncetata apropiere a formelor moderate, nu numai că va face nesimțita trecerea la limba mai veche, dar va contribui și la înlăturirea cunoașterii limbii moderne. Că limba aceasta mittelhochdeutsch nu este așa de grea, celitorul, care cunoaște limba germană, se poate convinge din următorul exemplu, primul text din opera d-lui M. pag. 71 :

Du bist min, ih bin. du :
des solt du gewis sin.
du bist beslozen
in muozem herzen
verloru ist daz sluzzelin;
du muost immer drinne sin.

Dacă înlocuim pe toți ξ cu diftongul ei , și cetim grupa ez ca ss , avem aproape limba modernă.

Din punct de vedere al împărțirii materiei, lucrarea d-lui M. se prezintă ca un manual complet și foarte practic: începe prin o schiță de gramatică concisă (pg. 67), urmează texte numeroase, alese din poezii cei mai în-

semnați ai acestei epoci literare, precum și din epopeile populare (până la pg. 417), apoi pe o întindere de 48 pg. (până la pg. 465) se dau numeroase explicații necesare traducerii și potrivite cu gradul de știință al studenților începători români, după care lucrarea se încheie cu un vocabular atât de complet, încît te scutește de ajutorul oricărui alt dicționar.

Cine își poate da samă ce muncă cinstită a trebuit să coste această voluminoasă lucrare va felicita împreună cu noi, pe autorul ei.

*

Vasile Pârvan. *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană.* cu prilejul unei cărți noi asupra acestei uestiuni. București 1906. 64 pagini.

Cartea, oricît de slabă, a d-lui Virgil P. Andronescu, (Organizația comunelor și provinciei Dacia traiană. Constanța 1905) tot a făcut un bine: a dat ocazie d-lui Pârvan să scrie frumosul studiu, citat mai sus. Nu am intenția să-i fac recenziă, o semnez numai ca o minunată bibliografie raționată a chestiunilor ce se rapoartă la organizarea romană a Daciei și ca o îndrumare plină de idei juste, pentru oricine și-ar pune în gînd să-și aleagă ca subiect de studiu vreuna din chestiile ce stau în legătură cu această temă.

*

Tzigara-Samurcaș. *Denkmalspflege in Rumänien.* Sonderabdruck aus den Verhandlungen am 27 September 1906. Karlsruhe. C. F. Müllersche Hofbuchdruckerei 1906.—Este discursul pe care l-a ținut dl. Tzigara-Samurcaș, ca delegat din partea guvernului român, la congresul pentru conservarea monumentelor, ținut în Braunschweig. D-sa arată rolul, pe care l-a avut în decursul celor 40 ani de domnie, M. S. Regele, în privința păstrării și restaurării monumentelor istorice;

și explică stilul arhitectonic românesc ca născut din contopirea stilului bizantin și cel apusan (gotic), ilustrînd aceasta prin descrierea celor două capod'opere arhitectonice ale noastre: Curtea de Argeș și Trei-Sfetitele din Iași.

C. B.

* * *

I. Nicolescu-Chic. *Clipe simțite.* poesii. București, Tipografia Dor. P. Cucu, 1906. Cu portretul autorului.

Cu o grabă pe care nimic n'o justifică, tînărul autor—așa-l arată fotografia de pe prima foaie—a strîns, într'o broșurică de 63 de pagini, două schițe în proză și un număr de poezii de-acele care se publică zilnic prin gazetele noastre politice. Dacă nu ne înșelăm, că parcă am văzut și poezii din broșura aceasta prin vre-un ziar politic, putea foarte bine autorul să se mulțumească numai cu acea singură prezentare a lor publicului: ele nu cîștigă nimic, prin această adunare în volum, nici ca inspirație, nici ca sinceritate, nici ca înălțime de gîndire, nici ca imagini, nici ca ritm...

Publicul s'ar fi lipsit bucuros și de fotografia autorului și chiar și de coperta cu model de țesături de casă, cu mult inferioră frumoaselor coperte, în acest gen, ale „Luceafărului“...

*

Andrei Rădulescu. *Din viața și activitatea lui Andronache Donici.* București, Institutul de arte grafice „Eminescu“, 1906.

Cu prea mare aer de erudiție (58 de note în 20 de pagini!... și trimiteri la Arhiva, Academie, Uricar, Hurmuzachi, P. Calimach, Iorga, Erbieeanu, M. Drăghici etc., etc.), autorul ne dă o scurtă notiță biografică asupra lui Andronache Donici, o analiză mai amănunțită a lungii precuvîntări din opera acestuia, titlurile exacte ale celor două ediții în care a apărut „Adunarea“ lui de pravile și ne arată rolul

pe care l'a avut lucrarea lui Andronache Donici în jurisprudența română.

*

A. Procopianu Procopovici, *Caracterul general al florei de pe moșia regală Broșteni*, cu o hartă. București, 1906. O broșură de 8 pagini.

Autorul a extras această broșurică din lucrarea mai mare „Descrierea” moșiei regale Broșteni” de d-nii A. Popovici și Gh. T. Kirileanu. În cele 8 pagini ale sale d. Procopovici, pe baza studiului amănunțit al diferitelor specii de arbori, care cresc pe valea Bistriței, ajunge la concluzia că lemnul de Broșteni ar putea redeveni „fruntea lemnului de pe Bistrița” printr'o cultură rațională și sistematică.

*

George Hazu, *Învățământul industrial în România*. București, Imprimeria și „Librăria Școalelor”. C. Sfetea.

În bogata literatură jubilară menită să arate progresele realizate până acum în România sub toate raporturile, învățământul industrial trebuia să-și aibă monografia sa și dl. Inspector al școalelor de meserii și-a luat sarcina de a-l scrie. Am fi fost mai mulțumiți să găsim tratate în lucrarea d-lui Hazu problemele mari relative la viitorul și la rolul acestui învățământ în dezvoltarea economică a țării noastre, dar se vede că autorul nu și-a propus să adincească aceste probleme... D-sa ne-a dat numai o lucrare de informații asupra trecutului învățământului profesional și asupra stării lui actuale.

Volumul coprinde două părți: *noțiua istorică și starea actuală* și patru anexe. În prima parte ni se arată toate fazele prin care a trecut învățământul profesional, dela cele dintâi dispoziții relative la el (1832 în „Regulamentul școalelor” întocmit de „Eforia școalelor” pentru Muntenia; 1835 în „Regulamentul școalelor publice din Principatul Moldovei” întocmit de „E-

pitropia învățăturilor publice” pentru Moldova) până la organizarea ce i s'a dat prin legea din 1899. În a doua parte ni se arată starea actuală a învățământului industrial reorganizat prin legea din 1901. După cum în partea întâia se arată pe larg organizarea și modul de funcționare a școalelor de meserii din Iași (înființată la 1840) și din București (înființată la 1852) tot așa aici ni se arată organizarea, modul de funcționare și rezultatele celor trei categorii de școli de meserii actuale (elementare, inferioare și superioare).

În afară de informațiile pe care ni le dă, lucrarea d-lui Hazu e însemnată și prin aceea că arată unele din relele de care suferă învățământul profesional și propune și unele îndreptări ce sînt de adus.

Din cifrele pe care le-a adunat autorul asupra situației absolvenților școalelor inferioare și elementare, nu ne putem opri de a pune sub ochii cetitorilor următoarele: din 222 fii de țărani, absolvenți ai școalelor elementare, numai 90 au fost găsiți practicînd meseriile învățate, în satele lor,—cei-lalți se instrăinaseră de satele lor; iar din 186 de absolvenți ai școalelor inferioare de meserii din Roman, Tg. Ocna și Armășești, numai 78 au fost găsiți practicînd meseriile învățate. Așa dar nici jumătate din absolvenții acestor școale nu au răspuns chemării lor. E de sigur un pas spre bine față cu rezultatele de altă dată, cînd aproape toți absolvenții școalelor de meserii se făceau funcționari, dar totuși mai e încă mult până la ceea ce ar trebui să fie,—și cauzele acestui fapt trebuie cercetate și înlăturate, dacă se poate.

*

A. Nicolescu, *Rotul administrațiunii în îmbunătățirea soartei țărănului*. Ploiești, Institutul de arte grafice „Progresul”, 1906.

E o comunicare făcută la Congresul

științelor sociale. Autorul consideră chestiunea care-l preocupă ca „o medalie cu multe reversuri” și propune pentru îmbunătățirea stării țăranilor două remedii radicale: a) In ceia ce privește inițiativa particulară: „Proprietarii, arendașii, rentierii, marii funcționari pot să-și modereze capacitatea intrupată într'un egoism salbatic”; b) In ceia ce privește organele administrative: „Slujbașul nu trebuie să consulte numai stomachul său, sau numai ambițiunile sale, ci trebuie, totdeauna, să combine pretențiunile sale sufletesti, cu cele ce trebuie să facă, pentru cel ce legea l'a chemat înaintea sa”. Și încă: „Circulările și instrucțiunile date de harnicul administrator al Domeniilor coroanei ar trebui să nu lipsească din mintea slujbașilor sătești, să nu lipsească dela orice primar, dela orice oficiu rural”.

Cind aceste deziderate ale autorului se vor fi implinit, atunci chestiunea țărăneasca va fi rezolvită și—„România își va fi așezat piedestalul ei de granit, care li va fi asigurat un train fericeit, strălucit și veșnic plantnd majestos în concertul statelor civilizate ale lumii, ca o stea divină pe cerul senin al lui D-zeu”, încheie d. Nicolescu broșura sa de 12 pagini, cu alt de multe... reversuri.

M. C.

* * *

Simeon Nicolescu Scartzan,
Rezolvirea chestiunii țărănești 78, pg.
București 1906, Tipografia „Gutenberg”
Joseph Göbl.—Deși încă nu deplin stăpîn pe acordul diferitelor părți ale unei propoziții, autorul—un tânăr avocat—so încumetă totuși a pune în armonie variatele interese care se agită în acel complex cunoscut sub numele de „chestiunea țărăneasca”. Și sarcina reprezentantului este cu atât mai grea, cu cât d. Nicolescu Scartzan se razemă pe observațiuni personale, făcute ne-

greșit într'un cerc prea restrins și care nu se pot nici controla, nici discuta, nici combate în această rubrică.

D-sa începe prin a constata că țăranul „nu suferă de neavere”. Chiar și acel fără nici o palmă de pămînt poate cîștiga cel puțin 280 lei împreună cu soția lui, prin muaca lor comună în cursul unui an agricol, peste hrana lor în timpul muncii și peste 1—1½ chila de porumb ce le revine la cules (autorul are în vedere contractele de dijmă obișnuite peste Milcov) și care le este suficientă pentru hrana familiei lor în cursul lunilor de toamnă și iarnă. Din nenorocire acei 280 lei se cheltuiesc cam astfel: 80 pentru îmbrăcăminte, 45 pentru comploctarea hranei cu verdețuri și băcănii, iar restul se duce la circumă, căci autorul uită impozitele în bani și în natură, cheltuielile de nuntă, bolez, cumătrie, înmormîntare; datorile ce care soții intră în căsnicie, etc. etc.,... Prin urmare, raționează d-sa, mijloacele de existență ale sateanului fiind îndestulătoare pentru nevoile lui *actuale*, Statul nu trebuie să intervie în favoarea lui nici cu Casa rurală, bănci de credit, împroprietăriri ori, măcar înlesnirea arendașilor de pămînt, instituțiuni pe care autorul se trudește a le dovedi chiar primejdioase; ci să se mărginească în ordinea economică numai la măsurile acele care tind să-i asigure țăranului integritatea produsului muncii, interzicînd tocmeșile agricole de cu iarnă și oprindu-i, pe acei care au pălînt, de a-l închiria altora.

Statul să-și exercite însă toată acțiunea lui pozitivă pentru a ridica nivelul cultural și moral al țărănimii, a cărei corupție se datorește clerului nostru vicios, circumarilor spoliatori și înfine aparatului administrativ—primari și notari—instrument de nedreptățire și jafuire. Prin această înălțare, sâtenii ar putea lupta cu succes nu numai în viața socială în genere,

ci chiar și în acea special economică, putând sili pe marii cultivatori de pământ să le plătească munca brațelor în proporție cu progresele agriculturii și cu trebuințele lor care vor spori prin cultură. Iar pentru atingerea acestui ideal cit mai repede, Statul nu are de cit să urmeze sfaturile autorului, care propune reforma școlii, a administrației și a regimului electoral. În această din urmă privință, pe lângă critica severă și dreaptă ce o face actualei stări putrede a vieții noastre politice, d. Scartzan are frumoase accente și uneori chiar argumente puternice în favoarea sufragiului universal, reformă pentru a cărei realizare crede că nici odată timpul nu ar putea fi mai nimerit de cit acum.

*

C. Alimăneștiano, Proprietatea mare și chestia țărănească, 45 pg. București 1906, Minerva. Prețul 50 bani. Broșura cuprinde conferința ținută înaintea marilor proprietari adunați, toamna trecută, în cel al treilea al lor congres. Autorul se ocupă de rolul marii proprietăți în rezolvirea chestiunii țărănești, care are cel puțin patru fețe: politica, economică, socială și națională. Trel sint, după părerea d-lui Alimăneștiano factorii naturali care intervin în această problemă: țărănul, marele proprietar, (chiar în interesul său personal) și Statul, prin rolul său intervenționist. De ce atunci propunătorii de reforme fac aproape cu totul abstracție de rolul marelui proprietar? Și răspunsul îl găsim tot în broșura d-lui Alimăneștiano: pentru că cei 5,000 mari proprietari, care prin puterea politică covârșitoare, pe care legile țării le-au pus-o la îndămină, n'au făcut până acum nimic spre a ne împiedica să ajungem la starea tristă de astăzi. Ba, și ne place să vedem venind această constatare din partea chiar a unui latifundiar, autorul constată că în România marea proprietate

nu s'a îndeplinit până acum rolul social și economic pe care unii, dimpreună cu autorul, i-l atribue, și că în asemenea condițiuni, ea este serios și cu drept cuvint amenințată, ca singura solvabilă.

În consecință, d. Alimăneștiano propune un congres al marilor proprietari, în care să se întocmească programul de acțiune în vederea solidarizării proprietății mari cu cea mică și mijlocie, asigurându-se mijloacele materiale de luptă prin o cotizație a proprietarilor, proporțională cu latifundiile și care s'ar ridica la un milion de lei pe an, dacă ar fi nu mai mare de 10 bani de hectar.

În aceeași broșură autorul publică cuvântarea ce a rostit la congresul artelor industriale și al meseriilor. Constatând inferioritatea Românilor în industrie și meserii, propune pentru îndreptare: răspindirea culturii și a pregătirii tehnice și profesionale, organizarea unui credit special și redeşterarea solidarității de neam în rîndurile meseriașilor.

*

C. Popazolu, Cestiuni Economice, 29 pg. București 1906, Tipografia „Munca”. — Starea înapoiată a economiei noastre rurale îl face pe d. Popazolu să mediteze asupra mijloacelor de îndreptare și să conchidă că toată atențiunea noastră trebuie acordată țărânimii agricole. Ridicarea acesteia la o stare de producători conștienți se poate face pe două cai: prin inițiativa Statului, dator să-i puie la îndămluă așăzăminte de cultură generală și de învățămînt tehnic agricol, precum și să eie măsuri pentru democratizarea proprietății rurale după pilda Angliei, Elveției, Danemarcei și statelor scandinave, spre a stavili creșterea proletariatu-lui rural; și prin inițiativa privată care trebuie îndrumată spre asociație.

D. Popazolu arată pe larg binefacerile sindicatelor agricole în țările străine.

cerind ca statul să le încurajeze ca în Franța și Belgia, opinind că—spre a nu se împărți lumea agricolă în tabere adverse,—cele mai preferabile ar fi sindicatele mixte de patroni și muncitori.

Autorul, un sirguincios medic veterinar, a fost probabil îndrumat spre aceste studii, mai mult teoretice, de legătura intimă ce există între agricultură și creșterea vitelor. Intr'adevăr, d-sa după ce constată această conexiune, afirmă cu drept cuvânt că toate măsurile luate la noi pentru îmbunătățirea rasei animalelor de muncă, vor fi cu desăvârșire zadarnice, cită vreme agricultura va rămânea staționară, căci animalele perfecționate sînt o necesitate numai acolo unde și agricultura este sistematică. De aceea măsurile de ameliorare (realizabile mai ușor prin sindicate) trebuiesc luate deodată în ambele acele ramuri ale economiei rurale, prin înțelegerea armonică a agronomilor și zootehnicilor, la a căror unire apelează autorul, în comunicarea sa făcută congresului pentru înaintarea științelor.

*

G. Christodorescu, *Economia națională și căile noastre ferate*, 23 pg. Constanța 1906, Tipografia „Ovidiu“.

Una dintre cele mai interesante conferințe ținute în ultimul congres al agrarienilor. Autorul stăruie asupra daunelor ce rezultă pentru economia noastră națională din nechibzuita administrație a căilor ferate și propune măsuri de îndreptare.—Industria și comerțul suferă mai ales din cauza sistemului tarifar, prea variabil, a cărui așăzare și modificare este lăsată pe minile citorva persoane din Direcția C. F. R., fără nici o pregătire pentru această delicată sarcină și care cele de mai multe ori lucrează după toane. Autorul cunoaște cazuri cînd s'au pus în aplicare unele tarife numai pentru o scurtă epocă, și chiar cu efect re-

troactiv, spre a se favoriza anumite interese personale. Dar, e chiar în genere, taxele sînt astfel stabilite, încît industria noastră, pe care pe alte căi noi o protejăm cu sacrificii foarte mari, poate fi concuroasă chiar în piețele rominești mulțumită *tarifului internațional mai redus*. Tot din această nechibzuită, comerțul de transit a început a ocoli rețeaua noastră, îndreptîndu-se către Orient prin Fiume și Odesa, pe cînd iarăși cu sacrificii înșămnațe, noi înființăm linii maritime rominești! Chiar și agricultura, care în principiu se bucură de cel mai ieftin cost de transport din Europa, suferă din pricina unor măsuri absurde, cum este aceea a suprațaxării cerealelor îndreptate spre Constanța. Autorul cere, cu drept cuvînt, ca fixarea tarifelor să fie luată din nepriceputele mini actuale și încredințată *cel puțin* consiliului de miniștri; acesta să se pronunțe lîndu părărea unei comisii permanente de specialiști, funcționînd pe lîngă Direcția C. F. R., cu însărcinarea de a cerne avizele primite de la cei interesați (societăți agricole, industriale, camere de comerț) în toate chestiunile tarifare și altele care interesează economia națională. În al doilea rînd, agricultura și comerțul de cereale suferă de lipsa de material rulant al căilor ferate, suferință care se traduce prin iroșirea în gări a unei imense citimi de cereale și prin plata vapoarelor care așteaptă zădarnic cite 10—12 zile încărcarea. Nefiind suficiente cele 24 milioane acordate pentru dotarea C. F. R., specialiștii mai cerind încă 75 milioane, autorul este de părere să se contracteze pentru aceasta un împrumut, a cărui anuitate agricultura va acoperi-o bucurîndu prin o supra-taxă de $\frac{1}{3}$ ban la tona kilometrică. Dar pînă atunci, ar trebui să se ia serioase măsuri pentru manipularea economică a materialului actual, căci în loc de 1—2 zile, sînt ca-

zuri cind vagoanele noastre întrebun-
țează 6—8 pentru facerea traectului.
În fine autorul cere să se reorgani-
zeze serviciul de exploatare cu oa-
menii competenți.

Secretarul sirguincios al Camerei de
Comerț din Constanța a știut să ne
prezinte o chestiune bine studiată și
bogată documentată, într'un stil îngri-
jit cu care specialiștii nu ne-au prea
deprins, și propunerile sale merita să
atragă atențiunea serioasă a celor care
au sarcina să se îngrijească de admi-
nistrația bogățiilor țării.

*
**Mihail A. Beșteleiu, Citeva propu-
neri pentru exemplaritatea și efica-
citatea pedepselor**, 142 pg., București
1906, tipografia „Gutenberg”, Joseph
Göhl. Prețul 2 lei.

Din cauza procedurii noastre pena-
le, defectuoase și trăgănate, contraven-
țiile nu pot fi judecate definitiv decît
abia după 6—7 luni, iar delictetele după
2 ani și mai mult dela savîrșirea lor, iar
pedepsele aplicate se execută iarăși cu
o mare întîrziere, și atunci, numai da-
că condamnații nu vor fi dispărut. De
aici rezultă că pedepsele nu și ajung
scopul; iar sînt nici eficace, nici exem-
plare, iar delictetele se înmulțesc.—Spre
a combate aceste neajunsuri, autorul,
consilier la Curtea de Apel din Galați,
propune: Judecătorii de ocoale să
judece contravențiile în chip sumar,
în cea de'naltău ședință și fără drept de
apel; iar acolo unde asemenea instan-
țe nu există, atribuțiunile acestea să
fie date polițaiilor (în comunele urbane)
și, reîntorcîndu-ne la art. 164, 166, 167
din procedură, primarilor (în comunele
rurale) care în unele cazuri, să judece
și chiar să pedepsească imediat. Dea-
semenea, judecătorii și tribunalele să
judece sumar delictetele flagrante de
mai mică importanță, trimițînd în a-
ceiași zi spre executare sentințele lor,
în cazul cînd inculpatul își mărturi-
sește fapta; iar pentru afacerile mai

serioase să se îmițeze și la noi legea
franceză din 1863. În același timp,
procesele de riniri și loviri (art. 239
c. p.) care dăinuiesc astăzi afița timp,
să fie judecate în ultima instanță de
tribunale.—Aceste propuneri au for-
mat obiectul comunicării făcute de au-
tor la congresul asociațiunii romîne
pentru înaintarea și răspîndirea ști-
ințelor.

În *Anece* (126 pg.) autorul publică
discursurile sale ținute cu ocazia dife-
ritelor solemnități judecătorești, în ca-
re găsim un interesant material de ob-
servațiuni și propuneri, culesse și fă-
cute de d. Beșteleiu în cursul carierei
sale de magistrat. Autorul a studiat
mai ales cauzele „concubinatelor” și
de concluziunile sale s'a ținut sauă
în ultima modificare parțială a codi-
celui civil. Mai departe găsim propu-
neri pentru modificarea aceluiași cod
în ce privește drepturile și datoriiile
soților în căsătorie, propuneri înteme-
iate pe principiul egalității civile a
sexelor. În fine în „Instrucție și Edu-
cație”, d. Beșteleiu răfăuiește, adeseori
cu un fericit umor, programele noas-
tre de învațămînt, precum și unele
morăvuri ale societății romînești.

*
**Dr. A. E. Iliescu, Necesitatea u-
nui serviciu psychiatric în închisori**,
30 pg. Iași 1906, Tipografia H. Goldner.

Un fapt constatat în toate țările este
numărul cel mare al alienațiilor con-
damnați ca delincuenți și închiși în pe-
niteuțiar. De mai mulți ani statele
civilizate au luat însă măsuri pentru
evitarea și repararea unor asemenea
erori judiciare. Unele caută ca toți
medicii să fie pregătiți așa ca să poa-
tă da un concurs luminat autorităților
judecătorești; astfel în Germania
înca dela 1904 obligă pe toți studenții
în medicină să urmeze 6 luni o elini-
că psychiatrică; acest stagiu în Franța
și Elveția este numai de 3 luni. Fa-
cultatea din Paris a înființat dela 1905

uu curs de medicină mentală chiar pentru studenții în drept. Dar măsurile cele mai serioase s'au luat în Belgia dela 1891 și în Anglia dela 1897, unde s'au înființat servicii medicale speciale pentru inspectarea închisorilor.

Autorul propune că în România instrucția judiciară să fie obligată a supune pe toți indivizii suspecti, examinării unor medici specialiști, care, ca și cei ai închisorilor, să fi făcut studii serioase asupra boalelor mentale, dovedind un stagiul activ de, cel puțin 6 luni într'un azil de alienați.

G. K.

* * *

Vintilă I. Brătianu, — *Menirea partidului liberal*, București, 1906. Tipografia „Voința Națională”.

Broșura d-lui Vintilă Brătianu, deși urmărește un scop politic determinat, — de a sistematiza dorințele și nevoile simțite în sinul partidului”, din care face parte autorul și deși e adresată membrilor acestui partid, iese însă din cadrul obișnuit al literaturii noastre politice: ea nu cuprinde numai fulgere împotriva adversarului și tămbieri pentru „ai noștri”, în singurul scop de a veni la putere.

După ce schițează, de acord cu concepțiile științei moderne, principiile diriguitoare ale unui regim parlamentar și rolul constituțional al partidelor politice, autorul arată datoria imperioasă pentru partidul său: în primul rând de a-și elabora un program de guvernământ potrivit cu cerințele vremii, și chiar schițează în linii generale un astfel de program: lărgirea dreptului de vot pentru a ajunge la votul universal, casa rurală, îmbunătățirea stării sanitare, reforma impozitelor, organizarea creditului pentru săteni, reforma legii tocmelilor agricole, reforma administrativă, etc.

În al doilea rând susține că partidul trebuie ast-fel organizat ca să-și poată îndeplini misiunea constituțio-

nală, „atit pentru a face din partid un instrument de luptă spre sprijinirea și aplicarea programului, cit și pentru a stabili contactul continuu cu opinia publică”.

Socotim că broșura d-lui V. Brătianu, scrisă fără nici o pretenție, poate fi folositoare pentru oricine vrea să cunoască curentele de idei și sentimentele ce frământă astăzi partidul liberal. Și pentru a caracteriza tendințele autorului, reproducem pasagiul ei final:

„Simțim cu toții că sintem la o coticitură a vieții noastre publice și că „partidul din care facem parte este „chemat și de rindul acesta să îndrepteze un rău și să servească o cauză „mare și sfântă prin învinsirea ei în „viitor.

„Un vint puternic pare că suflă din „nou în satele noastre și redeșteaptă „un popor întreg până ieri în amorțire, popor venind să ceară dreptul „lui la viață și la lumină. Un partid „național, liberal, și democratic, numeros și capabil să ajute la această „a doua renaștere națională, cum a „slujit pe cea d'întâi, așteaptă cu nerăbdare să-și implinească rolul frumos ce-i revine. El poate, punându-se „în capul mișcării ce se produce, să-i „înălțare multe piedice, să-i accelereze marsul. Pentru aceasta însă, „trebuie și de rindul acesta să nu renunțe de a fi ceea-ce a fost la epocile mari și critice din ultimii cincizeci de ani, propovăduitorul ideilor „mari, apărătorul neadormit și bine „armat al intereselor Statului și al celor mulți, al celor cari prin numărul „și în-ușirile lor ne dau dreptul de a „ne numi într'adevăr un popor”.

C. S.

* * *

Inginer P. N. Ponițescu, Directorul Școlii Superioare de Arte și Meserii din București, *Ucenicii și Învățământul profesional*. Conforința, 1906

pag. București 1906. Autorul arată cum sub influența ideilor din apus, cînd a început rededeptarea noastră națională, odată cu ideile s'au adus în țară și obiceiurile și gusturile din țările apusene, care au înlocuit, în mare parte, obiceiurile și gusturile noastre orientale. Din cauza luptelor politice foarte aprige pentru căpătarea independenței noastre politice, nimeni pe acele vremuri nu se mai gîndea și la meseriașul român. A urmat apoi pornirea către funcționarism, izvorînd din nevoia ce avea țara noastră de a-și fujgheba o administrație și o magistratură etc. Era de ajuns ca cineva să știe a scrie și a citi pentru a avea loc în administrație.

Independența politică fiind cîștigată azi, rămîne să cîștigăm și independența economică, și unul din mijloacele pentru cucerirea acestei independențe economice e și *industria*.

Autorul, arătînd apoi greutățile ce întîmpină absolvenții școalelor de arte și meserii față de ucenicii care au lucrat în diferite ateliere particulare, propune cîteva mijloace de îndreptare: 1. Ca școalele de meserii să fie făcute mai mult pentru fiii de meseriași, de patroni de ateliere sau stăpîni de fabrici, cari, după isprăvirea școlii, ei pot găsi mai ușor loc în atelierele părinților lor.

2. Ca școalele de arte și meserii să pregătească astfel pe absolvenți, fucit ei să poată intra și în o școală mai superioară de arhitectură, inginerie de mine, mecanică etc.

3. Ca sănătatea tuturor lucrătorilor tehnici sau manuali să fie mai mult îngrijită, în prima linie din punctul de vedere al hranei.

P. B.

* * *

Petru Rîșcanu, *Istoricul învățămîntului secundar*, Iași, 1906.

Una din lucrările ad-hoc pentru Ex-

poziția Generală, tipărită anume pentru acest scop de Ministerul Instrucțiunii Publice. Pentru pregătirea acestei lucrări Ministerul n-a greșit cînd a însărcinat pe dl. Petru Rîșcanu, fost în două rînduri Inspector General al Învățămîntului secundar, sub ministrul d-lui Haret. Dl. Rîșcanu, fiind mai presus de toată „omul școlii”, a înțeles că în materie de învățămînt politică este dăunătoare și a știut să obțină încrederea actualului Minister spre bucuria tuturor aceluia care doreau să avem și noi Istoricul acestei ramuri de activitate din economia generală a țării. Volumul are 376 pagini, din care 136 pagini pentru Istoric, iar restul de 240 pagini pentru Note. Materia e împărțită în șase secțiuni cuprinzînd legile, regulamentele și programele perindate în învățămîntul secundar dela Regulamentul Organic pînă la legea din 1898. Modul cum e făcut acest „Istoric” trădează graba, uneori măturisită, a autorului și neîndestularea documentelor—lucru de care autorul se plînge în mai multe locuri. Astfel fiind vorba de influența străină în organizarea Școalelor sub Regulamentul Organic (pag. 11), autorul declară: „Nici timpul, nici mijloacele de care dispunem, nu-mi permit a elucida acest punct foarte important pentru începuturile Școlii Românești. Ne mărginim numai a-l semna!“. Semnalăm și noi că acest punct era prea important și esențial pentru a fi numai semnalat. Neajunsurile lucrării izvorăsc însă și din altă pricină: nu pricepem de ce—intru cît lucrarea e un Istoric, nu o arhivă sau o cronică—Dl. Rîșcanu se mărginește numai în a cita sau rezuma legi, regulamente și programe, abținîndu-se dela orice considerații generale ori principiale. Cetitorul nu-și poate face, din această lucrare, o idee despre dezvoltarea treptată a școlii secundare, despre legătura organică care e între școală și Socie-

tate în doosechitele epoce, întru cit școala nu este de cit un organ al societății. Legile, regulamentele și programele sint documente, din observarea cărora, istoricul trebuie să scoală sistemul ideilor generale, nu să lese tocmai această lucrare pe sama cetitorului. Clud d. Rășcanu spune (pg. 61): „Nu mai este nevoie nici de a compara acest regulament cu cele de mai înainte; pentru că cetitorul a și făcut-o“; ori (pag. 121): „E de ajuns a face o comparațiune între deosebitele proiecte, pe care le-am rezumat în secțiunea precedentă, pentru a se vedea că încă uu ora uu curent bine pronunțat în favoarea unei sisteme, nu erau idei ajunse la maturitate...“ d-sa se dezistă dela rolul său de istoric pe care îl trece cetitorului. Cum că cartea nu corespunde titlului no-o spune și autorul la pag. 28: „Pentru multă vreme, Istoria Școalei secundare se confundă în Muntenia cu istoria Colegiului Sf. Sava, în Moldova cu istoria Liceului Național. În vederea expozițiunii generale amândouă aceste instituțiuni și-au pregătit „Istoricul“ lor, care s-a publicat. Acele două lucrări sint urmarea firească a secțiunii de față; ele o completează și o lămuresc pe deplin“.

Nu numai aceste două licee, ci toate liceele din țară, își au monografiile lor și, „Istoricul învățămîntului secundar“ trebuie să insume sinteza tuturor, nu să se completeze cu monografiile u. noru.

Recunoaștem însă, că autorul a avut să lupte cu lipsuri însemnate și foarte caracteristice pentru organizarea centrală a Ministerului de Instrucție: „Ne pare foarte rău că biblioteca Ministerului de Instrucțiune este așa de săracă, că nu s-a putut a ni se pune la dispozițiune Raporturile tipărite ale deosebiților Inspectori Generali (pag. 83)“. Apoi la pag. 108, la Ca-

pitolul „*Incercări de a înlocui legea din 1864*“, autorul declară: „Pentru această secțiune nu putem face decit a traduce lucrarea d-lui I. V. Praja, care s-a publicat în franțuzește pentru expozițiunea universală dela Paris din 1900... Ministerul nu ne-a putut pune la dispoziție nici colecțiunea deosebitelor proiecte de legi pregătite în curs de mai bine de treizeci de ani... după cum nu ne-a putut găsi nici „Istoria Școalelor“ de V. A. Ureche.“

Un punct important pentru relieful chestiei, după părerea autorului, e *patronarea* istorică a școalelor secundare, chestie căreia autorul îi consacră întreaga pag. 66, înviorindu-și uneori temperamentul blajin cu note sincere de combativă protestare separatistă: „G. Lazăr este patronul unui liceu în capitală; dar G. A-nchi trebuie să se mulțamească a fi patronul unei școale primare în Iași. Mihailu Viteazul e patronul unui liceu în București, iar Stefan cel Mare patronază un simplu gimnaziu în Iași“.

Autorul e plin însă de grijă pentru acei care nu se grăbesc să se transforme în zei tutelari ai puținelor școli care au mai rămas însă fără spirite protectoare, ilustrind prin o față domnească chiar, neajunsurile temporizării terestre: „Alexandru Cuza, fondatorul Universității din Iași, patronază o școală elementară de comerț în Galați, și *toate locurile fiind prinse*, va trebui ca domni: D. A. Sturdza, Titu Maiorescu, Petru Poni, Spiru Haret, Tache Ionescu să se mulțamească a patrona vreo școală primară, dacă va reminea vreuna fără patron, până atunci... Acum cind expoziția s'a închis, cind graba nu va mai putea sili pe autori să-și estropieze lucrările, credem că d. Rășcanu se va gândi la o a doua ediție a operei sale—tipărită chiar pe spesele d-sale—care ar putea să fie foarte instructivă.“

A. O. Maior. *Biblioteca Copiilor*, vol. I. Budapesta, 1906.—vol. II. Sibiu, 1907.—Ambele volume au 242 pagini și 35 ilustrațiuni. Vol. I. conține și „o poveste nedită de Carmen Sylva.“ Bucățile alese—35 în total—: parte originale, parte traduse din franțuzește, nemțește și italienește—arată că autorul e un fin cunoscător al sufletului copilului. Această lucrare umple o mare lacună în literatura noastră pedagogică și n-ar trebui să lipsască din nici o bibliotecă de familie.

I. B.

Miron Nicolescu. *Primul călător român prin Siberia și China.* Extras din Buletinul geografic, semestrul II, 1904. București, Sorec, 1905, 61 pag.

Un pasaj fatal din cartea d-lui N. Iorga, „Războiul din Extremul Orient“, i-a sugerat d-lui N.—după cum singur mărturisește—ideea de a scrie această broșură. Insuflețit deci de această inspirație, dar *în vîta Minerva*, s'a pus să facă cercetări „ca să afle descrierile acestui călător“ pentru a le face cunoscute tuturor și în același timp să ne arde și cine era Milescu. Astfel numește pe dascălul din Constanținopol al lui Milescu. Blossios în loc de Blassius și afirmă că acesta l-ar fi crescut pe Milescu; se poate martor pe d. Iorga, Ist. literat. din secolul XVIII, I, 34, pentru afirmarea că Milescu nu a luat parte la traducerea Bibliei din 1688, măcar că d. Iorga la locul citat nu pomenește de asta, ci citează numai pe Milescu ca un eleanist, pe cînd, despre ce vrea autorul, d. Iorga vorbește în altă parte (Istoria literaturii religioase a Romînilor, București 1904, pg. 203 nota 4); afirmă că repositul V. A. Urechie admitea colaborarea lui Milescu la traducerea Bibliei din 1688, ceea ce Urechie nici n'a gădit (cf. V. A. U. Schițe de Istoria literaturii române, București, 1885

pg. 164 și 201); ne mai spune că cronicarul Niculcea (sic) ar vorbi despre „ultimele zile petrecute de Spataru la curtea lui Frideric Wilhelm“, lucru de care Neculcea deasemenea nu pomenește (cf. Letopisești II, 190). Ceea ce-i mai curios e că-și inchipue că Milescu a scris franțuzește, căci ne spune „(Milescu) scriso de carte intitulată Chrésmologie ou Livres de prophéties“ și tot așa și pentru celelalte opere rusești ale lui Milescu. Tot în franțuzește își inchipue că a publicat și Arseniev călătoriile Spatarului și ar vrea să ne facă să credem că după publicația acestuia rezumază d-sa „Călătoria prin Siberia“, po cînd d-sa sau iea pe de-a 'ntregul sau rezumază prost din traducerea făcută de Gh. Sion (De la Tobolsk până în China, extrasă din Analele Academiei Române, București 1888), fără însă a-l cita decît tocmai cînd ajunge la descrierea lacului Baical.

Onisfor Ghibu. *Limba nouălor cărți bisericesti.* Reproducere din „Telegraful Român“, Sibiu, Tiparul Tipografiei archidiecezane 1905. pg. 102.

„O foarte nepretentioasă încercare de a urmări schimbările limbii bisericesti din sec. XIX* își numește cu modestie autorul studiul său. E un studiu însă serios în care d. Ghibu urmărește încercările nenorocite făcute în ultimele vremuri de a moderniza „limba veche și-nțeleaptă“ a cărților sfinte. Sînt nenumerate exemple adunate care te înspăimîntă de lipsa de bun simț a celor însărinați cu editarea cărților religioase. Cităm cîteva de la pg. 66, culese de autor din Psaltire: „*Celebrați pe Doamul în alaută*“; „*Nu te irita ca să nu faci rău*“; „*Înima mea s'a agîtat*“; „*Vrășmașii mei meditează vicleșuguri*“; „*Toate neamurile aplaudați*“; „*Fetele împărătilor sînt între Damele Tale de onoare Doamne!*“, etc.

C. B.

Revista Revistelor

Convorbiri Literare (Noembrie), conține câteva traduceri în versuri, câteva scrisori relative la boala lui Eminescu și mai multe studii istorice, despre care va fi vorba în „V. R.”, când ele vor fi isprăvite, ori când vor eși în volum. Ținem să relevăm aici recenzia d-lui Em. P. asupra cărții d-lui D. Stănescu: *Viața religioasă la Români și Influența ei asupra Vieții Publice...* Cartea a fost scrisă pentru „jubileul de 40 de ani”—tot pentru el!—și pe baza acestei opere autorul a mai cișligat încă ceva: a fost recomandat de Sinod ca profesor la facultatea de teologie.—Și, din rezumarea recenziei d-lui Em. P. vor vedea și ceilalți noștri *cine* e însărcinat, la noi, cu lucrările oficiale și *cum* se recomandă la noi profesori universitari pe baza operelor științifice... D. Em. P. *dovedește* că: Autorul jubilar citează cronici fără să le cunoască (și elevii din cl. VIII le cunosc!), că autorul jubilar citează colecții de documente, etc., fără să le cunoască, că autorul jubilar *utilizează* cu o fidelitate vrednică de altă cauză pe Melhisedek, fără să-l citeze (cum vedeți acest autor citează ceea ce n'a cetit, și nu citează ceea ce n'a preacetit), că autorul jubilar nu poate ceti documente, că autorul jubilar își împarte istoria în perioade, după necesitățile tipografice, că autorul jubilar

uneori nu știe numele persoanelor istorice de care vorbește, că jubilarul autor, stăpinit încă, probabil,—credem noi,—de amintirea recentă a luptelor trecute care acum îl îndreptătesc să-și pună ochiul pe o catedră universitară, întrebuințează termeni electorali ca: „...puse pe [mitropolitul] Atanasie să manevreze!! etc.—Și o să vedeți după ce se va instala bine pe catedra sa, cum o să vorbească, și acest domn, în numele științei, moralei, religiei!!

Sămănătorul (numerele de pe Noembrie), dela retragerea d-lui Iorga, conține, în locul articolelor fostului director, niște cronice relative, mai mult sau mai puțin, la chestii la ordinea zilei.—Din cele patru numere remarcăm o frumoasă năvelă a d-lui Sadoveanu care încă nu s'a isprăvit, un minunat sonet al d-lui St. O. Iosif: „Șincai”, poezii de d. Anghel, Doinaru, cronici de d. Scurtu și o regulată și pioasă dare de samă a conținutului ziarului d-lui Iorga.

Luceafărul (Octombrie). Revista întoarsă „acasă”, la Sibiu, făgăduiește mai multe îmbunătățiri: urmărirea mai deaproape a chestiunilor la ordinea zilei, a chestiilor bisericesti și mai ales școlare, a celor economice, a celor sociale; îngrijirea mai de aproape a literaturii și a „celorlalte arte”; reproduceri din pictura clasică; un adaos muzical,—acestea din urma

dacă revistei îi „vor permite mijloacele”.—Remarcăm din acest număr poezia lui Goga „O rază” reproducă din „Viața Românească”, o novelă de d. Agirbiceanu („O Inimă”) și „Scrisoarea din București” a d-lui G. Bogdan-Duică, care, cu drept cuvânt, nu se entuziasmează de congresul proprietății literare ținut la București.

Revista Politică și Literară (Blaj, Noembrie). D. Dr. Augustin Bunea răspunde la întrebarea de ce se due Românii în America. Cauza, cu drept cuvânt credem, căci alia nu poate fi, o găsește în sărăcia poporului de jos, la înlăturarea căreia autorul constată că nu se lucrează cum ar trebui. Și noi avem Evreii noștri, zice autorul,—dar constatăm, cu durere, că autorul dă exemple de spoliatori numai dintre Romini. D-sa crede că băncile populare iau procente prea mari dela țărani,—la care, în acelaș număr, răspunde d. Iustin Brut Hodosu, că băncile iau cel mai mic procent posibil și că înainte de ele, procentele erau exorbitante.—D. Dr. Cassiu Maniu face o critică filozofică a sistemului de guvernare din Ungaria, enumerând „câteva legi recunoscută ca indispensabile pentru o dreaptă ocîrmuire”, dintre care prima și cea mai însemnată, la care, credem, se reduc toate, este că: „Constituțiunea politică trebuie să fie în armonie desăvirșită cu constituțiunea socială a unei țări”,—și arătînd că „sistemul actual de ocîrmuire [din Ungaria] se vede a fi păcătos în păcatul necunoștinței acestor mari și imprescriptibile legi ale societății omonești”. Sistemul ungaresc nu vrea să țină samă do „cea mai mare, cea mai completă, cea mai durătoare asociațiune” națiunea, care are „caracterul concret al unei armate” cu o erarhie, cu un scop comun, cu o instrucțiune specială, cu tradițiuni, cu un țel holărit... Cetățenii, încheie d. Maniu, să-și cu-

noască, *toți*, drepturile și datorile politice, căci „un sistem de ocîrmuire ignorant numai între cetățeni ignoranți, săraci și deșosiți se poate susține”,—ceea ce, traducînd ignorant prin abuziv, căci acesta e termenul adevărat, se poate aplica și situației noastre, căci avem și aici, în România o naționalitate oprimată: țărănimea-Rumîni!—Mai remarcăm *O săptămînă în țară*, note cu creionul, cu un creion fin, de d. A. Ciura, *O Excursie*, schiță de d. I. Agirbiceanu, un sonet, *Vremuri*, de d. Iosif, *Feciorul Popii Zaharie* de A. Melin, o poezie de Dafin, etc.

Junimea Literară (Octombrie și Noembrie).—O conferință, asupra lui Coșbuc și Goga, de d-na Aspasia Luția, versuri de colaboratorii obișnuiți ai revistei etc. și două studii ale d-lui Liviu Marian: „Ion Gorun” și „Poezia și Alcoolul”. În primul din aceste două studii, d. Marian pune încă odată o problemă, care se vede că pe unia îi preocupă mult și anume: tăcerea criticii și indiferența publicului față cu opera d-lui Gorun.—D. Marian explică lucrul prin faptul că d. Gorun n'are „anici plățiți sau interesați” și prin faptul că d. Gorun, necunoscînd tirania publicului sau a criticii, ce ar dori să scrie așa și nu altfel, scrie pentru *sine*... „Tăcerea, care s'a făcut în jurul celor două volume ale sale, tăcere condamnabilă, pe care o explică, pe lângă ignoranța și răutatea criticii, modestia și mîndria totodată a scriitorului... etc...” Și, fiindcă și *Revista Politică și Literară* dela Blaj, pune aceeași problemă și răspunde cam tot așa („El [d. Gorun] nu încearcă nicăiri să se coboare până la public...” — „Acși ce vor să-l înțeleagă, trebuie să se ridice ei înșiși la el—și, la urma urmei, marele public e măgulit a crede că e lucru mult mai lesnicuic, ca alții să se coboare la el, decît el să-și ia însuș această osteneală”.—„Fi-vor oare

în toată țara noastră zece oameni, care au rotit această carte [„Robinson în țara românească” ?...],—ni se pare interesant ca, lăsând la o parte pe d. Gorun, să ne oprim puțin asupra ecvației dintre public, critică și autori.—Se poate admite ca un scriitor, din pricina marelui său geniu, să fie alit de superior contemporanilor, încât să nu fie priceput decit peste... o sută, două, de ani. Cunoaștem un singur exemplu: Shakespeare.—și încă ne îndoiim dacă *azi* s'ar mai putea repeta această *nercunoaștere*.—Sînt scriitori alit de *artiști*, ca frații Goncourt, care nu pot fi gustați decit în sferele pur intelectuale: aceștia sînt foarte apreciați, dar n'au celtori numeroși.—Sînt scriitori mari, ca Zola, care sînt foarte celiți, în toate păturile, în cele intelectuale pentru partea artistică a operei lor, în cele populare pentru partea senzatională a operei lor.—Sînt, apoi, scriitori proști, care sînt foarte celiți, dar de loc gustați în lumea intelectualilor: Georges Ohnet etc. (vezi Jules Lemaitre despre acest din urmă scriitor).—Un scriitor care, avînd talent, să nu fie celiț de nimene, nu există!... Dar poate în țara noastră să fie altmîntrelea? Să vedem! Să luăm pe Brătescu-Voinești. Își face reclamă? Nu! I se face reclamă? Nu! Iată i-a eșit volumul de o lună și jumătate și nu s'a vorbit mai de loc de el. Cele mai multe reviste nici nu l'au anunțat. Opera lui Brătescu e o *scoborîre* la public? Nu. Nu e în literatura românească un scriitor mai fin!... Și, cu toate acestea, e *foarte* răspîndit, *foarte* apreciat și e singurul scriitor, mise pare, pe care *nimene* nu-l contestă!... Și, ce scriitor român a fost nedreptățit de critică și de public (vorbind de majoritatea criticilor și a publicului)? Goga, Sadoveanu, Coșbuc?... Nu, domnilor, nu fiți așa de pesimiști! Publicul românesc nu e alit de timpit! Critica nu e așa de ignorantă și de

rea!... Și cum s'ar putea explica conjurația între public și critică, căci *trebuie* admisă numai decit o conjurație! Și susținătorii acestor „teorii”, își dau ei samă cit de jignitoare sînt ele pentru un Goga, un Sadoveanu, un Brătescu, etc.? Dacă nu poți avea trecere decit grație reclamei ce ți-o faci ori „scoborîții”, atunci trecerea de care se bucură aceștia.....?

În al doilea studiu, d. Marian arată rezultatul unei anchete întreprinsă de o revistă germană relativ la alcoolul consumat de poeți. Rezultatul anchetei e că marea majoritate a scriitorilor se pronunță în contra alcoolului, ca excitant intelectual și pentru o consumare cumpătată în momentele de recreație (după masă, petreceri, etc.) D. Marian sfîrșește cu o întrebare indiscretă: Ce atitudine observă scriitorii noștri față de alcool?—D-sa cere răspunsuri, dar e inutil, căci în mica noastră țară oricine cunoaște statistica acestei chestii!

Economia Națională. (No. 10 și 11, Octombrie—Noembrie 1906).—În Problema noastră agrară, d. P. S. Aurelian, autorul proiectului Casei rurale, pledează pentru înființarea unui Credit țărănesc ca așezămînt de interes public, spre a înlesni sătenilor puțința de a cumpăra pămînt, *cînd se află de vânzare*. O asemenea instituție ar contribui la rezolvirea chestiei țărănești, care trebuie să ne preocupe pe toți „pentru a nu lăsa moștenitorilor noștri situațiuni tulburate”.—În Istoria învățămîntului nostru comercial d. N. Idieru tratează „prima perioadă” care se ridică până la anul 1864, data punerii în aplicare a Legii asupra instrucțiunii publice. Prevăzut prin Regulamentul Organic, acest învățămînt a fost introdus în țară abia în anii 1838 și 1844, și atunci numai într-o formă cu totul embrionară, ea cursuri de contabilitate în școlile primare din Iași și Brăila.—Rolul bănel-

lor în mișcarea comercială este un articol în care d. C. I. Florea studiază băncile de emisiune—mai pretutindeni monopolizate—și băncile particulare. Misiunea esențială a celor dintâi este regularea creditului public. Banca Națională a României, înființată la 1880 după modelul celei belgiene, pe lângă serviciile însemnate aduse, în cei 25 ani de existență, particularilor și statului (acesta a încasat 39½ milioane din taxe, impozite și beneficii) a avut un rol providențial pentru creditul nostru mai ales în anii de criză 1884, 1894 și 1899. Băncilor particulare este mai ales rezervat rolul de a aduna capitalurile formate prin economie și a le pune la îndemâna întreprinzătorilor. Cea dintâi bancă în România a fost Banca Moldovei înființată la Iași în 1856; abia peste 19 ani a fost întemeiată la București Banca României. Astăzi avem 5 bănci particulare mai însemnate, dar noi mai lucrăm și cu alte 23 bănci din străinătate, fără a mai pune la număr băncile de stat.—Într'un articol semnat „Economia Națională” redacțiunea aprobă memoriul micilor industriași și al patronilor meseriași, care cer să li se acorde și lor avantajele legii pentru încurajarea industriei naționale.—D. C. I. Baicoianu în *Cronica parlamentară* face aprecieri critice îndreptățite asupra legislațiunii economice anunțate prin ultimul mesaj de deschidere a corpurilor legislative; apoi bătând guvernului faptul că nu dau din vreme în discuția publicului proiectele de legi, precum și camerelor că se resemnează a se transforma în „biurouri de înregistrare”, se întreabă cu drept cuvânt: „cine nu vede că regimul constituțional în vigoare pare a se apropia de faliment?”—În „Cronica Economică” d. V. S. Moga se plinge de scumpețea obiectelor de primă necesitate și de nepăsarea edililor de a lua măsuri în favoarea populației sărace. După

prețurile pieței de cereale, ar trebui să se vîndă cu 15 bani în loc de 25, kilogramul de pine de grâu.

Arhiva (Noembrie 1906).—În **Expoziția și ideea unității naționale**, articol care ar putea avea drept motto: „Carthago delenda est”, d. A. D. Xenopol se ocupă de așteptările și speranțele pe care expoziția le-a înțărît în inimile tuturor Romînilor, pentru a... conchide: „M'am gîndit atunci că cine mai adine, mai frumos și mai puternic a rostit aceste așteptări, acestea speranțe, decît Rîria, în strălucirile ei versuri?” Versurile urmează.—Dl. A. G. Mavrocordat sfîrșește în acest Nr. „studiul lui Dante”, început în No. precedent de către d. A. G. Mavrocordat. Studiul este o simplă recenziune a traducerii făcuto de d. N. Gane după *Înfernul*. Recenzentul arată importanța acestei traduceri pentru literatura romînă, stăruie asupra greutăților cu care traducătorul avea să lupte, și pune în evidență unele lipsuri, recomandînd d-lui Gane să le aibă în vedere la o edițiune viitoare.—Arhiva ș-a asociat un prețios colaborator în persoana medicului psihiatru dr. Zosin, care chiar în acest număr se ocupă, deocamdată, de *Teatrul ieșan*. D-sa prezintă publicului pe artistul Aurel Petrescu, dar mai ales laudă pe d. H. G. Leca, Directorul teatrului ieșan, pentru lupta ce o duce contra curentului de mercantilizare, care cuprinde adeseori capete foarte distinse și nu cruță nici teatrele... Articolul cade ca o ironie din cale afară prea crudă în împrejurările recente, în care d. Leca s-a demis din funcțiunea sa de Director al teatrului ieșan.

Statistica, (Noembrie 1906).—În continuarea corcălărilor sale cu privire la puterea politică a fiecărui județ în parlament, d. I. Scărlătescu constată că numărul senatorilor, fixat prin Constituție pentru fiecare județ, nu este proporțional nici cu valoarea veni-

tului impozabil al proprietăților și nici măcar cu numărul alegătorilor din fiecare județ. Pe cînd numai 10 județele (2 din Moldova) se apropie de acea proporționalitate *statistică*, 14 (10 din Moldova) o întrec, iar 6 (toate din Muntenia) sînt reprezentate printr'un număr mai mic de senatori de cît s'ar cuveni, dacă s'ar ținea samă de valoarea venitului. Concluzia, extrem de interesantă, este: „...se impune o nouă repartiziune a scaunelor de senator, cu atît mai mult cu cît este vorba de o înaltă instituțiune politică, a cărei bază trebuie neapărat să fie întemeiată pe principiul sacru al justiției.”—Astfel autorul, pe temeiul *justiției statistice* caută să rezolve o problemă ale cărei date determinante—după cum vedem—îi sînt cu desăvîrșire necunoscute. Intradevăr, d-sa nu ține nici o samă de împrejurările istorice în care s'a făcut odinioară repartiziunea senatorilor între cele două principate; și cu toate acestea, dacă s'ar fi raportat chiar numai la cifrele sale, încă ar fi putut face următoarea, tardivă, dar totuși esențială descoperire; atunci cînd s'a proclamat Constituția, repartiziunea senatorilor s'a făcut în vederea unei perfecte proporționalități între numărul total al senatorilor și numărul unităților administrative (județe) din cele două țări surori. Mai aflu apoi d. Scărlătescu că acea proporționalitate nu apare astăzi decît foarte puțin știrbită, prin faptul că Moldova a pierdut cele trei județe băsărabene...

Buletinul Societății politice (No. 10, Octombrie 1906).

Numărul este consacrat în întregime chestiunii privitoare la sporirea alimențării cu apă a orașului București după recentul proiect al d-lui Lindley, și cuprinde documentele după care putem judeca natura cunoscutului conflict nu de mult ivit între Consiliul tehnic superior și Primăria capitalei.

Se știe că orașul București se alimen-

tează cu apă adusă din comuna Bragadiru și că debitul actual ne mai fiind îndestulător pentru nevoile curente, Primăria s'a hotărît a face captări nouă. În loc însă de a urma programul lucrărilor aprobate, la punctul Slobozia, administrația actuală sfătuită de inginerul său contractant d. Lyndley, ține să execute lucrările de captare în localitatea Ulmi. Acest proiect, supus aprobării Consiliului tehnic a fost respins, între altele, pentru motivul mai principal că lucrările de la Ulmi ar putea provoca o scădere a debitului actual de la Bragadiru. În întimpinarea sa, inginerul Lindley răspunde la această obiecțiune că incidentul s'ar fi putut evita dacă Consiliul tehnic, înainte de emiterea avizului său, i-ar fi procurat

„ocazia să-i prezinte informațiunile trebuitoare”; iar Primarul capitalei, înăntînd ministrului său această „întîmpinare,” cere aprobarea proiectului pe motivul că d-sa „nu se poate preocupa de supărățile profesionale ale onor. d-ni ingineri, jigniți în amorul lor propriu.”—Față cu aceste ironii tendențioase, Consiliul întrunit din nou, încheie în unanimitate un al doilea jurnal, în care discută iarăși, și mai pe larg, chestiunea tehnică, condamînd pentru a doua oară proiectul Lindley.

Este remarcabilă, și poate interesa chiar pe profanii de hidrologie, partea finală a acestui din urmă jurnal, unde, după ce Consiliul se plinge de deconsiderarea avizelor sale, „roagă pe Președintele său, d. ministru al Lucrărilor publice, să bine-voiască a chibzui dacă în asemenea condițiuni mai este loc a-i trimite spre examinare proiectele Primăriei Capitalei”...

Revista Generală a Invățămîntului. (București, Decembrie).—*D. Haret*, în *Militarizarea Școlilor*—arată absurditatea noii reforme din toate punctele de vedere. „*Chiar din punctul de vedere al educației fizice, militarizarea școlilor va aduce numai*

rău și nici un bine". Pe noii agenți educatori—instructorii militari—autorul îi recomandă ca pe adevărate brute de cazarmă, referindu-se la mai multe cazuri bine cunoscute din București: „La un liceu, instructorul militar pedepsește pe școlari cu închisoarea până la miezul nopții. Aiurea-i pune în genunchi în curte cu ochii la soare. Altul își exercită în toate zilele pumnii și palmele pe capetele elevilor. Contra unuia, un elev din cursul superior se plinge la Director că a fost injurat în mod trivial.—„Eu nu te-am injurat pe d-ta, am injurat clasa întreagă!...” Unul răspunde curat:—„Ce vrei d-le? Eu sint învățat să injur, și nu am să mă desvâț acum, de hatirul d-tale!!” Cît costă această reformă? Numai 1,000,000 pe an.

Viața Științifică. (București, Iulie-August-Sept.).—Dr. V. Babeș, face citova observațiuni asupra învățămîntului secundar. Un articol de diletantism pedagogic al savantului bacteriolog. Pedagogia a ajuns epidemică mai cu seamă între medicii: nu de mult, d. dr. Manolescu, fostul director al serviciului sanitar, a picat victima unei broșuri cam cu aceleași simptome. Advocății n'au fost cruțați nici ei de această boală: cazul mai complicat al d-lui Meitani e tipic, și-i vom pune diagnosticul cu altă ocazie. D'. Dr. Babeș voește schimbarea din temelie a organizării actuale a învățămîntului secundar pentru că... nu produce reproducători de rasă: „Fetele de măritat, mai mult în mod forțat și interesat, vor preferi pe un tinăr plin de știință și cu diplome brilante, dar prăpădit ca sănătate și stingaci, unui tinar mai puțin savant, dar sănatos. În adevăr, și progenitura acestor degenerați, prin proa multă învățatură va fi inferioară celeia a unui tinăr care va fi cultivat totdeauna corpul și simțurile sale. Astfel deci, și igiena și simțul natural al femeii în selecțiunea sa desa-

probă sistemul de astăzi al învățămîntului.” Cînd? Acum cînd învățămîntul secundar e sub regimul militarizării? Așadar consultarea simțului natural al femeii e cauza militarizării școalelor! Aviz d-lui Panu, care pînă acum se declară nedumerit asupra etiologiei noiei reforme. Autorul se ridică cu toată puterea împotriva limbilor moarte și a matematicilor (?) declarînd că: „Dispozițiunea pentru matematică și pentru muzică(!) este o facultate particulară... Poate 10% (?) din elevi posedă această facultate;” citează pe *Griesbach*; ia de model pe Anglia, și încheie în numele Pedagogiei moderne.

Săptămîna. (Noembrie). Trăim în vremuri biblice. Niciodată țara aceasta n'a avut alțiia profeti și apostoli. Toți vorbesc apocaliptic, toți vor ciferează, toți fac gesturi furioase, pentru că toți sint „îndrumători”. D. Panu a observat cîndva, vorbind de Conta mi se pare, că ceea ce lipsește azi sint *cugelătorii* și spiritele cu *putere de observație*... În publicistica noastră e o adevărată invazie a mediocrității. Ridicîndu-se în numele *poporului*, al *trecutului* și al *creștinismului*, profetii noștri se și sint datori să vorbească ca poporul și ca autorii trioadelor... „Profetul” nu e creștin în realitate, nu vorbește acasă decît franțuzește, are un dispreț suveran pentru popor,—dar el, mic burghez care-și încasază lunar camăta unui capitalaș oarecare, vorbește veșnic în numele „naționalismului”, „creștinismului” și „idealismului”... Și tot ce e altfel decît dînsul, el ori îl desființează... într'o fițiică oarecare, ori îl transfigurează după propria-i asemănare! Așa, Eminescu, nu mai e poetul nihilist al durerii universale, poetul *omeneșc* care a supt și a resfirat cultura europeană, ci e, adică a devenit, un *flăcăoandru* care a cîntat din trișca, un fel de badea Mihalache-Eminescu etc. etc.

Acești profeti afectează un mare dispreț pentru cultura europeană, dar mai ales pentru cea franceză... Acoști profeti luptă fără odihnă în contra tuturor dscadențelor—din celelalte țări europene și din America... În ultimul timp dau lovituri de moarte ministerului Clémenceau, căci profetii sînt papalini.—Fiind profeti, ei vorbesc în fraze scurte, sacadate și inspirate! „Spirit de observație”? Dar ce nevoie are de asemenea lucru un profet inspirat de Dubul Sfiat? „Cugetare”? dar aceasta e o manifestare de „decadență”, e „raționalism”! Și ați observat, desigur, că în toate scrierile lor, acești apostoli mai mari și mai mici, nu întrebunțează forma de cugetare cunoscută sub numele desilogism!—„Așa e! Așa trebuie să fie!” spun ei,—și, încercă să nu-i crezi pe cuvînt! Sînt în stare să asmuțe împotriva-ți întreaga lor ceată de proseliți... Instinctualismul întunecat a luat, în cultura noastră actuală, locul intelectualismului!... Și iată unul rămas din cealaltă generație, iată un „franțuzit”, un „voltagean” (anathomasit!), un cugetător, un om a cărei putere de observație e fără milă, un om care-și păstrează încă cumpătul în mijlocul acestui iureș de instinctivitate! Iată un om care n'are de loc stola de „profet”, care nu vorbește cu ochii injectați, iată un om care știe să ridă bine! E d. George Panu, un cugetător și un observator nemilos, un om de o inteligență și de o ironie în afară de linie! D. George Panu, pe care profetii nu-l pot suferi, de care însă se tem și abia dacă îndrăznesc să-l mîrșe puțin, cu speranța că nu-i va băga în samă! Și cine nu cetește *Săptămîna* sa, se lipsește de unica plăcere intelectuală pe care și-o poate da vre-o publicație rominească! Că e o revistă și politică și că nu le interesează politica? Dar ce-mi pasă mie de tema pe care

o discută d. Panu? Nu mă interesează mult ce face cutare partid, dar mă desfată logica și ironia pe care, cu acest prilej, le cheltuește d. Panu! —Dar, d. Panu, spirit cultivat și multilateral, atinge atitea chestii!

Iată, de pildă, vorbind de „desființarea pedepsei adulterului” în Franța, ce observații fine psihologice face asupra a ceea ce se numește „curte”... Sau receozia plină de humor a piesei d-lui Cerkez, *Gemenii*, sau—gen în care d. Panu poate sta alături cu Caragiale—portretul admirabil al *pasionatului pentru știri politice*... Dar, în acest loc, voim să rezumăm articolele d-lui Panu asupra Militărizării școlilor, articole în care acest scriitor a exprimat atitea vederi juste! Sînt pagini de „pedagogie” care trebuie să facă vorzi de invidie pe pedagogii noștri oficiali, negustori de vorbe goale... Se știe de toată lumea că populația școlară a țării s'a împărțit în cinci unități paralele cu cele patru corpuri de armată și divizia din Dobrogea: că sînt trei obiecte „militare” a căror notă e ca orice altă notă, că e un instructor militar cu puteri militare, un inspector militar general, că partea civilă a școlilor e oarecum la ordinele celei militare, că patrulele militare sînt însărcinate cu poliția elevilor, că oricine—și *d-ta cetitorule!*—dacă nu dai dovezi de entuziasm pentru această militarizare, ești pasibil de pedepse: dat în judecată; condamnat!... ea sub Plehve în sfința (profetilor) Rusie! Iată acum cîteva din argumentele d-lui Panu împotriva acestui odios atentat la cultura neamului rominec: 1) Ca și în Franța, unde înainte de 1870 pu era un spirit militarist, deși poporul era războinic, așa și la noi, acest „militarism” care e o plantă exotica, poate da naștere la planta veninuasă a antimilitarismului, ca reacție exagerată. 2) Prin această militarizare se'ntroduce un serviciu militar de 8 ani

cit e în liceu plus *1 an* când e chemat sub steag, — pe când cei care fac numai clasele primare, (trai incuți deci) fac numai trei ani, — pe când stagiul de cinci ori șapte ani de ultimă dată a fost socotit ca prea mare, — pe când în Franța, Germania s'a redus la doi ani, — pe când la noi se propune stagiul de doi ani, — pe când legea *recunoaște* că un bachelareat n'are nevoie decît de un an!... Deci această „militarizare“ contravine legii de recrutare și principiilor care prezică la fixarea termenului stagiului!

3) Această reformă, care vrea să treacă drept o măsură de igienă, este menită să distrugă organismul copiilor: se impun copiilor aceleași exerciții ca și tinerilor de 21 de ani; se impun tuturilor copiilor, debili, fără înălțimea cerută, fără capacitatea toracică, etc. (ce se cor la *recrutare*) aceleași exerciții ca și tinerilor de 21 *selecționați* prin cercetarea medicului! Jocurile gimnastice (higienice!) sînt altceva decît *penibilele* exerciții militare, care au de scop de a pregăti pe *oameni formați și voinici*, pentru războiu!... Nu se pregătesc, pentru războiu, *copiii*! 4) Se crede că vina altilor sechilodiri de prin școli, reclamate și prin ziare, ar fi instructorii militari și că prin *ordine* cătră ei lucrul s'ar îmbunătăți. Dar instructorul militar *făc armată*, el nu se poate juca de-a păpușele, și, dacă vreați „militărie“, aveți *militărie*! Regimul e de vină! 5) Această „militarizare“ cere cheltueli de milioane. Mai bine cu aceste milioane să se îmbunătățească, armata adevărată, pe care cea bulgărească o întrece... Și apoi, cei 300 franci impuși pentru „militarizare“ comunelor rurale, de unde îi vor scoate ele, cînd bugetul lor e uneori de cîteva ori numai mai mare decît această sumă? 6) „Militarizarea“ coborînd nivelul învățămîntului și deci al culturii țării, pregătirea copiilor în vederea războiului, va avea un efect contrar decît cel do-

rit: un popor inferior culturalicește este *învins* în războiu! — D. Panu sîrșește prin a se mira cum de cetățenii nu înțeleg gravitatea faptului și nu protestează, — căci nu e o chestie politică... Dacă ar fi o chestie politică, zice d. Panu... o, de mult s'ar fi făcut intruniri de protestare!

La Nouvelle Revue, (Noembrie 1906). Congresul partidului socialist italian ținut la Roma în Octombrie, dă prilej unuia dintre colaboratorii revistei să se ocupe de socialismul italian. În articolul său, Raqueni arată că acest congres va avea o mare însemnătate în istoria socialismului italian, pentru că prin el s'a dat la iveală căderea sindicalismului, adică a extremei stîngi a socialismului. În adevăr, în partidul socialist italian se manifestă trei tendințe principale: reformismul, sindicalismul și integralismul. Reformiștii, în frunte cu Turati și Bisolati, formează dreapta partidului socialist, au un program practic realizabil: erotirea muncii, reforma impozitelor, micșurarea cheltueiilor militare, votul universal etc. și urmăresc ridicarea treptată a proletariatului pe cale economică și culturală. Sindicaliștii, în fruntea cărora se află Labriola, Walter, Leone și alții, văd numai în sindicatele muncitoare mintuirea proletariatului și sînt foarte intransigenți în relațiile cu burghezimea: ei nu admit participarea socialiștilor la administrațiile publice burgheze și fac o puternică propagandă anti-militaristă. Integraliștii formează centrul partidului socialist italian și au în frunte pe Enrico Ferri, Morgari, Cabrini și alții. Ei primesc tot cei mai puțin excesiv în celelalte două grupări extreme, nu exclud acțiunea sindicalistă, după cum ne sfat nici contra participării la viața politică a burgheziei și urmăresc ținta supremă a partidului socialist: socializarea producțiunii. În acest congres, cele două grupări mai moderate, re-

formişlii și integralişti, s'au unit și au pus în mare minoritate pe sindicaliștii extremi, față de revoluția cărora ei opun evoluția.—Programul de reforme al reformiştilor este considerat ca bun chiar de unii dintre conservatori, care înțeleg că soarta proletariatului trebuie îmbunătățită pentru ca ridicarea muncitorimei să nu se facă în chip prea violent. Și autorul își sfirșește articolul cu constatarea că, pentru a se realiza reformele economice de care are nevoie poporul italian, ar trebui să vie un minister socialist-reformist prezidat de Turati ori Bissolati, și cu afirmarea că regele Victor Emmanuel ar vedea cu ochi buni—după cum i se spune autorului din izvor sigur—un minister prezidat de un socialist de valoarea lui Turati ori a lui Bissolati.

Mercur de France, (Noembrie 1906). De sigur că Stendhal nu și-a creat un renume universal și nu ocupă un loc însemnat în literatura franceză prin a sa „Istorie a picturii în Italia”; cu toate acestea, fiindcă în totdeauna istoricul creării și dezvoltării unei opere intelectuale, fazele prin care a trecut și împrejurările care au ajutat-o sau au ținut-o în loc, ne dau oarecum și ceva din fizionomia sufletului scriitorului, de aceea articolul prin care Paul Arbolet arată cum și-a scris Stendhal „Istoria picturii în Italia” aduce o însemnată contribuție la cunoașterea marelui romancier francez. Pe baza unor fragmente inedite din „Jurnalul” lui Stendhal și a unor scrisori de-ale lui către prieteni, autorul articolului arată cum i-a venit acestuia ideea de a scrie o istorie a picturii în Italia și fazele prin care a trecut lucrarea sa. În 1811 Stendhal se afla în Milan, unde era în legături de dragoste cu Angelina Pietragrua. Acolo cetind, pentru a se instrui, Istoria picturii de Lanzi, i-a venit în minte să scrie și el o astfel

de operă. Ceia ce-l îndemna era lipsa unei ocupațiuni care să-l distreze, dorința de a învăța mai bine limba italiană și de a se familiariza cu arta, și nevoia de bani. La început voia să traducă pur și simplu pe Lanzi; apoi își mai procură și alte lucrări: a lui Bossi și a lui Vasari, și, întorcându-se în Paris, în nouă luni cită a stat acolo, a scris 12 volume din lucrarea sa. Dar în 1812, plecând în campania din Rusia, a pierdut în drum, volumele corectate și adnotate de el. Reîntorcându-se în Franța, lasă în părăsire lucrarea. Însă în 1814, fiind iar la Milano, se apucă din nou de lucru și se lasă iarăși curind. Apoi nu mai e vorba de istoria picturii până la 1816 când Stendhal, silit de nevoia de bani, se apucă iar de scris și în 1817 lucrarea apare. Aceste întreruperi și reluări ne explică lacunele, curiozitățile și lipsa de proporție a acestei opere, pe care Stendhal a lucrat-o după mai mulți scriitori italieni, punând și oarecare observații și considerațiuni personale.

Revue des idées. (15 Noembrie 1906). *Andrée de Varenne* într'un articol Subiectivitatea materiei, bazându-se pe lucrările clasice ale lui Mill și Taine și pe cercetările fizicului Crookes ajunge la următoarele concluzii: Senzațiile noastre nu ne dau decât noțiuni de mișcare. N-avem dreptul de a afirma existența înafară de noi de cită a unui singur lucru: mișcarea. Ceia ce numim materie, corp, e subiectiv ca și culoarea, e numai efectul pe care-l face asupra noastră prin intermediarul simțurilor, mișcarea sau energia. Prin educația simțurilor noi am luat drept cauză a impresiilor noastre ceia ce nu-i decât rezultatul subiectiv, materia, corpurile, și am atribuit ca proprietăți acestei materii și acestor corpuri ceia ce e adevărata cauză a impresiilor noastre adică forța energiei și mișcarea. Materia nu-i un

suport sau un substrat al forței, după cum nici forța nu-i o proprietate a materiei.

În Diversele faze ale sentimentalității *Léon de Montesquieu* analizează ideile cuprinse în opera lui Paul Ritti „Metoda sentimentală”. În cursul său de Filosofie pozitivă, Comte a afirmat că motorul societății în mersul ei progresiv e inteligența. În Politica lui pozitivă a recunoscut însă preponderența sentimentului în viața omenească. Dar n-a reformulat legea evoluției sociale din acest punct de vedere. A baza evoluția socială pe evoluția sentimentelor a încercat Ritti, executorul testamentar și unul din discipolii actuali ai lui Comte. După acesta mersul doctrinelor care au fost elaborate în omenire rezultă, în ultimă analiză, din evoluția sentimentelor. Condițiile de existență a ori cărei ființe alină de trei trebuințe esențiale: conservarea, relația cu mediul, modificarea sau ameliorarea. În ființa omenească considerind-o sub cele două aspecte ale ei, avem: Ca ființa vie: instinctul nutritiv și cel sexual corespunzând conservării; sentimentul mândriei și al vanității corespunzând relațiilor noastre cu mediul; și pentru modificarea situației noastre instinctul distrugerii și a construcției. Ca ființa socială avem înclinări altruiste: atașarea priu care ne asimilăm vieții sociale, venerația priu care ne supunem ei și bunătatea care ne împinge s-o ameliorăm. Aceste sentimente satisfac trebuințele vieții noastre individuale și colective și facultățile noastre speculative trebuie să se adapteze la natura lor. Din cele trei înclinări altruiste totdeauna predomină una și Ritti pretinde că în cursul evoluției sociale preponderența a aparținut în mod necesar, întâi atașării, apoi venerației și în fine bunătății. Do atri trei faze în evoluția societăților: Faza în care a predominat atașarea e reprezentată prin fetișismul, cea în care a predo-

minat venerația prin teologie și metafizică și cea în care predomină bunătatea, prin pozitivism. Pozitivismul nu reprezintă o doctrină ci însumă întemeierea unei nouă sentimentalități, o epocă a evoluției sociale în care preponderența aparține bunătății și tendințelor de ameliorare a vieții.

La Revue de l'Art ancien et moderne (novembre 1906).—În aparenta uniformitate a statuelor egiptene, d. G. Maspero descopere caractere care permit recunoașterea diferitelor „școli”. Autorul stabilește caracterele școlii tebane. Într'o corespondență din București, d. M. Montandon se ocupă de arta română și expoziția jubilară. În privința expoziției ne da următorul amănunt intim și inedit: pe cind la „bonne société” se rușina de stilul nostru național și chiar arhitecturii ar fi dorit să lucreze într'un „stil de expoziție”, d. Istrati a pus piciorul în prag și numai d-sale personal îi datorim astăzi faptul că expoziția „predică respectul și conservarea tradițiilor și a pitorescului local”. Corespondentul este mai ales entusiasmă de două pavilioane (acel regal cu aripele lui și acel al ministerului de agricultură și domenii) care reamintesc mănăstirile noastre din veacul XIV și care pentru acest cuvânt ar trebui—după cum am celui și aiurea—fixate în materiale mai trainice. Totuși, arhitecturii romini, atunci cind, zidind palatul artelor, ar fi trebuit să-și încunună opera lor națională, s'au reîntors la arhitectura banală a obișnuitelor clădiri monumentale. De ce nu s'a hotărât un concurs pentru acel palat? se întreabă corespondentul, care-și închipuie că noi avem chiar de pe acum un stil național, și nu-și dă samă că diferitele elemente arhitectonice bizantin-românești nu și-au găsit încă pe un Grigorescu, care să le fi topit într'o înteză artistică.—Pentru pictorul Grigorescu, d. Montandon are admira-

țiunea aceea pe care o împărtășim cu toții și bănuște, ca și noi, urmașilor lui, că aceștia nu caută să se inspire din mediul nostru național.—Sculptura este abia pomenită, iar cea mai mare parte a corespondenței este consacrată artei decorative, cu diversele ei aplicațiuni, și mai ales acelor variate obiecte colecționate și grupate sub numele de *Trecutul nostru*, de care autorul se entusiasmează, găsind însă un mare cusur expoziției că nu le-a clasat metodic, neținând samă de cronologia artei românești. Această critică, mai bine susținută, am celit-o de asemenea aiurea, sub semnătura d-lui N. Iorga, după cum am celit tot aiurea și propunerea de a se forma colecțiunii publice din materialul artistic adunat cu prilejul expoziției.—Seriozarea d-lui Montandon este ilustrată cu 5 reproduceri de clișee fotografice a citorva clădiri și obiecte din expoziție.

Revue internationale de l'Enseignement (15 Noembrie 1906).

Deschiderea conferințelor la facultatea de Litere de la Universitatea din Paris s'a făcut printr'o propunere din partea decanului *Alfred Croiset*.—Această expunere e alcătuită din mai multe părți: amintirea profesorilor dispăruți în cursul anului: Rambaud, Beljame, Himly; indicații statistice despre numărul studenților—sunt 771 (261 studenți și 447 studente) străini,—contingentul cel mai mare îl dă, ca totdeauna, Rusia, Germania, și Statele Unite—; felul tuturor esamenelor și titlurilor; apoi chestiuni de administrație.—

Tot în acest număr se află și o scrisoare din partea d-lui S. Haret, răspuns unui articol publicat la 15 Iunie asupra reformelor învățămîntului public în România de d. A. D. Xenopol.—Sub forma obiectivității științifice— așa se cuvinea pentru străini— d. Xenopol discută cele săvârșite de

către d. Haret ca ministru și cele plătuite de d. Vlădescu, dînd dreptate acestuia din urmă și unor principii ale partidului conservator în chestie de învățămînt. Obligat să răspundă, d. Haret aduce faptele cunoscute tuturor din țară dospre încercarea de a diferenția învățămîntul rural de cel urban, încercarea de a schimba forma bifurcată a liceului superior sub motivul de a împedica înmulțirea proleariatului intelectual, cînd acest lucru se încercase cu mult înainte prin fixarea numărului elevilor dintr'o clasă, apoi asupra suprimării examenelor, chipului de a „întări universitățile“ al d-lui Vlădescu, și restabilirea unui adevăr asupra celui care a încercat desființarea universității din Iași și care nu e d. Haret și nici partidul liberal după cum afirmase d. Xenopol.

Cum să vede, discuția e mai mult politică de cît științifică și de accia d. Haret își exprimă chiar părerea de rău că ne dăm în vilcag în fața străinilor cu ce avem mai rău în țara noastră.

Nuova Antologia (1 Noembrie 1906), *Arturo Graf*: Universitatea viitoare. Este un discurs ținut la 27 Octombrie a. e. cu ocaziunea serbării celui de al cincilea centenar al universității din Turin, în care bătrînul poet și filolog arată rostul pe care trebuie să-l îndeplinească o Universitate și acela pe care-l va avea în adevăr în viitor. Ne găsim într'o perioadă de tranziție, zice el, și mai mult de cît ori cînd e nevoie ca oamenii ce fac parte din pătura conducătoare să fie cu adevărat oameni și nu păpuși; dar această pătură conducătoare, Universitatea în mare parte o formează și de accia Universitatea trebuie să nu ignoreze spiritul timpului, să nu nesocotească viața ce o încunjură ci să dea adevărata cultură adică „expansiunea, intensificarea și înălțarea întregii vieți.“ Ea nu trebuie să prefere numai

acele științe care urmăresc scopul practic de a supune omului natura, ci trebuie să favorizeze deopotrivă și pe acele așa numite științe morale care fac pe om să se cunoască pe el însuși. Dar nu ș-a îndeplinit rolul Universitatea dacă se mărginește numai în transmiterea științei; ea trebuie să mărească această știință, să întărească iubirea de adevăr și să ațite spiritul de cercetare; învățământul ei nu trebuie să fie tehnic ci științific, căci Universitatea nu e școală profesională. Mai mult de cit orice însă Universitatea trebuie să formeze caractere.

Revista d'Italia (Noembrie 1906). Într'un articol intitulat *Ce ne învață expoziția*, *Giorgio Arcoleo*, scoate în relief importanța, pentru Italia, a expozițiunii din Milano. Numai faptul că această expoziție a fost începută nu prin opera oficială a guvernului, ci prin libera inițiativă a unei cetăți, care, cași un stat, strânge fonduri, comunică cu state străine și le obține participarea, probează că în Italia există un popor, o viață în afară și deasupra mecanismelor externe de partizi, legi și regulamente. Și aceasta e un semn sigur de progres, preluatul unei ere nouă; și un semn și mai îmbucurător este concursul pe care l-au dat acestei cetăți, toate celelalte părți ale Italiei. Dar care e folosul ce va rămîne pe urma acestei expoziții, se întreabă autorul, atunci cînd fiecare, după terminarea periodului de serbări, se va reîntoarce să-și lupte lupta vieții sale zilnice? Folosul va fi, nu în aceea ce s-a admirat, dar în aceea ce s'a trezit în sufletul fiecărui; opere de artă se pot admira și la muzee, dar din expoziție nu poate eși cineva cum a intrat; ci fără să vrea va ciștiga un orizont mai mare, va trebui să se simtă mai aproape de oamenii timpului nostru, mai solidar cu dinșii.—Apoi, acum pentru întâia dată Italia s'a luat la întrecere cu celelalte state;

incercarea însăși ar fi deja un folos, dar recunoașterea puterii sale, valcrează cit și recunoașterea unui stat prin forța diplomației sau a armelor, căci recunoașterea se dă energiei unui întreg popor.

Deutsche Monatschrifte (Noembrie 1906). *Erich Meyer*: *Ce înseamnă opera lui Ibsen pentru poporul german și pentru literatura dramatică germană?*—Autorul constată dela început că în viața intelectuală germană, Ibsen a devenit o forță cum nu a devenit niciun poet german din timpurile generației actuale, căci el a fost un cugetător și un luptător care cu un curaj neclintit a supus analizei cele mai grave probleme ale vieții actuale. Ibsen n-a fost un poet pesimist și desprețuitor de oameni; el a desprețuit numai „compacta majoritate“, cum o numea el, dar n-a pierdut speranța în vremuri mai bune, pentru a căror mai grabnică venire a luptat, ci a considerat timpul de față numai ca o perioadă de trauziție. Partea binefăcătoare din opera sa, este mai cu seamă iubirea sa aproape fanatică de adevăr. Această temă—iubirea de adevăr—ne întîmpină pretutindenea la Ibsen și toate celelalte probleme puse de el în discuție, sînt luminate de dînsa. Așa e în primul rînd cu problema educației și a căsniciei. Mai evident se vede aceasta în „Casa de păpuși“, dar aceeași preocupatie se vede și în multe din celelalte drame ale sale. Un punct caracteristic în această privință este faptul că în dramele sale, în toate căsniciile sfărmate, adulterul nu joacă niciun rol, în deosebire de dramele franceze ori mai bine zis romane, în care tocmai adulterul formează centrul acțiunii. Din acest punct de vedere, zice autorul, Ibsen reprezintă concepția germanică a familiei și a făcut un mare serviciu literaturii dramatice germane, liberînd-o de un element ne-german. Și din punct de vedere tec-

nic Ibsen a influențat mult drama germană; și un pas mai departe ar fi, încheie autorul, dacă poeziilor influențați de el ar renunța la simbolismul său, căci simbolismul și misticismul este ceea ce unește pe Ibsen cu neoromantismul de care dealtmintețea prin valoarea sa morală stă așa de departe.

Sozialistische Monats-Hefte (Noembrie 1906). *Eduard David* în *Insemnătatea Congresului din Mannheim*, constată complectă înfrângerea a acelei grupări din partidul socialist german, cunoscută sub numele de gruparea ultraradicală sau revoluționară și condusă de K. Kautsky, Rosa Luxemburg, Mehring, Stadhagen etc., care ducea lupta în contra „Revisionismului” devenit puternic mai ales în sindicatele de lucrători — așa numitele *Gewerkschaften*. Lupta în congres a început-o Kautsky, care a susținut subordonarea sindicatelor față de partid; Bebel însă s'a ridicat în contra acestei păreri și din contra primi cu grăbire amendamentul lui Legien, care, declarând că hotărîrea în privința grevei generale luată în Colonia nu stă în contradicție cu cea luată la Jena, făcu ca în mod oficial să se recunoască ca fără temelie orice acuzare adusă în potriua conducătorilor sindicatelor. Kautsky, simțind că va fi în minoritate și-a retras în ultimul moment propunerea de la vot, decît slăbiciunea grupării sale să dădu pe față cu ocazia votării amendamentului lui Legien, care obținu 323 voturi pentru și numai 60 contra. Astfel, încheie autorul, s'a sfîrșit și cu revoluționarismul cel importat din Rusia, și partidul social-democrat german se va încorda cu toată forța pentru lărgirea puterii sale parlamentare.

Zeitschrift für romanische Philologie. (No. 3 și 5 din 1906) Printre multe etimologii romane, d. *Lazar Șăineanu* publică și citeva ro-

mânești. Este însă supărător că autorul, care a avut fericirea să pătrundă la o revistă așa de importantă cum este *Zeitschrift für romanische Philologie*, publică lucruri ori cunoscute ori prea hazardate. Așa, este cunoscut că *dezmițeră* vine din lat. *merda*, — lucrul a fost spus de d. A. Philippide în trei locuri din *Principii de istoria limbii*, pag. 29, 99, 148. (În Dicționarul d-lui Sextil Pușcariu această etimologie se găsește ca... comunicată de d. Candrea!). Este iarăș cunoscut că *curcubăă*, *cucurbăă* cuprinde în ultima parte pe verbul *beă*, iar în prima un cuvînt care însemnă *curbură* (Acest lucru îl știe și d. Sextil Pușcariu și, la nevoie, i l-ar fi putut comunica și d. Candrea.); admitînd pentru această primă parte un **cocur*, care s-ar fi găsinđ și în *co-cîrlă*, autorul nu înaintează cu nimic.

Mi se pare apot prea hazardat a deriva pe *mămăligă* dela *mamă*; este foarte greu a despărți acest cuvînt de *mălaă*, ital. *melliga* maîs, venețian *melega* millet, maîs. Pentru *șip crier* și jeter autorul admite o origină onomatopeică. Totuș cele două înțelesuri trebuie bine separate; probabil avem aici a face cu două cuvinte deosebite, ale căror etimologii trebuie căutate alurea. În ce privește *șip crier*, el se derivă din lat. *tinnipo*, în legătură cu *șiuă* din *tinnio* și *ciripesc*, nr. *șiu*, *șiripedzu* din **tinniulo*, dupăcum a arătat G. Pascu în Arhiva din Iași XVII 275 (Iunie 1906). În schimb pentru vr. *imă*=*mamă* s-ar putea admite, împreună cu autorul, un **amma*, ca formă laterală a lui *mamma* (cf. *tata* și *atta*), de unde și tirol. *oma*, alb. *amă*, tosc. *amă*; ar rămînea însă de explicat prefacerea în *ă* a lui *a* accent. urmat de *m*. În sfîrșit merită atenție și etimologiile *cîcoșă* și *cîoclovină* din *cîoacă*=*cîoară*.

Ar fi de dorit însă ca aceste observații să nu fie exploatate de „adversarii” mai ales nefilologii ai d-lui Șăi-

neanu. Cu toate greșelile sale, d. Șăineanu este un om învățat, de care nu se poate vorbi cu ușurință și dispreț.

Contemporary Review, (London, Noembrie).—Lordul *Everlay*, în **Spaima Navală**, studiază organizarea marinei militare a celor trei mari Puteri navale: Anglia, Franța și Germania. Se știe că Anglia a luat inițiativa de a reduce cheltuielile armamentului maritim, și-a invitat pentru primăvara viitoare, pe celelalte puteri navale la conferința dela Haga, să consimtă și ele la reducerea programului lor de înarmare pe mare. Această inițiativă a fost întâmpinată de o mare parte din presa engleză cu vii protestări: ea vede în reducerea cheltuielilor marinei o mare primejdie națională pentru Anglia. Franța și Germania, după 14 ani, când își vor fi pus în practică actualul program de înarmare maritimă, vor fi mult mai puternice decît Anglia. Autorul se ridică împotriva acestor afirmări izvorite, nu din studiul serios al adevăratei situații, cît din o exagerată spaimă patriotică. Comparația a fost făcută între starea *presupusă* de după realizarea programelor înarmărilor maritime ale Franței și Germaniei și între cea *actuală* a Angliei. Dar, reducerea cheltuielilor, la acest capitol, pentru Anglia, nu însemnă starea ei pe loc. După 14 ani flota engleză va fi, cu toate reducerile propuse în cheltuielile actuale, mult mai tare decît flotele Franței și Germaniei din aceeași epocă. Propunerile de reduceri vin dela Democrația engleză, care și-a găsit expresia în ultimele alegeri generale. Această Democrație numai de lipsă de patriotism nu poate fi acuzată; ea cunoaște nevoile reale ale țării și-și dă seama unde-i primejdia și unde-i risipa. Democrația engleză va ști să convingă Democrația din Franța și Germania să meargă în aceeași direcție. Războiul Ruso-Japonez a dovedit că

tăria unei flote o' fac vasele mari, căci aceste pot avea tunurile mari. Raportul actual din acest punct de vedere între Anglia, Franța și Germania e cu totul în avantajul Angliei: numărul vaselor mari de 14,000 tone e pentru Anglia de 40; pentru Franța de 6; pentru Germania de 0. După 14 ani, adică după realizarea completă a programelor actuale de înarmare ale celor trei Puteri, Anglia va avea 79 de vase mari, reprezentînd, 1,250,000 tone; Franța va avea 38 de vase mari cu 548,800 tone în total; iar Germania va avea tot 38 vase mari cu 562,000 tone conținut. Aceasta va fi situația reală la epoca care înspăimîntă azi pe cei care dezaproabă actualele reduceri făcute la cheltuielile construcțiilor vaselor de războiu. E nevoie oare ca disproporția între numărul vaselor engleze față de cele germane și franceze să ajungă mai mare în suferința altor servicii ale Statului?

North American Review, (New-York, Noembrie).—Dr. *Goldwin Smith* analizează neajunsurile Constituției Statelor-Unite — „Defectele Constituției” — Se pare că actuala Constituție a Americii de Nord nu se mai potrivește cu stadiul ei actual de dezvoltare. Chestia modificării Constituției pasionează azi presa americană; autorul articolului de față se ocupă de ea cu ocazia comentării mult răspînditei broșuri a lui *Walter Clark*: „Cîteva defecte în Constituțiunea Americană”. Mulți sînt de părere că actuala Constituție nu corespunde unui ideal complet democratic, ideal care a fost tradat chiar de primii ei făuritori. Autorul e împotriva acestei păreri, dar admite că, ceea ce a putut fi bun pe timpul lui Washington și Franklin azi e dăunător și nedrept. Principiul egalității reprezentării în Senat a tuturor Statelor, azi e cu totul absurd; e nedrept și anti-democratic ca Nevada, care are

40,000 locuitori, să aleagă tot atâți senatori ca și New-York care are 8,000,000 locuitori. Apoi, separația completă a puterii legislative de cea executivă, ori cîte foloase ar aduce, nu poate contribui la formarea oamenilor de stat. Cei care au dat Constituția Statelor-Unite s-au inspirat dela *Montesquieu* care, se știe, n-a înțeles spiritul Constituției Engleze, crezînd că ea admite o desevirșită independență între puterea executivă și cea legislativă. *Montesquieu* n-a observat că în Anglia, re-ala putere executivă nu era *Regele*, ci *Cabinetul Ministerial* ai cărui membri erau controlați de adunarea legislativă; așa că centrul puterii executive rezida tot în adunarea legislativă. O altă serie de neajunsuri izvo-răsc din faptul că actuala Constituție poartă încă semnul originii ei istorice: cînd diferitele state au aruncat suveranitatea Angliei, ele au căutat—in

organizarea lor federativă—să-și asigure fie-care propria-i suveranitate. De aici rezultă starea de astăzi că, în Statele-Unite nu există puterea suverană; ori dacă este, ea nu se află în *națiune* ci împrăștiată în diferitele State. Un alt rău, din ce în ce mai primejdios, e covârșitoarea influență ce capătă partidele politice—sub forma lor imorală de organizare—în viața politică a țării. Autorul recunoaște dreptatea *reformiștilor*, dar cere multă prudență în schimbarea legii fundamentale a statului american.

Review of Reviews, (London, Noembrie).—Dl. *Stead* publică un interesant studiu asupra prințului *Hohenlohe*, ale cărui *Memorii* au stîr-nit atîtea discuții în ultimul timp. Dl. *Stead* afirmă că o parte din presă a căutat să se folosească de aceste „*Memorii*” pentru a ațîța pe germano-fobii din Anglia.

Miscarea intelectuală în străinătate

FILGOSOFIE

Henri Lengrand, *Epicure et l'Epicurisme*, Blond et Cie.

Intr'un volumaș mic, autorul a știut să dea o privire generală asupra acestei doctrine a antichității, în care s'a manifestat efortul cea mai intensă de a da omului o morală bazată pe motive psihologice, fără a recurge la metafizică. Biografia lui Epicur e dată după cele mai nouă lucrări, iar influența considerabilă pe care a avut-o doctrina lui e bine arătată.

J. B. Séverac, *Nietzsche et Socrate*, Ed. Cornely et Cie.

Autorul studiază evoluția gândirii lui Nietzsche după diferitele păreri pe care le-a exprimat asupra lui Socrate și arată că antipatia filosofului german pentru cel grec a crescut mereu pe măsură ce i s'a precizat doctrina sa a voinței forței, în opoziție cu raționalismul și ideologia.

Jean-Paul Nuyrac, *Physiologie et Psychologie de l'Attention*, préface de Th. Ribot, Alcan, 3.75.

„Un bilanț conștiințios și complet a studiilor asupra atenției, cum și o expunere critică a stării actuale a acestei chestiuni“, spune despre această lucrare Th. Ribot în prefața sa. Autorul a rezumat și multe din cercetările sale personale mai ales pentru a lămurii legea „disoluției și a erarilor dezordinilor mințiale“.

G. H. Luquet, *Idées générales de Psychologie*, Alcan, 5 fr.

O scriere de popularizare a teoriilor psihologice ale lui Bergson.

Alberto Straticò, *La psicologia collettiva*. Remo Sandron editore, Milano-Palermo.

Autorul scoate în relief importanța din ce în ce crescândă a acțiunilor colective în evenimentele sociale. Apoi analizează operele autorilor care s'au ocupat direct sau indirect cu psihologia colectivă și în urmă se ocupă cu metoda și folosul acestei tinere științe

ISTORIE

F. Erhardt, *ueber historisches Erkennen.— Probleme der Geschichtsforschung*, Bern. G. Grunau, 1906, în 8, 96 pp., preț 2 M. 40.— O carte sinceră, a unui om care nu vrea să răstoarne nici o teorie, ci cu un bun simț și o precizie vrednică de toată cinstea, arată numai ce s'a greșit și s'a exagerat în diferitele direcții ale filosofiei și metodice istoriei de diferite reprezentanți ai școlilor istorice mai de frunte. În deosebi sînt de amintit capitolele V (*Impiedicarea obiectivității istorice prin puncte de vedere de partid, politice și religioase*) și X (*concepția istorică materialistă*). Autorul face parte dintre „moderați“ și de aceea e deopotrivă de imparțial pentru extreme. Prețioasă e tabla bibliografică dela sfîrșit unde se pot găsi toate

scrierile mai de frunte privitoare la filozofia istoriei.

R. Pöhlmann, *Grundriss der griechischen Geschichte nebst Quellenkunde*, ed. a 3-a (in *Handbuch der Klassischen Altertumswissenschaft*, edit. de Iwan von Müller), München 1906, Beck, 1 vol. de 307 pp. în 8° mare : prețul 5 M. 50 (legat 7 M. 20).—Pentru cel ce nu-și poate procura cărțile mai mari ale lui Ed. Meyer, Beloch, Holm ori Busolt, P. e cel mai bun informator posibil. Trebuie să observ că și *absolut*, ca operă științifică în sine, cartea lui P. e de pus alături cu cele mai bune lucrări în această direcție, de Meyer și Beloch.

Hugo von Tschudi, *Ausstellung deutscher Kunst aus der zeit von 1775-1875 in der Königlichen Nationalgalerie, Berlin 1906*, herausg. vom Vorstand der deutschen Jahrhundertausstellung.—*Auswahl der hervorragenden Bilder, mit einleitendem Text*, von—, München, Bruckman, 1906, LIII+236 pp. în 4°, cu peste 440 de reproduceri după cele mai de samă tablouri din marea expoziție retrospectivă berlineză.—Prețul 20 M.—A apărut și vol. II cu restul tablourilor din expoziție.—prețul 60 M.—O carte de explicații pentru aceste două volume de reproducere, bună și scurtă, e cea a lui **Richard Hamann**, *ein Gang durch die Jahrhundertausstellung (1775-1875)* apărută în trei fascicule I (1775-1820), II (1820—1860), III (după 1860),—Berlin, Reimer, 1906, 170 pp. în 16-a, prețul 1 M. 50.

André Barre, *La Tragédie Serbe*, Louis Michaud.

Autorul a adunat mai multe articole pe care le-a scris asupra situației Serbiei înainte de asasinarea lui Alexandru și, adăugind și alte studii scrise în urmă asupra aceluiaș subiect, a scos un volum foarte interesant pentru cunoașterea greutăților prin care a trecut și trece încă regatul vecin.

Miss Jaue T. Stoddart, *The Life of the Empress Eugénie*. Hodder. London. 1906.

O biografie lipsită de imparțialitate, prea sentimentală în multe părți și prea comună în altele.

Filson Young, *Cristopher Columbus and the New World*. Richards. London 1906.

O atrăgătoare prelucrare a materialului adunat asupra vieții și întreprinderilor marelui descoperitor.

Angelo Zuccarelli, *Gli uomini primitivi delle selci e delle caverne*. Napoli. Perrella edit.

Autorul expune rezultatele cercetărilor sale în „Grotta oaselor“ din Palinuro, și ca pregătire, expune în mod vulgarizător toate datele științei moderne asupra originii omului.

SOCIOLOGIE

H. G. Wells.—*The Future of America*. Chapman and Hall. London 1906.

Un foarte interesant volum de impresii și concluzii asupra progresului Statelor-Unite.

J. A. Hobson.—*Canada to-day and to-morrow*. Unwin. London. 1906.

O descriere documentată a stării actuale a Canadei, din care se poate vedea vederile drepte ale autorului asupra viitorului acestei țări.

Iacopo Gelli. *L'arte dell'armi in Italia*.—Bergamo, Arti Grafiche 1906.

Se dau foarte interesante cunoștințe asupra vieții italiene din sec. XIII și până astăzi, în legătură cu arta armelor.

CRITICĂ ȘI STUDII LITERARE

Ossip Lourié, *La Psychologie des Romanciers russes au XIX siècle*. Alcan, 750.

O serie de studii asupra diferiților scriitori ruși, ca Gogol, Tourguéniev, Dostoievsky, Tolstoi, Gorki etc. Autorul se încearcă să arăte evoluția mentală a diferiților scriitori, să analizeze

caracterul lor și să lănuirească felul lor de activitate și orientarea spiritului lor. Concluzia studiului său este, că în Romanul rus lipsește caracterul disciplinat, voința tare și statornică: nici o literatură nu prezintă atâtea cazuri de patologie a voinței ca cea rusă.

L. Brédif, *Du caractère intellectuel et moral de J. J. Rousseau*, Hachette et Co.

Cu toate că nu-i de cit o grămădire cam confuză de compilațiuni, totuși lucrarea aceasta este folositoare prin aceea că dă o revistă completă a scrierilor marelui Rousseau, diferite anecdote relative la el, cum și opiniunile pe care el le-a stîrnit în lume.

Gauthier Ferrières Gérard de Narval, Lemerre.

Un studiu scris cu căldură asupra vieții și activității intelectuale a nefericitului romancier, nuvelist, autor dramatic și ziarist.

Paul Gaultier, *Le Sens de l'Art, sa Nature, son Rôle, sa Valeur*. Paris Hachette 1907.

Volumul are cinci părți: I. Qu'est ce que l'Art?—II. Ce qu'enseigne une oeuvre d'art.—III. La Moralité de l'art.—IV Le Rôle social de l'art.—V. La critique d'art. Opera are o prefață de E. Boutroux.

V. Birukof, *Leo Tolstoï Biographie und Memorialien*. Wien und Leipzig, Perles. 1906.

Birukof a putut utiliza pentru această operă scrisorile și jurnalul zilnic precum și numeroase comunicări orale ale marelui scriitor.

Jusserand.—*Literary History of the English People*.—Unwin. London. 1906.

O excelentă istorie a literaturii engleze. Autorul consideră literatura ca o expresie a vieții naționale, deci în legătură naturală cu starea socială, politică și intelectuală a epocii considerate. Opera are două volume.

ARTĂ

Camille Lemonier, *L'Ecole belge de peinture (1830—1905)*, Van Oest et Cie, Bruxelles.

Un studiu interesant asupra celor mai de frunte pictori belgieni din secolul trecut și până azi.

Bram Stoker, *Personal Reminiscences of Henry Irving*, 2 v., 30 s., Heinemann.

Autorul, fost donăzeci și cinci de ani prietorul intim al marelui artist, povestește în amănunțime toate evenimentele, aventurile și incidentele vieții lui Irving dela 1878—1905, și arată toate ideile, toate teoriile lui relative la arta dramatică, toate particularitățile temperamentului său.

Mario Borsa, *Il teatro inglese contemporaneo*. Milano. Treves.

Se vorbește în acest volum despre calitatea spectaculelor dramatice, despre actori, despre impresari etc.

LITERATURĂ

Jean Lorrain, *Le Tréteau*, Jean Bosc, 3.50.

Un roman de moravuri teatrale. Autorul, mort nu de mult, a făcut să defileze, în această ultimă operă a sa, tot felul de tipuri, literați, ziariști, critici teatrali etc., cari trăiesc în jurul teatrului și prin el,—și a pus într-o vie lumină toată corupția și destrăbălarea vieții lor.

Fernand Vandérem, *La Victime*, Ollendorff, 3.50.

„Victima” e un biet copil asupra căruia se descarcă toate sfzile dintre tatăl și mama lui și a cărui viață e o serie lungă de chinuri.

Ernest Daudet, *Le Comte de Chamaranche*, Plon, 3.50.

Istoria sacrificiului pe care îl face o fată, luînd în căsătorie pe un bogat care a plătit datoriile tatălui său.

Eduard Quet, *En correction*, Fasquelle, 3.50.

O serie de scene teribile, care arată

cit de mult lasă de dorit instituția aceea—„corecțiunea”—a cărei menire ar fi de a reda societății pe fiii ei rătațiți.

André Lichtenberger, *Gorri le forban*, Calmann-Lévy, 3.50.

Povestiri de războiu și de iubire. Păcătuirile unui candidat la preoție, care riposte o actriță, și mai tirziu se pocăește și se face preot. Curioase detalii istorice asupra vieții Bascilor sub Ludovic al XV-lea.

Renée Tony d'Ulmès, *Forces perdues*, Meissein, 3.50.

Roman de moravuri ruse și pariziene. Acțiunea se petrece pe timpul războiului ruso-japonez și unul din eroi samănă mult ca faimosul popa Gapon.

Luigi Pirandello, *Erma di fronte*, nouvelle. Fr. Treves, Milano 1906.

Un volum ce cuprinde 14 nuvele.

C. Giorgieri-Contri, *Novelle nuziali*, Torino, Lattes.

O culegere în care autorul și-a adunat cele mai frumoase din nuvelele sale.

Alfred Austin, *The Door of Humility*, London 1906.

Este cea mai nouă operă a poetului laureat. E o poemă.

Ana Croissant-Rust, *Die Nann*, Ein Volksroman. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt 1906.

Un roman realist în care se zugrăvește viața unei fete din popor, care învinge toate greutățile pe care i le aduc sărăcia și lipsa de sprijin, și sfârșește prin a ajunge fericită.

Hermann Kienzl, *Rautendelein*. Die Geschichte einer Leidenschaft in Gedichten. Breslau 1906.

O colecție de poezii lirice.

Rudyard Kipling. — *Puck of Posk's Hill*. Macmillan. London. 1906.

O expunere minunată a poveștilor din vremi bătrâne, redată în forma obișnuită autorului ca povestiri de bord.

ARHEOLOGIE, VOIAJURI

Horace Marucchi *Éléments d'archéologie chrétienne*, Desclée, 3 v., 22 fr.

Ediția franceză a marelui lucrări a lui Marucchi, în care, pe baza actelor martirilor, a calendarelor, a colecțiilor do notițe biografice numite „Liber pontificalis”, a sacramentarelor, a topografiilor Romei, a itinerarelor pelerinilor etc. e studiată epoca marilor lupte ale bisericii și victoria ei asupra păgânismului.

Les Boursiers de Voyage de l'Université de Paris, *Autour du Monde*, Alcan, 10 fr.

Dările de samă ale unii multor profesori universitari din Paris, despre cercetările lor în diferite țări—Indochina, Java, Japonia, Canada, India, Noua Zeelandă etc., etc.,—făcute cu ajutorul bursei de voiaj instituite în 1898 de Albert Kahn.

G. Lynch, *Corée, Chine et Mandchourie*, Dujarric, 3.50.

Traducerea franceză a acestei lucrări scrise ceva înainte de războiul ruso-japonez e interesantă prin faptele pe care le dă și din care ar fi trebuit să se prevadă mai bine sfârșitul aceluia războiu. Autorul e silește să documenteze și să atragă atenția asupra „pericolului galbăn”.

Colonel E. Dignet, *Les Annamites, société, coutumes, religion*, A. Challamel.

Descrierea amănunțită a obiceiurilor și a practicelor religioase ale Anamitelor făcută de un om care a trăit mai mult timp între ei.

Dr. Charles Maclaud, *Étude sur la distribution géographique des races sur la côte occidentale d'Afrique, de la Gambie à la Méllacorée*, Imprimerie Nationale.

Compiler

Bibliografie

(Asupra unora din cărțile de mai jos vom reveni la recenzii)

- Ioan Al. Brătescu-Voinesti**, *In Lumea Dreptății*, nuvele. Iași 1906. Editura „Vieții Românești”. Prețul 2 lei.
- M. Sadoveanu**, *Mormântul unui copil*, nuvele, București 1906. Edit. „Minerva”. Prețul 2 lei.
- Radu Sbiera**, *Poezii*. Iași 1906. Tipografia „Dacia”. Prețul 3 coroane.
- I. Nicolescu-Chic**, *Clipe Simțite*, poezii, București 1906. Tipografia Dor. P. Cucu.
- Henric Ibsen**, *Nora*, traducere, București. Editura Librăriei Nouă Prețul 1 leu.
- Petre Gârboviceanu**, *Societatea pentru Invățătura Poporului Român*. București 1906. Institut de Arte Grafice Carol Göbl.
- Onisifor Ghibu**, *Limba nouălor cărți bisericești*. Sibiu 1905. Tipografia archidiecezană. Prețul 1 coroană.
- Dr. I. Simionescu**, *Universitățile Române*. Iași, Tipografia Goldner.
- Miron Nicolescu**, *Primul Călător Român prin Siberia și China*, București, 1905. Atelierele Grafice Socecu.
- C. Alimănișteanu**, *Proprietatea mare și chestia țărănească*. București 1906. Editura „Minerva”. Prețul 50 bani.
- C. Popozolu**, *Cestiuni Economice*. București 1906. Tipografia „Munca”.
- A. Precopianu Precopovici**, *Caracterul General al Florei de pe Moșia regală Broșteni*. București 1906, Institut de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Dr. P. Zosin**, *Nocivitatea ca simptom în alienația mintală și ca substrat în pornirea criminală*. Iași 1905, Tipografia „Dacia”.
- Buletinul Societății Politecnice**, *Răspunsul Consiliului Tecnic*, București, Tipografia Curții Regale „F. Göbl”. Abonament pe un an 30 lei. Un număr 1.50 bani.
- A. Popovici și G. Kirileanu**, *Descrierea moșiei regale Broșteni*, București 1906, Institut de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Sigmund Prager**, *Blănăria în Trecutul Țărilor Românești*, București 1906. Tipografia „Speranța”.
- Scarlat Manoliu**, *Istoricul clubului „Unirea” Pașcani*, Fălcieni 1906. Tipografia Saidman.
- Gheorghe Halchiopol**, *Cestiunea porturilor: Galați, Brăila. Constanța*. București 1906, Tipografia Lazăreanu.
- Statutele Societății culturale „Țăranul Român” din comunele Bohotin—Moșna, jud. Fălciu.*
- Tib. Brediceanu**, I. *Preludiu și Hora*, muzică, pentru Piano solo, 4 fr. — II. *Cinzece Poporale*, culese și întocmite pentru voce și piano, 4 fr.—III. *Jocuri Populare*, culese și întocmite pentru piano, 6 fr.—Editura „Lucașărului”, Sibiu.—Toate la un loc 12 fr.—De vânzare în România: Jean Feder, București; Socec & Comp. Craiova; Grünberg, Iași.

- Vasile Pârvan**, *Salsovia*. București 1906, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”. Prețul 1 leu.
- M. Smolsky**, *Eroii noștri*. București 1906, Institut. de Arte Grafice „Eminescu”. Prețul 1 leu 50 bani.
- A. Rusculescu**, *Mergi Issuse!...* București 1906. Editura „Biuroului Universal”. Prețul 2 lei.
- N. C. Teodorescu**, *Muramă, ori foc?* Câmpulung 1906, Tipografia „Vlădescu”.
- Paul Ionescu Pașion**, *Dragoste de Mamă*. București 1905. Institut. de Arte Grafice „Eminescu”. Prețul 1 leu.
- Dr. Emilian Voitschi**, *Prelegeri Academice din Teologia Morală Ortodoxă*. Cernăuți 1906. Societatea Tipografică Bucovineană. Prețul 6 coroane.
- Vintilă I. Brătianu**, *Menirea Partidului Național-Liberal*. București 1906, Tipografia „Voința Națională”.
- Ștefan Meitani**, *Invățămînt și Educațiune*. București 1906. Institut. de Arte Grafice „Carol Göbl”. Prețul 50 bani.
- Const. Șăineanu**, *Plictisala*. Conferința. București 1906. Librăria Socec și Alcalay. Prețul 1 leu.
- Simion Nicolescu Scartzan**, *Rezolvirea chestiunii țărănești*. București 1906. Tipografia „Gutenberg” Ioseph Göbl.
- Dr. Ioan Simionescu**, *Geologia României; literatura geologică; considerațiuni generale asupra tectonice și stratigrafiei României*. București, Ediția „Academiei Române”, 1906. Prețul 60 bani.
- G. Christodorescu**, *Economia Națională și Căile noastre Ferate*. Constanța, 1906. Tipografia „Ovidiu”.
- Andrei Rădulescu**, *Din viața și activitatea lui Andronache Donici*. București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1906. Fără prețuri.
- A. Nicolescu**, *Rolul administrațiunii în îmbunătățirea soartei țărănilor*. Ploești, Institut. de Arte Grafice „Progresul”, 1906.
- D. Drăghicescu**, *Din Psihologia Poporului Român*, Introducere. Alcalay. București 1906 Prețul 6 lei.
- D-na Elena Căpitan Șărescu**, *Discursurile rostite la congresul corpului didactic de toate gradele*. București 1906, Tipogr. „Dacia”.
- Dr. G. D. Creangă**, *Situația arendașilor față de chestiunea țărănească*. București 1906, Tipografia „Voința Națională”. Prețul 50 bani.
- Dr. G. D. Creangă**, *Banca țărănească din Rusia*. București 1906, Tipografia „Voința Națională”. Prețul 1 leu.
- Dr. Ioan Lupaș**, *Inceputul neamului românesc*. Sibiu 1906, Tipografia arhidiecezanală. Prețul 20 fil.
- D. P. Agricola**, *Casa rurală*, București 1906. Tipografia „Voința Națională”.
- Trandafir G. Djuvara**, *Dreptul de autor al străinilor în România*, București 1907, Tipografia „L'Indépendance Roumaine”. Prețul 1 leu.
- T. G. Djuvara**, *Les Droits de Propriété Littéraire et Artistique des Étrangers Reconus par la Justice en Roumanie*. Bucarest 1906 L'Imprimerie F. Göbl.
- Partidul Cinstei Politice din Județul Suceava.**
- Anuarul Societații de lectură I. C. Massim**. Brăila 1906, Tipografia „Universală”.
- Călimdarul de la Cluj pe anul 1907**. Cluj, Tipografia „Car-men”. Prețul 20 fil.
- Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din Constanța, Anul XVII Numerele 1—16**. Constanța 1906. Tipografia „Ovidiu”.
- Dr. Leon C. Cosmovici**, *Patria*. Iași 1906.

Sfârșitul volumului III și al anului I.

<i>Al. Tzigar</i> - <i>Samurcaș</i> .—Cronica Artistică: Muzeul românesc și cel bulgăresc	618
---	-----

V. Recenzii.

<i>C. Alimăneștianu</i> .—«Proprietatea mare și chestia țărănească».—G. K.	645
<i>Florian I. Becescu</i> .—«Spre ziuă».—G. I.	636
<i>Mihail A. Beșteleanu</i> .—«Cîteva propuneri pentru exemplaritatea și eficacitatea pedepselor».—G. K.	647
<i>Ion Birseanu</i> .—«Primele Cinturi».—O. B.	300
<i>G. Bogdan-Duică</i> .—«N. Nicoleanu, V. Cirlova, C. Stamate; Opere complete».—G. I.	467
<i>I. Al. Brătescu-Voinești</i> .—«In Lumea Dreptății».—G. I.	466
<i>Vintilă I. Brătianu</i> .—«Menirea Partidului Liberal».—C. S.	648
<i>G. Christodorescu</i> .—«Economia Națională și Căile noastre ferate».—G. K.	646
<i>N. Dobrescu</i> .—«Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi Mănăstiri din țară».—E. P.	142
” ” —»Fragmente privitoare la istoria bisericii române».—E. P.	143
<i>C. Dobrogeanu-Gherea</i> .—«Din ideile fundamentale ale Socialismului științific».—G. I.	137
<i>Alex. G. Doinaru</i> .—«Știri Literare».—G. I.	467
<i>Louis Eisenmann</i> .—«Le Compromis Austro-Hongrois de 1867».—E. P.	304
<i>George C. Georgian</i> .—«Poezii (1899—1906)».—G. K.	468
<i>Onisifor Ghibu</i> .—«Limba Noulor Cărți Bisericești».—C. B.	651
<i>Jean T. Ghica</i> .—«La Propriété littéraire et artistique en Roumanie».—G. K.	470
<i>Const. Giurescu</i> .—«Contribuțiuni la Studiul Cronicelor Muntene».—G. P.	141
<i>C. Hamangiu</i> .—«Arta și literatura din punct de vedere juridic. — Teoria proprietății intelectuale».—G. K.	469
” ” —»La législation de la propriété littéraire et artistique en Roumanie. Les droits des auteurs roumains et étrangers».—G. K.	469
<i>George Hazu</i> .—«Invățămîntul industrial în România».—M. C.	643
<i>D-r A. I. Iliescu</i> .—«Necesitatea unui serviciu psychiatric în închisori».—G. K.	647
<i>N. Iorga</i> .—«Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc».—V. P.	640
” ” —»Cîteva documente de cea mai veche limbă românească».—G. P.	640
<i>Eugen Lovinescu</i> .—«Pași pe nisip»... vol. II.—G. I.	297
<i>A. O. Maior</i> .—«Biblioteca copiilor».—I. B.	651
<i>Adolf Michaelis</i> .—«Die archäologischen Entdeckungen des XIX Jahrhunderts».—V. P.	639
<i>Simion C. Mindrescu</i> .—«Mittelhochdeutsch, Gramatică, texte, explicări și vocabular».—C. B.	641
<i>A. Nicolescu</i> .—«Rolul Administrațiunii în îmbunătățirea soartei țaranului».—M. C.	643
<i>I. Nicolescu-Chic</i> .—«Clipe simțite».—M. C.	642

<i>Miron Nicolescu.</i> —«Primul călător român prin Siberia și China».—C. B.	651
<i>Simeon Nicolescu Scarțean.</i> —«Rezolvirea chestiunii țărănești».—G. K.	644
<i>Tudor Pamfile.</i> —«Jocuri de copii».—G. I.	140
<i>F. N. Panailescu.</i> —«Ucenicii și învățămîntul profesional».—I. B.	648
<i>Vasile Pârvan.</i> —«Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană».—C. B.	642
<i>C. Popazolu.</i> —«Chestiuni Economice».—G. K.	645
<i>A. Procopianu Procopovici.</i> —«Caracterul general al florei de pe moșia regală Broșteni».—M. C.	643
<i>Andrei Rădulescu.</i> —«Din viața și activitatea lui Andronache Donici».—M. C.	642
<i>C. Rădulescu-Codin.</i> —«Comorile Poporului: literatură, obiceiuri și credințe».—M. C.	471
<i>Petru Râșcanu.</i> —«Istoricul învățămîntului secundar».—I. B.	649
<i>Radu D. Rosetti.</i> —«Epigrame».—G. I.	139
<i>Radu Rosetti.</i> —«Despre originea și transformările clasei stăpînitoare din Moldova».—C.	298
<i>M. Sadoveanu.</i> —«Mormîntul unui copil».—G. I.	634
<i>Dr. G. I. Sbiera.</i> —«Contribuiri pentru o istorie socială cetățenească, religioasă și bisericească și culturală literară a Romînilor dela originea lor încoace, pînă la Iunie 1504».—M. C.	301
„Scrisoare dela cîțiva dascăli plecați în străini către colegii lor din țară».—I. B.	303
<i>G. Tulbure ierodiacon.</i> —«In școală».—M. C.	302
<i>Tzigara-Samurças.</i> —«Denkmalpflege in Rumänien».—C.B.	642

VI. Revista Revistelor.

Lucașfărul, Junimea Literară, Revista politică și literară, Revista Idealistă, Arhiva, Statistica, Sămănătorul, Orizontul, Biserica și Școala, Revista Asociației învățătorilor și învățătoarelor din România, Albina, Săptămîna, Economia Națională, Revista generală a învățămîntului, Cultura Romînă. Convorbiri Literare, Buletinul Societății politehnice, Viața științifică. La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revue de Méta-physique et de Morale, Revue des Idées, La Revue Latine, La Revue Socialiste, Revue internationale de Sociologie, Revue Scientifique, Revue des deux mondes, Annales scientifiques de l'Université de Jassy, Revue Philosophique, Revue générale des Sciences, La Revue de l'Art ancien et moderne, Revue Internationale de l'Enseignement, Nuova Antologia, Rivista d'Italia. Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, Deutsche Monatsschrift, Zeitschrift für romanische Philologie, Contemporary Review, North American Review, Positivist Review, Review of Reviews, Russkoe Bogatstvo . 145—158; 306—320; 473—483; 652—666;

VII. Mișcarea intelectuală în străinătate 159—162; 321—323; 483—484; 667—670.

VIII. Bibliografie 163; 324; 671—672.

Pentru Autori

Autorii, cari doresc ca manuscrisele nepublicate să le fie înapoiate, sînt rugați a le însoți de mărcile postale necesare.

De asemenea rugăm ca, odată cu trimiterea manuscrisului, să ni se comunice și onorarul dorit. In cazul contrar onorarul se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada Romîna, 4, Iași.

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez**, strada Manolescu, 2. Iași.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să înștiințeze administrația prin o cartă poștală.

Inștiințări

Atragem atențiunea abonaților noștri, după cum am spus și în alta parte, că,—faptul că revista își încheie cu acest No. 10 primul ei an de existență (Mart—Decembrie 1906), nu stingherește întru nimic drepturile abonaților de până acum. Aceștia vor continua să primească revista și în cursul anului al doilea (1907), până la data acoperirii integrale a abonamentului cu care au binevoit a ne onora.

Istovindu-se amândouă edițiile din No. 1 și 2 anul I (Mart și April 1906) ale revistei „Viața Românească”, se invită posesorii, doritori a le înstrăina, să se adreseze la Administrațiunea revistei, care le oferă 1 leu 50 bani pentru fiecare exemplar.

În depozitul Administrațiunii mai aflându-se încă 100 exemplare colecțiuni din anul I al revistei „Viața Românească” (fără No. 1 și 2), se aduce la cunoștința amatorilor că aceste colecțiuni vor fi ținute la dispozițiunea lor, în tot cursul anului 1907, cu prețul de 10 lei colecțiunea celor 8 numere.

Cererile de numere răzlețe se vor satisface deasemenea în cursul anului 1907,—dar numai în măsura pușinelor exemplare disponibile,—cu prețul de 1 leu 50 exemplarul.

In vederea aprovizionării librăriilor, cu prilejul sărbătorilor, s'a pus în vânzare :

A DOUA MIE (1907)

din volumul de nouă „IN LUMEA DREPTĂȚII” de I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, apărut în editura revistei „Viața Românească”.—Prețul 2 lei exemplarul.

Administrațiunea Revistei „Viața Românească”

Strada Manolescu No. 2. Iași.

Prețul 1 leu 50 bani
